ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Το Οδοιπορικό ενός μοναχού
στον πόλεμο του '40
(28.10.1940 – 11.6.1941)

Αρχιμανδρίτου
ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΥ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγουμένου Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Γορτυνίας

Κατάλογος περιεχομένων

Το "Ημερολόγιον"

Όπως και παραπάνω αναφέραμε, στον πόλεμο του 1940 – 41 ο π. Θεόκτιστος Αλεξόπουλος επιστρατεύτηκε. Αξίζει να σημειωθεί πως συνολικά εννέα μοναχοί από την Αδελφότητα της Ζωοδόχου Πηγής της Λογγοβάρδας υπηρέτησαν τότε στο Μέτωπο, οι δύο ως κληρωτοί και οι εφτά ως έφεδροι επιστρατευμένοι, από τους οποίους μάλιστα ένας σκοτώθηκε. Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης από τη μελέτη του "Ημερολογίου", ο π, Θεόκτιστος επεστρατεύθη στις 19 Δεκεμβρίου 1940 και, μετά από ολιγοήμερη παραμονή στην Αθήνα, εστάλη στις 11 Ιανουαρίου 1941 στο Μέτωπο, και μάλιστα στην πρώτη γραμμή, και υπηρέτησε ως το τέλος των επιχειρήσεων, δηλαδή ως τη συντεταγμένη υποχώρηση (12 Απριλίου 1941) και τη διάλυση (24 Απριλίου 1941) του στρατού. Και αυτό, μολονότι η υγεία του ήταν κλονισμένη και υπέφερε, όπως ο ίδιος γράφει, από "θολώσεις (του πνεύμονα), πτώσιν στομάχου, χολοκυστίτιδα και άλατα". Όμως, αν και σαφώς αδικημένος, δεν δέχτηκε την πρόταση των ιδίων των γιατρών για αναθεώρηση της πρωτοβάθμιας απόφασης του Νοσοκομείου για στράτευσή του, που θα είχε ευνοϊκό αποτέλεσμα, και πορεύθηκε στο Μέτωπο, με όσες φοβερές συνέπειες αυτό συνεπαγόταν. Στην απόφασή του αυτή ωθήθηκε, πέρα από τη γνωστή αγάπη του για την Πατρίδα και το Γένος, τόσο από το παράδειγμα των τραυματιών, που νοσηλεύονταν στα στρατιωτικά νοσοκομεία της Αθήνας, όσο και το γεγονός ότι είχε αποθέσει τη φροντίδα για το μέλλον του στον Θεό. Επανειλημμένα, σε πολύ δύσκολες ώρες, γράφει στο "Ημερολόγιόν" του πως προσεύχεται στον Θεό "να οικονομούσε να εγίνετο ό,τι είναι προς το συμφέρον" του. Και είναι πραγματικά αξιοθαύμαστο πώς ο ασθενικός αυτός άνθρωπος επέζησε τότε και συνεχίζει να βρίσκεται σε θαλλερό γήρας!...

Στο Μέτωπο ο π. Θεόκτιστος Αλεξόπουλος υπηρέτησε, χωρίς, κατά κανόνα, να είναι γνωστή η μοναχική του ιδιότητα, με τον βαθμό του δεκανέα σε λόχο όλμων του 68ου Συντάγματος, με συνέπεια, θάρρος και υπομονή, εκτιμώμενος και αγαπώμενος και από τους αξιωματικούς του και από τους συμπολεμιστές του.

Φιλομαθής, φιλίστορας, οξυδερκής, αξιοθαύμαστα παρατηρητικός από τη φύση του, ο π. Θεόκτιστος, πέρα από την επιτέλεση των στρατιωτικών και όσο ήταν δυνατόν κάτω από τις κρατούσες συνθήκες και των μοναχικών του καθηκόντων, "ξεκλέβει" κάποιο χρόνο και για την κατάρτιση του "Ημερολογίου" του, την καταγραφή δηλαδή των όσων συμβάντων έπεφταν στην αντίληψή του κατά την επώδυνη αυτή θητεία. Το κείμενό του, γραμμένο, σε γλώσσα σχεδόν λογία, σχεδόν εκκλησιαστική, με όλες τις φυσικές και δικαιολογημένες αποκλίσεις ενός αυτοδίδακτου ουσιαστικά ανθρώπου και με ελάχιστους γορτυνιακούς ιδιωματισμούς, είναι απλό και λιτό, αυθόρμητο, χωρίς καμιά λογοτεχνική επιτήδευση, και χαρακτηρίζεται και για τον ρεαλισμό του. Κατά κανόνα τα στοιχεία, που παραθέτει, είναι ακριβή, με επιφύλαξη μονάχα ως προς κάποιες "ειδήσεις" αδέσποτης πηγής (διαδόσεις των στρατιωτών), ως προς ελάχιστα τοπωνύμια, που να καταγράφει όπως τα άκουσε (παραφθαρμένα κ.λ.π) και ως προς τον ακριβή χρονικό υπολογισμό κάποιων αποστάσεων, αφού σ' αυτό στηρίχθηκε και σε ό,τι οι ντόπιοι τον πληροφορούσαν. Πολλές σελίδες έχουν γραφεί κάτω από τους κρότους των πολυβόλων, τις οβίδες των όλμων και τις βόμβες των αεροπλάνων, δηλαδή σ' ένα τραγικό σκηνικό, και εκφράζουν τα πηγαία συναισθήματα ενός ανθρώπου, που κλήθηκε να εγκαταλείψει την "ησυχία" του μοναστηριού του και ν' ασχοληθεί με εντελώς αλλότρια και αντίθετα έργα, με πολεμικά, και το έπραξε για χάρη της ελευθερίας της Πατρίδας, γιατί χωρίς αυτή είναι πολύ δύσκολο σήμερα να ευοδωθούν και οι προσπάθειες για πνευματική περισυλλογή και καλλιέργεια.

Οι καθημερινές σημειώσεις είναι άλλοτε μακροσκελείς και άλλοτε σύντομες, ανάλογα με τα

γεγονότα που εκτυλίσσονταν, με τον χρόνο που διέθετε ο συντάκτης τους και το ενδιαφέρον που έτρεφε γι' αυτά. Έτσι, άλλοτε περιγράφει τα συμβάντα ξηρά, άλλοτε λεπτομερειακά και όχι σπάνια κάνει και το σχετικό χιούμορ. Ακούει τα λόγια των συμπολεμιστών του, μαντεύει τις σκέψεις τους, νιώθει τους εθνικούς παλμούς που τους δονούν, όπως άλλωστε δονούν και τον ίδιο. Οι πληροφορίες του, έστω και ελάχιστες, για την πολιτιστική κατάσταση των Αλβανών, είναι και αυτές ενδιαφέρουσες, ενώ οι κρίσεις του για συγκεκριμένα πρόσωπα – πολίτες και στρατιωτικούς – είναι κατά κανόνα ευνοϊκές και επιεικείς. Όπου αναγκάζεται να εκφράσει δυσμενείς κρίσεις, είναι γιατί έτσι το αισθάνεται ο ίδιος ή και άλλοι συνάδελφοί του και, όντας ειλικρινής, καταγράφει ωμή την πραγματικότητα, πλην όμως, για να μην υποπέσει και στο αμάρτημα της κατάκρισης, βάζει και τις λέξεις "κατά κάποιον τρόπον", "πως να το πω" κ.λ.π. Σε μερικές περιπτώσεις, που δεν θέλει ή δεν είναι δυνατόν να εκφραστεί κατάλληλα, τοποθετεί μια σειρά από τελείες (......), "πολλές τελείες", όπως προφορικά εξηγεί ο ίδιος. Αλλά ειλικρινής και αυστηρός είναι ο μοναχός – δεκανέας και προς τον εαυτό του, ασκώντας σε μερικά σημεία έντονη αυτοκριτική και αυτομεμψία, όπως άλλωστε επιβάλλει και η μοναχική του ιδιότητα. Γενικά όμως είναι υπομονετικός και αόργητος, μια και για χρόνια είχε ασκηθεί στην άγια υπακοή του μοναστηριού.

Στα γραφόμενα του π. Θεόκτιστου ιδιαίτερα ανάγλυφα διαφαίνονται και οι φοβεροί κίνδυνοι των στρατιωτών μας και οι απερίγραπτες ταλαιπωρίες τους τόσο κατά τη μετάβαση στο Μέτωπο και την παραμονή στην πρώτη γραμμή του πυρός, όσο και κατά την υπερήφανη υποχώρηση του στρατού και στη συνέχεια διάλυσή του. Πώς να μην θαυμάσει κανείς τους στρατιώτες μας, που, αν και μερικές φορές στερούνταν και αυτού του επιουσίου, αγωνίζονταν κατά τον φοβερό εκείνο χειμώνα με καρτερία και με ακλόνητη πίστη στον Θεό εναντίον αντιπάλων με επάρκεια τροφών και με ασύγκριτα ανώτερα μέσα; Έλεγε χαρακτηριστικά ένας στρατιώτης πως προτιμούσε, αντί για τα μετόπισθεν, να ήταν στην πρώτη γραμμή του πυρός για να "γλυτώση από το κρύο (...) εκεί έχουν πάντοτε φωτιά", ενώ άλλους, ακόμα και μετά την εισβολή των Γερμανών και την προέλασή τους στον ελληνικό χώρο, δεν τους απέλειπε το θάρρος και η αυταπάρνηση και έλεγαν: "Αν μας δώσουν να φάγωμεν ως τρώγουν οι Άγγλοι, πολεμούμεν ευχαρίστως". Πρόκειται πραγματικά για μια νέα Ιλιάδα στη γραμμή του Μετώπου και μια νέα Οδύσσεια στην επιστροφή, και οπωσδήποτε αποτελεί, στις δύσκολες ημέρες, που και σήμερα ζούμε, πηγή εθνικού φρονηματισμού για όλους.

Ως προς το ιστορικό της κατάρτισης και έκδοσης του "Ημερολογίου" κρίνεται αναγκαίο να σημειωθούν τα ακόλουθα:

Ο π. Θεόκτιστος έγραφε, τουλάχιστον τον καιρό που ήταν στο Μέτωπο, συνήθως κάθε βράδυ, γι' αυτό και χρησιμοποιεί χρόνους παρελθοντικούς ("ήμεθα", "ήμαστε", "διανύσαμεν" κ.λ.π.). Στις ημέρες της υποχώρησης, που ήταν σε διαρκή κίνηση, από το χωριό Χρυσή Καστοριάς ως τη Χρυσοβίτσα Ιωαννίνων, για μια εβδομάδα περίπου, δεν του έμενε, όπως ο ίδιος γράφει, καιρός για καθημερινές αναγραφές, γι' αυτό και το κενό αυτό το συμπλήρωσε κατόπιν. Συνολικά είχε κρατήσει δύο – τρία σημειωματάρια, τα οποία, όταν γύρισε στο μοναστήρι της Πάρου, θα αντέγραψε σε κόλλες αναφοράς και κατόπιν τις συνέρραψε σε τετράδιο, διαστάσεων 0,15 x 0, 10, και στη συνέχεια το άφησε στα πράγματά του. Στην κατάσταση αυτή το "Ημερολόγιον" έμεινε για πάνω από πενήντα χρόνια, ώσπου, όντας πλέον Γέροντας της Μονής του Τιμίου Προδρόμου Γορτυνίας, με αφορμή ραδιοφωνικές εκπομπές του Οκτωβρίου 1993, το ανέσυρε από εκεί, που το είχε εγκαταλειμμένο και μισοσαπισμένο, το έβγαλε στον ήλιο να ξεμουχλιάσει και να "ξεβρωμίσει" και το αντέγραψε, με διάφορες όμως βελτιώσεις και προσθήκες, που η ισχυρότατη μνήμη του είχε διαφυλάξει και συνεχίζει να διατηρεί. Προσθήκες έκανε ο π. Θεόκτιστος και σε μια προσωπική του ανάγνωση της τελικής μορφής του "Ημερολογίου" σε κασέτες. Ακόμα, για λόγους πρακτικούς, επειδή η δημοσίευση ολόκληρου του κειμένου δεν ήταν εφικτή στον τύπο, έκανε ο ίδιος και μια σύντομη περίληψή του, που δημοσιεύεται σε συνέχειες ήδη από το φ. 102/Νοέμβριος 1994 στην έγκριτη και ευρείας κυκλοφορίας εφημερίδα "Γορτυνία" του Κώστα Καλύβα, με τον τίτλο "Μοναχικές εμπειρίες από τον πόλεμο του 1940 του Καθηγουμένου της Μονής Προδρόμου Γορτυνίας Αρχιμανδρίτου π. Θεοκτίστου Αλεξοπούλου" και με επιμέλεια του Θεολόγου Καθηγητή Θεοδώρου Αθ. Μαραγκού.

Η έκδοση αυτή στηρίζεται στο τελευταίο και λεπτομερειακό χειρόγραφο του Γέροντα π. Θεοκτίστου, που αριθμεί 270 σελίδες, σε συνδυασμό όμως και με το συντομότερο χειρόγραφο και τις κασέτες ανάγνωσης, που σε μερικά σημεία αλληλοσυμπληρώνονται, χωρίς καμιά γλωσσική ή άλλη παρέμβαση των επιμελητών έκδοσης, παρεκτός στη στίξη, στην ορθογραφία, σε μετρημένες στα δάκτυλα του ενός χεριού διασαφήσεις των ελάχιστων ασαφειών και στην τοποθέτηση τίτλων. Και όλα αυτά μετά από συνεννόηση με τον συντάκτη του "Ημερολογίου".

Ο ίδιος ο π. Θεόκτιστος το 1996 υπομνημάτισε το "Ημερολόγιόν" του με μερικά πρόσθετα στοιχεία (συνολικά 4 σελίδων), για κάποια πρόσωπα, που αναφέρονται σ' αυτό. Το παραθέτουμε και αυτά στο τέλος, με προσθήκες και κάποιων δικών μας, για διευκόλυνση του αναγνώστη, επεξηγήσεων, με την ένδειξη πάντα "Σ. Ε" (Σημείωση Επιμελητών).

Η έκδοση σε αυτοτελές βιβλίο έρχεται να ικανοποιήσει την απαίτηση πολλών αναγνωστών της εφημερίδας "Γορτυνία", που ήθελαν να έχον συγκεντρωμένες σε ενιαίο κείμενο τις "Πολεμικές εμπειρίες" αυτές και ταυτόχρονα να αποδώσει για μια ακόμα φορά και τον οφειλόμενο φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης προς τους συντελεστές του Έπους αυτού του Νεότατου Ελληνισμού. Παράλληλα όμως αποτελεί και ευγνώμονα προσφορά μερικών πνευματικών τέκνων του Γέροντα π. Θεόκτιστου Αλεξόπουλου, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης υπερεβδομηκονταετούς μοναχικής ζωής και δημιουργικής ηγουμενείας πεντήκοντα και ενός ετών στην Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου, με τη διάπυρη υιική ευχή:

Ζήθι και υγίαινε επί μήκιστον, σεπτέ Γέρον!

Σοφοκλής Γ. Δημητρακόπουλος

Αθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1999

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ
ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ

1. Η κήρυξη του Πολέμου

Η Μονή Λογγοβάρδας συνεδέθη τηλεφωνικώς το έτος 1933. Η σύνδεσις έγινε από την γραμμήν Παροικιάς Ναούσης. Όταν καλούσαμε, απαντούσαν και τα δύο τηλέφωνα, με συνθηματικές όμως κλήσεις συνεννοούμεθα. Εμείς περισσότερον συνεννοούμεθα με την Νάουσαν μετά την ομιλίαν του Μουσολίνι ότι έχει ετοιμοπολέμους 7.000.000 λόγχες, όπου εκ τούτου κατετρόμαζε ολόκληρος η ανθρωπότης. Μετά τον τορπιλισμόν του αντιτορπιλικού "Έλλη", τον γενόμενον την 15-8-1940 υπό των Ιταλών εις την νήσον Τήνον, ήτον πλέον καταφανές ότι ο πόλεμος πλησιάζει προς τα εδώ, οπότε και ημείς έπρεπε να παρακολουθούμε τα γεγονότα. Τούτο μόνον τηλεφωνικώς ήτο δυνατόν να πραγματοποιείτο και προς τούτο μας έδιδε πληροφορίες ο εις Νάουσαν έμπορος κ. Κωνσταντίνος Μπατιστάτος.

28 Οκτωβρίου 1940

Εργαζόμεθα με τους αδελφούς Λεόντιον και Φιλάρετον εις Αγιογραφικόν εργαστήριον της Μονής μας και, όπως καθημερινώς εποίουν, περί την 9ην π.μ. πήγα εις το τηλέφωνον. Παραξενεύθην κάπως ότι με την πρώτην κλήσιν έλαβον απάντησιν, διότι πάντοτε από τέσσερις – πέντε κλήσεις μου απαντούσε. - Δεν πήρατε είδησιν; - Τι; - Πόλεμος ... Μου ανέγνωσε το πρώτον ανακοινωθέν "...Ο στρατός αμύνεται κ.λ.π." Συγκλονισμένος μετέδωσα το γεγονός εις τους αδελφούς. Ευνόητον τι είναι φυσιολογικόν να συμβή κατόπιν μιας τοιαύτης πληροφορίας ... Εγώ έως την 11 μ.μ. εις το τηλέφωνον και μετέδιδα τα ανακοινωθέντα κ.λ.π., που έδιδε ο πολύ καλός κ. Κωνσταντίνος από την Νάουσαν. Μόλις εβράδιασε, είδαμε να υψώνωνται και να ερευνούν τον ορίζοντα κ.λ.π. δύο μεγάλες δέσμες προβολέων, ένας Πάρου – Σύρου και ο άλλος Πάρου – Νάξου. Οι Ιταλοί θα υπελόγιζαν κίνησιν πλοίων δια να τα βύθιζαν, δια αρκετόν όμως τότε, ως συνέβη, χρόνον ούτε μικρόν τι καΐκι δεν κινήθη.

Ημείς, κατά κάποιον τρόπον, σταματήσαμε τα λεγόμενα διακονήματα και όλοι μαζί εις την εκκλησίαν και έκαστος κατά μόνας προσευχομεθα εις τον Θεόν να μας βοηθήση και ανταπεξέλθωμεν τας περιμετείας του ανίσου και αδίκου τούτου αγώνος κατά του Έθνους μας.

Ο κ. Κώστας μας έδιδε τα ανακοινωθέντα κ.λ.π. Παρακολουθήσαμε την αντεπίθεσιν του στρατού μας ... Καλαμάς ... Πίνδος ... Μοράβας ... Ιβάν κ.λ.π., ότι ένας λοχίας δια να καταστρέψη μίαν γέφυραν πέρασε τον ποταμόν και δια να αναπνέη μετεχειρίσθη ένα είδος καλαμίου, που του επέτρεψε να αναπνέη, ότι εξείχε του ύδατος και δεν έγινε αντιληπτός.

2. Η επιστράτευση

21 Νοεμβρίου 1940

Πήγα εις την Παροικίαν (πρωτεύουσα Πάρου) και επαρουσιάσθην εις την αστυνομικήν αρχήν ως στρατεύσιμος, ότι είχε κληθή η κλάσις μου. Επιστρέφων εις την Μονήν πήρα την πληροφορίαν ότι ο στρατός μας κατέλαβε την Κορυτσάν. Άρχισα τότε να γράφω το έμπροσθεν μουσικόν μέρος του παρόντος βιβλίου με τα πλέον αναγκαία μαθήματα δια να το έχω μαζί μου ως στρατιώτης και να

δύναμαι να ψάλλω κατά παρουσιαζομένας περιστάσεις, ανάγκας κ.λ.π.

16 Δεκεμβρίου 1940

Εδίδετο από την Σύρον τηλεφωνική εγκύκλιος 3.500 λέξεων (κρυπτογραφική). Είκασα ότι αυτή θα αφορούσε ημάς και την στράτευσή μας και εγκατέλειψα την προσπάθειάν μου δια τα μουσικά εις το "Εισάκουσόν μου, Κύριε", ως ανωτέρω διαφαίνεται.

18 – 12 – 40

Μας ειδοποίησαν οι στρατεύσιμοι αύριον να υπαγωμεν εις την Παροικιάν.

19 – 12 – 40

Λειτουργία. Συγκίνησις κ.λ.π. Μετά το γεύμα ομιλίες κ.λ.π. Αναχωρήσαμε οι στρατεύσιμοι Λεόντιος, Γαβριήλ, Φιλάρετος, Νικηφόρος και Θεόκτιστος και οι δόκιμοι Κομπούγιας και Σκαρτσάνης (οι Σάββας και Σεραφείμ είχαν στρατευθή). Ο Λεόντιος, σαν χαριεντιζόμενος, είπε στον Γέροντα Φιλόθεον: "Εγώ θα βαρέσω εις το ψητό". Εκείνος μόνον χαμογέλασε. Εις την Παροικιάν είχαν έλθει όλοι οι στρατεύσιμοι της νήσου. Όλοι μαζί παρακολουθήσαμε τον προεόρτιον Εσπερινόν εις τον ναόν της Καταπυλιανής. Έψαλα με τον Μιχαήλ Δρακάκην, ο οποίος εφονεύθη εις βομβαρδισμόν Πειραιώς, πολύ καλά.

Περί την 9 μ.μ κατέφθασε το αναμενόμενον από την νήσον Νάξον πλοίον, συνοδευόμενον από δύο αντιτορπιλικά του στόλου μας, τα οποία περιέτρεχον ερευνώντα ωσάν καλά δελφίνια. Παρακολουθώντας τα κατά την διαδρομήν και προ παντός όταν εις τον λιμένα του Πειραιώς μας αποχαιρέτησαν πολλάκις εσυγκινήθην ... Είχε ολίγην τρικυμίαν και κάπως υπέφερα.

20 – 12 – 40

Το απόγευμα αφίχθημεν εις τον Πειραιά. Υποθέτω να είμετα περί τους 800 οι στρατεύσιμοι των νήσων Κυκλάδων.

Από τον Πειραιά ο σιδηρόδρομος μας μετέφερε και μας ξεφόρτωσε εις το Μοναστηράκι, από εκεί δε πεζοπορούντε πήγαμε εις τους στρατώνας του Γουδί. Τελευταίοι εις την φάλαγγα ακολουθήσαμεν ημείς οι ρασοφόροι. Μαζί μας ακολουθούσε ο γνωστός μας φυματικός Σκανδάλης (εκ Λεύκων Πάρου). Ανέφερα τούτο εις τον επικεφαλής και τον βοήθησαν. Δεν διανυκτερεύσαμε εις τους στρατώνας.

21 Δεκεμβρίου 1940 – 7 Ιανουαρίου 1941

Ο Συνταγματάρχης μας είπε αν του προσκομίζαμε έγγραφον της Αρχιεπισκοπής, θα μας απέλυε. Ημείς καλώς εγνωρίζαμεν ότι δεν απαλλάσσόμεθα και οι Λεόντιος, Γαβριήλ, Νικηφόρος κ.λ.π. ενεδύθησαν την στολήν του Έλληνος στρατιώτου και οι εκτός του Λεοντίου, Νικηφόρου και εμού ανεχώρησαν δια το Μέτωπον. Τον Νικηφόρον τον τοποθέτησαν εις την Πολυκλινικήν προς φρούρησιν Ιταλών αιχμαλώτων, τον Λεόντιον εις διάφορα γραφεία και εμένα, χωρίς να έχω ενδυθή, με έστειλαν ως ασθενή προς παρατήρησιν κ.λ.π. εις το όπισθεν της Μονής Πετράκη 4ον Γενικόν Στρ. Νοσοκομείον. Ως προς το γένειον ο Συνταγματάρχης μας είπεν να ποιήσωμεν ως θέλομεν. Διεπιστώθη ότι δεν ταίριαζε το χακί με τα κατάμαυρα γένεια και πάντες ξυρίσθησαν.

Εγώ εις το Νοσοκομείον παρέμεινα έως την 8 – 1 – 41. Μου έγιναν εξετάσεις κ.λ.π., αλλά δεν ήτο εύκολος απαλλαγή ... Διευθυντής του Νοσοκομείου ήταν ο γαμβρός του πρωθυπουργού Ι. Μεταξά

κ.Φωκάς. Εκεί καθημερινός βοηθούσα τους νοσοκόμους, βοηθούσα και τον ιερέα εις την εκκλησία. Παρέα ποιούσα με τον ιατρόν Αίσωπον. Είχαμε γνωρισθή εις την Λογγοβάρδαν. Πιστός ιατρός. Εις την εκκλησίαν έψαλλον. Την 6 – 1 – 41 εκοινώνησα μετά το ψάλσιμον. Ήρχοντο Ιταλοί αιχμάλωτοι και με τας κιθάρας των κ.λ.π. ψυχαγωγούσαν τους τραυματίας. Ακόμα τραγουδούσαν το "Κορόιδο Μουσολίνι, κανείς δεν θα σου μείνει...". Όλοι τους συμπονούσαμε. Τους έδιδον και φαγητόν κ.λ.π. Δύο φορές ήλθε και η σύζυγος του Διαδόχου Παύλου Φρειδερίκη και συνωμίλησε κ.λ.π. με προσωπικόν και τραυματίας.

Τετάρτη 8 – 1 – 41

Εξήλθον εκ του Γ.Σ.. Νοσοκομείου Αθηνών. Εις το εξιτήριον έλεγον ότι παρουσιάζονται κάτι εις τους πνεύμονας και εις το ήπαρ, αλλά ότι είναι τοιαύτης φύσεως, που δεν πρέπει να μου δοθή αναβολή. Εάν δεν παρουσιαζόμην ως μοναχός, ασφαλώς πιστεύω θα μου εδίδετο απαλλαγή, διότι οι παρακολουθήσαντές με ιατροί Φυλακτός Κοκκινάκης και ο γνωστός μας Αίσωπος ήθελαν να με περνούσαν από Επιτροπήν, αλλά αντιδρούσε ο Διευθυντής του νοσοκομείου Φραγκογιάννης, δια τον οποίον εγένετο λόγος περί κακοτρόπου ανδρός και διότι εις εμένα είπε χαιρεκάκως: "Θα σε στείλω εις την πρώτην γραμμήν". Και γράφω ότι μισούσε το ράσον. Συνέβη όμως το εξής, ότι είχα πολύ γνωριστή με έναν τραυματίαν με κρυοπαγήματα μεγάλου βαθμού και γνώριζα τον χαρακτήρα του και άλλα πολλά. Τον βλέπω έξαλλον να μου λέγη: "Να δης τι θα γίνη" και πατά τους χιλιοδεμένους πόδας του και εξήλθε του θαλάμου τρέχοντας να εξέλθη του Νοσοκομείου. Τρεις – τέσσερις ιατροί έντρομοι διερωτώντο κ.λ.π. Τους λέγω: "Θέλετε να τον φέρω εδώ; ..." και τον φθάνω εις την Πύλην και λέγω εις τον ακολουθούντα με αξιωματικόν: "Κύριε Λοχαγέ, έχει δίκαιον...". Εκείνος, κατά το ελληνικόν φιλότιμον, βάζει τα κλάματα και επιστρέφει εις τον θάλαμον. Συνέβη το γεγονός αυτό να το παρακολουθήση ο κ. Φραγκογιάννης και με ερώτησε τι συνέβη και όταν του ανέφερα το γεγονός με επαίνεσε και με συνεχάρη δια χειραψίας (διαφορετικός άνθρωπος) και μου είπε να υπάγω να αναθεωρήση κ.λ.π. αλλά είχα αποφασίσει, αφού παρηκολούθησα φυματικούς, διότι δεν παρουσίαζαν τον Κωχ, τους έστελναν εις τα πολεμικά μέτωπα, και δεν τον υπήκουσα (δίδαγμα τί είμεθα οι άνθρωποι).

Πέμπτη 9 – 1 – 41

Πήγα εις το Γουδί και επαρουσιάστην εις αρμοδίους αξιωματικούς μου, οίτινες, αφού τους ανέφερα τα περί Φραγκογιάννη κ.λ.π. μου είπαν αν ήθελα, είχαν την καλωσύνην να με δικαιολογούσαν να μην ενδυόμουν και εισερχόμουν εις άλλο Νοσοκομείον κ.λ.π. Διότι όμως καλώς γνώριζα τα δυσκολίας ... και το ότι τα διδάγματα που πήρα από τους τραυματίας που εγνώρισα εις τον Νοσοκομείον, από τους οποίους έμαθον πολλά δια τας μάχας κ.λ.π. (τοιαύτη ήταν η καλωσύνη των και πραότης των και άλλα πολλά, ώστε εξερχόμενος από κοντά τους ενόμιζα ότι εξερχόμην από κάποιο εξομολογητήριον. Τοιαύτην επίδρασιν είχε η όλη συμπεριφορά των, αποτέλεσμα ομονοίας και αγάπης, ουδέν παράπονον, πραότης και χαίροντες) και διότι είχαμε συνεννοηθή με τον Λεόντιον, εάν παρουσιάζετο κάποια αποστολή, να πηγαίναμε μαζί, δεν εδέχθην και αμέσως ενεδύθην την στρατιωτικήν στολήν. Όταν εξυρίσθην τον πώγωνα, πονούσα εις το πρόσωπον.

Όλην αυτήν την ημέραν την διανύσαμεν έξω του στρατώνος μαζί με τον Λεόντιον και διευθετήσαμεν διαφόρους υποθέσεις μας. Επεσκέφθην στο 2ον Νοσοκομείον και τον συγχωριανόν μου τραυματίαν Γεώργιον Κουτσόπουλον, όστις με εγνώρισεν αμέσως και μεταξύ άλλων μου είπε ότι εάν με έστελναν εις το Μετωπον, θα απέθνησκον οπωσδήποτε από τα κακουχίας. Εκεί βρήκα και την μητέρα του και της έδωσα τρεις φωτογραφίας να έδιδε μίαν στον πατέρα μου, μίαν στον ιερέα του χωριού μου π. Χρήστον Κονταξήν και φυσικά ήθελε και αυτή μία. Το εσπέρας εδειπνήσαμεν στης κ. Σοφίας Παπαμιχαλοπούλου και εκοιμήθημεν στην Μονή Πετράκη (με τον Λεόντιον) στο δωμάτιον του ιερέως Αντωνίου Σταθακάρου, όστις ήταν στρατιωτικός ιερεύς στο Μέτωπον.

Παρασκευή 10 – 1 – 41

Το πρωί κατέβημεν στο Σύνταγμα και εκεί βρήκαμε τον Νικηφόρον, τον οποίον είχαν αντικαταστήσει από την "Πολυκλινικήν Αθηνών", που διέμενεν αρκετάς ημέρας προς φρουράν Ιταλών αιχμαλώτων. Μετά το προσκλητήριον άρχισαν και έγραφαν δια να καταρτίσουν αποστολάς. Εμείς γραφτήκαμε και οι τρεις κοντά δια να είμεθα μαζί. Ουδείς πλέον των συναδέλφων μας μάς εγνώριζε ότι εμείς είμεθα μοναχοί.

Κατά τας 9 η ώρα π.μ. μας έδωσαν γυλιούς, κουβέρταν και είδη εστιάσεως. Όταν επεχείρησα να δέσω ρόλον την κουβέρταν μου δεν το κατώρθωσα, καθότι είχον ξεχάσει, αφού όμως παρηκολούθησα έναν συνάδελφόν μου και έμαθον τον τρόπον, τότε το κατώρθωσα. Δια γεύμα μας έδωσαν πατάτες γιαχνί και δια βράδυ σκέτες ελαίας.

Το απόγευμα το διανύσαμεν όλον εντός των στρατώνων. Κατά τας 2. μ.μ. Άρχισαν και έκρουον οι κώδωνες των Αθηνών και εσημαιοστολίσθη άπασα η πόλις, διότι ανεκοινώθη επισήμως ότι κατελήφθη η Κλεισούρα. Ζητωκραυγαί, χαλασμός κόσμου κ.τ.λ. Περί την 5ην απογευματινήν μας ανεκοίνωσεν ο Λοχαγός μας ότι αύριον θα αναχωρούσαμε και ότι είχε διαταγήν να μην μας έδιδαν άδειαν και κατερχώμεθα εις την πόλιν, αλλά διότι υπεσχέθημεν ότι στας 8 η ώρα το πρωί θα είμεθα παρόντες, μας άφησε και φύγαμε. Αμέσως δε έσπευσα με τον Λεόντιον και διευθετήσαμε το ζήτημα των ρούχων μας και επεσκέφθημεν στην Κηφισιάν τον τραυματίαν Παναγιώτην Κλουκίναν, όστις μόλις μας είδε εχάρη πολύ και εν συντομία μου εδιηγήθη τα του τραυματισμού του, όστις ήτον και περιπετειώδης. Δεν με παίρνει ο χρόνος να διηγηθώ ό,τι μου είπε. Κατόπιν επεσκέφθημεν την κ. Σοφίαν Παπαμιχαλοπούλου, από την οποίαν αναχωρήσαμεν κατά τας 9 μ.μ., αλλά δεν βρίσκαμε αυτοκίνητον και δια τούτο μετέβημεν με τα πόδια στην Μονήν Πετράκη. Στο Κολωνάκι εδειπνήσαμεν εις τι μαγειρείον και περί την 11ην φθάσαμε στην Μονήν. Παντού όπου αναφέραμε ότι θα αναχωρούσαμε ηκούγαμε επαίνους. Γενικώς επικρατούσε μέγας ενθουσιασμός.

3. Πορεία προς το Μέτωπο

Σάββατον 11 – 1 - 41

Εσηκώθημεν πολύ πρωί και αφού αποχαιρετήσαμε τον αδελφόν π. Ευσέβιον Μπιλάλην, όστις καθ'όλον το διάστημα της εν Αθήναις παραμονής μας μας είχε φανεί πολύ χρήσιμος, σαν πραγματικός εν Χριστώ αδελφός μας, προ των 8 είμεθα στον λόχο μας. Αφού μας έκαμαν προσκλητήριον, μας κατήρτισαν λόχον και μας έδωσαν τροφήν δια τρεις ημέρας γαλέταν, τυρόν, ρέγγας, ελαίας και χαλβάν και μας ωμίλησεν ολίγον ο Λοχαγός μας κ.λ.π. Δια γεύμα μας έδωσαν φακά σούπα και δια βράδυ ελαίας.

Από τας 8 έως τας 2 μ.μ. Ήμεθα στην γραμμήν και αναμέναμεν διαταγήν δια να αναχωρούσαμεν. Στας 2 μ.μ. μας συνεκέντρωσαν άπαντας τους της αποστολής, οίτινες ήμεθα 1.100 άνδρες, και μας ωμίλησε ο συνταγματάρχης κ. Νικολόπουλος. Εις τον λόγον του έκαμε νύξιν και δι' ημάς: "Μεταξύ σας ευρίσκονται και ιερωμένοι, οίτινες θα είναι το καλόν παράδειγμα κ.τ.λ.". Κατά τας 3μ.μ. αναχωρούσαμε υπό τας ζητωκραυγάς των εναπομεινάντων συναδέλφων μας και εκ των εμπέδων και την 4ην φτάσαμε στον σταθμόν του Ρουφ. Καθ' όλην αυτήν την ποδαριοδιαδρομήν δεν βλέπαμε άλλο τίποτα από τον πολύν κόσμον, όστις αλλάλαζε από ενθουσιασμόν κ.τ.λ. Από πολλάς οικίας μας πετούσαν γλυκά, κάλτσες, γάντια και άλλα. Εγώ δε υπέφερα πολύ καθ' όλην αυτήν την διαδρομήν, διότι με πονούσαν πολύ οι πόδες μου, λόγω του ότι τα υποδήματά μου ήσαν καινουργή και διότι είχα δέσει σφικτά τας περικνημίδας μου, όταν όμως ατένιζα και έβλεπα τα πλήθη συνεκινούμην, πολλάκις εδάκρυσα. Εις τον εξώστην της "Μ. Βρετάνιας" μας ευχήθη κ.λ.π. ο πρωθυπουργός Ι. Μεταξάς. Ήταν καταβεβλημένος και είπα εις τον Λεόντιον: "¨Δεν τον βλέπω στα καλά του".

Στον σταθμόν μας ανέμενε αμαξοστοιχία με φορτηγά βαγόνια. Στο βαγόνιον που εισήλθομεν ήμεθα όλοι 48 άνδρες. Οι περισσότεροι τούτων ήσαν την καταγωγήν Σάμιοι, ξεκινήσαμε δε κατά τας 5 μ.μ. Ταξιδεύαμε όλη την νύκτα και κατά τα ξημερώματα ήμεθα στην Λάρισαν. Παραμείναμεν

εκεί περί την ώραν και αναχωρήσαμεν. Ο κάμπος της Λαρίσης ήταν χιονισμένος. Μέχρι τον Πλαταμώνα δεν γνωρίζαμε δια που κατευθυνόμεθα. Εκεί εγνώρισα έναν σιδηροδρομικόν υπάλληλον πατριώτην μου, όστις μου είπε οι 300 εκ των 1.100, που ήμεθα, θα πήγαιναν δια την Αλεξανδρούπολιν και οι λοιποί θα πηγαίναμε δια την Φλώριναν. Από εδώ άρχισα να πιστεύω ότι μας υπάγουν δια την Αλβανίαν. Μου είπε και το εξής ο πατριώτης μου, ότι θα έρθη η Νεολαία να μας μοιράση τσιγάρα και κονιάκ και να έλεγα ότι είναι περισσότεροι άνδρες στο βαγόνι δια να έδινα και εις αυτόν δύο – τρία πακέτα. Εγώ βεβαίως του αρνήθηκα το τοιούτον και του είπον ότι θα του έδιδον τα δικά μου σιγαρέτα. Η Νεολαία μας μοίρασε σε τέσσερα – πέντε μέρη που περνούσαμε. Αλλού πορτοκάλια και τσιγαρέτα, αλλού κονιάκ, διότι όμως ήταν νύκτα δεν ενθυμούμαι εις ποίους σταθμούς έγινε αυτό. Από το Πλατύ και Βέροια περάσαμε ημέρα και κατά τας 12 το μεσονύκτιον μας κατέβασαν της αμαξοστοιχίας εις τινα σταθμόν, πολύ προ του Σόροβιτς και Αμυνταίου, ονομαζόμενον Άγιος Παντελεήμων. Είπομεν ότι στο βαγόνι ήμεθα 48 άνδρες, που ούτε καθιστοί δεν μπορούσαμε να ήμεθα. Δια τούτο υπέφερα πολύ και από το κρύο, τα πόδια μου με πονούσαν πολύ από το κρύο και διότι δεν ηδυνάμην να τα άπλωνα να ξεκουράσουν. Δεν μπορούσα δε να κοιμηθώ, διότι εις το βαγόνιον ήτον και κακότροποι συνάδελφοι, οίτινες εφώναζαν πολύ, τραγουδούσαν, ανέφεραν πορνοδιηγήσεις κ.τ.λ. Από τον θόρυβον, λέγω, κρύον κ.λ.π. δεν ηδυνήθην να κοιμώμουν. Την πρώτην βραδιάν δεν έκλεισα καθόλου τα μάτια μου, την Κυριακήν όμως το εσπέρας, μόλις περάσαμε την Έδεσσα, εκοιμήθην έως τας 12 περίπου, που απότομα μας φώναξαν και κατήλθομεν της αμαξοστοιχίας. Άρχισα να τρέμω όλος από το πολύ ψύχος, διότι εκτός του ότι στο βαγόνι ήταν ολίγη ζέστη, διότι ήμεθα πολλοί εντός του, και απότομα βγήκαμε στο κρύον, αλλά εισήλθομεν στο τραίνον στας Αθήνας από ήπιον κλίμα και αποτόμως εκτεθήκαμε στο μακεδονικόν ψύχος. Για μίαν στιγμήν έχασα τον Λεόντιον και Νικηφόρον και ήτο αδύνατον να τους φωνάξω, διότι είχον μουδιάσει από το κρύον τα χείλη μου. Τα άλειψα αμέσως με βαζελίνη, που είχον μαζί μου. Αμέσως έγιναν πληγή. Τέλος, τους έφθασα και μετά πορείαν τροχάδην 15 – 20 λεπτών εισήλθομεν στο χωρίον Άγιος Παντελεήμων και μας εστίβαξαν τους πιο πολλούς άνδρας στο σχολείον, το οποίον ήτον χαούζα και με σπασμένους τους πιο πολλούς υαλοπίνακας, με μεγάλην δε προσπάθειαν κατωρθώσαμεν και πιάσαμε μίαν γωνίαν κα στρώσαμε και οι τρεις μαζί δια να υπνώσωμεν. Εμένα πολύ ολίγον με πήρε ο ύπνος, διότι κρύωνα και από τον πολύν θόρυβον.

Δευτέρα 13 – 1 – 41

Μόλις αφυπνίσθημεν το πρωί, οι πόδες μου ήτον παγωμένοι και προσπαθήσαμε ο εις να ζεσταίνη του άλλου δι' αλληλοτριψίματος. Έξωθεν ηκούετο να σφυρά ένας δαιμονιώδης άνεμος και να κτυπά το χιόνι στα παράθυρα. Μόλις αφίχθημεν εδώ, χιόνι στους δρόμους δεν υπήρχε ικανόν, στ' απόμερα μέρη εφαίνετο να υπήρχε. Το πρωί μόλις εξήλθομεν του σχολείου θα έχη περί τους 30 πόντους χιόνι και εξακολουθούσε να ρίχνη. Σε απόμερα μέρη είχε στιβάξει πολύ χιόνι, επληροφορήθημεν δε ότι δεν θα αναχωρούσαμεν την ημέραν ταύτην από το χωρίον. Εξήλθομεν με τον Λεόντιον δια να ίδωμεν και το χωριό και μήπως βρίσκαμε τι φαγώσιμον να αγοράζαμε, αλλά ματαίως, διότι δεν υπήρχε άλλο τι πλην ελαιών, χαλβά, ρακί, κονιάκ και καραμελών, αγοράσαμε δε μερικόν κονιάκ και ερουφούσαμε κατά διαστήματα, τα ποδάρια μας όμως δεν τα νιώθαμε από το πολύ κρύο. Τρέχαμε, πηδούσαμε, μα δεν ζεσταινώσαντε. Κατά το μεσημέρι ανεκάλυψα εις ένα δωμάτιον του σχολείου πέντε – έξι στρατιώτας με ένα λοχίαν και είχαν σόμπαν (ούτοι φρουρούσαν τον σιδηροδρομικόν σταθμόν). Αφού εκάθισα ολίγον και εξεστάθην, εφώναξα και τους άλλους και ήλθαν, έφυγαν όμως γρήγορα. Οι στρατιώτες είχαν δια γεύμα φασολάδα και εξ αυτών προσεφέρθησαν και μου έδωσαν και έφαγον, παρέμεινον δε εκείνο το απόγευμα, οπότε μας φώναξαν και μας κατένειμαν στας οικίας δια να διανυκτερεύσωμεν. Στο σπίτι που πήγαμε (είμεθα 12 άνδρες) μας άναψαν αμέσως φωτιά, ανέλαβε δε ο Νικηφόρος με άλλους και εμαγείρευσαν φασόλια χωρίς έλαιον, διότι δεν υπάρχει εδώ, παρά λίπος, εδώσαμε δε από 41 δραχ έκαστος. Θα αναμέναμεν δε περί τας δύο ώρας εις κάτι αποθήκας δια να μας έδιδαν τρόφιμα (κουραμάνα και ξηράν τροφήν). Το ξηροβόρι εξακολουθούσε και υποφέραμε πολύ. Τα πόδια μου ήταν πάλι παγωμένα. Τα χέρια μου έπρεπε πάντα να τα είχα σκεπασμένα, διότι δεν είχον γάντια και πάγωναν. Επιστρέφαμεν νύκτα στο σπίτι. Νερόν στο χωρίον δεν υπήρχεν και έπρεπε να πηγαίναμεν ένα

τέταρτον μακριά να πέρναμεν από την λίμνην, που είναι εκεί. Μετέβη λοιπόν ένας στρατιώτης με μερικά παγούρια και μόλις επέστρεψε είχαν παγώσει πολύ τα χέρια του, που έκλαιγε από τον πόνον και έτρεμε όλος, σπεύσαμε όμως και του δώσαμε κονιάκ και τον τρίψαμε, ακόμα τον ζεστάναμε και με τα χνώτα μας ώσπου συνήλθε. Τρώγοντας ήταν και ο νοικοκύρης εκεί, όστις μας είπε ότι ο πόλεμος έχει πολλά βάσανα και πρέπει να έχωμεν υπομονήν και όλα μετά θα ξεχαστούν, μας ανέφερε δε περιστατικά του άλλου πολέμου. Ενώ κάποτε έβοσκε τα ποίμνιά του στα δάση και παρακολουθούσε μίαν εξόρμησιν των Βουλγάρων – Γερμανών κατά των Σερβο – Αγγλο – Γάλλων στα πλησίον βουνά, είδε έναν στρατιώτη να αρπάζη τον επιτιθέμενον ανύποπτον από τον ένα του πόδα, να του πατά τον έτερον και να τον σχίζη κατά κάποιον τρόπον στην μέσην. Τοιαύτην λύσσαν είχον κ.τ.λ. Μας παρεπονέθη δε ότι λόγω του ότι η γυνή του εγνώριζε τα ελληνικά, πολλάκις ευρέθη στην ανάγκην να πληρώση πρόστιμον δια τούτο (στο χωρίον αυτό οι γέροντες και αι περισσότεραι γυναίκες δεν γνωρίζουν την ελληνικήν, ομιλούν άλλην γλώσσαν). Εξεπλάγην δεν όταν είδον τας γυναίκας να σηκώνουν αυταί στο κεφάλι των ολόκληρον γαζοτενεκέν, γεμάτον ύδωρ, χωρίς να τους χύνεται μια σταγόνα ύδατος. Έλαιον, τυρός, σαπούνι, ρέγγες, σαρδέλες δεν υπάρχουν εδώ, τα έχει επιτάξει το κράτος. Την νύκτα την περάσαμε καλά. Δεν μας έσβησε η φωτιά.

Τρίτη 14 – 1 – 41

Το πρωί αναχωρήσαμε κατά τας 8 π.μ. Αφού φτάσαμε στον δημόσιον δρόμον (περί το τέταρτον της ώρας) μας κατένειμαν εις λόχους και διμοιρίας, έκαστος δε δεκανεύς ανέλαβε από τριάντα άνδρες, στους οποίους θα ενεργούσε προσκλητήριον κ.τ.λ. Μόλις προχωρήσαμεν ολίγον, με εφώναξε ο Διοικητής της αποστολής και με έστειλε ως σύνδεσμον να πήγαινα να έλεγα στον λόχον μου, όστις εβάδιζε εμπρός, στην πρώτην ωριαίαν στάσιν να τον αναμένωμεν. Προχωρούσα λοιπόν, μα που να φθάσω τον λόχον μας, όστις ήτο περί τα 20 λεπτά μακριά. Μαζί μου ήρχετο και εις χωρικός με κάρον και μου είπε να του έδιδα το γυλιόν να τον έβαζε επάνω, μα εγώ έκανα τον υπερήφανον, μόλις όμως προχώρησα ολίγον κουράστηκα και τον έδωκα και τον έφερνε το κάρον. Ώσπου όμως να γίνη η πρώτη στάσις, ο Ταγματάρχης ήρθε πιο μπρος από εμέ, δεν είπε όμως τίποτα. Θα ξεκουράσαμε περί τα 5 λεπτά και ξεκινήσαμε πορείαν προς το Αμύνταιον (είναι κωμόπολις και έδρα ανεφοδιασμού του Μετώπου της Αλβανίας μετά την Θεσσαλονίκην). Προτού να φθάσωμεν στο χωρίον, εσήμανε συναγερμόν και διασπορπιστήκαμε στα αμπέλια, που ήταν πέριξ του δρόμου. Εγώ είχα ιδρώσει, μόλις δε έπεσα κάτου, που είχε και ολίγον χιόνι, άρχισα και έτρεμα και δεν μπορούσα να σταθώ, που οι συνάδελφοι άρχισαν να φωνάζουν ότι θα τους πρόδιδα, χωρίς καν να έχουν φανή αεροπλάνα (γελοίον τούτο). Διήλθομεν το Αμύνταιον χωρίς να σταματήσωμεν, μόνον πήραμε νερόν και αγόρασα μερικές καραμέλες δια τον δρόμον, οι οποίες μου εχρησίμευσαν κατόπιν πολύ. Το Αμύνταιον ήτον γεμάτον αυτοκίνητα και στρατόν, πιο πέρα ήταν και τα συντρίματα ενός ιταλικού αεροπλάνου. Ευτυχώς ότι κάθε ώραν σταματούσαμε ολίγον και ξεκουραζόμεθα. Κατόπιν παράσαμεν το χωρίον Αετόν. Στον δρόμον έβλεπες αλλού αυτοκίνητα κατεστραμμένα και αλλού ζώα ψόφια. Μέχρι του απογεύματος η ημέρα ήτον καθαρή. Ήλπιζα πολύ, αποτόμως όμως ήρχισε να χιονίζη, που ως το βράδυ που βάστηξε, το χιόνι ήτον άνωθέν μας (διότι δεν είχα πρόχειρον το αντίσκηνον, ων άπειρος) 10 – 20 εκατοστά. Ευτυχώς όμως μόλις αφίχθημεν στο χωρίον Σκλήθρον, μας ανέμενε η Νεολαία και σε 10 λεπτά μας τοποθέτησαν στα σπίτια. Εγώ, ο Λεόντιος και εις Σάμιος έτυχε και μας ετοποθέτησαν εις την οικίαν γέρου τινός, πτωχού μεν, αλλά πολύ καλού – πλουσίου εις καλωσύνην. Είχε σόμπα αναμμένη, το δωμάτιον ήταν κάτωθεν εστρωμένον με ρούχα, μας είχε έτοιμας και τας τρεις κλίνας και παρέθεσε δια δείπνον πατάτας με κρέας. Εμείς του δώσαμε γαλέταν και ρέγγαν, που είχαμε. Είπαμε πολλά. Κατήγετο εκ της Μικράς Ασίας. Εις εμένα είπε ότι δύσκολα θα κατώρθωνα να τα έβγαζα πέρα. Τούτο το είπε, διότι υπέφερα πολύ και ιδίως πονούσαν τα ποδάρια μου. Μου έδωσε πετρέλαιον και τα έτριψα. Είχε περάσει πολύς στρατός από το σπίτι του, μου έλεγε, και δεν είδε κανέναν να ήτον λεπτός και φιλάσθενος, όπως ήμουν εγώ και δια τούτο έλεγε ότι ζήτημα ήταν αν θα κατώρθωνα να έφθανα στο Μέτωπον και ηύχετο ο Θεός να μου έδιδε δύναμιν. Είχε δύο υιούς και μίαν κόρην ύπανδρον. Την νύκτα ξυπνούσε συχνά και τροφοδοτούσε την θερμάστραν. Ευλογημένη ψυχή.

Τετάρτη 15 – 1 – 41

Εξυπνήσαμεν από τους ήχους του κώδωνος της εκκλησίας, η οποία προσκαλούσε τους χωρικούς, οι οποίοι έσπευσαν να καθαρίσουν τους δρόμους εκ της χιόνος, εξακολουθούσε δε να πίπτη χιόνι. Είχε ύψος περί τα 30 εκατοστά, εις μερικάς δε τοποθεσίας υπερέβαινε το μέτρον. Αναχωρήσαμε από το χωρίον αυτό κατά τας 10 η ώρα. Ο δρόμος, τον οποίον βαδίζαμε, ήταν δημόσιος, αλλά βαδίζαμε εις φάλαγγα κατ' άνδρα λόγω της χιόνος και το βάδισμα ήτον δύσκολον και κοπιώδες. Εξακολουθούσε να πίπτη η χιών, είχαμε όμως κατασκευάσει τα αντίσκηνά μας κατά τοιούτον τρόπον και δεν εβρεχόμεθα, μας εμπόδιζον όμως στο βάδισμα και παρήγετο ζέστη που ιδρώναμε. Το χωρίον, που θα διανυκτερεύαμε, απείχε από το Σκλήθρον τέσσερισ ώρας. Εμείς το διάστημα αυτό το διανύσαμε έξι ώρας που εδέησε και αφίχθημεν στο χωρίον Λέχοβον περί την 4ην – 5ην απογευματινήν. Δυστυχώς όμως στο χωρίον αυτό εβραδύναμε πολύ να τακτοποιηθούμε εις καταλύματα, που εχρειάστηκε να μεταχειριστούμε βία εις μερικάς περιπτώσεις. Εγώ με τον Λεόντιον και πολλοί άλλοι καταλύσαμε σε ένα πλουσιόσπιτον, αλλά χωρίς νοικοκύρην, διότι έλειπαν στην Καστοριάν. Με στενοχωρίαν βρήκαμε ξύλα και ανάψαμε φωτιά. Δια δείπνον είχαμεν ελαίας, ρέγγας και κονσέρβαν κρέας. Στον ύπνον περάσαμε και εδώ καλά, διότι υπήρχε κρεβάτι με στρώμα, το οποίον έτυχε και προλάβαμε με τον Λεόντιον και καταλάβαμεν.

Την βραδιάν αυτήν μας εδόθη η δέουσα ευκαιρία και ανοίξαμε θρησκευτικήν συζήτησιν με τα παιδιά, που τους είπαμε μερικά πράγματα, και ευχαριστήθημεν και ημείς και εκείνοι. Στο χωρίον αυτό υπήρχαν πολλές βρύσες με άφθονον νερόν. Έβλεπες και πολλά καταστήματα. Πολλοί από τους στρατιώτας αγόρασαν κρέας. Ο Νικηφόρος έμενε απέναντι από εμάς με δύο στρατιώτας, πέρασε δε καλύτερα από ημάς, διότι αγόρασαν μανέστρα και εμαγείρευσαν σούπαν. Ωμιλείτο πολύ στο χωρίον αυτό η αρβανίτικη γλώσσα, οι δε γυναίκες ήσαν ντυμένες σαν τις Βουλγάρες. Έλεγον δε οι χωρικοί ότι έπαθαν και είδαν πολλά άτοπα από τον στρατό μας (προπαντός από τους Κρήτες, οίτινες και εις γυναίκα επετέθησαν!) και δια τούτο ήσαν αδιάφοροι. Εγώ αμέσως παρετήρησα ότι δεν ήσαν καλοί και τα έλεγον αυτά δια δικαιολογίαν. Πήγα εις έναν υποδηματοποιόν δια να κτυπούσα μίαν βελόνην, που μου τρυπούσε τα δάκτυλα του ποδιού μου και δεν με άφηνε. Δεν περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίον με έδιωξε. Ομοίως παρηκολούθησα και άλλας πράξεις των ανθρώπων αυτών πολύ χαμηλάς. Στο σπίτι, που εκαθήσαμε, ελησμόνησα τον μικρόν φακόν που είχα, ο οποίος, ως θα ίδωμε, ήταν πολύ χρήσιμον αντικείμενον.

Πέμπτη 16 – 1 – 41

Αναχωρήσαμε πολύ ενωρίς από Λέχοβον. Διήλθομεν δεξιά του χωρίου Κλεισούρα (ελληνικόν), περάσαμε βουνά με ανωφερείας και κατηφόρους. Κατά την 4ην απογευματινήν σταθμεύσαμεν έξωθεν του χωρίου Κορησός και μας είπαν ότι μπορούσαμε να τρώγαμε, όταν θέλαμε. Αναπαυθήκαμε δε επάνω στο χιόνι. Το πρόγραμμα ήταν να διανυκτερεύαμε σε αυτό το χωρίον, αλλά δεν γνωρίζω διατί οι αξιωματικοί δεν κάθισαν εκεί, εκανόνισαν δεν να διανυκτερεύαμε σε ένα χωρίον έξωθεν της Καστοριάς, δύο ώρας και 18 χιλιόμετρα από Κορησόν εις Καστοριάν. Αναχωρήσαμεν κατά τας 5 μ.μ. Δύο ώρας προτού φθάσωμεν στην Καστοριάν, άρχισε, εκτός του σκότους, και να βρέχη. Αυτοκίνητα περνούσαν κάθε 100 – 200 μέτρα και μας θάμπωναν τα φώτα τους. Από τον κόπον και όλα αυτά ο στρατός άρχισε να αγανακτή και να φωνάζη. Πολλοί έπιπτον και τους περισυνέλεγαν τα αυτοκίνητα. Είχαμε καταντήσει όλοι ράκη. Εγώ είχα παραμείνει πολύ πίσω, αλλά ακολουθούσα, ώσπου, όταν εισερχώμεθα, κατά τας 8 μ.μ., στην Καστοριάν και μη ήκουσαν να φωνάζω ο Νικηφόρος και ο Λεόντιος και αφού έμαθον ότι δεν εισήλθον εις αυτοκίνητον (κατ' αρχάς δεν το επίστευον) και τους ηκολούθησα με τα πίδια, εθαύμασαν και ο Νικηφόρος είπε ότι αφού σήμερον δεν έπαθα τίποτα, δεν φοβείται να μου συμβή τι πιο πέρα. Ήταν πολύς ο κόπος αυτής της ημέρας, διότι διανύσαμε 42 χιλιόμετρα.

Το στρατηγείον με τους αξιωματικούς μας είχαν κανονίσει να διανυκτερεύαμε στο χωρίον Μεσοποταμία, 8 χιλιομ. έξω της Καστοριάς, αλλά υπό τοιαύτας συνθήκας δεν ήτο δυνατόν να βαδίζαμε τα 8 αυτά χιλιομ., δια τούτο και αποφάσισαν και μας άφησαν και εισήλθαμε εις

Καστοριάν. Οι κάτοικοι ανεπαύοντο σχεδόν άπαντες, διότι δεν ήξευρον ότι θα σταθμεύαμε εκεί, σκότος δε βαθύ εβασίλευε και βροχή. Αφέθη όλος ο στρατός (800 άνδρες) έρμαιον. Τι έγινε δεν περιγράφεται. Φωναί, βλάσφημίαι εναντίον των αξιωματικών του στρατού, που έδρευε εκεί. Με τον Λεόντιον και τον Νικηφόρον χαθήκαμε και αυτοί εκοιμήθησαν εις τι μαγειρείον. Εγώ εισήλθον σε ένα μεγάλο σχολείον, το οποίον το χρησιμοποιούσαν δια νοσοκομείον. Εκάθισα σε ένα διάδρομον και ανέμενον, αλλά και έτρωγα σκληρόν ψωμί, το οποίον μου εφαίνετο γλύκισμα. Για μια στιγμήν παρουσιάστηκε ένας και στον οποίον παρεπονέθην και του είπον “να υπομένη τινάς τας κακουχίας εν όψει του εχθρού συνεχωρείτο, μα να δημιουργείται τοιαύτη ανωμαλία από τους αξιωματικούς μας;” Με καθησύχασε και ότι θα μας τακτοποιήσουν κ.τ.λ. Εις ολίγον έφθασεν η Νεολαία και όσους άνδρας εύρισκε τους τακτοποιούσε, εξήλθον δε και εγώ και ανέμενον, μα κρύωνα πολύ, είδα όμως δίπλα εκεί να υπάρχη αποθήκη αλεύρων και σκοπόν να φρουρή. Του είπα να με άφηνε να εισερχόμουν δια να ξεκουράσω, αλλά αφού βρήκα εκεί περί τα δεκαπέντε άδεια σακκιά, ετακτοποίησα ένα καλόν στρώμα και ετοιμαζόμουν να κοιμηθώ, οπόταν ήλθε και ένας άλλος συνάδελφος, με τον οποίον αμέσως εγνωρίσθην κ.τ.λ., το παρεκάλεσα δε να μου έβαζε ένα προσόψιον στις πλάτες μου. Δεν το ενόμιζε όλως καλόν και αντί της πετσέτας, με τύλιξε σε όλο το σώμα με εφημερίδας. Η φανέλα και το υποκάμισόν μου ήσαν βρεγμένα από τον ιδρώτα. Πολλή αγάπη. Αφού εξηπλώθημεν είπομεν πολλά. Κατήγετο εκ Μ. Ασίας κ.τ.λ. Θα ήτον 10 μ.μ., όταν μας πήρε ο ύπνος. Πρέπει να είπω ότι από άλλους συναδέλφους μου πέρασα πάλι καλύτερα. Το σώμα μου δεν κρύωνε από τας εφημερίδας, τους πόδας μου τους έκανα εντριβή και τους άλειψα βαζελίνην και ησύχασα. Ενόμισα όμως ότι την επομένην, θα αδυνατούσα να εβάδιζα, αλλά το πρωί δεν συνέβη αυτό, διότι συνήλθε ο οργανισμός μου.

Παρασκευή 17 – 1 – 41

Εσηκώθην κατά τας 7 η ώρα. Εξήλθον της αποθήκης και έμαθον ότι άπαντες δέον να συναθροισθώμεν στο Ίδρυμα του Ερυθρού Σταυρού, απέχον περί τα 20 λεπτά. Μόλις όμως ανήλθον εις το Νοσοκομείον έδωσα και μου φύλαξαν τα πράγματά μου και κατήλθον πάλιν στην αγοράν. Με έστειλαν αμέσως και αφού ανέβην πάλιν τον ανήφορον και πήρα τα πράγματά μου, τους βρήκα να σταθμεύουν προ της αποθήκης, που εκοιμώμουν. Όταν διήλθον εκκλησίας τινός, ενθυμήθην ότι σήμερον εορτάζεται ο Αγ. Αντώνιος, εισελθών δε εν ταύτη, έμαθον ότι η λειτουργία ειχε τελειώσει από την νύκτα (δια τον φόβον των βομβαρδισμών). Εισήλτον εις γαλακτοπωλείον και έφαγον 150 δράμια γάλα. Μου είπαν πολλά δια τας εναερίους επιδρομάς ήταν δε και αρκετά σπίτια καταστραμμένα. Ολίγον έξωθεν της πόλεως είναι κατεστραμμένον ένα ιταλικόν αεροπλάνον. Αγόρασα μερικάς εφημερίδας και αρκετήν βαζελίνην.

Κατά τας 9 π.μ. μας συνεκέντρωσαν έξωθεν της πόλεως και ανέμεναν να ήρχετο αυτοκίνητον με κουραμάναν κ.λ.π., άρχισε όμως να βρέχη. Εστενοχωρήθησαν και εφώναζαν οι άνδρες και δια τούτο μας μετέφεραν και μας έκλεισαν στους στρατώνας εις μίαν αποθήκην πυρομαχικών. Εις μίαν στιγμήν με φώναξε ο Νικηφόρος και μου έδειξε τον Τσουκαλάν Ιωάννην (Σιφναίος διαμένει στο Μαράθιον και πουλά στάμνας κ.λ.π.). Στην αποθήκην αυτήν υπήρχαν δυο – τρία δοχεία με λίπος, από το οποίον πήραμε και αλείψαμε τα υποδήματά μας. Ήθελον να μετέβαινον στην πόλιν να αγόραζα οινόπνευμα δια να το μεταχειριζόμουν στα ποδάρια μου, αλλά δεν μου επέτρεψε ο Διοικητής μας. Περί την 1 μ.μ. και υπό βροχήν κατώρθωσαν και μας έδωσαν μισή κουραμάνα και ελαίας, και εγευματίσαμε. Κατά τας 4 μ.μ. αναχωρήσαμε εκ της Καστορίας υπό βροχήν και χιόνι και περί τας 10 μ.μ., αφού διανύσαμε 12 χιλιόμ., φτάσαμε στο χωρίον Μεσοποταμία. Προτού μας διανείμουν στα οικίας, μας έδωσαν κουραμάνα και μίαν ρέγγαν και αμέσως μας επήγαν στα σπίτια. Και πάλι ήμουν χωρίς τον Λεόντιον και τον Νικηφόρον, έτυχε όμως και βρήκαμε καλό σπίτι και καλό δωμάτιον. Μας άναψαν αμέσως την θερμάστρα. Εδειπνήσαμεν πάλιν ελαίας και εκοιμήθημεν. Είμεθα περί τους δέκα άνδρας, ήσαν δε οι πλείστοι Αθηναίοι, που ο νοικοκύρης την επομένην κατεπλάγη από την καλήν μας συμπεριφοράν. Την νύκτα υπέφερα πολύ από τον στόμαχόν μου, διότι το φρέσκο ψωμί, που έφαγον, και αι ελαίαι με έβλαψαν. Είναι η πρώτη φορά που υπέφερα ως στρατιώτης από τον στόμαχόν μου.

Σάββατον 18 – 1 – 41

Από πολύ πρωί μας ειδοποίησαν ότι δεν πρέπει να εξέλθωμεν των οικιών δια τον φόβον των αεροπλάνων, εγώ όμως εξήλθον και με πολύν κόπον κατώρθωσα περί τα 100 δράμια γάλα και τρία – τέσσερα αυγά, με τα οποία εγευμάτισα, έγινα δε αφορμή δια να αγοράσουν και οι λοιποί σύνοικοι συνέδελφοί μου και χωρίς να εξέλθουν της οικάς, διότι μας τα έφεραν εκεί. Η σύζυγος του οικοκύρη δεν εγνώριζε την ελληνικήν. Θα υπήρχον μέσα εκεί περί τους δώδεκα – δεκατρείς εγγονούς. Όλη την ημέραν την διανύσαμε με τον γέροντα. Μας διηγήθη και ούτος πολλά πράγματα, απέδιδε δε εις Θείαν επέμβασιν το ότι νικούσαμε του Ιταλούς. Τις πρώτες ημέρες τις διήνυσαν εις το δάσος, αλλά τους ανεκάλυψαν τα αεροπλάνα και τους πυροβολούσαν, κατήρχοντο δε τόσον χαμηλά, που έβλεμαν τους αεροπόρους να γελούν. Αλλά όταν τους έρριξαν και κατέστρεψαν μερικά αεροπλάνα οι δικοί μας, δεν κατήρχοντο πλέον χαμηλά, αλλά περνούσαν πολύ ψηλά (διήλθον άνωθεν του χωρίου μερικά σήμερον) και άλλα πολλά μας εξιστόρησε ο γέρων, όταν δε αναχωρήσαμε μας ησπάσθη άπαντας ένδακρυς. Εις εμένα είπε δεν έπρεπε να με έπαιρναν στρατιώτην και μοι ευχήθη να με βοηθήση ο Θεός κ.τ.λ.

Κατά τας 4 μ.μ., μας συνεκέντρωσαν και αφού μας έδωσαν από δύο οκάδες κουραμάναν, τυρόν, ελαίας και τσιγαρέτα, αναχωρήσαμε με κατεύθυνσιν το χωρίον Ιεροπηγή, το τελευταίον ελληνικόν χωρίον. Ο καιρός ήταν γλυκύς, μα χιόνιζε. Καθήσαμε ολίγον επάνω στα χιόνια, διότι θα ήταν τούτο εις ύψος περί τους 60 πόντους, και ανεπαυθημεν. Μόλις όμως προχωρήσαμεν ολίγον, άρχισε να φυσά βοριάς και έγινε χιονοθύελλα. Ο δρόμος ήτον όλο ανωφέρεια, ο άνεμος ήτον εμπρός μας. Οι προπορευόμενοι έχασαν τον δρόμο μας, όστις δεν ήταν αμαξιτός. Τα αντίσκηνά μας τα κρατούσαμεν άνωθέν μας με πολύν κόπον. Τα παγούρια μας είχαν κραυσταλλιάσει. Εις τους μύστακάς μας εκρέμαντο μικρά κρύσταλλα. Το ούρο μας δεν προλάβαινε να πέση κάτω και πάγωνε, το δε σώμα μου να ιδρώνη από την πορείαν. Για μια στιγμή άφησα έξω από το αντίσκηνον τον αντίχειρά μου και πάγωσε, αλλά το έβαλα στο στόμα μου και τον επανέφερα στην θέσιν του. Από εδώ αρχίζουν τα μαρτύρια. Το στομάχι μου πονούσε. Εις το βάρος μας προσετέθησαν εννέα οκάδες επιπλέον. Στα ποδάρια μας κολλούσε το χιόνι και δημιουργούσε ανωμαλία, χωρίς την του δρόμου. Από την Μεσοποταμίαν έως την Ιεροπηγήν ήταν 20 χιλιόμετρα, εμείς δε το διανύσαμε αυτό το διάστημα σε έξη ώρες. Ο τελευταίος στρατιώτης της φάλαγγας σε αυτήν την πορείαν ήμουν εγώ. Η ψυχή είχε ανέβει στο στόμα (που λέγει). Προτού φθάσωμεν στο χωρίον, είδομεν συρματοπλέγματα και έργα αντιαρματικά, που είχαν κατασκευάσει οι δικοί μας. Στο χωρίον αφίχθημεν κατά τας 11 μ.μ. Στην οικίαν, που έτυχε και μας έβαλον να διανυκτερεύσωμεν, ήταν ποιμένες οι οικοκυραίοι και πτωχοί, στο δωμάτιον δε που μας ετοποθέτησαν δεν είχε πάτωμα ούτε και υαλοπίνακας (είχαν σπάσει από τους βομβαρδισμούς), την φωτιάν δε, που ήναψαν, την τροφοδοτούσαμε με καλαμπομπούμπουκα, τα οποία έσβηναν γρήγορα. Μαζί μου ήταν και ο Λεόντιος και ο Νικηφόρος και περί τους δεκαέξη άλλους συναδέλφους. Εγώ υπέφερα πολύ. Δεν είχον δύναμιν να σήκωνα το παγούι να έπινα νερόν. Πονούσε όλο βέβαια το σώμα μου, μα πολύ τα πόδια μου και οι ώμοι μου (από τα σακκίδια). Εδώ άρχισα να ενθυμούμαι τα λόγια του συγχωρίου μου, που μου είπε στο Νοσοκομείον και άρχισα να τα πιστεύω. Εδώ όμως θα φανή η πρόνοια του Κυρίου μας. Καθώς παραπονούμουν και υπέφερα, συνάδελφος, ονομαζόμενος Γεώργιος, εκ Σερίφου, είπε αυτολεξεί: “Αμ, εσύ κυρ Δεκανέα, οπωσδήποτε θα μείνεις στον δρόμον, αμάν, αν θέλης να μου δίδης τα τσιγάρα σου, να σου σηκώνω τον γυλιό”. Το τοιούτον κατ' αρχάς το θεώρησα αστείον, εννόησα όμως ότι ο στρατιώτης αυτός δεν είχε χρήματα και αμέσως του έδωσα τσιγάρα κ.λ.π. Η βραδιά όλη ήταν μαρτυρική, διότι εκοιμήθημεν πολύ ολίγον και καθήμενοι, διότι δεν χωρούσε να εξαπλώναμε. Όσον δια το κρύον ήταν πολύ δριμύ, ευτυχώς όμως ότι κατώρθωσα και κάθισα κοντά στην φωτιάν και στέγνωσε ο ιδρώτας, που ήταν στα ρούχα μου.

Κυριακή 19 – 1 – 41

Ο Λεόντιος μετέβη στην εκκλησίαν. Όταν επέστρεψε μου είπε ότι ήταν καλά και ότι ήθελε να ωμιλούσε, αλλά δεν είχε συνεννοηθή με τον Διοικητήν και ωμίλησεν εκείνος. Εγώ δεν μετέβην

στην εκκλησία, διότι δεν ηδυνάμην. Μόλις δε εξήλθον οι περισσότεροι συνάδελφοι, βρήκα ευκαιρίαν και εξάπλωνα και συνήλθα ολίγον. Ο δε Νικηφόρος ανέλαβε και μας εμαγείρευσε τραχανάν και ερροφήξαμεν, δώσαμε δε έκαστος από 3 δραχ. Περί την 8ην ώραν διήλθον άνωθέν μας αεροπλάνα κατ' αρχάς δικά μας και κατόπιν ιταλικά. Το χωρίον αυτό ωνομάζετο Ιεροπηγή, διότι η πηγή αφθόνου ύδατος είναι κάτωθεν της Αγίας Τραπέζης της εκκλησίας.

Κατά την 1ην μ.μ., αναχωρήσαμεν. Τον γυλιόν μου τον πήρε, χωρίς να το θέλω εγώ, ο Γεώργιος, ανέφερα όμως στον Διοικητήν μας ότι ήμουν ασθενής και τον παρακάλεσα να φόρτωνα τον γυλιόν μου στο ζώον (πάντα μας ακολουθούσαν δύο – τρία ζώα) και μου απήντησε ότι, εάν εμέ πονά το σώμα μου, αυτόν επιπλέον τον πονά και το μυαλό του. Οι λόχοι προχωρούσαν ο εις πλησίον του ετέρου και απείχον περί τα 20 λεπτά. Ο καιρός ήτον ήπιος, δια τούτο και πέρασαν τρία κύματα αεροπλάνων, χωρίς όμως να γνωρίσωμεν, εάν ήταν ημέτερα ή εχθρικά. Όταν δεν κρυβώμεθα χωνόμεθα σχεδόν στο χιόνι, βάζαμε όμως τα αντίσκηνα πρώτα και μετά πέφταμε και δεν κολλούσαμε χιόνι. Η πορεία αύτη δι' εμένα ήταν πολύ άνετος, διότι τον γυλιόν μου τον έφερνε ο Γεώργιος, ο οποίος τόσον άντεχε, που στας στάσεις που γινόταν, αυτός εστέκετο όρθιος και με τους δύο γυλιούς, και διότι βαδίζαμε πολύ αργά, καθότι το διάστημα, που θα διανύαμε, ήτον τέσσερις ώρες. Ήταν όμως πολύ ανώμαλος ο δρόμος, που εάν ήτον νύκτα, ήταν αδύνατον να περνούσαμε. Βαδίζοντας είδομεν τα παλαιά φυλάκια, τα συρματοπλέγματα, μερικά αυτοκίνητα και κάρα κατεστραμμένα. Εις μισής ώρας διάστημα, προτού φθάσωμεν στο χωρίον, που θα διανυκτερεύαμε, συναντήσαμεν την κωμόπολιν Καπετίτσα (αλβανικήν). Οι πρώτες λέξεις, που ήκουσα από τους Αλβανούς, ήταν εάν είχαμεν να τους δίδαμεν ολίγον σαπούνι. Το χωρίον ήτον γεμάτον στρατόν και πυρομαχικόν, και ημικατεστραμμένο από βομβαρδσμούς, από δε τον δημόσιον δρόμον θα περνούσαν περί τα πενήντα αυτοκίνητα προς την Ελλάδα, φορτωμένα από λάφυρα. Μερικά που είδα, είχον χαλασμένα πολυβόλα, μοτοσυκλέτες και ποδήλατα. Διέβαινε δε εκεί και σύνταγμα Ιππικού, κατευθυνόμενον εις Κορυτσάν. Μετά από 20 λεπτά ευρισκόμεθα εις το χωρίον Βιτσοτίτσα. Στο δωμάτιον ήμουν με τον Λεόντιον και άλλους πολλούς. Παραμείναμεν στο χωρίον αυτό δύο βραδιές, περάσαμε δε καλά, παρ' όλον που το δωμάτιον δεν είχε υαλοπίνακας. Ο νοικοκύρης εγνώριζε ελληνικά. Μας διηγήθη και ούτος πολλά πράγματα. Όταν επρόκειτο να αρχίσουν αι επιχειρήσεις, τους κατοίκους τους είχον μεταφέρει στην Κορυτσάν οι Ιταλοί, όταν δε κατελήφθη η Κορυτσά από τα ημέτερα στρατεύματα, επέστρεψαν και βρήκαν ημικαταστραμένον το χωρίον τους, ούτος δε ευρήκε τρία πτώματα στρατιωτών δικών μας στον κήπον του και τους ενταφίασε. Είχαν φονευθή από οβίδα. Υπήρχε ερριγμένον κάτου εκεί ένα κράνος, το οποίον ήτον ενός των στρατιωτών και έφερε μίαν μεγάλην οπήν και αρκετάς άλλας μικροτέρας. Είναι δε ευνόητον, ότι ο εις εξ αυτών κτυπήθηκε στην κεφαλήν και βρήκε τον θάνατον. Του λοιπού, όταν εφορούσα το κράνος μου, ενθυμούμουν την περίπτωσιν αυτήν και έβλεπον και ενθυμούμουν τον θάνατον, ότι είναι πάντοτε κοντά μας και ενεδρεύει, πολλάκις δε παρεκάλεσα και ευχήθην στον Κύριόν μας να αναπαύση την ψυχήν εκείνου που το φορούσε και εφονεύθη υπερασπίζων τα ιδανικά του ως χριστιανός και Έλλην. Μας έλεγε δε ο Αλβανός, ότι οι Ιταλοί περίμεναν ο ελληνικός στρατός να περνούσε από τους δρόμους και κάμπους και εξεπλάγησαν, όταν είδον να σκαρφαλώνουν ούτοι από τους βράχους.

Δευτέρα 20 – 1 – 41

Ανεπαύθημεν καλά. Το στομάχι μου εξακολουθούσε να με ενοχλή. Ο Λεόντιος με μερικούς άλλους μετέβησαν στο χωρίον Καπετίτσα. Περνούσε από εκεί και κατευθύνετο εις Κορυτσάν το 1 – 20 Σύνταγμα. Ο Λεόντιος συνήντησε έναν πατριώτην του ταγματαρχην. Επιστρέφοντας μας έφερε νέα ότι κάπου τα στρατεύματά μας συνέλαβαν 2.000 αιχμαλώτους. Είδε να βάζη και το αντιαεροπορικό μας, αλλά τα αεροπλάνα έριξαν φωτοβολίδας (σημείον ότι είναι δικά μας). Αεροπλάνα διήλθον άνωθέν μας πολλά. Κατά το μεσημέρι είχα υπάγει εις ένα μαγειρείον παλαιών στρατιωτών δια να έπαιρνα φαγητόν (είχαν φασόλια) και συνήντησα τον Γεώργιον Τσουνάκην. Ήρχετο από την Θεσσαλονίκην και είχε αφήσει εκεί τον Σάββαν και τον δόκιμον Βασίλειον Σκαρτσάνην. Η συνάντησις αυτή με συνεκλόνισε, διότι έμαθον δια τους άλλους. Το απόγευμα μας έδωσαν από ημίσειαν κουραμάναν, ολίγον τυρόν, μίαν ρέγγαν και σταφίδας. Προσπαθούσαμε να αγοράζαμε

κάτι να τρώγαμε, αλλά δεν υπήρχε τίποτα. Μας έλεγαν οι Αλμπανέζοι ότι τους τα είχαν επιτάξει όλα οι Ιταλοί, πράγματι δεν, ως παρετηρήσαμε στην οικίαν που διεμέναμε, δεν είχε τίποτα άλλο, εκτός από ολίγον αραβόσιτον. Το εσπέρας οι συνέδαλφοί μου έλεγαν παραμύθια. Προσπαθήσαμε να λέγαμε κάτι θετικόν και ωφέλιμον, αλλά τα λόγια μας έπιπτον σε άγονον γην, εσυζήτησα όμως με αρκετά παιδιά και συνεδέθην ολίγον. Μεταξύ μας ήταν και ο Γεώργιος, που μου έφερε τον γυλιόν μου. Ήταν εις ελαιοχρωματιστής, εις λογιστής, εις μαραγκός και άλλοι πολλοί. Δια τον μαραγκόν κατ' αρχάς είχον σχηματίσει κακήν εντύπωσιν, αλλά μετά τον εξετίμησα πολύ. Ήτον ικανός και έφερνε άνω κάτω τον κόσμον να σε εξυπερητούσε. Είδον πολλάς καλάς πράξεις του και προ παντός το "τι ποιεί η δεξιά σου, μη γνώτω η αριστερά σου". Τον ωνόμαζον οι συνάδελφοι "Κατοσταράκιον" (το αγαπούσε όμως ολίγον το κρασί), επιθυμούσε δε πότε να φτάση στην πρώτην γραμμήν δια να πολεμήση.

Τρίτη 21 – 1 – 41

Ξυπνήσαμε κατά τας 8 η ώρα. Ετοιμάσαμε τα πράγματά μας, εφάγαμεν ολίγον τυρόν και αναμέναμεν διαταγήν να αναχωρήσωμεν. Κατά τας 10 μ.μ., διήλθον άνωθέν μας πολλά αεροπλάνα. Από χθες ηκούετο βαθειά κανονίδι (πολύ βαθειά). Περί την 5ην μ.μ., αναχωρήσαμε από το χωρίον αυτό. Προτού σκοτεινιάση, διαβαίναμε εκ του χωρίου Μπεγλίτσα, το οποίον ήτοην τελείως κατεστραμμένον από τους βομβαρδισμούς. Πιο πέρα είδομεν κατεστραμμένον ιταλκόν αεροπλάνον, αυτοκίνητα κ.τ.λ. Εάν δεν βαδίζαμε νύκτα, θα βλέπαμε πολλά πράγματα, διότι εδώ έγινα αι μεγάλαι μαχαι. Ο δρόμος, τον οποίον βαδίζαμε, περνούσε ανάμεσα του όρους Μοράβα ή Μαρόβα και του περίφημου Ιβάν, το οποίον ήτον δεξιά μας και αποτελείτο από αποτόμους και σχεδόν στρογγυλές κορυφές, οι οποίες ήταν χιονισμένες, δια τούτο τις βλέπαμε. Κατά τας 10 μ.μ., φτάσαμε εις κάμπον (είναι ο μόνος που είδαμε να υπάρχη στην Αλβανία). Ο δρόμος ήταν καλός και βαδίζαμεν ανέτως πως. Εις μίαν διασταύρωσιν υπήρχε φως και φυλάκιον. Παρά του σκοπού επληροφορήθημε ότι ο δεξιός δρόμος υπάγει προς Πόγραδετσ, ο δε αριστερός προς Κορυτσάν, τούτον δεν ακουλουθούσαμε. Αριστερά μας, στους πρόποδας του Μοράβα, βλέπαμε όλο κατασκηνώσεις Πυροβολικού, Μηχανικού κ.λ.π., ακούσαμε δε και ένα μοτέρ να εργάζεται, το οποίον ενομίσαμεν αεροπλάνον, και πέσαμε κάτου. Δεξιά μας βλέπαμε δέσμην προβολέως να ερευνά τον ορίζοντα. Καθ' όλον το διάστημα της εις Βιτσοτίτσα διαμονής μας δε3ν συνηντήθημεν με τον Νικηφόρον, όταν δε τον συναντήσαμεν στην πορείαν μας, παρεπονέθη ότι υπέφερε από πόνους του στομάχου. Του δώσαμε και ήπιε ολίγον κονιάκ και μας έλεγε ότι καλυτέρευσε. Περί το μεσονύκτον ευρισκόμεθα εις τι χωριον. Μας περνούσαν από έναν σταύλον, που ήταν δίπλα της οδού και μας έδωσαν μίαν κουραμάναν και τρία κυτία σιγαρέτα, συνέχεια δε το ήμισυ του Τάγματος προχώρησε, όπου εδέησε και αφίχθημεν εις χωρίον τι, απέχον της Κορυτσά περί τα 5 χιλιομ. Κείται παρά τους πρόποδας του Μοράβα και απέχει τηε αμαξιτής οδού περίπου τέταρτον της ώρας, διάστημα το οποίον θα παρήρχετο ολόκληρος ώρα να το διανύσωμεν. Και αυτό, διότι ήταν ανώμαλος και γεμάτος λάσπες ο λίγος αυτός ο δρόμος. Δια τούτο η αγωνία μας ήταν μεγάλη, ευτυχώς όμως μόλις αφίχθημεν στο χωρίον, μας τοποθέτησαν πολύ συντόμως εις οικίας και στο δωμάτιον, που διανυκτερεύσαμε, υπήρχε θερμάστρα και ευνόητον ότι περάσαμε κάπως καλά (ήμουν μετά του Λεοντίου και άλλων οκτώ συναδέλφων). Στο χωρίον αφίχθημεν περί την 2αν πρωινήν. Εάν θα είχαμεν φακόν, δεν θα υποφέραμεν τόσον πολύ, όταν περνούσαμε τον ολίγον ανώμαλον και λασπωμένον δρόμον από τον αμαξιτόν έως το χωριό. Ευτυχώς ότι υπήρχαν δένδρα και θάμνοι και κρατόμεθα από αυτά.

Τεταρτη 22 – 1 – 41

Μεταξύ των συναδέλων υπήρχον δύο – τρεις, που εγνώριζπν την αρβανίτικην (η οποία είναι σχεδόν ομοία της αλβανικής) και παρεκάλεσαν τον Αλμπανέζον οικοκύρην και μας μαγείρευσαν το μεν πρωί τραχανάν, το δε γεύμα φασόλια γίγαντας χωρίς έλαιον. Του δώσαμε έκαστος από 8 δραχ. Αεροπλάνα περνούσαν συχνά, ήταν όμως ημέτερα, του αεροδρομίου της Κορυτσάς, το οποίον ήτον

πολύ κοντά στο χωρίον. Οι οικοκυραίοι ήταν πολύ καλοί. Κατά τας 4 μ.μ., αναχωρήσαμεν εκ του χωρίου και κατήλθομεν στον αμαξιτόν δρόμον, όπου αναμέναμεν να αφιχθούν και οι υπόλοιποι άνδρες του Τάγματος, που είχαν παραμείνει στα άλλα δύο χωριά. Μόλις; συνεκεντρώθημεν άπαντες, μας έδωσαν από ολίγον τυρόν, χαλβάν και σταφίδας, και αναχωρήσαμεν κατευθυνόμενοι προς Κορυτσάν. Η οδός εις πλείστα σημεία ήτον κατεστραμμένη και πολλαί γέφυραι ομοίως, και τας είχαν κατασκευάσει προχείρως με ξύλα, εις την δε οδόν είχον εργάτας στρατόν και Αλβανούς και ειργάζοντο. Δεξιά και αριστερά ήτον λάκοι, οι οποίοι είχαν δημιουργηθή από οβίδας και βόμβας. Όσο πλησιάζαμε προς την πόλιν, αντιλαμβανόμεθα το περιβάλλον διαφορετικόν. Υπήρχε κίνησις και ζωή. Αυτοκίνητα, κάρα, ζώα, άνθρωποι, οι οποίοι ήταν διαφορετικοί των άλλων, που συναντήσαμε στα χωριά, και δια τούτο μας προξενήθη αίσθημα, που μύριζε πολιτισμόν. Παρατηρούσες εδώ αεροπλάνον καταστρεμμένον, πιο πέρα άλλο ημικαταστρεμμένον, αλλού αυτοκίνητα, πιο εκεί πολυβόλα, όλα σίδερα πλέον. Πλησιάζοντας περισότεροην προς την πόλιν, δεξιά υπήρχε το αεροδρόμιον. Εδώ είδομεν έως έξη – οκτώ αεροπλάνα κατεστρεμμένα και αχρηστευμένα. Ήταν και μερικά έτοιμα (δικά μας) προς πτήσιν. Στο αεροδρόμιον υπήρχαν πάρα πολλοί λάκκοι, πολλά δε υπόστεγα και ο φάρος του ήταν καταστρεμμένα, ομοίως και το Διοικητήριον ήτον ερείπια. Μας είπαν οι στρατιώται ότι συνεδρίαζαν αξιωματικοί Ιταλοί έσωθεν, όταν το πυροβόλον μας από τον Μοράβαν έρριξε την οβίδα και το κτύπησε καταμεσής και άλλα πολλά πράγματα είδομεν, που μαρτυρούσαν ότι είχε περάσει από εκεί ο πόλεμος. Μετά από το αεροδρόμιον είναι ένα γαλλικόν νεκροταφείον, γεμάτο από μνήματα φονευθέντων Γάλλων στρατιωτών κατά τον πόλεμον του 1914 – 1918. Το έχουν πολύ περιποιημένον.

Κατά την 6ην περίπου μ.μ., ήμεθα εντός της Κορυτσάς. Ωραία πόλις, ήταν όμως τα καταστήματα κλειστά. Εμείς σταθμεύσαμεν δεξιά της οδού που βαδίζαμε, και αναμέναμεν καθισμένοι επάνω στους γυλιούς μας, άρχισε όμως να σιγοβρέχη. Μας έδωσαν δε και ελαίας και εδεπνήσαμεν, αι οποίαι όμως ήσαν τόσον καλαί, που οι περισσότεροι των ανδρών εγεμίσαμε τας καραβάνας μας (έδιδον αφειδώς) δια να έχωμεν πιο πέρα. Μας είπαν και οι αξιωματικοί μας ότι όσο πηγαίναμεν προς τα εμπρός, τα πράγματα όλο θα σπανίζουν. Το κανονίδι σήμερον ηκούετο πιο ευκρινώς. Μας είπαν μερικοί συνάδελφοι (διαμένοντες ενταύθα) ότι σήμερον γίνεται επίθεσις προς το μέρος του Βερατίου και εάν είμεθα τυχεροί και επιτύχη, ίσως να μη χρεαστή να υπάγωμεν πιο εμπρός. Αλλά δυστυχώς δεν επέτυχε, ως μάθαμε μετά. Εις την Κορυτσάν παραμείναμε περί τα 20 – 30 λεπτά και αναχωρήσαμε μόλις άρχιζε να σκοτεινιάζη, παίρνοντας τον δρόμον της Μοσχοπόλεως. Διερχόμενοι τους δρόμους της πόλεως (Κορυτσά) οι άνδρες έψαλλον την "Σαμιώτισσαν, είχον δε δια τούτο γίνει έξω φρενών από τον θυμόν, διότι την "Σαμιώτισσαν" έπρεπε να λέγουν στην περίπτωσιν αυτήν; Απεφάσισα προς στιγμήν να φωνάξω, αλλά αντελαμβανόμην ότι δεν θα έφερνα αποτέλεσμα. "Φωνή βοώντος εν τη ερήμω". Πως μπορούσες να επιβληθής σε τόσον όγκον και να τους είπης να ψάλωμεν το "Τη Υπερμάχω"; Εάν, βέβαια, εγίνετο αυτό, τί συγκίνησις θα ήτον και τι αντίκτυπον θα είχε! Ο δρόμος, που διανύαμεν, ήταν αμαξιτός, παρουσιάζετο δε από τους προβολείς των αυτοκινήτων ένα φαντασμαγορικόν φαινόμεν ον εις όλο αυτόν τον κάμπον. Τα αυτοκίνητα εβάδιζαν προς όλας τας διευθύνσεις. Περί την 10 μ.μ., άρχισε να βρέχη, υπήρχε δε σκότος βαθύ και εκ τούτου ενεθυμήθημεν το χιόνι, το οποίον εις άλλας πορείας μας έφεγγε. Εις την πεδιάδα αυτήν δεν έχει χιόνι. Τοιούτον ευρίσκεται στα πέριξ όρη, τα οποία είναι ολίγον μακριά και δεν μας εξυπηρέτουν. Το χωρίον εις ο θα διανυκτερεύμαε έκειτο δεξιά της οδού, περί το τέταρτον της ώρας. Μόλις λοιπόν εστράφημεν δεξιά και αφήσαμεν την αμαξιτήν οδόν και προτού προφθάσωμεν να βαδίσωμεν περί τα 200 μέτρα, συναντήσαμε λάσπες τόσες πολλές, που σε μερικάς τοποθεσίας θα ήτον 30 – 50 εκατοστά πάχος. Εις ένα τοιούτον μέρος απεκόπη η φάλαγξ και ο Ταγματάρχης με τον οδηγόν και μερικούς άλλους εβάδιζαν νομίζοντες ότι προχωρεί ολόκληρος ο κόσμος. Εκ τούτου, λέγω, εδημιουργήθη πανδαιμόνιον, άκουες φωνές των αξιωματικών κ.τ.λ. Εις απόστασιν ενός μέτρου δεν μπορούσες να διακρίνης τον διπλανόν σου. Προσπαθούσες να βαδίσης και συναντούσες εξοχάς του εδάφους, γλιστρούσες και όταν έπιπτες κάτου, δεν ήταν εύκολον να σηκωθής. Εν συντομία η περιπέτεια της βραδιάς αυτής είναι εφάμιλλος της χιονοθυέλλης και ίσως εν μέρει ανωτέρα εις αγωνίαν. Εξακολουθούσε δε να βρέχη, εις μερικάς στιγμάς ήταν ραγδαία η βροχή. Στο χωρίον εφαίνοντο δύο αμυδρά φώτα. Ο Νικηφόρος και πολλοί άλλοι επροχώρησαν προς το φως και επέτυχον να φθάσουν στο χωρίον και να τακτοποιηθούν εγκαίρως, όσοι δεν ευρίσκονται όπισθέν μας και δεν είχαν φύγει της αμαξιτής οδού προχώρησαν πιο εμπρός και εισήλθον στο χωρίον δι'

άλλης οδού (τους οδήγησαν). Εις μίας στιγμήν ευρέθημεν μόνοι με τον Λεόντιον και τρεις – τέσσερες άλλους. Κατ' αρχάς αποφασίσαμε να επιστρέψωμεν στον αμαξιτόν δρόμον και να διανυκτερεύαμε εις βράχον τινά εκεί κοντά, δεν είχαμε όμως κατά βάθος στενοχωρηθή. Ενεθυμήθημεν τον Άγιον Χρυσόστομον και τα βάσανα, που υπέμενε, πηγαίνοντας στην Κουκουσόν κ.τ.λ. και επαρηγορήθημεν, προσευχόμεθα δε στον Άγιον Θεόν να οικομούσε να εγίνετο ό,τι καλόν. Θα αναμέναμεν εκεί ίσως πιο πολύ από 10 λεπτά, μόλις δε ήμεθα έτοιμοι να αναχωρήσωμεν, είδομεν προς το χωρίον να κινείται αμυδρόν φως,, το οποίον όλο και μας πλησίαζε. Ήταν ένας αξιωματικός μας, όστις είχες φακόν και ήλθε να μας ωδηγούσε στο χωωρίον, στο οποίον φτάσαμε με πολύν κόπον, προπαντός δε ότι γλιστρούσαμεν. Εάν είχαμεν φακόν, ασφαλώς δεν θα υποφέραμεν τόσο πολύ. Κατά τας 12 μ.μ. και κατόπιν περιπετειών, εδέησε και εισήλθομεν στο πιο τελευταίο σπίτι του χωριού. Το δωμάτιον, που θα διανυκτερεύαμε, δεν είχε πάτωμα, ούτε φωτιά ήτον δυνατόν να ανάβαμε, υπήρχον όμως ψάθες, τας οποίας κατασκεύαζεν ο οικοκύρης, και στρώσαμε κάτωθεν. Τα αντίσκηνα μας ήταν βρεγμένα. Τα υποδήματά μας και περικνημίδες δεν μπορούσες να τα πιάσης από τις λάσπες.

Πέμπτη 23 – 1 – 41

Όταν κατά τας 5 – 6 η ώρα ξυπνήσαμε, ο Λεόντιος ήταν γεμάτος λάσπες, αίτινες έπεσον από το ταβάνι του δωματίου. Έτυχε και έσταζε στο μέρος, που εκοιμάτο ούτος. Ο γυλιός του., το σακκίδιόν του και τα ρούχα του είχαν γεμίσει λάσπες και υγρασία, υπέμεινε δε και τας ειρωνείας μας ο καημένος καρτερικώς. Μόλις ξημέρωσε, αναχωρήσαμε της οικίας εκείνης και εισήλθομεν εις άλλην, πλησίον εκεί παρακειμένην. Εδώ βρήκαμεν τον Νικηφόρον και άλλους. Εις έτερον δωμάτιον διέμενον μερικοί παλαιότεροι συνάδελφοι, οι οποίοι ήτον εκεί δια να συλλέγουν τα λαφυρα πολέμου, που υπήρχον στα βουνά επάνω. Μεταξύ αυτών ήτον και τινες πατριώται μου (γύρω από την Βυτίναν). Το ψωμί, που έτρωγαν ούτοι, ήτον πολύν λευκόν. Μας έλεγον ότι μας το έδιδε η Σερβία. Στο δωμάτιον αυτό παραμείναμε και στεγνώσαμε κ.τ.λ. Εξ απροσεξίας μου έκαυσα στην θερμάστρα ένα ζεύγος κάλτσες. Παρί την 4ην μ.μ., κατήλθομεν στο κέντρον του χωρίου και μας έδωσαν από μίαν κουραμάναν, δύο ρέγγας, τυρόν βαρελιού, χαλβάν, σταφίδα, δύο κουτιά τσιγαρέτα και πέντε πλακούντια ζαχάρεως. Επιστρέψαμεν στο δωμάτιον και αφού διευθετήσαμε τα πράγματά μας, καθήλθομεν πάλιν στο κέντρον του χωριού και αμέσως αναχωρήσαμε.Μόλις φράσαμε στον αμαξιτόν δρόμον, εσταθμεύσαμεν και αναμέναμεν να συγκεντρώνετο όλος ο κόσμος, είχαμε δε οι πλείστοι άνδρες εφοδιαστή με βακτηρίας, διότι την νύκτα αι τοιαύται θα μας βοηθούσαν πολύ. Ξύλα ήταν δηλαδή και τα πήραμε. Το χωρίον αυτό ονομάζεται Δίστομον. Εμείς το ωνομάσαμε “Λασποχώρι” (είχε πολλές λάσπες, που δεν μπορούσαμε να περάσωμεν και την ημέρα (ακόμη). Κατά τας 5 μ.μ. αναχωρούσαμε το ήμισυ του Τάγματος. Προχωρώντας συναντήσαμε ένα χωρίον γεμάτον στρατόν. Γενικώς, παντού έβλεπες κατασκηνώσεις στρατού όλων των Σωμάτων. Από τας 5 που αναχωρήσαμε του χωρίου, εδέησε να αφιχθούμε εκεί, που θα διανυκτερεύαμε, περί την 3ην πρωινήν και υπό ολίγην βροχήν. Η οδός, που βαδίζαμε, ήταν αμαξιτή, το πλείστον όμως μέρος αυτής ήτον υπό κατασκευήν και ήτον ανώμαλος, ακολούθως δε κατά μήκος τον ποταμόν Δεβόλη, άλλοτε μεν δεξιά του και άλλοτε αριστερά του. Η βοή του ποταμού, τα αυτοκίνητα, που μας θάμπωναν οι φακοί των, το ανώμαλον της οδού, η πλήξις, ήτις εδημιουργείτο εκ των φαράγγων (επί οκτώ ώρας δεν εβλέπαμε άλλο τίποτα από απότομα βουνά), όλα αυτά, λέγω, μας είχαν κάμει ράκη. Επεδεινώθη δε η αγωνία μας, όταν επληροφορήθημεν ότι εκεί, που θα διανυκτερεύαμε, δεν υπήρχον οικήματα. Μετά από έναν πύρινον λόγον ενός ταγματάρχου (που παρ' ολίγον να τον αποδοκιμάσωμεν), διεσκορπίσθημεν δια να βρούμε κατάλληλον μέρος να αναπαυθώμεν, μόλις όμως προχωρήσαμεν ολίγον, δεν μπορούσαμε να βγούμε από τις πολλές λάσπες. Μετά πολλού κόπου, κατωρθώσαμε και κατήλθομεν με τον Λεόντιον πάλι στον δρόμον, τυχαίως δε αντελήφθημεν να υπάρχουν στα δεξιά τούτου μερικές σανίδες. Απάνω σε αυτές όπως – όπως καθήσαμε και προσπαθούσαμε να κοιμώμεθα καθιστοί, ακουμβώντας επάνω στους γυλιούς μας, το μέρος δε – και οι σανίδες – ήτον επικλινές και γεμάτον λάσπες. Ο Λεόντιος ξεδίπλωσε την κουβέρταν του, διπλώθη καλά με κουβέρτας και αντίσκηνον και τον πήρε αμέσως ύπνος. Εγώ τυλίχθηκα μόνον με το αντίσκηνον. Λόγω που εκρύωναν και

πονούσαν οι πόδες μου, δεν ηδυνάμην να κοιμηθώ, αφού όμως έβγαλα τα άρβυλά μου, έτριψα τούτους, τους έκαμα επάλειψιν με βαζελίνην και εφόρεσα δύο ζεύγη κάλτσες, εκοιμήθην. Μετά πάροδον ίσως δύο ωρών (διότι ήτον ακόμα σκότος) ξύπνησα και έτρεμα όλος από το κρύο, προπαντός δεν μπορούσα να συγκρατήσω τα σπλάχνα μου από την ταραχήν. Προς στιγμήν εφοβήθην και εσκεπτόμην πολλά πράγματα. Προσπαθούσα να ξυπνήσω τον Λεόντιον, μα δεν ξυπνούσε. Εφοβούμην μήπως μου συμβή τίποτα κακόν. Τα πόδια μου όμως ήσαν ζεστά. Σιγά – σιγά και με κόπον πολύν ξεδίπλωσα την κουβέρταν μου και εδιπλώθην καλά, σταμάτησε το ρίγος, που με κατείχε, και εκοιμήθην πάλι. Δεν ήταν μόνον η κακοπάθεια, ήταν και το ότι φθάναμε στην γραμμήν του πυρός (πράγμα όπερ δεν το φανταζόμουν ποτέ ότι θα συνέβαινε εις εμέ). Όταν ήμουν στην Πάρον, είχα ακούσει τας λέξεις “Μοράβας” ή “Μάροβας”, “μάχη του Ιβάν”, “Κορυτσά”, “όρος Τομόρι”, “Βεράντιον” και μοι εφαίνοντο φαντασιώδη, καθώς όμως διαβαίναμε και βλέπαμε τας τοποθεσίας αυτάς, συγκινόμουν και ενθυμόμουν την Πάρον, την Μονήν μας, την ησυχίαν. Όταν όμως εδώ προσεύχωμαι, η προσευχή μου είναι ολίγη, μα πύρινη.

Παρασκευή 24 – 1 - 41

Περί τα ξημερώματα ξυπνήσαμε και σηκωθήκαμε υπό τους ήχους σάλπιγγος, η οποία εσήμαινε εγερτήριον εις χωρίον τι ευρισκόμενον στην πλαγιά ενός βουνού, απέχον από ημάς περίπου 30 – 40 λεπτά της ώρας, και υπό τους κρότους των οβίδων βαρέος πυροβολικού. Ο ήχος του τηλεβόλου εδώ ηκούετο ευκρινώς, διότι ήμεθα κοντά εκεί, που θα σκοτώνωνται οι άνθρωποι (δεν γνωρίζαμεν ότι δεν σκοτώνουν όλαι αι οβίδες και σφαίρες.). Πάντως μου φαίνεται ότι είμεθα μελαγχολικοί δι' όλα τα ανωτέρω. Ολίγον πιο πέρα από ημάς είχε καθίσει και ο Νικηφόρος, ήμεθα δε γεμάτοι λάσπες. Η τοποθεσία αύτη ονομάζεται Ποψίστα (εκ του χωρίου Ποψίστα, το οποίον απέχει ίσως ημίσειαν ώραν και είναι έδρα της 10ης Μεραρχίας, εις την οποίαν του λοιπού θα ανήκωμεν). Υπάρχουν εδώ δύο παράγκες υπό κατασκευήν)εξ ου και οι τάβλες, που υπήρχον), χρησιμεύει δε η τοποθεσία ως ανεφοδιασμός της 10ης Μεραρχίας. Όθεν υπήρχον εδώ σωροί πυρομαχικών και πιο εμπρός ήταν παράγκες με τρόφιμα. Δεξιά και αριστερά, στους πρόποδας των μεγάλων βουνών (εις παρυφάς) είχον εγκαταστήσει αντιαεροπορικά, τας δε παράγκας και πυρομαχικά τας είχαν καμουφλαρισμένας. Ο ποταμός απείχε από τον δρόμον περί τα 10 – 20 – 30 μέτρα. Στις πλαγιές ήταν ριγμένα αρκετά χώα νεκρά. Εις τας ημιτελείς παράγκας διέμενον μερικοί Αλβανοί, εργαζόμενοι δια την κατασκευήν αυτών και είχον φωτιάν αναμμένην. Μετέβημεν εκεί και εζεστάθημε ολίγον. Την νύκτα (εάν ενδιαφέροντο οι αξιωματικοί μας) μπορούσαν να μας έδιωχναν από τις λάσπες και να μα; έδειχναν και να μας ωδηγούσαν εις απόστασιν 50 περίπου μέτρων, που υπήρχον θάμνοι και το μέρος ήταν στεγνό, δια να κοιμώμεθα ανέτως πως. Θα αναπαυώμεθα πολύ καλά, όταν τυλιγώμεθα με τα ρούχα μας και ξαπλώναμε πάνω σε θάμνους και δεν θα γεμίζαμε λάσπες, ως έγινεν. Κατά τας 11 π.μ. ήλθε εις ταγματάρχης της Μεραρχίας και παρίστατο στην κατανομήν που θα μας έκαμνον, θέτοντάς μας στα συντάγματα της 10ης Μεραρχίας. Κατ' αρχάς εγένετο επιλογή δια πολυβολητάς του 4ου Τάγματος κινήσεως. Μεταξύ των άλλων επελέγησαν και ο Γεώργιος “Κατοσταράκιας” και ένας λογίας Αλιπράντης και πολλοί άλλοι. Οι αξιωματικοί των συνταγμάτων, που ήλθαν να μας παραλάβουν, δεν εγνωρίζοντο, διότι δεν είχαν διακριτικόν τι, εκτός ενός αστερίσκου, που είχον στο πηλίκιόν τους. Κατά τα άλλα ωμοίαζον με τους στρατιώτας. Πολλοί είχαν αφήσει γενειάδας, τα ρούχα και υποδήματά τους ήσαν λερωμένα, κατάμαυροι και αυτοί. Μετά επήραν άνδρες δια το 68ον και το 65ον Σύνταγμα. Η αγωνία μου εδώ είχε κορυφωθή, διότι εάν χωρίζαμε, θα μου εστοίχιζε πολύ, παρακαλούσα δε τον Θεόν να οικονομούσε να εγίνετο ό,τι είναι συμφέρον ενός εκάστου. Εις μίαν στιγμήν ακούω τον Ταγματάρχην να λέγη: “Πάρε και τους δύο αυτούς δεκανείς και τους βάζετε ομαδάρχας” (πάντα ήμεθα και πηγαίναμε μαζί) και ούτως είμεθα πάλι ενωμένοι και μαζί με τον Λεόντιον, ο δε Νικηφόρος προσεκολλήθη στο 65ον Σύνταγμα. Τους είπαν δε ότι ούτοι θα παρέμεναν εκεί δια να ήρχοντο και οι υπόλοιποι άνδρες της αποστολής να συμπληρώνετο ο αριθμός, που εχρειάζετο το Σύνταγμα και θα αναχωρούσαν την επομένην. Εμάς μας προσκόλλησαν στο 68ον Σύνταγμα. Ο Νικηφόρος, εάν ήθελεν, μπορούσε να ήρχετο με ημάς. Και μόνος του ήταν δυνατόν να προσκολλάτο στην γραμμήν της φάλλαγγος που ήμεθα ημείς, αλλά και μπορούσαμε να παρακαλούσαμε τους αξιωματικούς να μας επέτρεπον να

είμεθα μαζί.

Οι άνδρες, που πηγαίναμε στο 68ον Σύνταγμα, ήμεθα 130. Αναμέναμεν ολίγην ώραν ώσπου μας έγραψαν (αναβάλαμε και γράψαμε και εμείς) και κατά τας 12 η ώρα αναχωρούσαμε οι 130. Οι υπόλοιποι με τον Νικηφόρον και Γεώργιον, που μου έφερνε τον γυλιόν, λόγω που θα παρέμενον εκεί, προσπαθούσαν να στήσουν τα αντίσκηνά τους. Όταν εμείς αναχωρούσαμε, δεν ηδυνάμεθα να φύγωμεν από την γραμμήν να υπάγωμεν να τους αποχαιρετήσωμεν, και ούτε από μακριά και δια νεύματος καν δεν ηδυνήθην να χαιρετήσω τον Νικηφόρον. Αυτός, βέβαια, ώφειλε να ήρχετο, αφού μας έβλεπε ότι αναχωρούσαμε και θα πορευώμεθα στο άγνωστον (η ψυχή μου προαισθάνετο κάτι που επί ημέρας λυπούμουν, διότι δεν αποχαιρετίσθημεν. Πράγματι, ως είναι γνωστόν, δεν ανταμώσαμεν πλέον στην παρούσαν ζωήν).

Την παρούσαν και την περασμένην νύκτα διήλθον με μεγάλην αγωνίαν, σωματικήν και ψυχικήν. Μου φαίνεται ότι εις ταλαιπωρίαν η περιπέτεια αύτη υπερβαίνει όλας τας άλλας και την της χιονοθυέλλης και την των λασπών, αλλά είναι και η πρώτη εντύπωσις, που πλησιάζαμε στην πρώτην γραμμήν και ακούγαμε ευκρινώς πλέον το κανονίδι. Οι λέξεις "βάζετε τους δύο δεκανείς ομαδάρχας" μου έφερε στην μνήμην μου όλες τις διηγήσεις, που είχα ακούσει στο Νοσοκομείον και από τας οποίας είχα μάθει τι εστί μάχη και τι εστιν ομαδάρχης. (Με όσους τραυματίας είχα σχετισθή, τους είχα παρακαλέσει να μου εξιστορούσαν τας μάχας, εις ας ελάμβανον μέρος και ως τας αντιλαμβάνετο έκαστος). Το φάσμα του θανάτου μου εφαίνετο πλέον ως πραγματικότης, εκορυφώθη δε η οξυχολία μου και μελαγχολία, όταν, προχωρώντας πιο πέρα, είδον που είχαν ενταφιάσει έναν νεκρόν (ως μας είπαν) εργάτην, όστις είχε φονευθή, και η μία του χειρ εξείχε και ήτον άταφος. (Είναι ευνόητον το πόσον θα συνέβαλεν αυτό το θέαμα και τι δύνατοι να προξενήση εις ευαίσθητον χαρακτήραν). Συνέβαλεν δε ου μικρόν και η θέα των τήδε κακείσε ερριγμένων νεκρών ζώων. Μερικά μάλιστα ήσαν μισοσκεπασμένα από λάσπες. Για εμάς τους αρχαρίους όλα αυτά εφαίνοντο μακάβρια (αργότερον διήλθομεν περισσοτέρας και δεινοτέρα περιπετείας, αλλά δεν με συνεκλόνισε καμμία τόσον, όσον η σημερινή).

Το χωρίον, που θα μεταβαίναμεν, απείχε από τον Εφοδιασμόν μίαν και ημίσειαν ώραν. Θα ήτον εις ύψος από τον ποταμόν άνωθεν περί τα 600 – 700 μέτρα, δια τούτο ο μιας ώρας δρόμος ήταν όλο ανήφορος. Περνούσαμε δε όλο βουνά μικρά δια να κατορθώσωμεν να βρούμε αυτό το χωρίον. Είπομεν ότι από τον Ανεφοδιασμόν αναχωρήσαμεν κατά τας 12 η ώρα. Περί της μισής ώρας δρόμον βαδίζαμεν παραλλήλως του περιβόητου πλέον Δεβόλη. Η λάσπη, που υπήρχε σε αυτόν τον δρόμον θα είχε πάχος 50 - 60 εκατοστά. Δύναται έκαστος να εννοήση τι βασανισμένην ζωήν έχουν οι μεταγωγικοί. Σκεφθήτε το μαρτύριόν του να του πέση το ζώον του σε αυτόν τον βούρκον. Αν πης και δια τα ζώα; Υποφέρουν πολύ. Συναντήσαμε δε μερικούς μεταγωγικούς και ήταν μάυροι απόλ τας κακουχίας και κρύοι και καταλασπωμένοι. Όταν αρχίσαμε να ανερχώμεθα προς το χωρίον, είχαμε λαχανιάσει και πεινούσαμε, που εδέησε να φωνάξωμεν δια να γίνη στάσις και γευματίσωμεν ολίγον. Πράγματι, εκαθήσαμεν εις τας πέτρας ενός χειμάρρου και έφαγε ό,τι είχε έκαστος. Η ώρα θα ήτον 2 μ.μ. Δύναται έκαστος να εννοήση τι μαρτυρική ήταν η πορεία αύτη. Διάστημα 30 λεπτών, το διανύσαμεν εις δύο ώρας. Καθώς τρώγαμε, βλέπω τους εργάτας, Αλβανούς, να τρέχουν όπως κρυφθούν, διότι ήρχοντο αεροπλάνα, γρήγορα όμως ησύχασαν, διότι ήταν δικά μας. Κατευθύνοντο στας ιταλικάς γραμμάς και κατόπιν επέστρεψαν δι' άλλης οδού. Θα ειργάζοντο εκεί περισσότεροι των 200 εργατών μαζί με στρατιώτας δια την επέκτασιν της αμαξιτής οδού προς το βάθος και κατά μήκος του ποταμού. Από εκεί που εκαθήσαμε και φάγαμε έως να φτάσωμεν στο χωρίον, θα καθήσαμε δια να αναπαυθώμεν εις έξη – επτά στάσεις, διότι ήτον ανήφορος και κολλούσαν στα υποδήματά μας πολλές λάσπες, που επιπλέον θα κουβαλούσαμε και από δύο τρεις οκάδες βάρος από αυτές. Στο χωρίον αφίχθημεν περί την 5ην απογευματινήν.

Μαζί μας ήτον εις συνάδελφος, όστις ήτον πολύ αδύνατος και σεληνιάζετο και είχε παραμείνει πολύ όπισθεν. Τον λυπούμεθα και φοβούμεθα μήπως πέση σε τινα γκρεμόν, μα τι δυνάμεθα να πράξωμεν; Εις μερικά μέρη της οδού αυτής υπήρχον απότομοι κρεμνοί, που εάν γλιστρούσε τινάς και έπιπτε σε αυτούς, θα εφονεύετο. Ολίγον προτού αφιχθώμεν στο χωρίον, βλέπω έναν συνάδελφόν μας να λέγη στον Λεόντιον και να τον παρακαλή να του δώση το σακκίδιόν του, ίνα το σηκώνη ούτος, καθότι, ως έλεγε, ήτον δυνατός. Ο Λεόντιος δεν εδέχθη και του είπε δια εμέ ότι είχον ανάγκην βοηθείας. Όθεν, και χωρίς να θέλω, με ηνάγκασε και του έδωσα και τα δύο σακκίδια, άπερ έφερον μαζί μου, και τα μετέφερεν αυτός. Ολίγον πιο επάνω ζητησε και στανικώς

πήρε και του Λεοντίου το σακκίδιον, και με όλον αυτό το περισσότερον βάρος έτρεχε και πρωτοπορεύετο. Ούτος ήτον Νάξιος, κτίστης το επάγγελμα, ωνομάζετο Απόστολος Σαχάς και ήταν καλλιεργημένος χριστιανικώς πολύ. Εγνωρίζετο με όλους σχεδός τους εν Αθήναις πνευματικούς αδελφούς και περισσότερον με τους Ζωηστάς. Με τον Λεόντιον και Νικηφόρον είχαν γνωρισθή προηγουμένως και του είχον είπει ότι είμεθα Μοναχοί, δια τούτο ζητούσε με τόσον θάρρος το σακκίδιον.

Άμα τη αφίξει μας στο περιβόητον χωρίον Νικολάρα, μας υπεδέχθη ο λοχαγός Βασιλείου (εξ Αθηνών και πραγματικώς όνομα και πράγμα Πλακιώτης), όστις ήτον διαχειριστής του Συντάγματός μας και λοχαγός του Λόχου μεταγωγικών. Ούτως, λέγω, μας υπεδέχθη χαριέντως και μας έδωσε θάρρος, λέγοντάς μας λόγια ενθαρρυντικά κ.λ.π., διέταξε δε και μας μαγείρευσαν φαγητόν (μακαρόνια). Στο δωμάτιον, που θα διανυκτερεύαμε, διέμενον Αλβανοί και δεν ήθελον να εισερχώμεθα εκεί, που εδέησε να τους απειλήσουν να μας αφήσουν. Το δωμάτιον ήτον ευρύχωρον, με πάτωμα από σανίδια και τζάκι. Εν αυτώ διαμέναμεν δεκαοκτώ άνδρες και χωρούσαμεν ανέτως. Οι οικοκυραίοι είχαν νέας κόρας και δια τούτο εφοβούντο και δεν ήθελον να παραμείνωμεν εκεί. Πολύ σύντομα όμως απέκτησαν την εμπιστοσύνην μας και δεν εφοβούντο. Και τούτο ωφείλετο στην καλήν συμπεριφοράν όλων των συναδέλφων μας. Τους δώσαμε ψωμί και χρήματα και μας άναψαν φωτιά και μας προμήθευσαν τεμάχια από δαδίον δια να τα ανάπτωμεν και βλέπωμεν, όπως στρώσωμεν, φάγωμεν κ.λ.π. Το φαγητόν, μας το διένειμαν στας οικίας, που διαμέναμεν, δειπνήσαμεν δε και υπνώσαμεν ολίγον αργά. Μαζί μας ήταν και ο κ. Σαχάς.

Σάββατον 25 – 1 – 41

Ξυπνήσαμεν και εσηκώθημεν αργά. Μερικοί μετέβησαν στα μαγειρεία του λόχου και πήραν τρόφιμα. Όλην σχεδόν την ημέραν την διανύσαμεν εντός του δωματίου. Το μεσημέρι μετέβημεν στα μαγειρεία και πήραμε φαγητόν, ήτοι κρέας με μακαρόνια. Απείχον του δωματίου, που διαμέναμεν, περί τα 10 λεπτά, αλλά ήτον πολύ κοπιώδης και εχρειάζετο πολύ προσοχή από τες πολλές λάσπες. Πολλοί γλίστρισαν και τους χύθηκε το φαγητόν. Το εσπέρας μας μαγείρευσαν μακαρόνια σχέτα. Μαζί με τρεις – τέσσερες άλλους συναδέλφους αγοράσαμε μίαν οκάν γάλα και το φάγαμε. Δώσαμε όμως 35 δραχ. Όλην σχεδόν την ημέρα άναπτε η φωτιά και περάσαμε καλά και ξεκουράσαμε. Υποφέραμε όμως πολύ από τον καπνόν, διότι δεν τον έβγαζε έξω το τζάκι και πάντα ήτον γεμάτον το δωμάτιον. Βόμβα αεροπλάνων ηκούσθη κατά δύο – τρεις περιόδους. Το απόγευμα μας ζήτησαν και κατέγραψαν τας ειδικότητας. Εγώ τους είπα ότι γνωρίζω πολλάς τέχνας, μόνον ως σαγματοποιόν με ήθελον. Αλλά κατόπιν έθεσαν άλλον στην υπηρεσίαν αυτήν, όστις ήτον γνωστός του Λοχαγού, χωρίς όμως να είναι σαγματοποιός.

Το εσπέρας οι συνάδελφοί μου ήθελαν να είπουν παραμύθια και αφού είπαν μερικά πράγματα, βρήκαμε ευκαιρίαν και τους αναφέραμε και εμείς μερικά ηθικά πράγματα, που ευχαριστήθησαν. Τους ανέφεραν την περίπτωσιν της Κορυτσάς, που τραγουδούσαν την "Σαμιώτισσαν", και αμέσως αρχίσαμε να ψάλλωμεν διαφόρους εκκλησιαστικούς ύμνους. Με τον κ. Σάχαν εκοιμόμεθα μαζί. Την νύκτα πολλάκις τον ήκουσα να ψελλίζη και να προσεύχεται. Εις όλους τους συναδέλφους είχεν προξενήσει ιδιαιτέρως καλήν εντύπωσιν. Ήτο πρόθυμος πάντα και μειλίχιος και προσπαθούσε να εξυπηρετήση, εάν ητον δυνατόν, άπαντας. Εάν ένας συνάδελφος είχε μικράν στενοχωρίαν, σπεύδαμε και παρηγορούσαμε. Ο Λεόντιος και ούτος, όταν μετέβαιναν στην πηγήν, δια να φέρουν ύδωρ, έπαιρναν όλα σχεδόν τα παγούρια των συναδέλφων και ούτως εδημιουργήθη ατμόσφαιρα αλληλεγγύης, που ήταν πολύ ωραία. Μαζί μας ήταν και ο λογιστής, με τον οποίον είχαμε παραμείνει στο χωρίον Βιτσοτίτσα Ούτος ήτον ολίγον άγριος, αλλά εδώ ηναγκάσθη να φέρεται πολύ καλά. Ο Αλβανός είχε και αγοράσαμε αρκετά καρύδια προς 25 δραχ. Την οκάν. Εδώ άρχισα να λέγω ότι πωλούσα τα τσιγάρα, αλλά δεν νομίζω να συνέβαινε αυτό. Την περασμένην βραδιάν έβρεξε ολίγον και έσταξε στο δωμάτιον και ηναγκάσθησαν να μετακινηθούν μερικοί συνάδελφοι, οίτινες και υπέφεραν ολίγον. Το εσπέρας εκοιμήθημεν πολύ αργά.

Κυριακή 26 – 1 – 41

Ξυπνήσαμε και εσηκώθημεν πολύ πρωί, διότι έπρεπε να παίρναμε ρόφημα, μας έδωσαν όμως και τσιγάρα, σταφίδα και κονιάκ. Το γεύμα εφάγαμε ελαίας με χαλβάν, το δε εσπέρας κρέας βραστό. Αγοράσαμε και μίαν οκάν γάλα οι τρεις – τέσσερις, που είμεθα αδύνατοι. Το εσπέρας ψάλλαμε και αναφέραμεν πολλά καλά πράγματα. Μαζί μας ήτον και ένας οργανοπαίκτης, εκ Πατρών, ο οποίος, ως μας έλεγε, είχε αφροδίσια πάθη, είχε όμως εξομολογηθή. Όταν ανεφέρετο το όνομα της Κυρίας Θεοτόκου, άπαντες οι συνάδελφοι επρόσεχον ιδιαιτέρως. Ελέχθησαν πολλά παρηγορητικά και ενθουσιώδη λόγια, που πάντες εκοιμήθημεν ευχαριστημένοι.

Δευτέρα 27 – 1 – 41

Με το ρόφημα μας έδωσαν σιγαρέτα, σταφίδα και κονιάκ. Το γεύμα μας έδωσαν φασόλια, το εσπέρας μακαρόνια. Η ημέρα ήτον κατά διαλείμματα διαυγής, δια τούτο πολλοί εκ των συναδέλφων πήγαν στην μοναδικήν πηγήν του χωριού και έπλυναν ό,τι έκαστος εδύνατο. Εξήλθομεν δε εκ της τρώγλης με τον Λεόντιον και περιήλθομεν όλο το χωρίον. Ήτον γεμάτον λάσπες και κόπρια από τους στρατιώτας, καθώς και τα ουρητήρια των κατοίκων διωχετεύοντο στας λεωφόρους του χωριού και ήτον αηδία. Φήμαι έλεγον ότι στην Βόρειον Ιταλίαν εξερράγη επανάστασις, ήτις κατεστάλη παρά των Γερμανών. Πολλοί έλεγον ότι στας 28 Φεβρουαρίου θα εγίνετο ειρήνη. Κατά το απόγευμα ήλθε στο δωμάτιον κόρη τις του οικοκύρη και εξήγαγεν περί τας δεκαπέντε όρνιθας εκ του ερμαρίου, που υπήρχεν στο δωμάτιον, ήταν δε εκεί κλεισμένες από την Παρασκευήν το εσπέρας. Το εσπέρας ελέχθησαν έτι περισσότερα πράγματα και συνεδέθημεν στενότερον με άπαντας τους εν τω δωματίω συναδέλφους.

4. Στο Μέτωπο

Τρίτη 28 – 1 – 41

Μετά το ρόφημα, σταφίδας και σιγαρέτα, άπερ μας έδωσαν, διεδόθη ότι είκοσι άνδρες θα προσκολλώντο στον λόχον μηχανημάτων, δια τούτο είχον συγκίνησιν και αγωνίαν μήπως χωριζόμουν από τον Λεόντιον, παρακαλούσα δε τον Κύριον να οικονομούσε να εγίνετο ό,τι το καλύτερον και συμφέρον της ψυχής μας. Κατά τας 10 η ώρα έρχεται εις δεκανεύς και λέγει “Οι δύο δεκανείς να πάρουν τα πράγματά τους και να κατέλθουν στα μαγειρεία, διότι θα υπάγουν στους όλμους”, επρόσθεσε δε ότι ο λόχος, εις ον προσκολλώμεθα, είναι ο καλύτερος λόχος του Συντάγματος και ότι άχρι του νυν δεν έχει φονευθή τις εκ των ανδρών του, μολονότι έλαβον μέρος εις όλας τας επιχειρήσεις. Αποχαιρετήσαμεν εν συγκινήσει τους συναδέλφους, συγκινήθημεν δια τον χωρισμόν μας εκ του πνευματικού αδελφού κ. Σαχά και κατήλθομεν στα μαγειρεία. Μας κατέγραψαν, μας έδωσαν όπλα, φυσίγγια, ξίφος, μάσκα, τυρόν δια το εσπέρας, τσιγάρα, και αφού γευματίσαμε μακαρόνια σούπα, αναχωρήσαμε κατά τας 11 π.μ., δια το χωρίον Μογλίτσα, το οποίον απέχει περί τας δύο ώρας και είναι έδρα του Συντάγματός μας. Συνοδόν είχαμε έναν λοχίαν. Ενώ επορευόμεθα, μας εδιηγείτο διάφορα περιστατικά. Ο δρόμος ήτον πολύ ανώμαλος και περνούσαμε όλο χαράδρες. Παντού έβλεπες ερριγμένα ψόφια ζώα. Στο χωρίο Μογλίτσα αφίχθημεν κατά τας 3 μ.μ. Εκτελέσαμε τρεις – τέσσερις στάσεις. Ο καιρός ήτον καλός. Εις μίαν στάσιν, που αναπαυόμεθα, ήλθον μερικά εχθρικά αεροπλάνα και, αφού έκαμαν μερικές βόλτες, έρριξαν μερικάς βόμβας δια να κτυπήσουν τους εργάτας, που ήταν δια την κατασκευήν της αμαξιτής οδού. Είναι η πρώτη φορά που βλέπω αεροπορικόν βομβαρδισμόν. Εμείς είχαμε προσκολληθή στο έδαφος και ήμεθα ακίνητοι.

Στο χωρίον μας ανέμενε εις ανθυπολοχαγός δια να μας εκπαιδεύση στον χειρισμόν των όλμων. Ούτως μας ετοποθέτησε και τους εικοσιέξη σε ένα δωμάτιον, με δύο όμως τζάκια. Φροντίσαμε και οικονομήσαμε ξύλα και είχαμε όλην την νύκτα φωτιά. Την βραδιάν αυτήν υπέφερα αρκετά, διότι οι συνάδελφοι και σύνοικοι ήταν οι πλείστοι Αθηναίοι και Πειραιώται και φωνάζανε, αλλά ερρόγχαζαν, μα πολύ, που ήταν ένα απαίσιον πράγμα. Με όλον δε ότι διετηρείτο η φωτιά, το κρύο

ήταν δριμύτατο και κρυώναμε πολύ.

Τετάρτη 29 – 1 – 41

Κατά τας 9 π.μ. συνεκεντρώθημεν έξωθεν του δωματίου, που διέμενεν ο Αξιωματικός. Ευρίσκετο εκεί αλώνιον και άρχισε να μας διδάσκη, αφού προηγουμένως μας έκαμε εισήγησιν δια τον ευατόν του, τον λόχον των όλμων, δια τους όλμους κ.λ.π. Ούτως είναι δημοδιδάσκαλος, εκ Βεροίας. Ωνομάζετο Κάρτας. Έλαβε μέρος σε επιχειρήσεις στας μάχας που έδωσε το Σύνταγμα, ήδη δε δεν ηκολούθησε τον λόχον του (όστις είχε παραμείνει στο χωρίον αυτό επί 20ήμερον προς ανάπαυσιν και χθες ανεχώρησε δια την πρώτην γραμμήν), διότι είναι ασθενής από ρευματισμούς και θα εκπαιδεύη και ημάς. Μαζί του είχε και έναν λοχίαν βοηθόν. Ούτος κατήγετο εκ του Πόντου, διέμενε δε στην Έδεσσαν. Ήτον της κλάσεως 1931. Επολέμησεν εις όλας τας μάχας. Αμέσως άρχισε να μας διδάσκη. Το κανονίδι εδώ ηκούγετο πιο κοντά μας, κατά διαστήματα δε ηκούγετο, πολύ βαθειά όμως, και πολυβόλον. Δια συσσίτιον μας είχαν προσκολλήσει στον Λόχον Διοικήσεως, όστις απείχε από ημάς περί τα 10 λεπτά, και κατά τας 11 π.μ., μετέβησαν εκεί μερικοί άνδρες και μας έφεραν φαγητόν φασόλια, δια δε εσπέρας μακαρόνια σούπα. Το απόγευμα εσυνεχίσθη η διδασκαλία έως τας 5 η ώρα. Μόλις σχολάσαμε, αμέσως άλλοι μεν επορεύθησαν όμως κομίσουν το φαγητόν, άλλοι εφροντίσαμε όπως προμηθευτούμε ξύλα και άλλοι ετοίμαζον την φωτιάν. Ξύλα δεν υπήρχον στο χωρίον αυτό και πηγαίναμε αρκετά μακριά δια να τα οικονομήσωμεν. Υπήρχε και ψευτομαγαζί στο χωρίον και μετέβησαν μερικοί εκεί και βρήκαν και αγόρασαν ρακί και σπαρματσέτα και ούτως εφάγαμεν και ετοιμάσαμεν τα ρούχα μας με φως. Και ταύτην την βραδιάν υπέφερα από αϋπνίαν, κρύον και το στομάχι μου.

Πέμπτη 30 – 1 – 41

Πολλά πρωί μετέβησαν στην Ομάδα Διοικήσεως μερικοί άνδρες και έφεραν ρόφημα και σταφίδας, μας έφεραν όμως και την είδησιν ότι απεβίωσε ο Κυβερνήτης μας Ιωάννης Μεταξάς. Κατ' αρχάς δεν το πιστεύσαμεν, είχαμε όμως άπαντες στενοχωρηθή. Το πρόγραμμά μας ήταν στας 9 π.μ., να αρχίζωμεν μάθημα, να σχολούμε στας 12, να τρώγωμενν να αρχίζωμεν πάλι στας 2 μ.μ., και να διακόπτωμεντ στας 5 μ.μ. Εις τον Λόχον Διοικήσεως ήταν και ο Ηρακλής Δ. Αλεξόπουλος, από το χωριό μου. Περέμενεν ως ράπτης του λόχου. Ούτος, όταν επληροφορήθη, ότι υπάρχει κάποιος Αλεξόπουλος του Ιωάννου κ.λ.π., ενόμισε ότι είμαι ο πρώτος εξάδελφος του Βασιλείος Ιω. Αλεξόπουλος και έσπευσε προς συνάντησίν μου (έχει γεννηθεί στο χωρίον μου, διαμένει όμως στας Πάτρας). Κατά τας 10 η ώρα ήλθε και με συνήντησε. Μου έδωσε σταφίδας και ολίγον κονιάκ, μαζί με φιάλην, και είπαμε πολλά, μολονότι ήτον ώρα μαθήματος. Εις ερώτησή μου πως εγνώριζε ότι ήμουν Μοναχός κ.τ.λ., μου απήντησε ότι επληροφορήθη το τοιούτον παρά του αδελφού μου Σταύρου και του Ευστρατίου Πουλίου. Τοιουτοτρόπως επληροφορήθην ότι ο Στρατής υπηρετεί στο 68 Σύνταγμα, την εποχήν δε αυτήν ευρίσκεται προσκολλημένον το Τάγμα του στο 30 Σύνταγμα, το οποίον μάχεται στο Τομόρι κοντά. Τον Ευστράτιον τον γνώριζε και ο ανθυπολοχαγός μας Κάρτας και άλλοι πολλοί αξιωματικοί και λοχίαι, με τους οποίους συζήτησα πολλάκις δια τούτον.

Σήμερον έγινε και η εμφάνισις ψείρας επάνω μου. Ήταν μόνον τρεις – τέσσερις, αλλά ήταν μεγάλες και είχον ουράν. Εγνωρίσθημεν και με τον Ιερέα του Συντάγματος. Ούτος κατήγετο από τον νομόν Σπάρτης. Είναι έγγαμος. Ευχαριστήθη πολύ και μας υπεσχέθη ότι θα αναφέρη στον Συνταγματάρχην, ούτως ώστε εν δεδομένη στιγμή μας αναθέση την αρμόζουσαν προς την ιδιότητά μας υπηρεσίαν. Είχομεν μεταβή στο δωμάτιόν του δια να τον συναντήσωμεν και μας προσέφερε σταφίδας και από ένα φλυτζάνι κονιάκ, μα ποιός μπορούσε να το έπινε; Την νύκτα εκρυώναμε πολυ.

Παρασκευή 31 -1 – 41

Και αυτή διήλθε ως και η χθεσινή, έκανε όμως περισσότερον κρύον. Τα μαθήματα εγίνοντο εις μίαν καλύβαν. Στο δωμάτιον του Ανθυπολοχαγού μας διέμενε και ένας υπολοχαγός, Παναγουλάκης, καταγόμενος εκ Μεσσηνίας. Ήτον τραυματίας και επανήρχετο στο Σύνταγμά του και διότι ήτον διαθέσιμος περέμενε ενταύθα. Ούτος μοι εδιηγήθη πολλά δια τας μάχας, που έλαβεν μέρος, και με ωφέλησεν πολύ στην εκμάθησιν των όλμων. Το γεύμα μας μας είχαν κρέας και το εσπέρας σχέτον τσάι (φασκόμηλον). Το κρύο της νύκτας ήταν πιο βαρύ από τας άλλας ημέρας.

Σάββατον 1 Φεβρουαρίου 41

Ο καιρός ήτον ακατάστατος και υποφέραμε από κρύο. Ήκουσα τον λοχίαν Ταγμακίδην, όστις μας εδίδασκε τον χειρισμόν των όλμων, να λέγη πότε θα τελειώση η διδασκαλία να μεταβή στον λόχον του δια να ησυχάση, αναπαυθή και γλιτώση αυτό το κρύο. Το τοιούτον εις εμέ εφάνη περίεργον, διότι πώς είναι δυνατόν να περνούσε καλύτερα, όταν θα ήτον στην πρώτην γραμμήν, που είναι ο λόχος του; Και μου είπε ότι εκεί θα έχουν πάντοτε φωτιά. Ήταν όμως πολύ δριμύ το σημερινόν κρύον. Χθές φύγαμε από το δωμάτιον, που ήμεθα όλοι μαζί, και ήδη διαμένομεν δίπλα από τον Ανθυπολοχαγόν μας. Ήμεθα το όλον έξη άνδρες, δύο εμείς, οι δύο λοχίοι και δύο άλλοι στρατιώται. Υπήρχον στο δωμάτιον αρκετά άχυρα και κοιμόμεθα επάνω και ήταν πολύ ωραία, υποφέραμε μόνο από τον καπνόν, διότι δεν τραβούσε το τζάκι και εις μερικές στιγμές μας ήρχετο να σκάσωμεν. Δια γεύμα μας έδωσαν μακαρόνια σούπα, το εσπέρας φασόλια και τσάι. Μετέβην και συνήντησα τον Ιερέα και μου είπε ότι το πρωί θα τελεστή λειτουργία στα γραφεία του Συντάγματος, ετοιμάσθημεν δε δια να κοινωνήσωμεν. Η κακοκαιρία εξηκολούθησε. Έρριξε και χιόνι. Τα πέριξ βουνά έχουν πάντοτε χιόνι.

Κυριακή 2 – 2 – 41

Μετέβημεν σχεδόν άπαντες οι ολμίται στην λειτουργίαν. Εγώ έφαλλον, ο δε Λεόντιος υπηρετούσε. Ο κανονικός ψάλτης κατήγετο εκ Ναούσης της Μακεδονίας. Η φωνή του ήταν δυνατοτέρα της ημετέρας. Δεν ήταν όμως και πολύ τεχνίτης. Εις την λειτουργίαν παρέστη ο Συνταγματάρχης, ο Υποδιοικητής, αρκετοί αξιωματικοί και στρατιώται. Ετελέσαμεν και μνημόσυνον του μακαρίτου Μεταξά. Το μεσημέρι μας έδωσαν κρέας, το εσπέρας μακαρόνια. Το απόγευμα έγινε μάθημα. Ο καιρός γλύκανε ολίγον, διότι έγινε νοτιάς. Το κανόνι όμως κτύπησε πολύ σήμερον.

3, 4, 5, 6, και 7 – 2 – 41

Όλας αυτάς τας ημέρας τας διήλθομεν κάμνοντας μαθήματα, άλλοτε μεν στο αλώνιον και όταν έβρεχε στην καλύβην. Ήλθε και εις ανθυπολοχαγός και παρακολουθούσε τα μαθήματα, ο οποίος διέμενε στο δωμάτιον του Ιερέως, και δια τούτο έγινε γνωστόν ότι είμεθα Μοναχοί εις τους αξιωματικούς και ίσως στον λοχίαν Βασίλειον. Είμεθα όμως οι καλύτεροι μαθηταί. Το Σύνταγμα φαίνεται απεφάσισε να ιδρύση νέον λόχον όλμων και δια τούτο μας έφερε ακόμα δεκαοκτώ άνδρες. Ούτοι ήτον παλαιοί του Συντάγματος και είχον πολεμήσει, ήτον δε παρμένοι από όλους τους λόχους και ήταν, αν μπορούσε να το πη κανείς, στραβόξυλα, πάντως δεν ήταν επιμελείς και ήταν οι πιο αμαθείς. Μόλις ήλθαν με εφώνησε ο κ. Κάρτας και με παρεκάλεσε να τους έπαιρνα ιδιαιτέρως και τους δίδασκα. Εγώ, διότι ήμουν ολίγον κρυωμένος και δεν μπορούσα να μιλήσω – είχε ο λαιμός μου φράξει – του υπέδειξα τον Λεόντιον. Αρκετές δε ημέρες τους παραδίδαμε μαθήματα εις άλλην καλύβην, που ήτον κατά εκεί. Άλλοτε ήτον εκείνος και άλλοτε εγώ. Ο λοχίας Βασίλειος ήρχετο όλα τα βράδυα στο δωμάτιόν μας και ήθελε να ψάλλαμε, αλλά εγώ δεν μπορούσα και δια τούτο τραγουδούσαν. Το φαγητόν μας ήταν φασόλια και μακαρόνια σούπα, χωρίς λάδι, αλλά με ένα λίπος απαίσιον. Ένα συσσίτιον ήτον πατάτες, ένα βακαλάο και ένα κρέας. Τσιγάρα μας έδιδον πάντοτε. Ο καιρός ή βροχερός θα ήτον ή χιονιάς. Μίαν ημέραν ήλθε από την πρώτην γραμήν ένας στρατιώτης (απείχε από το χωρίον περί τας δύο ώρας) και είπε του Βασιλείου ότι υποφέρουν πολύ, διότι τους

κτυπά το βαρύ πυροβολικόν και δεν δύνανται να κινηθούν διόλου κατά την ημέραν. Του ανέφερε δε και τον θάνατον τριών αξιωματικών του, οίτινες εφονεύθησαν από όλμον, ενώ συνεσκέπτοντο πώς να ενεργούσαν κατά την δύσκολον στιγμήν, που είχαν ευρεθή (Ήταν στο Τάγμα, που ανήκει ο Στράτης). Ο Ιερεύς μας είπεν ότι ανέφερε στον Συνταγματάρχην δι' ημάς και του υπεσχέθη ότι μετά την επίθεσιν, που θα ενεργούσε το Σύνταγμά μας, θα ήρχετο στο μετόπισθεν και εκεί θα μας ανέθετον άλλην υπηρεσίαν. Είχε γίνει γνωστόν ότι είμεθα οι καλύτεροι εκ των μαθητών.

Σάββατον 8 – 2 – 41

Ο καιρός ήτον γλυκύς, αλλά γρήγορα χάλασε. Εγώ είμαι πολύ κρυωμένος και υποφέρω. Από σήμερον προσκολλήθημεν σε άλλον λόχον με λοχαγόν τον Μπάλαν. Ο λόχος ούτος ήτον η πολυβολαρχία του 4ου Τάγματος Κινήσως. Η μία διμοιρία του έχει συλληφθή αιχμάλωτος υπό των Ιταλών, ως μας λέγουν.

Κυριακή 9 – 2 – 41

Μετέβημεν άπαντες στην λειτουργίαν. Εγώ έψαλλα με πολλήν στενοχωρίαν, διότι ήμουν κρυωμένος. Το μεσημέρι φάγαμε φασόλια, το εσπέρας τυρόν φέτα. Φήμαι λέγουν ότι γερμανικά στρατεύματα εισήλθον στην Βουλγαρίαν, η Ιταλία ζητά ειρήνην και άλλα πολλά. Η νυξ ήτον ολόφεγγος και ήρεμος.

Δευτέρα 10 – 2 – 41

Ουρανός καθαρός. Μετέβημεν εις ένα μικρόν ύψωμα και έγινε διδασκαλία εκεί με τας σχετικάς ασκήσεις. Ομοίως και το απόγευμα. Παρευρίσκετο εκεί και ο Μπάλας, όστις ήτον πολύ απότομος, μέχρι βαρβαρότητος. Ήτον όμως 26 ετών και έφερε τον βαθμόν του λοχαγού. Φαγητόν είχαμε ρεβύθια, το εσπέρας τυρόν φέτα. Σήμερον μας επεσκέφθησαν ιταλικά αεροπλάνα (3), το εν εβομβάρδισε το χωρίον Ζερέτσι. Ηκούετο να τους βάζη το αεροπορικό μας. Αφού γύρισαν αρκετά άνωθέν μας έφυγον. Η ημέρα ήτον όλη καλή, ομοίως και η νυξ. Το πρωί είχα πάρει πολύ ρόφημα και είχα γεμίσει το παγούρι μου και έφαγον το εσπέρας μαζί με τον τυρόν.

Τρίτη 11 – 2 – 41

Και αύτη διήλθεν ως και χθες. Φαγητόν είχαμε φασόλια, το εσπέρας από τέσσερις σαρδέλες. Αεροπλάνα ήλθαν πολλά και γύριζαν άνωθέν μας. Κτύπησε δύο συναγερμούς. Υπέφερα όμως πολύ, διότι άρχισα να αδυνατίζω. Τα γόνατά μου δεν βαστούσαν και δεν ηδυνάμην να φωνάξω, διότι πονούσε ο λαιμός μου. Και πάλιν το εσπέρας είχα φασκόμηλον. Η ημέρα ήταν όλη ηλιόλουστος, ο Μπάλας όμως άρχισε να βρίζη, μα χυδαιότατα.

Τετάρτη 12 – 2 – 41

Ο καιρός θαυμάσιος. Ρόφημα δεν μας έδωσαν. Μέχρι το μεσημέρι εσήμανε τρεις συναγερμούς. Ήλθον άνωθέν μας πολλά αεροπλάνα εχθρικά, ήτον άνω των είκοσι και , αφού γύρισαν αρκετά, έρριξαν μερικές βόμβες στο Ζερέτσι και έφυγαν. Στο Ζερέτσι κτυπούσε και το βαρύ πυροβολικόν τους. Ασφαλώς θα κτυπούσε και το χωρίον, που διαμένομεν, αλλά δεν δύναται να γίνη αυτό, διότι είναι εμπρός μας βουνόν. Συνηντήθην σήμερον κα με έναν πατριώτην, δεν ενθυμούμαι όμως πως ονομάζεται (Νίκας;). Ήτον τραυματιφορεύς. Δια γεύμα μας είχαν μακαρόνια σούπα, το εσπέρας ελαίας με φουντούκια. Το βράδυ με ώρισαν περιπολάρχην δια την 4ην πρωινήν έως την 7ην.

Ήμουν άρρωστος, έφαγον και ελαίας και όλην την νύκτα υπέφερα. Πολύ ολίγον εκοιμήθην. Κατά το μεσονύκτιον άρχισε να κτυπά κανονίδι, πολύ όμως βαθειά και αριστερά. Διήρκεσε έως τας 3 π.μ. Ήταν όμως πολύ συγκινητικόν πράγμα. Ενόμιζε κανείς ότι ήταν βροντές. Παλαιούς στρατιώτας, που συναντούσαμε, μας είπαν ότι εκείνος, που θα έκανε την επίθεσιν αυτήν, ασφαλώς θα έχη επιτυχίας. Διότι τοιούτον μπαράζ πρώτη φορά το ήκουσαν. Από τας 4 – 7 γύριζα με δύο στρατιώτας στο χωρίον. Τα χωρία των Αλβανών, τα σπίτια τους είναι συνοικισμοί – συνοικισμοί (είναι όπως οι Καμάρες της Πάρου). Περί την 4ην π.μ., είδαμε να περνούν αρκετά ζώα με πυρομαχικά πυροβολικού. Εβάδιζαν εν σπουδή δια να φτάσουν γρήγορα, που όμως δεν γνωρίζω. Πάντως όμως προς το Ζερέτσι.

Πέμπτη 13 – 2 – 41

Από τας 6.30' η ώρα, άρχισε να κτυπά κανονίδι απέναντί μας προς το Τομόρι. Κατ' αρχάς κτυπούσε αραιά, μετά όμως δυνάμωσε, που εγίνετο χαλασμός κόσμου. Όταν προς στιγμήν σταματούσε το πυροβολικόν, ηκούγετο πότε βαθειά και πότε ευκρινώς το κακάρισμα των πολυβόλων. Παρά των παλαιών στρατιωτών του λόχου μας επληροφορήθημεν ότι ενεργεί επίθεσιν το 65 Σύνταγμα δεξιόθεν του όρους Τομόρι. Και οι Αλβανοί είχον αντιληφθή ότι ενεργείται επίθεσις υπό του ελληνικού στρατού. Μερικοί έλεγαν με χαράν: "Ιταλιάνο θάλασσα". Ήμεθα στο ύψωμα, όταν κατά τας 9 π.μ., ήλθεν ένα αεροπλάνον ημέτερον. Έκαμε αρκετές στροφές άνωθεν των ιταλικών γραμμών, κατήλθεν εις χαμηλόν ύψος, έρριξε μερικές βόμβες και ανεχώρησε διαβαίνον εις πολύ χαμηλόν ύψος τον ποταμόν Δεβόλην. Η μάχη εξακολουθούσε. Κατά τας 10 η ώρα ήλθαν δύο δικά μας αεροπλάνα και τους έρριξαν αρκετές βόμβες, προφανώς δια να τους κτυπήσουν το βαρύ πυροβολικόν τους. Αι βόμβαι, που έρριχναν, έκαναν μεγάλον κρότον. Τα ιταλικά αεροπορικά χαλούσαν τον κόσμον, εσηκώθησαν όμως δύο ιταλικά καταδιωκτικά και το ένα δικό μας έφυγε αμέσως. Το δεύτερον, αφού έκανε μίαν βόλταν, έρριξε βόμβας, έφυγε και αυτό. Πριν προλάβωμεν να σηκωθούμε από αυτόν τον συναγερμόν, εσήμανε άλλος. Ήτον ιταλικά αεροπλάνα. Ταύτα ήσαν περί τα δεκαοκτώ – είκοσι. Έως το μεσημέρι σχεδόν ήμεθα εν συναγερμώ. Κατά τας 11 η ώρα ήρθε ένας λοχίας και έδειχνε σε ένα ύψωμα, που έβλεπε, να διασκορπίζωνται στρατιώται. Του είδα και εγώ. Το ύψωμα αυτό το κατείχαν οι Ιταλοί και με την επίθεσιν τους το πήραν οι δικοί μας, αλλά τους κτυπούσαν οι Ιταλοί με το βαρύ πυροβολικόν τους και μάλιστα με οβίδας εγκαιροφλεγείς, δια τούτο διεσκορπίζοντο. Το κανόνι και πυροβόλον κτυπούσαν όλην την ημέραν. Τα ιταλικά αεροπλάνα έρριξαν βόμβας στο χωρίον Ζερέτσι, το οποίον ήταν απέναντί μας. Εφονεύθησαν τέσσαρα ζώα και ετραυματίσθησαν τέσσερις τραυματίαι και πέντε τραυματιοφορείς, διότι έπεσε βόμβα στο αναρρωτήριον, που είχαμε εκεί. Το απόγευμα σε ένα διάλειμμα, που έγινε, είδαμε να γίνεται αερομαχία εκεί, που εγίνετο η μάχη, και περισσότερον προς το βάθος δεξιότερα του Βερατίου. Στο μεταξύ δύο αεροπλάνα έβγαζαν καπνούς, το ένα ανεφλέγη και διελύθη, το άλλο έφυγε προς το βάθος των Ιταλών. Μετά έβγαζαν άλλα δύο καπνούς εκ των όπισθεν. Άλλα έφευγον, άλλα ανέβαινον, άλλα έκαναν ελιγμούς, είδομεν να πίπτουν και αλεξιπτωτισταί, δύο προφανώς διότι έπαθον βλάβην τα αεροπλάνα τους. Όταν έφθασαν άνωθέν μας, έπεσε ένας με αλεξίπτωτον, το δε αεροπλάνον κατ' αρχάς πετούσε ακανόνιστα, μετά έβγαζε καπνούς και έπεσε φλεγόμενον πλησίον του Εφοδιασμού (εκεί, που εκοιμήθημεν στις λάσπες). Ο αλεξιπτωτιστής κατήρχετο σιγά – σιγά. Έκαμε ένα ιταλικόν καταδιωκτικόν μερικούς κύκλους γύρωθεν αυτού και έφυγεν. Τα δύο αεροπλάνα, που ανεφλέγησαν, ήτον ημέτερα. Φαίνεται ότι ήταν περισσότερα καταδιωκτικά εχθρικά, δια τούτο. Ιταλικά είδον να πίπτη ένα και άλλα δύο έβγαζαν καπνούς. Υποθέτω ότι οι δικοί μας εζήτησαν ενίσχυσιν να κτυπήσουν το ιταλικόν βαρύ πυροβολικόν δια να δυνηθούν να κρατήσουν τα τρία υψώματα, τα οποία κατέλαβον και τα οποία εβάλλοντο αδιακόπως από το βαρύ τους. Ήλθαν λοπόν τα βομβαρδιστικά, χωρίς καταδιωκτικά και δια τούτο δεν έφερον αποτέλεσμα οι δικοί μας. Ο πιλότος έπεσε προς την 9ην Μεραρχίαν (δεξιά μας). Τα υψώματα, εις α έγινε η μάχη, είχαν μαυρίσει από τις οβίδες, διότι ήταν χιονισμένα. Το κανονίδι ηκούγετο έως το εσπέρας. Η ημέρα αύτη ήταν ολίγον δραματική, διότι η μάχη εγένετο πολύ κοντά μας, και από την αερομαχίαν.. Το εσπέρας επληροφορήθημεν ότι ενήργησε επίθεσιν το 65ον Σύνταγμα και κατέλαβε τρία υψώματα, αλλά τα κτυπούσε ο εχθρός με το βαρύ του (δια την μάχην αυτή με επληροφόρησε

αργότερα ο ιερεύς του Συντάγματος ότι επετέθη το ένα τάγμα του 65ου Συντάγματος και μόλις έγινε η εξόρμησις, κτυπούσε η σάλπιγγα "προχωρείτε", μα δεν εκινείτο ο στρατός, διότι άλλοι πάγωσαν και κόλλησαν στα χιόνια και άλλοι εφονεύθησαν. Τα ιταλικά πυροβολεία δεν φαίνονταν, διότι ήταν το χιόνι και έμειναν μέσα στα χιόνια 400 άνδρες, άλλοι φονευθέντες και άλλοι επάγωσαν. Σε αυτήν την μάχην εφονεύθη και ο μακαρίτης Νικηφόρος, το πρωί δε επανήλθον τα στρατεύματά μας στην βάσιν εξορμήσεως).

Δια γεύμα μας έδωσαν φασόλια, το εσπέρας τυρόν και από τέσσερα σύκα. Την νύκτα αραιά – αραιά κτυπούσε το κανόνι. Ο καιρός χάλασε ολίγον.

Παρασκευή 14 – 2 – 41

Ρόφημα δεν είχαμε. Λόγω που υπέφερα υπήγα στον ιατρόν και του εζήτησα ολίγον οινόπνευμα δια να έκανα εντριβή. Κατ' αρχάς μου ωμίλησε αποτόμως, αλλά όταν του είπον ότι στας Αθήνας μου είχον είπει οι ιατροί του Νοσοκομείου ότι στους πνεύμονας παρουσιάζω θολώσεις, ο στόμαχος είχε πτώσιν, ότι είχον χολοκυστιτιδα και πάρα πολλά άλατα, ελυπήθη και μου λέγει: "Με αυτάς τας παθήσεις σε έστειλαν εδώ;" Διότι δεν υπήρχε οινόπνευμα, μου έδωσε καμφορόπνευμα και έκαμα το εσπέρας επάλειψη.

Και σήμερον τα μαθήματα έγιναν στο ύψωμα. Μας ήλθαν και σαράντα επιπλέον άνδρες νεοαφιχθέντες εξ Αθηνών. Οι πλείστοι ήταν Κρήτες. Μεταξύ αυτών ήτον δύο δικηγόροι, ένας δημοδιδάσκαλος και εις καθηγητής φιλόλογος. Το απόγευμα έγινε κατανομή των ανδρών και κατάρτισις στοιχείων, διμοιριών και λόχου. Εμέ οι αξιωματικοί Κάρτας και Χιονίδης από τας αρχάς με είχαν κανονίσει δια αρχηγόν στοιχείου και ως με πληροφόρησαν πολλοί στρατιώται, τους ήκουσαν πολλάκις να λέγουν ότι "ο δεκανεύς ούτος είναι ο πιο καλός" και το είχαν αναφέρει κατ' επανάληψιν στον Μπάλαν, όταν δε με υπέδειξαν και βγήκα έξω, λέγει ο Μπάλας ότι "αυτός δεν κάμνει δια στοιχειάρχης, διότι δεν έχει φωνήν", εις εμέ δε είπε ότι "Τι το πέρασα το στρατιωτικόν, για ψαλτική; Ο στρατός χρειάζεται τραχύτητα". Ο Χιονίδης και Βασίλειος είχαν ερυθριάσει, διότι ήτον περισσότερον δια τούτους προσβλητικόν. Εμέ το τοιούτον δεν με στενοχώρησε διόλου, ελυπούμη μόνον ότι δεν έδωσα την δέουσαν απάντησιν στον Μπάλαν. Ο Χιονίδης μου είπε ότι έχει ενδείξεις πως θα φύγη ο Μπάλας να υπάγη στο Τάγμα του και θα ελευθερωθούμε από την τραχύτητά του. Υπέφερον όλοι και περισσότερον ο Βασίλειος, διότι, εάν μας έλεγε κάτι εις την διδασκαλίαν, το οποίον εγνώριζε από την πείραν, ούτος το αναιρούσε με τους κανονισμούς του.

Σήμερον μόνον ιταλικόν βαρύ ηκούγετο και βλέπαμε να σκάζουν στο Ζερέτσι οι οβίδες. Βόμβος αεροπλάνων ηκούσθη κατ' επανάληψιν, χωρίς όμως να φανούν αεροπλάνα. Δια γεύμα μας έδωσαν φασόλια, το εσπέρας ελαίας και μισό πορτοκάλι. Είχον επιθυμήσει να εμάνθανον νέον τι και δια τούτο μετέβην στο Σύνταγμα, ίνα ανταμώσω γνωστόν τινα και συζητήσωμεν. Συνήντησα τον Ιερέα και τον ψάλτην και κατένειμον την αλληλογραφίαν κατά τάγματος και λόχους και δεν ηδυνήθην να συζητήσω. Ήτον και ο περιβόητος Μπάλας εκεί, και όταν αναχωρούσε γλυκοχαιρέτησε και ησπάσθη την δεξιάν του Ιερέως. Μου εφάνη τούτο πολύ περίεργον. Στο Σύνταγμα ανέβαινον συχνά και είχα γνωρίσει πολλά παιδιά. Είχαμε και φωτογραφισθή με πολλούς. Είχε μηχανήν ο Αλεξόπουλος.

Ο μάγειρας του Συνταγματάρχη ελέγετο Φάνης. Ούτος και δύο – τρεις φορές μου έδωσε και έγαγα φαγητόν και πολλάκις μου έδωσε ευρωπαϊκόν τσάι και ζάχαρη, και όταν δεν μπορούσα να έτρωγα το φαγητόν, έψηνα τσάι και έτρωγα. Στο χωρίον αυτό ήτον πέντε – έξη μαγειρεία διαφόρων Σωμάτων. Εις όλα είχα φίλους και, εάν είχον καλύτερον φαγητόν, πήγαινα και μου έδιδαν. Μου έλεγαν: "Δικαιολογημένον", Δικαιολογημένος ο δεκανέας με τα γυαλάκια". Μερικές φορές με φώναζαν μόνοι τους. Στο Μηχανικόν πήγαινα συχνά, διότι ήτον πλησίον μας και μερικές φορές βάζουν και λάδι, και όταν είναι φασόλια ήτον πολύ ωραία, ενώ με αυτό το λίπος, που βάζουν οι άλλοι, δεν τρώγονται. Υποφέρουμε όλοι στο κόψιμο. Οι συνάδελφοι στας αρχάς με ειρωνεύοντο, κατόπιν πήγαιναν και αυτοί, μα δεν τους έδιδαν. Τώρα τελευταία έρχεται ο λοχίας Καράλης και του δίνουν, μόνος του όμως δεν πηγαίνει. Προ παντός στο Μηχανικόν εγνωρίσθην και με αξιωματικούς και μου είχαν δώσει άδειαν και παίρνω κάθε βράδυ τσάι, διότι αυτοί έχουν πάντοτε τσάι και καλύτερον φαγητόν. Μου λέγουν: "Δεκανέα, ο μάγειρος ο δικός μας είναι καλός και καλός

άνθρωπος, μόνον που κάνει αλμυρά τα φαγητά". Οι άνδρες αυτού του λόχου είναι οι περισσότεροι σαν κάπως όχι καλλιεργημένοι χαρακτήρες, μόνον ο σιτιστής και ο μάγειρας είναι καλοί, οι άλλοι είναι δύσκολοι. Ο Μπάλας; Ένας ανθυπολοχαγός; Βλάσφημος και επιπόλαιος. Αν πης για τον επιλοχία; Τον γνωρίζει ο Λεόντιος, από την Θεσσαλονίκην, χαρτοπαίκτης. Έχω πληροφορίας ότι δεν θα ανήκωμεν πάντα σε αυτόν τον λόχον και ούτως παρηγορούμεθα, αλλέως θα αναφερώμεθα στο Σύνταγμα. Ήταν γενική η κατακραυγή για τον Μπάλα. Δια τον συνταγματάρχην μας Μπιζάνην επληροφορήθην ότι θα αντικατασταθή από αυτό το σύνταγμα. Την νύκτα έβρεξε.

Σάββατον 15 – 2 – 41

Ρόφημα δεν μας έδωσαν. Εις εμέ ανέθεσαν είκοσι άνδρας να τους διδάξω τον χειρισμόν του όλμου κ.τ.λ. Μεταξύ αυτών είναι και εις συνάδελφος και σεληνιάζεται, μόλις δεν αρχίσαμε μάθημα, έπεσε κάτω στο αλώνι, ευτυχώς όμως ότι δεν κτύπησε. Τον έστειλα δε αμέσως στον ιατρόν. Εις ημάς τους εικοσιέξη η διδασκαλία των όλμων τελείωσε, απέμεινε μόνο να κάμωμεν βολήν, εκανόνισαν δε να πηγαίναμε στην πρώτην γραμμήν να ρίξωμεν επί του εχθρού. Εγώ, διότι ήμουν αδιάθετος, κανονίσαμε με τον Βασίλειον και δεν θα μεταβώ εκεί, θα παραμείνω να διδάσκω τους νέους, ώσπου να επιστρέψουν και οι άλλοι. Θα μεταβούν είκοσι άνδρες στο χωρίον Γράμποβα, στον λόχον των όλμων. Ούτοι ανεχώρησαν το απόγευμα, διότι πρέπει να περάσουν έναν αυχένα, όστις βάλλεται από το εχθρικόν πυροβολικόν, δια τούτο, λέγω, πρέπει να περάσουν νύκτα από εκεί. Με όλο ότι γνωρίζω ότι θα επιστρέψη ο Λεόντιος, εστενοχωρήθην όμως.

Το απόγευμα εξηκολούθησεν η διδασκαλία. Ήλθαν και δύο νέοι αξιωματικοί και παρηκολούθησαν. Λέγουν ότι θα γίνη νέος λόχος όλμων και θα είναι και ούτοι σε αυτόν. Συνήντησα τον Ιερέα και μου είπε ότι ίσως να μην έχωμεν λειτουργίαν αύριον. Δια γευμα μας έδωσαν τυρόν, το εσπέρας χαλβάν. Εννοείται ότι εγώ έφαγον κρέας πιλάφι από το Μηχανικόν. Στο δωμάτιον έμενον και τρία άλλα παιδιά, είναι Μακεδόνες, πρόσφυγες όμως, μα πολύ καλά παιδιά. Την νύκτα έβρεξε πολύ και έσταζε το δωμάτιον που άλλαξα δύο – τρεις θέσεις και εκοιμόμουν, υπέφερα όμως πολύ, πονούσε όλο το σώμα μου.

Κυριακή 16 – 2 – 41

Έδωσα τα ρούχα μου δια να τα πλύνουν, θα πληρώσω 5 δραχ. Έκαστον τεμάχιον. Σαπούνι εδώ δεν υπάρχει ούτε δια να πλύνωμε τα χέρια μας, που έχουν καταμαυρίσει. Ρόφημα δεν μας έδωσαν. Συνεκεντρώθημεν άπαντες και αναμέναμεν τον Λοχαγόν να μας έλεγε, εάν θα εγίνετο μάθημα. Ήλθε όμως και νέος ανθυπολοχαγός δια να εκπαιδευθή και ούτος στους όλμους. Κατά τας 9 π.μ., μετέβημεν αμφότεροι δια να ερωτήσωμεν τον Μπάλαν. Εκοιμάτο. Εισήλθεν ο ανθυπολοχαγός και τον ρώτησε, και με ιταμότητα του λέγει: "Βρε..... σήμερον είναι αργία και δεν θα γίνη διδασκαλία". Είπε μια άσχημη λέξη, δεν μπορώ να την πω, με παρεκάλεσε δε ο Αξιωματικός και μέσα στο δωμάτιον και του είπα ό,τι εγνώριζα δια τον όλμον. Εν τω μεταξύ αυτώ, έγινε αεροπορική επιδρομή από τριανταδύο εχθρικά αεροπλάνα, τα οποία, αφού έκαναν πολλές βόλτες, έρριξαν βόμβες στο Ζερέτσι. Εμείς βλέπαμε εκ του παραθύρου. Στας αρχάς εφάνη λάμψις, καπνός, και μετά ηκούσθη κρότος. Θα έπεσον άνω των διακοσίων βομβών. Μετά εσκεπάσθη όλον το χωριό από καπνούς. Δεν πρέπει να κρύψω τη συγκίνησίν μου και τον φόβον μου, και μάλιστα όταν εξηκολούθουν να γυρίζουν άνωθέν μας τα αεροπλάνα, οι νεοφερμένοι δε συνάδελφοι είχαν τόσον αναισθησίαν και εκινούντο, που εδέησε να τους απειλήση ο Αξιωματικός για να ησυχάσουν. Έρριξαν και μερικές βόμβες στον ποταμόν, προφανώς δια να καταστρέψουν την ξύλινην γέφυραν, που υπήρχε εκεί.

Δια γεύμα μας έδωσαν φασόλια, δια το εσπέρας τυρόν. Εγώ ήμουν "δικαιολογημένος" και έφαγον κριθαράκι πιλάφι. Πολύ ωραίον! Το απόγευμα μετέβην στο Σύνταγμα. Συνήντησα τον Ηρακλήν Αλεξόπουλον και άλλους πολλούς. Επληροφορήθην ότι το Σύνταγμά μας θα προχωρούσε πιο εμπρός, στο χωρίον Κόπεσι. Ήταν κοντά στο Ζερέτσι, από δε τον βομβαρδισμόν εφονεύθησαν πέντε – έξη και ετραυματίσθησαν περί τους είκοσι και εφονεύθησαν μερικά ζώα. Είχαν και οπτικόν εδώ και συνεννοούντο με την Μεραρχίαν. Διαδίδεται ότι δια να κτυπούν πάντοτε οι Ιταλοί στο

χωρίον Ζερέτσι, θα υπάρχη κατάσκοπος και έχουν μάθει ότι υπάρχει εκεί μεγάλη αποθήκη πυρομαχικών. Πράγματι, υπάρχει μεγάλη ποσότης πυρομαχικών. Με όλον όμως που καθημερινώς το κτυπά το βαρύ τους, δεν έχουν επιτύχει ως την ώρα τίποτα. Μόλις επέστρεψα στον λόχον, μας ειδοποίησαν ότι λίαν πρωί θα αναχωρούσαμε δια το Κόπεσι. Με όρισαν και περιπολάρχην από 4 – 7 πρωινές. Αφού ετοίμασα τα πράγματα αυτών, που απουσιάζουν δια βολήν, εκοιμήθην με εφιάλτην τον βομβαρδισμόν τη ημέρας. Ήμουν όμως πολύ αδιάθετος. Πήγα στην φρουράν μας με πολλήν αγανάκτησιν.

Δευτέρα 17 – 2 – 41

Μετά το τσάι μας είπαν ότι να αναμένωμεν διαταγήν δια να αναχωρήσωμεν. Περί την 10ην πρωινήν έκαμον την εμφάνισίν τους ιταλικά αεροπλάνα. Αφού έκαμαν τους συνήθεις κύκλους, έρριξαν μερικές βόμβες στα απέναντί μας υψώματα και που είναι μαι κομμένη πέτρα. Το μεσημέρι μας έδωσαν πιλάφι όρυζα. Δοκίμασα να φάγω, αλλά ήταν πολύ αλμυρό. Υποφερα πολύ, διότι πονούσε όλο το σώμα μου. Περέμεινα κλινήρης έως τας 3 μ.μ. Μόλις δοκίμασα να εγερθώ, μου ήρχετο εμετός. Με πολύν κόπον κατώρθωσα κα έφθασα στα μαγειρεία του Μηχανικού και παρέμεινα εκεί κοντά στην φωτιάν έως το εσπέρας. Δια φαγητόν μας έδωσαν τσάι. Αφού το ερρόφηξα, εξάπλωσα πολύ κοντά στην φωτιάν. Το εσπέρας αυτό μας συντροφευσε και ο οικοκύρης Αλβανός. Ούτος έχει χρηματίσει στην Κωνσταντινούπολιν και γνωρίζει την τουρκικήν και συνενοούντο με τους συνοίκους συναδέλφους μου, προσεφέρθη δε και μου έδωσε ένα ποτήριον γάλα. Μόλις το ερρόφηξα, με ήρπασε ολίγον ο ύπνος, ίσως περί τα 20 λεπτά. Μόλις ξύπνησα, ήμουν ιδρωμένος με έναν γλυκόν ιδρώτα, αμέσως δε ησθάνθην τον εαυτόν μου πολύ καλύτερα. Περί το μεσονύκτιον μας ειδοποίησαν ότι στας 3 π.μ., θα αναχωρούσαμεν. Μετά από ολίγην ώραν άρχισε και έβρεχε, μα αυτή δεν ήταν βροχή, ήταν λαίλαψ. Άνεμος, αστραπές, βρονταί και καταρρακτώδης βροχή, εδέησε δε και αναχωρήσαμε κατά τας 6 π.μ., ώρα και υπό βροχήν. Φωναί από εδώ, διαταγαί από εκεί, παράπονα από πιο πάνου. Στον δρόμον έπεσαν μερικά ζώα μέσα στις λάσπες κ.τ.λ.

Τρίτη 18 – 2 – 41

Το χωρίον, εις ο θα μεταβαίναμε, απείχε από την Μογλίτσαν περί την ώραν. Εμείς αναχωρήσαμε στας 6 και μισή και αφίχθημεν στο Κόπεσι στας 9 και υπό ραγδαιοτάτην βροχήν. Εδώ όλοι οι ολμίται και πολυβοληταί, πλην των αξιωματικών και μαγείρων, διαμένομεν σε ένα σπίτι. Συνωστισμός πολύς. Δια γεύμα μας έδωσαν φασόλια, το εσπέρας λαχανόρυζον. Διότι ήτο αλμυρόν, δεν το έφαγον. Επληροφορήθην ότι στο Ζερέτσι συνέλαβον δύο κατασκόπους. Διότι δεν υπήρχαν πολλοί δεκανείς, με ώρισαν πάλι περίπολον και με την εντολήν να φροντίσωμεν οπωσδήποτε, όταν τυχόν έλθουν οι άνδρες, που είχαν μεταβή στην πρώτην γραμμήν, να τους οδηγήσωμεν στο οίκημα, που διαμένομεν. Όλην την νύκτα έως την 1 π.μ., που ανέλαβον υπηρεσίαν, δεν ηδυνήθην να κοιμηθώ, τούτο δε συνέβη από τον συνωστισμόν κα φωνές μερικών, κατά κάποιον τρόπον, κακοτρόπων συναδέλφων, οι οποίοι και βωμολοχούσαν ακόμη. Ήταν όχι προσεκτικοί. Όλην δε την νύκτα έβρεχε. Μόλις εξήλθομεν εις περιπολίαν, ήταν σκότος βαθύ. Ευτυχώς ότι ο εις εκ των ανδρών, που ήταν μαζί μου, είχε παραμείνει και άλλοτε στο χωρίον αυτό και εγίνωσκε τας οδούς. Σιγά – σιγά και προσκρούοντας στις πέτρες, φτάσαμε και αναμέναμεν έξωθεν του χωριού την άφιξιν των είκοσι, μα δεν ήλθαν (ο στρατιώτης ούτος εφονεύθη αργότερα). Επέστρεψα από την περιπολίαν στας 4 και εκοιμήθην έως τας 7 π.μ.

Τετάρτη 19 – 2 – 41

Μόλις εξυπνήσαμεν, είχαν έλθει και οι της βολής. Μας εδιηγήθησαν τας περιπετείας των κ.τ.λ. Ευτυχώς που δεν μετέβην και εγώ εκεί, διότι θα υπέφερα. Μετά το ρόφημα μας είπαν ότι ο λόχος

μας θα είναι επιφυλακή, εις εμέ δε είπαν ότι θα περιπολούμε και την ημέραν, και ούτως μετά έξη ώρας θα φυλάσσωμεν τρεις ώρας και υπό ραγδαίαν βροχήν. Το γεύμα είχαμε φασόλια, το εσπέρας πιλάφι. Διότι αυτοί που ήλθαν από την βολή ήταν κουρασμένοι οι κακόμοιροι, δεν αντικατέστησαν την περίπολον και ούτως ήμουν και την νύκτα και θα είμαι και αύριον. Την νύκτα ανεμένετο να έλθη το 1ον Τάγμα του Συντάγματός μας, που πολεμούσε πάνω στο Τομόρι, και μας είχαν είπει, όταν θα ήρχοντο, να ειδοποιούσαμε το Σύνταγμα. Δεν ήλθε όμως. Από εδώ, που διαμένομεν, έως το σπίτι, που διαμένει ο Συνταγματάρχης, θα απέχη περί τα 20 λεπτά. Ο Συνταγματάρχης αντικατεστάθη και ήλθε νέος. Ούτος ονομάζεται Παναγιωτόπουλος. Η νύκτα ήταν παγερή και βροχερή και υποφέραμε αρκετά.

Πέμπτη 20 – 2 – 41

Το πρωί ρόφημα. Το γεύμα μακαρόνια, το εσπέρας λαχανόρυζο, ένα πορτοκάλι και ένα λεμόνι. Εγώ έφαγον και το μεσημέρι και το εσπέρας τσάι (φασκόμηλον). Η επιφυλακή εξηκολούθησε και σήμερον. Το απόγευμα ανέλαβον άλλοι την περιπολίαν. Έφυγον σήμερον άνδρες, σχεδόν όλοι ήταν από τους νεοφερμένους, δεν γνωτίζω όμως που μετέβησαν. Είπαν ότι θα υπάγουν στο πυροβολικόν δια φρουράν. Η νυξ ήταν βροχερή. Εξηκολούθει η αβεβαιότης δια τον λόχον μας. Δηλαδή τι θα γίνη; Θα παραμείνη ενταύθα; Θα αναχωρήση;

Παρασκευή 21 – 2 – 41

Το πρωί ρόφημα, το γεύμα φασόλια, ο καιρός ακατάστατος. Περί την 11ην π.μ., μας ειδοποίησαν ότι κατά τας 12 έπρεπε να είμεθα οι υπαξιωματικοί έτοιμοι να μεταβαίναμεν, όπως μεταφέρωμεν πυρομαχικά. Εις εμέ, τον λοχίαν Μαρσέλον και μερικούς στρατιώτας έλαχεν ο κλήρος να υπάγωμεν με δεκαπέντε ζώα στον Εφοδιασμόν της Ποψίστας (στις λάσπες). Τα περισσότερα ζώα τα είχαν πάρει από άλλους λόχους του Συντάγματός μας. Η εντολή μας ήτον το εσπέρας να επιστρέψωμεν. Αναχωρήσαμεν κατά την 1ην μ.μ. Διήλθομεν των χωρίων Μογλίτσα – Νικολάρα και κατήλθομεν στον αμαξιτόν δρόμον, ο οποίος έχει επεκταθή αρκετά. Αι τρομεραί λάσπαι, αι οποίαι υπήρχον, όταν ερχώμεθα κατά μήκος του ποταμού Δεβόλη, δεν υφίστανται. Μου εφάνη παράδοξον, όταν αντίκρισα αυτοκίνητον. Άλλα αυτοκίνητα ήρχοντο, άλλα έφευγον, άλλα μετέφερον τρόφιμα, άλλα τραυματίας. Κίνησις, ζωή. Εφοδιασμός υπήρχε και κάτωθι του Νικολάρα, ακριβώς εκεί, που είχα αντικρίσει το άταφον χέρι. Στην Ποψίστα φτάσαμε κατά τας 7 μ.μ. Ήτον ήδη σκότος. Εγνωρίσθημεν με μερικούς συναδέλφους, οίτινες μας είπαν τα σχετικά νέα, μας έδωσας και εφημερίδας. Εδώ μόνον τα δέκα ζώα φορτώσαμε, τα υπόλοιπά δύο τα φορτώσαμε στον άλλον Εφοδιασμόν. Το όλον πήραμε εισιτέσσερα κιβώτια. Κατερχόμενοι από Μογλίτσαν προς Νικολάραν, συνήντησα έναν συνάδελφον γνωστόν από τας πορείας, όστις ήρχετο εκ Θεσσαλονίκης. Εις ερώτησίν μου “Τι γίνεται ο κόσμος;”, μου είπε ότι γερμανικά στρατεύματα ήδη εισήλθον στην Βουλγαρίαν, ασφαλώς δε θα επιτεθούν εις ημάς. Αυτό το αίσθημα επικρατούσε στην Θεσσαλονίκη κ.λ.π. Παρά αυτού έμαθον ότι ο “Κατοσταράκιας” ετραυματίστηκε στο στήθος από σφαίραν. Ολίγον πιο κάτου συνήντησα τον κ. Σαχάν (ήτον μεταγωγικός). Είπομεν αρκετά. Μου έδωσε κουραμάνα, τυρόν, σύκα και λεμόνια. Θα ήταν 8 και μισή, όταν αναχωρούσαμεν από τον τελευταίον Εφοδιασμόν και αφήναμε τον αμαξιτόν δρόμον, παίρνοντας τας περιφήμους ανωφερείας, τας αγούσας εις Νικολάραν. Εμπρός εβάδιζον οι ξένοι μεταγωγικοί, οίτινες εγίγνωσκον τον δρόμον. Ούτοι ήταν και πεπειραμένοι, οι δε άλλοι του λόχου μας ήταν άπειροι και δια τούτο δεν ηδύναντο να οδηγήσουν τα ζώα, ως έπρεπε, και έπεσαν πολλά κάτου και αρκετές φορές. Οι εμπροστινοί εφώναζον ότι ήθελον να φύγουν. Με ολίγα λόγια ήταν μαρτυρική η βραδιά αυτή. Εχάθημεν με τον Μαρσέλον, διότι ούτος ηκολούθησεν άλλον δρόμον και αφίχθη ενωρίτερον στο Νικολάρα. Προτού φθάσωμεν και εμείς εκεί, πίπτουν ταυτοχρόνως περί τα τέσσερα ζώα και τα ήκουγα να κατρακυλούν, ενόμιζα δε ότι θα εφονεύοντο. Προσπαθούσαμε να ανάψωμεν σπίρτα, μας ήταν όμως αδύνατον. Εβασίλευε σκότος. Εάν είχαμε έστω και ένα φακόν, πόσο θα μας εξυπηρετούσε! Κατώρθωσαν οι στρατιώται και απήλλαξαν τα ζώα από τα φορτία, τα οποία

αφήσαμεν εκεί, και ανήλθομεν στο χωριό. Ο Μαρσέλος είχε βρη μίαν καλύβην, που εκοιμώντο δύο – τρεις στρατιώται του 30ού Συντάγματος, το οποίον ήρχετο κατ' αυτάς δια να αναπαυθή στα χωριά Νικολάρα και Μογλίτσα. Δια τούτο είχαν διώξει εκείθεν και ημάς. Στην καλύβην διανυκτερεύσαμεν εγώ, ο Μαρσέλος και ένας άλλος μεταγωγικός. Ο Μαρσέλος είχε χάσει την κουβέρταν του και υπέφερε πολύ, διότι δεν είχαμε ξύλα να διατηρήσωμεν την φωτιάν. Εγώ ετυλίχθην με την κουβέρταν και εκοιμήθην ολίγον. Το κρύο ήταν ανυπόφορον. Αλλά και η υπομονή του Μαρσέλου ήταν μεγάλη, ούτε ένα μικρόν παράπονον δεν τον ήκουσα να λέγη, με όλον που κρύωνε. Οι άλλοι στρατιώται παρέμειναν άλλοι μεν σε αχυρώνας, άλλοι βρήκαν οικίας με φωτιά. Εφάγαμε το ψωμί και τυρόν, που μου έδωσε ο Σαχάς. Είχα πάρει μαζί μου και μια καραβάνα φασόλια στεγνά, με την προϋπόθεσιν ότι στον Εφοδιασμόν θα μας έδιδαν έλαιον, να τα τρώγαμε. Αλλά και χωρίς λάδι ήταν ωραία, νοστιμώτατα.

Σάββατο 22 – 2 – 41

Κατά τας 6 η ώρα συγκεντρώσαμε όλα τα ζώα και πυρομαχικά και ανεχώρησαν πλην εμού και δύο ετέρων συναδέλφων, και τούτο διότι έπρεπε να κατέβωμεν αρκετά κάτω να πάρωμεν δύο κιβώτια, που είχαμε αφήσει την νύκτα εκεί. Υποφέραμε αρκετά, διότι δεν ήταν καλά τα ζώα και έπιπτον στον δρόμον. Εδέησε και αφίχθημεν στο Κόπεσι περί την 1ην απογευματινήν. Ο Μαρσέλος ήρθε με ολίγας περιπετείας. Την κουβέρταν του την βρήκαμε έξωθεν της καλύβης, που διανυκτερεύσαμεν. Όταν σκέπτωμαι αυτήν την περιπέτειαν, με καταλαμβάνει φρίκη. Εάν μας έπιπτον τα ζώα σε αυτούς τους γκρεμούς; Εάν χανώμεθα; Και να βρέχη! Οι ήρωες της Αλβανίας, κατ' εμέ, είναι οι μεταγωγικοί! Αν πήτε και δια τας περιπετείας αυτών, που μετέβησαν στο Ζερέτσι και έφεραν τα πυρομαχικά, ήταν πιο μεγάλαι, διότι ούτοι διέβησαν και ποταμούς και έσπασε ο λοχίας το χέρι του. Μόλις έφθασα στο Κοπέσι, έμαθον ότι η μια διμοιρία του λόχου μας θα αναχωρήση να υπάγη εκεί, που μετέβησαν και οι εικοσιδύο να εκγατασταθούν εκεί με τους δύο όλμους. Το απόγευμα έφυγον, δεν πήραν όμως τους όλμους. Μαζί με αυτούς έφυγε και ο δημοδιδάσκαλος, ο φιλόλογος και ένας δικηγόρος. Ήταν πολύ καλά παιδιά και μπορούσαμε να συζητούσαμεν και αναπαυόμουν πολύ. Το απόγευμα συνήντησα τον Ιερέα και είπαμε πολλά δια την επιφυλακήν κ.τ.λ. Μου είπε ότι είχον πληροφορίας πως οι Ιταλοί πρόκειται να μας επιτεθούν στον τομέα μας και ήκουσαν στο τηλέφωνον ότι “θα μας δείξουν...”, δια τούτο είμεθα επιφυλακή και εκομίσθησαν τόσον εσπευσμένως τα πυρομαχικά, ώστε, εάν επιτεθούν, εμείς θα ελαμβάναμεν θέσιν έξωθεν του χωρίου, ως γραμμή ανασχέσεως (β' γραμμή). Δια την κατάστασιν μου είπε ότι, αφού είναι διατεθημένη η Γερμανία να βοηθήση την Ιταλίαν, κανείς δεν γνωρίζει τι θα γίνη. Λειτουργία δεν θα είχαμε, διότι δεν υπήρχε κατάλληλον μέρος. Δια τον Μπάλαν μου είπε ότι θα υπάγη μαζί με την διμοιρίαν, που αναχώρησε, να ετοιμάσουν ολμοβολεία κ.λ.π. Και μετά θα μεταβώμεν άπαντες οι του λόχου μας. Μόλις επέστρεψα στο σπίτι, ήλθε το εσπέρας και με συνήντησε ο Στρατής Πούλιος. Ο Στρατής ήταν δόκιμος στο μοναστήρι μας. Η συνάντησίς μας ήτον συγκινητική. Επόμενον ήτον ότι θα ελέγαμε πολλά. Μου έφερε τυρί, χαλβάν, σπίρτα, σπαρματσέτα, τσάι και ζάχαριν και μου έδωσε και γάντια, που δεν είχα. Είχαμε να συναντηθώμεν, όταν ανεχώρησε δια κληρωτός. Ο Λεόντιος απουσίαζεν εις περιπολίαν. Το βράδυ μας έδωσαν πρασόρυζον και ένα πορτοκάλιον. Εγώ έφαγον τσάι. Το κρύο της νύκτας ήταν ανυπόφορον, με όλον που ήμεθα κοντά στην φωτιά. Κολλούσαμε σαν σαρδέλες με τον Λεόντιον δια να ζεσταθούμεν.

Κυριακή 23 – 2 – 41

Είχαμε ολίγον ήλιον, δια τούτο και κτύπησε συναγερμόν και ηκούσθη μεν βόμβος αεροπλάνων, χωρίς να φανούν ταύτα. Το πρωί τσάι, το γεύμα φασόλια μαυρομάτικα, το εσπέρας λαχανόρυζον. Συνηντήθημεν πάλιν με τον Ευστράτιον. Από το βράδυ έως τη άλλην ημέραν, δηλαδή εικοσιτέσσερις ώρας, ήμουν περίπολος και παρελάμβανα ανά έξη ώρας. Έκανε πάρα πολύ κρύο την νύκτα. Δεν περιφερόμεθα όμως στο χωριό, εκαθήμεθα στα μαγειρεία, στην φωτιά, και με όλον τούτο εκρυώναμε. Σήμερον εστενοχωρήθην πάρα πολύ και εθύμωσα πραγματικά με έναν

στρατιώτην Μακεδόνα. Ήτον διεστραμμένος χαρακτήρ και άπατρις, ασυνείδητον ον. Είναι η πρώτη φορά, που εθύμωσα ως στρατιώτης. Ζήτησα συγγνώμην από τον Κύριόν μου και Θεόν.

Ο καιρός εξακολουθούσε να είναι απαίσιος. Συνάντησα πολλούς στρατιώτας του Τάγματος του Ευστρατίου. Ήταν αξιοθρήνητα ράκη, αλλά πράοι όλοι και χαρούμενοι. Όλο ψωμί ήθελαν. Ήθελα να φάγουν πολύ να χορτάσουν. Δεν δύναμαι να περιγράψω το πρόσωμον αυτών. Ήταν λασπωμένοι, κουρελιασμένοι, μα πολύ υπομονετικοί. Ούτοι ήρχοντο από το όρος Τομόρι. Είχαν προσκολληθή στο 30 Σύνταγμα. Ο Ταγματάρχης του ήταν κουρελιασμένα τα ρούχα του και περπατούσε κουτσά, διότι είχε ρευματισμούς. Ήθελε να υπάγη να κοιμηθή σε καμιά καλύβη μαζί με τους στρατιώτας του, αλλά τον πήγαν στο αναρρωτήριον. Μου είπε ο Ευστράτιος ότι όταν έκανε επίθεσιν το τάγμα του, εβάδιζε όρθιος και κουτσαίνοντας, έκανε τον σταυρόν του και έλεγε "Έλα, Παναγία μου" και έδιδε τας δεούσας οδηγίας. Είχε πάθει πανωλεθρίαν αυτό το τάγμα, χωρίς απώλειαν είματος, αλλά ταλαιπωρίας, κρυοπαγήματα κ.λ.π. Ήταν σε κάτι υψώματα και δεν είχαν ούτε πυροβολικόν ούτε όλμους, οι δε Ιταλοί ειχαν και τους κτυπούσαν. Μετά του έκανα επίθεσιν (και των ιδικών μας), τα πολυβόλα είχαν παγώσει από το κρύο και διεσκορπίσθησαν. Σε έναν λόχον παρουσιάσθησαν και παρεδόθησαν τρεις Ιταλοί και τους είπαν ότι έρχεται να παραδοθή και ολόκληρος διμοιρία. Αλλά οι Ιταλοί είχαν κρυμμένα και πολυβόλα στας χλαίνας των και μόλις πλησίασαν κοντά, τα ΄ςστησαν και έβαζαν πριν να ρίξουν οι δικοί μας, μα είχαν παγώσει τα πολυβόλα και αναγκάσθηκαν να φύγουν. Πολλά θύματα είχε το Τάγμα αυτό από κρυοπαγήματα και ταλαιπωριες πάρα πολλές, κοιμώσαντε όλον τον καιρόν επάνω στο χιόνι.

Δευτέρα 24 – 2 – 41

Το πρωί ρόφημα, το γεύμα μακαρίνια, το εσπέρας πρασόριζον, ο καιρός εξακολουθούσε να είναι ακατάστατος. Στο δωμάτιον, που διαμέναμε, κάτωθεν αυτού έμεναν αρκετά ζώα του λόχου μας. Το φουσκί ήταν πάρα πολύ και, όπως συμβαίνει και στα χωριά μας, βρωμούσε απαίσια.

Τρίτη 25 – 2 – 41

Ο καιρός απαίσιος. Ρόφημα, το γεύμα όρυζα πιλάφι, το εσπέρας τυρόν. Ήμουν πολύ αδιάθετος. Το φαγητόν μου είναι όλο τσάι, λεμονάδες και πορτοκαλάδες. Πονούσε πολύ ο λάρυγξ μου από τας φωνάς, που έκανα, όταν είχα μεταβή για τα πυρομαχικά. Το εσπέρας ήλθε και με αντάμωσε ο Στρατής. Είχε μερικές καραμέλες του βήχα και μου έδωσε και με ωφέλησαν πολύ. Το απόγευμα ανεχώρησαν δια να υπάγουν εκεί που ειναι και οι λοιποί του λόχου μας, δώδεκα άνδρες. Η νύκτα ήταν κρυερή.

Τετάρτη 26 – 2 – 41

Ο καιρός ακατάστατος. Ρόφημα, το γεύμα κρέας, το εσπέρας τυρόν και από τέσσερα σύκα. Επειδή υπέφερα πολύ από κόψιμον και διότι ήταν η σειρά μου δια περίπολον, δια τούτο, λέγω, μετέβην στον ιατρόν, ο οποίος με είχε γνωρίσει καλύτερον. Με ακροάστη και με βρήκε κρυωμένον. Και μου λέγει: "Τι να σου κάνω, βρε παιδί μου; Βλέπεις την κατάστασιν". Του είπον να με αφήση δύο ημέρες ελεύθερον δια να μην σηκώνωμαι την νύκτα με την περιβόητον περιπολίαν. Μου έκανε επάλειψιν ιωδίου και μου έδωσε τριάντα σταγόνας λάβδανον δια το κόψιμον. Από τον καιρόν, που αφιχθην στο χωρίον Μογλίτσα έως τώρα, έχω πάντοτε ευκοιλιότητα με ελεφρά πάντοτε κοψίματα. Όλην την ημέραν ήμουν κάτου. Ευτυχώς ότι πάντοτε η κουραμάνα, που μας δίδουν, είναι καλή και τη ζεσταίνω στην φωτιάν και γεμίζω την καραβάναν τσάι και τρώγω. "Δικαιολογημένος" στο χωρίον αυτό δεν είμαι. Μόνον στου Στρατή τον λόχον μεταβαίνω και αν έχουν καλόν φαγητόν, παίρνω. Στο χωρίον αυτό υπάρχει Ορειβατικό, Μηχανικό και άλλα Σώματα.

Πέμπτη 27 – 2 – 41

Το πρωί ρόφημα, το γεύμα φασόλια, το εσπέρας τυρόν, τσάι και τρία – τέσσερα σύκα. Ο καιρός όπως χθές. Εγώ παρέμεινα όλην την ημέραν κάτου, ήμουν πολύ αδιάθετος. Ήταν στον παροξυσμόν της η χολοκυστίτις και είχα ολίγον πυρετόν και πόνον στο συκώτι. Το κρύο εξακολουθούσε να είναι δριμύ.

Παρασκευή 28 – 2 – 41

Το πρωί ρόφημα, το γεύμα μακαρόνια, το εσπέρας χαλβά. Εγώ είχα το τσάι μου. Σήμερον ελάβομεν δέμα με αποστολέα την κ. Μαρίαν Μαρσέλου (αδελφήν της μοναχής Μαριάμ). Τούτο περιείχε ολίγην φθειροαλοιφήν και ολίγας καραμέλας. Ο καιρός ολίγον ήπιος. Το βράδυ μου φόρτωσαν την περιπολίαν. Το πρωί μετέβημεν και συγκεντρώσαμεν ξύλα δια να γίνη καμίνι δια ξυλάνθρακας. Είχαν αναλάβει δύο στρατιώται να τα βρουν.

Σάββατον 1 Μαρτίου 1941

Επιτέλους! Ουρανός διαυγής! Το πρωί ρόφημα, το γεύμα μακαρόνια και τυρόν, ο Λεόντιος έπλυνε τα ρούχα μας. Κατά τας 11 π.μ., ήλθαν πολλά εχθρικά αεροπλάνα και γύριζαν άνωθέν μας. Κατ' αρχάς εφοβήθημεν μήπως μας προδώση ο καπνός, που έβγαινε από το μέρος, που έπλενα οι στρατιώται. Ευτυχώς ότι εξεθύμαναν πάλι στο Ζερέτσι. Θα έρριξαν έως ογδόντα βόμβας, ήταν δε πολλά τα αεροπλάνα και εβάδιζαν κατά στρώματα. Τα ήμιση ήταν καταδιωκτικά και τα υπόλοιπα βομβαρδιστικά. Είχαμε ακούσει τον Μουσολίνι να λέγε "περί εαρινής επιθέσεως" και ελέγαμε μπορεί να μας είπη τι μας αναμένει! Κατά την 1ην απογευματινήν με απέστειλε ο κ. Χιονίδης (όστις αντικαθιστούσε τον Λοχαγόν) με χαρτιά και έναν μεταγωγικόν να μεταβώ κάτωθεν του χωρίου Νικολάρα να εύρω εκεί κάποια μονάδα Μηχανικού και παραλάβω δέκα τσεκούρια. Στας 5 μ.μ., ευρισκόμουν στο Νικολάρα. Ερωτώ δια την μονάδα αυτήν, η απάντησις αρνητική. Φτάνω στον αμαξιτόν δρόμον. Συναντώ έναν συνταγματάρχην. Ούτος με αποστέλει στο Τηλεφωνικόν Κέντρον. Πολύ ευγενείς οι συνάδελφοι της Υπηρεσίας αυτής. Ερωτούν ένα τμήμα του Μηχανικού. Του απαντά ότι πρέπει να ερωτήσωμεν την Διοίκησιν Μηχανικού. Κτυπούν δια την Διοίκησιν, δεν απαντά. Κτυπούν κατ' επανάληψιν, τίποτα.Αναγκάζομαι να μεταβώ μόνος μου στην Διοίκησιν, η οποία απέχει περί τα τρία τέταρτα της ώρας, κατά μήκος του ποταμού Δεβόλη. Φθάνω εκεί και εν σπουδή βρίσκω την Διοίκησιν, η οποία ήταν η μονάς, που εζήτουν. Ο Διοικητής απουσίαζεν και μου κανόνισε τα χαρτιά ο υπασπιστής του, έπρεπε όμως να εύρισκα τον αντικαταστάτην του δια να υπογράψη να πάρω τα τσεκούρια και να φύγω. Εξέρχομαι εκ της σκηνής και ερωτώ δια τον κ. Ταγματάρχην Παπαγεωργακόπουλον. Από εδώ ο κ. Ταγματάρχης, από εκεί ο κ. Παπαγεωργακόπουλος, πουθενά. Τελικώς μου είπαν ότι έχει μεταβή και επιθεωρεί τους εργάτας. Βαδίζω λοιπόν, κατά μήκος του Δεβόλη και στον υπό κατασκευήν αμαξιτόν δρόμον περί τα τρία τέταρτα. Καθώς προχωρούσα, ήταν όλοι εργάται Αλβανοί, μεταξύ αυτών ήτον και ο Αντώνιος Χανιώτης και άλλοι τρεις τέσσερις Παριανοί. Τα είπαμε με αυτούς εν ολίγοις και προχωρώντας μου έδειξαν τον Ταγματάρχην, αλλά δεν μου επέτρεπαν να τον συναντήσω αμέσως, διότι μόλις είχαν σκάσει μερικά φουρνέλα εις έναν μέγαν και απαίσιον βράχον και είχαν Αλβανούς και κτυπούσαν με λοστάρια τα μπόσικα τεμάχια δια να πέσουν, διότι όλην την νύκτα θα διήρχοντο από εδώ τα μεταγωγικά, που τροφοδοτούν το Ζερέτσι κ.λ.π. Θα ανέμενον περί τα 20 λεπτά δια να έλθη ο Ταγματάρχης. Η αγωνία μου ήταν μεγάλη. Το Κόπεσι από εδώ φαίνεται πολύ κοντά, φαίνεται και το καμίνι, που έχομεν. Η ώρα είναι 7 και μισή. Πότε θα επιστρέψω στο Κόπεσι; Το πρωί θα εγίνετο λειτουργία και είχον ετοιμαστή να μεταλάβω. Επί τέλους συνηντήθην με τον Ταγματάρχην και τον παρεκάλεσα να υπογράψη στο χαρτί, διότι βιαζόμουν, αυτός όμως με θυμόν μου λέγει ότι "Δεν σου είπα να μην ξαναέλθης κατ' αυτόν τον τρόπον άλλοτε;" Εγώ του λέγω ότι πρώτη φορά τον βλέπω. Εκείνος: "Βρέ, δεν ήσουν εσύ που ήλθες και πήρες συρματόπλεγμα και άλλα εργαλεία;" Του λέγω: "Όχι" - "Προ ημερών είχε έρθει λοχίας του Συντάγματός σας και πήρε μερικά εργαλεία και

συρματόπλεγμα και του είπα, εάν θέλουν το Σύνταγμά σας και άλλα εργαλεία, να έρθουν αξιωματικοί να τα πάρουν". Μου λέγει, λοιπόν ότι στας 9 μ.μ., να υπάγω στην Διοίκησιν και θα μου είπη τι να κάνω και ό,τι θέλω ας κάνω εγώ και όπου θέλω ας κοιμηθώ. Με όλον, που είχα θυμώσει, του ωμίλησα με πολλήν ηπιότητα, επροχώρησα δε δια να φύγω και είχαν σχολάσει Αντώνιος Χανιώτης κ.λ.π. Ούτος, λοιπόν, από προηγουμένως, που ανταμώσαμε, δεν με γνώρισε, και μου λέγει: "Δεν είσαι ο Θεόκτιστος;" Μόλις του είπα "Ναι", βάζει τα κλάματα και μου έλεγε "Δεν σκέπτομαι τίποτα άλλο, παρά τα παιδιά μου κ.τ.λ. κ.τ.λ.", ακούω δε και τον Ταγματάρχην να λέγη: "Πέστε στον δεκανέα αυτόν να με αναμένη να μεταβώμεν ομού στην Διοίκησιν". Διότι εφοβήθην μήπως μου φύγη ο στρατιώτης που ειχα μαζί μου, διότι ήταν ολίγον ελαφρύς (ήταν φραγκοσυριανός), δεν τον ανέμενον και επέστρεψα στον Εφοδιασμόν (Διοίκησιν). Στον δρόμον έλεγα: "Καλόγερε, εδώ πρέπει να φανή η ανδρεία σου και υπομονή σου". Βρήκα τον στρατιώτην και τον άφησα στην Αποθήκην, από την οποία θα παραλαμβάναμε τα τσεκούρια και του είπον να με αναμένη εκεί. Ο αποθηκάριος ήταν ένας λοχίας της κλάσεως 1917, Θραξ. Ήταν πολύ καλός. Εν τω μεταξύ είχε περάσει ολίγη ώρα και δια τούτο μετέβην στην Διοίκησιν μήπως και ευρίσκεται εκεί ο Ταγματάρχης, δεν ήτον όμως. Ανέφερα τα συμβάντα στον Υπασπιστήν και του λέγω μεταξύ των άλλων "να υποφέρη τις ενώπιον του εχθρού δικαιολογείται, μα να υποφέρη από τους αξιωματικούς;" Μου λέγει ότι "η ανωμαλία αύτη προήλθε, διότι δεν δύναται το ένα Σώμα να διατάζη το άλλο να του δώση ό,τι θέλει. Πρέπει να γίνουν τα πράγματα ιεραρχικά" (Εμείς είμεθα του 3ου Σώματος και ούτοι ήταν του 5ου). Εξήλθον της Διοικήσεως και περιφερόμουν να συναντήσω τον Ταγματάρχην. Τον βρήκα και συνωμιλούσε μεθ' ενός υπολοχαγού, τον οποίον προηγουμένως είχον ερωτήσει δια τον Ταγματάρχην. Όταν λοιπόν, με είδε, λέγει στον Ταγματάρχην ότι "Ο καημένος ούτος ο δεκανεύς αναμένει να του θέσετε μιά υπογραφή δια να αναχωρήση, καθ' ο βιαστικός". "Ναι", λέγει ο Ταγματάρχης, "και φαίνεται ότι είναι καλός άνθρωπος, ομοιάζει ωσάν καλόγηρος με την καμπούραν και το μπαστουνάκι του". Του λέγω ότι "και εάν του ειπώ ότι είμαι μοναχός, τι θα έχη ούτως να μου είπη;" Εξεπλάγην. Ήρχισε να ερωτά λεπτομερείας κ.τ.λ. Για μια στιγμή ακούω το όνομα του χωριού μου. Εξεπλάγην! - "Τί συμβαίνει; Πώς ονομάζεσαι; - Αλεξόπουλος – Τι έχεις με τοην Ευάγγελον Αλεξόπουλον; - Συγγενή. - Δεν γνωρίζεις εμένα; - Βρε, μήπως είσαι αδελφός του θεολόγου Ανδρέα Παπαγεωργακοπούλου; - Τον γνωρίζεις;" μου λέγει. Τείνει την χείρα: - "Κόλλα το". Με αγκαλιάζει. Ήταν από το χωριό μου και μάλιστα ολίγον συγγενής μου. Με πήρε στην παράγκαν του. Εσυζητήσαμε έως τις 10 μ.μ. Ανακινήσαμε πολλά πράγματα. Της πατρίδος μας, των Πατρών, τους συγγενείς μας κ.τ.λ. Μου είπε ότι με κατάλαβε ότι είμαι θρησκευτικός από τον τρόπον, που του ωμίλησα, όταν συνηντήθημεν, και ότι τον ήλεγξε η συνείδησίς του, δια τούτο μου είχεν είπει να τον ανέμενον να ερχώμεθα μαζί στην Διοίκησιν. Μου είπε, εάν ήθελα, μπορούσε να με έπαιρνε στο Μηχανικόν, αλλά εις εμέ δεν εφάνη καλό. Ήθελε να μου γράψη γράμμα συστατικόν να το δώσω στον Συνταγματάρχην μου (ήταν φίλοι). Δεν ήθελα και δια τούτο. Το εθεώρησα περιττόν. Με περιποιήθη πολύ καλά, τσάι, πορτοκάλια, σταφίδας και φαγητόν από το ιδικόν του, εκοιμήθην δε με τον ιπποκόμον του, όστις ήταν Τούρκος με ελληνικήν υπηκοότητα. Σχεδόν όλοι οι υπηρέται της Διοικήσεως ήταν μωαμεθανοί. Η Διοίκησις εστεγάζετο σε παράγκας καλώς καμουφλαρισμένας. Απέναντί της είναι αναρρωτήριον. Εξεπλάγην, όταν είδον να υπάρχη εδώ και νοσοκόμα, παρά της οποίας έμαθον ότι εκ του αεροπορικού βομβαρδισμού, που έγινε σήμερον στο Ζερέτσι, εφονεύθησαν δύο στρατιώται και ετραυματίσθησαν αρκετοί. Η νοσοκόμα μοίραζε κονιάκ, της ζήτησα κι εγώ, δεν μου έδωσε. Επίσης εδώ υπάρχει και Ανεφοδιασμός μεγάλος. Ενόμιζα ότι ευρισκόμην εις πόλιν.

Κυριακή Τυρινής 2 – 3 – 41

Εξύπνησα από τον πολύν θόρυβον των μεταγωγικών. Εξέρχομαι της παράγκας. Τι να ίδω; Χιλιάδες μεταγωγικά να φορτώνουν και φεύγουν. Προς στιγμήν ενόμιζα ότι ευρίσκομαι εις καμιά λαχαναγορά του Πειραιώς. Περνούσε και μια πυροβολαρχία με καμουφλαρισμένα τα πυροβόλα. Ο δικός μου μεταγωγικός εκοιμήθη στην Αποθήκην. Μου έδωσαν τσάι και τυρόν και έφαγον. Ανέμενον έως τας 9 π.μ., δια να σηκωθή ο Διοικητής και υπογράψη δια να πάρω τα τσεκούρια και αναχωρήσω. Μου έδωσαν μόνον τέσσερα, όχι δέκα, που ηθέλαμε, και αφού εχαιρέτησα τον κ.

Παπαγεωργακόπουλον, όστις μου είπε, εάν ποτέ τον χρειαστώ να του γράψω. Μου έδωσε και μερικά πορτοκάλια και πήρα τα τσεκούρια, έφυγα.

Είχα από το εσπέρας πληροφορηθή ότι δύναμαι να υπάγω στο Κόπεσι από την οδόν, που κατασκευάζουν, η οποία βαδίζει κατά μήκος και δεξιά του Δεβόλη. Κατά τας 12 η ώρα αφίχθην στο Κόπεσι. Δια να έλθω από Δεβόλην και να μην υπάγω από το χωρίον Νιλολάρα, ωφελήθηκα περίπου τρεις ώρες δρόμον. Από τον Εφοδιασμόν ως το μέρος, που έφυγον προς τα δεξιά δια να ανέλθω στο Κόπεσι, δεν έβλεπες άλλο τι από μεταγωγικά (ζώα). Σε ένα δύσκολον πέρασμα της οδού είχε πεσει κάτω ένα ζώον του Πυροβολικού και έως να το φορτώσουν, είχε σχηματισθή φάλαγξ από ζώα, που ανέμενον να διέλθουν της στενωπού, περίπου έχουσα τα χίλια μέτρα μήκος. Εκεί είδον αξιωματικούς να φορτώνουν τα πυροβόλα στα ζώα και να είναι καταλασπωμένοι. Εγνώρισα καθ' οδόν στρατιώτας εκ Σύρου και Πελοποννήσου. Καθώς εφώνησε το ζώον του εις, ενόησα ότι ούτος είναι Μοραΐτης και σχεδόν συγχωριανός μου. Είχαμε συναντηθή στο χωριό μου το 1934. Εάν βέβαια δεν του εγνώριζα την ιδιότητά μου, ήτον αδύνατον να με εγνώριζε μόνος του, μου είπε δε ότι πιο εμπρός εβάδιζε ένας Αλεξόπουλος από το χωριό μου. Έτρεξα, αλλά δεν κατώρθωσα να τον ανακαλύψω. Προ μιας γεφύρας και κάτωθεν του χωρίου Μογλίτσα (δεξιά του ποταμού περί τα 50 μέτρα) υπάρχει αναρρωτήριον, αποτελούμενον από τρεις – τέσσερες σκηνές. Είδον και εδώ νοσοκόμα. Ανερχόμενος προς την Μογλίτσαν, έξωθεν ταύτης είδον μικρόν νεκροταφείον, έτσι σε μια πλαγιά, σε ένα μικρό χωραφάκι, αποτελούενον εκ 16 -17 μνημείων με μικρούς ξύλινους σταυρούς, γράφοντας με ακανόνιστα γράμματα άνωθεν ονοματεπώνυμον, καταγόμενος "εξ Εδέσσης", "εξ Ιωαννίνων", "εκ Καλαμών" κ.λ.π., "έπεσεν ενδόξως μαχόμενος τη" τάδε, τάδε κ.τ.λ. Εστάθμευσα εκεί και με πολλήν συγκίνησιν ευχήθην, ο Θεός να αναπαύση τας ψυχάς των. Αιωνία σας η μνήμη, αδελφοί μου! Τι αισθάνθηκα τότε εκεί δεν είχον πλούτον λόγου να το περιγράψω. Πιο πάνω εις το αλώνιον ευρίσκετο λοχαγός τις και έκαμνε θεωρίαν στον λόχον του. Καθώς εδιάβαινα εκείθεν, τον ήκουα, που έλεγε, "εφόσον ο εχθρός βαστά το όπλον και μας κτυπά, να μην τον λυπούμεθα, όταν όμως σηκώνη τας χείρας του, είναι πλέον αιχμάλωτος, ιερόν πρόσωπον, και να του συμπεριφερώμεθα μετά ευλαβείας" και πολλά άλλα. Τους ανέφερε μίαν γνωστήν του περίπτωσιν, όπου εις μίαν επίθεσιν ένας στρατιώτης εδήλωσε δειλίαν και παρέμεινεν εις την σκηνήν του, και ότι μετά την μάχην δεν είχε φονευθή ουδείς, εκτός αυτού, που είχε παραμείνει εις την σκηνήν. (Είναι νόμος, φαίνεται, όταν δηλώση κανείς δειλίαν, να παραμένη για να μην παρασύρη και τους άλλους). Από το περιπετειώδες αυτό ταξείδιον, περισσότερον μου έχει μείνει στην μνήμην ως συγκινητικόν φαινόμενον η συνάντησίς μου με τον Ταγματάρχην και η θέα του νεκροταφείου. Δεν κοινώνησα όμως των αχράντων μυστηρίων. Έγινε λειτουργία στο τζαμί.

Το γεύμα μας είχαν φασόλια, το εσπέρας μια ρέγκα (Κυριακή της Τυρινής). Το απόγευμα διήλθον άνωθέν μας αεροπλάνα. Το ιταλικόν βαρύ έχομεν να το ακούσωμεν να κτυπά στο Ζερέτσι από τις 17 – 2 και σχεδόν δεν ακούμε τίποτα να κτυπά (κανονίδι), μόνον βαθειά ακούγονται κατά διαστήματα. Το απόγευμα μετέβην στο Σύνταγμα και έδωσα τας αποδείξεις και τους είπα τα συμβάντα κ.τ.λ. Ήταν εκεί ο Υπασπιστής, ο λοχαγός Βασιλείου και πολλοί άλλοι αξιωματικοί και συζητούσαν δια την κατάστασιν. Τους αντελήφθην ολίγον φοβισμένους. Έλεγον οπωσδήποτε πρέπει να γίνουν χαρακώματα δια καταφύγια και πολλά άλλα τοιαύτης φύσεως πράγματα.

Καθαρά Δευτέρα 3 – 3 – 41

Μετά το ρόφημα εκανόνισε ο κ. Χιονίδης και το απόγευμα ανεχώρησε η μία ομάς της διμοιρίας μας μαζί με τους όλμους και πήγε εκεί, που είναι και οι άλλοι άνδρες του λόχου μας. Εγώ με τον Λεόντιον είχαμε κανονίσει να πηγαίναμε μαζί. Κατά τας 10 π.μ., μετέβημεν με τον κ. Χιονίδην δια τινας υπηρεσίας στο Σύνταγμα. Καθ' οδόν ωμιλήσαμεν ευρέως. Του εδείξαμε τας φωτογραφίας μας ως μοναχοί. Είπε ότι δεν έπρεπε να μας έπαιρναν στρατιώτες κ.τ.λ. Μας ανέφερε και ούτος λεπτομερείας της ζωής του. Ήτον Μακεδών. Είχε σπουδάσει την Ανωτάτην Εμπορικήν στας Αθήνας. Τελευταίως ειργάζετο ως υποδιευθυντής κάποιας Τραπέζης στην Έδεσσαν. Ήταν έτοιμος να μετέβαινε δια ανωτέρας σπουδάς στην Γαλλίαν, αλλά ο πόλεμος ... Ήταν της κλάσεως 1933 και ανθυπολοχαγός έγινε στην Σύρον. Και πολλά άλλα πράγματα είπαμε. Έκαναν την εμφάνισόν τους και αεροπλάνα, χωρίς να διακρίνωμε, εάν ήταν εχθρικά ή ημέτερα. Το γεύμα μακαρόνια, το

εσπέρας χαλβάν.

Καθαρά Τρίτη 4 – 3 – 41

Το πρωί ρόφημα, το γεύμα κρέας, το εσπέρας τυρόν. Το απόγευμα, κατόπιν τηλεφωνικής διαταγής του Μπάλα, ανεχώρησε και ο Λεόντιος δια την γραμμήν. Ελυπήθην και εστενοχωρήθην πολύ, που εχωρίσθημεν, με καθησύχασε όμως ο. κ. Χιονίδης με την βεβαίωσιν ότι θα φροντίση να είμεθα πάντα μαζί. Οι εναπομείναντες άνδρες είμεθα δέκα ολμίται και πέντε μεταγωγικοί. Δεκανείς είμεθα δύο και ένας λοχίας. Όθεν θα είμεθα πάντοτε φρουρά (περίπολος).

Τετάρτη 5 – 3 – 41

Ρόφημα, μακαρόνια, τυρόν και τσάι. Ο καιρός ολίγον βροχερός. Συνεχώς ήμουν περίπολος.

Πέμπτη 6 – 3 – 41

Ρόφημα, πατάτες, ολίγον τυρόν και τσάι. Έβρεχε ολίγον. Έως το μεσημέρι επιστατούσα να κουβαληθούν ξύλα μέσα σε παρακείμενον πλησίον προς τον ποταμόν Δεβόλην δάσος, δια να γινη και δεύτερον καμίνι δια κάρβουνα. Το πρώτον θα παρήγαγε έως 300 οκάδας. Τα κάρβουνα εχρειάζοντο δια την πρώτην γραμμήν, που δεν μπορούσαν να ανάπτουν φωτιάν, ενώ τα κάρβουνα μπορούσαν και τα έκαιαν και στας σκηνάς των. Ολίγον πιο κάτου από το ημέτερον καμίνι ήτον κατασκηνωμένοι δύο άνδρες του Ορειβατικού Πυροβολικού, οι οποίοι προ πολλού χρόνου δεν κάνουν άλλο τι, από καμίνια. Τους δίδουν διπλήν τροφήν. Έχουν παραγάγει έως 4.000 οκάδας κάρβουνα δια τους άνδρας της πυροβολαρχίας των, που είναι εμπρός. Και οι δύο ήτον Θρακιώτες, πολύ καλά παιδιά. Είναι η πρώτη φορά, που κάθομαι σε αντίσκηνον. Είναι πολύ ωραία και μάλιστα την στιγμήν, που βρέχει. Σήμερον ηκούσθη κοντά μας το κανονίδι. Προχθές, όταν ερχόμουν από τον Εφοδιασμόν, θα συνήντησα άνω των δεκαπέντε ανδρών να είναι επάνω σε ζώα και τυλιγμένα τα πόδια τους με επιδεσμοβαμβάκια, διότι είχον ελαφρά κρυοπαγήματα. Ήμουν πάλι περίπολος.

6. Στην πρώτη γραμμή του πυρός

Παρασκευή 7 – 3 – 41

Ρόφημα, μακαρόνια, τυρόν. Περί την 10ην πρωινήν ειδοποιήθημεν ότι το απόγευμα θα αναχωρούσαμε. Μετέβημεν με τον κ. Χιονίδην στο Σύνταγμα και πληροφορήθημε ότι η ομάς η δική μας δεν θα μεταβή εκεί που είναι οι άλλοι του λόχου μας, αλλά θα γίνωμεν διμοιρία και θα υπάγωμεν αλλού. Ο Μπάλας, θα αναχωρήση με τον λόχον του δια να μεταβή στο τάγμα του. Λοχαγός μας θα είναι ο κ. Χιονίδης. Η χαρά μας ήταν απερίγραπτος. Κατά την 1 μ.μ., ανεχώρησε ο κ. Χιονίδης και μας είπε ότι θα ανταμώσωμε την νύκτα, θα μας αναμένη εκεί, που θα υπάγωμεν. Τρεχάματα από εδώ, φωνές από εκεί κ.λ.π. Το απόγευμα όμως ήλθε και παρέλαβε τον λόχον ένας ανθυπολοχαγός Ψαρουδάκης. Είναι μόνιμος. Κατά τας 6 μ.μ., μας έδωσαν τυρόν και μίαν αγγλικήν κονσέρβαν κρέατος κ.τ.λ., τροφή δια δύο ημέρας. Αποχαιρετήσαμε τα παιδιά, τα καλά γνωστά. Συνέστησα στον σιτιάρχην του Μπάλα να είναι κάπως πιο ευγενής και να μην νομίζη ότι τα τρόφιμα, που μοιράζει, είναι από το σπίτι του. Ούτος είναι ένας, πώς να το πω, κακότροπος, ποτές δεν τον ήκουσα να ομιλήση μη γλυκύτητα, δια τούτο τον ήλεγξα. Ο επιλοχίας (άλλο κάθαρμα, να πη κανείς) μου εζήτησε συγγνώμη, διότι πολλάκις δεν είχε φερθή καλά και προπαντός στο ζήτημα της περιφήμου περιπολίας με είχε αδικήσει και, αφού με έβλεπε ότι υπέφερα, δεν έκανε ποτέ συγκατάβαση. Είχα πολλά κολάσιμα πράγματα ιδή εις αυτούς, έκανα όμως υπομονήν δια τον λόγον

ότι μιά ημέρα θα φεύγαμε από αυτόν τον λόχον, και το Ευαγγέλιον. Τον Ευστράτιον δεν τον αποχαιρέτησα, διότι απουσίαζεν στην Κορυτσάν. Αποχαιρέτησα τον Ιερέα, όστις μου είπε ότι δεν πρόκειται να ενεργήσωμεν εμείς επίθεσιν στον τομέα μας. Ομοίως αποχαιρέτησα τον μάγειρον του Συνταγματάρχη, ο οποίος και εδώ με είχε οικονομήσει πολλάκις και πολλά πράγματα μου έδιδε, φαγητόν, ζάχαριν, σύκα, καρύδια, κονιάκ, πετρέλαιον και πολλά άλλα πράγματα. Αποχαιρέτησα τον Ηρακλήν Αλεξόπουλον και πολλά άλλα παιδιά, που γνώρισα εδώ. Στο χωρίον αυτό παραμείναμε δεκαεπτά ημέρας. Υπεφερα περισσότερον από το χωρίον Μογλίτσα, και τούτο, διότι με την περίφημον περιπολίαν εσηκωνόμουν την νύκτα και τούτο με κατάβαλλε πολύ. Στην Μογλίτσαν, τις ημέρες, που δεν πηγαίναμε περιπολίαν και εκοιμόμουν, ήμουν πολύ καλύτερα στην υγείαν. Όταν δεν κοιμάμαι πολύ, δεν δύναμαι να κάμω τίποτα και υποφέρω πολύ. Προτού αναχωρήσωμεν, ήλθε και με συνήντησε ο κ. Σαχάς. Μου έδωσε σύκα και τυρόν. Εκείνη την στιγμήν έλαβον και τρία γράμματα και τα αναγνώσαμε μαζί. Κατά τας 8 μ.μ., αναχωρούσαμε. Θα είμεθα έως δεκαέξη άνδρες. Μας συνώδευε ένας ανθυπασπιστής. Τα ζώς, που είχαμε μαζί μας, ήταν επτά, τα πέντε είχαν πυρομαχικά και τα δύο μετέφεραν τους όλμους. Εξήλθομεν του χωρίου και εβαδίζαμε όλο ανήφορον. Μετά πορείαν μιας ώρας φτάσαμε σχεδόν στην κορυφήν του βουνού. Συγκεντρώθημεν άπαντες εκεί και, αφού εξεκουράσαμεν ολίγον, μας έδωσε οδηγίας ο Ανθυπασπιστής, ότι από την κορυφήν του βουνού και εμπρός είναι η πρώτη γραμμή και ο δρόμος, τον οποίον θα διανύσωμεν επί μισή ώραν βάλλεται συχνά από τους Ιταλούς δια των πυροβόλων τους. Εάν συμβή τίποτε, να είμεθα ψύχραιμοι. Υπήρχαν και εδώ χιόνια. Πιο κάτου, όταν ανερχώμεθα τον ανήφορον, συνήντησα τον Μπάλαν με τον Καράπατον. Με απεχαιρέτησαν εγκαρδίως και αλληλοευχήθημε “καλήν τύχην”. Αυτά έχουν οι άνθρωποι, λοιπόν. Τα σβήσαμε όλα. Ανήλθομεν στην κορυφήν και αρχίσαμε να κατερχώμεθα. Ο δρόμος ήταν ανώμαλος. Το χιόνι ήταν παγωμένο και με πάχος 50 – 60 εκατοστών. Σε κάτι βράχια συναντώμεθα με τον Φάνην, τον μάγειρον του τέως λόχου μας, όστις ακολουθούσε τον λόχον του με τα καζάνια φορτωμένα σε ζώον. Δεν χωρούσαμε να περάσωμε και πίπτει ένα ζώο δικό μας, αλλά το αρπάξαμε τρεις – τέσσερις και το συγκρατήσαμε και δεν έπεσε στον βράχον και το σηκώσαμε. Τον Φάνην τον απεχαιρέτησα εν συγκινήσει, ήταν πολύ καλός. Το ένα ζώον, που μετέφερε τον όλμον, ήταν πολύ αδύνατον και όλο γλιστρούσε. Σε ένα μέρος γλίστρισα και έκανε το πόδι μου στο γόνατο “κρακ” και ακόμα με πονεί. Πιο κάτου έπεσε το ζώον, αλλά το σηκώσαμε χωρίς να το ξεφορτώσωμεν. Εδώ συναντήσαμε (μετά 20 λεπτών περίπου πορεία) ολίγον μέρος επίπεδον, το οποίον είναι χιονισμένον μεν, αλλά διακρίνονται οι σκασμένες ιταλικές οβίδες. Δεξιά και αριστερά μας ήταν πολλές σκασμένες. Εις 10 λεπτών διάστημα ο Λεόντιος με τους άλλους του λόχου μας. Στο ήμισυ του διαστήματος αυτού και όπισθεν ενός αυχένος ήτον εγκατεστημένο πυροβολικόν. Και προτού ανέλθωμεν στην κορυφήν, εκεί που σταθμεύσαμεν, ήτον πυροβολικόν. Προχωρώντας πιο κάτου, δεν είχε χιόνι, είχε όμως λάσπες, όχι όμως ωσάν τα άλλα μέρη, διότι το έδαφος ήταν καλό και ολίγον πετρώδες.

Κατήλθομεν εις μίαν μικράν πεδιάδα, περάσαμε μερικούς αγριοχειμάρρους και φτάσαμε στο χωρίον Σεντεπρέντια. Και αυτού του χωριού τα σπίτια ήτον αραιά. Επλανήθημεν εις ένα μέρος και πώς γλύτωσαν τα ζώα από κάτι γκρεμούς είναι θαύμα. Περί το μεσονύκτιον εισερχόμεθα σχεδόν στο τελευταίο σπίτι του χωριού. ΟΙ μεταγωγικοί ανεχώρησαν αμέσως δια το Κόπεσι. Και οι δεκαέξη άνδρες διαμέναμε σε ένα δωμάτιον. Τα παράθυρα πρέπει να είναι ερμητικώς κλειστά, όταν θα πρόκειται να ανάψωμεν φως. Οι οικοκυραίοι ήταν νέοι. Εφαίνοντο πρόθυμοι, μας έφεραν ξύλα, μας έδωσαν δαδί κ.τ.λ. Αμέσως ήθελαν να μας γνωρίσουν. Δια εμέ τους είπαν ότι είμαι διδάσκαλος. Ο εις εξ αυτών είχε υπηρετήσει στρατιώτης στην Σκόδρα και εξεπλάγη, όταν του είπον ότι ξεύρω πού είναι η Σκόδρα. Εκοιμήθημεν και υπνώσαμεν πολύ ωραία, διότι το δωμάτιον ήτον πολύ καλυτερον από το του Κόπεσι.

Σάββατον 8 – 3 – 41

Κατά τας 5 μ.μ., ξυπνήσαμε έντρομοι και τινάχθημεν επάνω από κανονιές βαρέος πυροβολικού, οι οποίες έσκαζαν 50 – 100 – 200 μέτρα μακράν της οικίας, που διαμέναμεν. Τα πράγματα, λοιπόν, έχουν αλλάξει. Εάν καμιά οβίδα κάνη λάθος και πέση στην οικίαν, που διαμένομεν; Ώστε είμεθα

στην πρώτην γραμμήν; Οι Ιταλοί απέχουν από εδώ περί τα 1.200 μέτρα. Ολίγον όπισθεν της οικίας, που διαμένομεν, προ ολίγων ημερών ήταν δύο ορειβατικά πυροβόλα δικά μας και τα ανεκάλυψαν οι Ιταλοί, δια τούτο και κτυπούν εδώ, αλλά τα πυροβόλα μας έχουν φύγει και έχουν πάει πιο εμπρός, σε μέρος που δεν μπορούν ούτε να το φανταστούν ούτοι. Έρριξαν έως το πρωί αρκετές οβίδες. Κατά τας 8 π.μ., ακούσαμε να κτυπούν πολυβόλα, τα οποία απείχαν από ημάς 300 – 500 μέτρα, ώστε, εάν θελήσωμεν να εξέλθωμεν της οικίας, που διαμένομεν, θα μας κτυπήσουν και με το πολυβόλον οι Ιταλοί. Διαταγή, λοιπόν, ούτε κεφάλι να εξέλθη από τα παράθυρα.Έγκλειστοι! Ήλθαν και μας επεσκέφθησαν και άλλοι Αλβανοί. Ευτυχώς όμως βρήκαμε και αγοράσαμε αυγά και βούτυρον φρέσκο. Εγώ αγόρασα μισή οκά, έδωσα 80 δραχ. Αυτό μου φαίνεται ότι δεν είναι βούτυρον, είναι λίπος ιταλικόν, το οποίον το έχει αρπάξει ο Αλβανός ή και του το έδωσαν οι Ιταλοί. Πάντως δια εμέ είναι καλό. Έχω και ζάχαριν και ζεσταίνω το ψωμί, το αλείφω με το λίπος αυτό και με την ζάχαριν είναι έξοχον πράγμα. Μερικοί στρατιώται ενεδύθησαν αλβανικά και περιήρχοντο στο χωρίον. Τους Αλβανούς δεν τους ενοχλούν οι Ιταλοί. Το απόγευμα αρκετές κανονιές, όχι όμως όλες του βαρέος. Κατά διαστήματα ηκούγοντο και πολυβόλα. Ηκούσθησαν κατ' επανάληψιν πολλά αεροπλάνα χωρίς να τα ίδωμεν. Το εσπέρας έσκασαν πάρα πολλές οβίδες κοντά μας. Οι πιο πολλές ήταν βαρέος. Η προσευχή μου αυτή τη βραδιά ήταν ολόθερμος, και τούτο όχι βέβαια από αγάπην προς τον Θεόν ή από συναίσθησιν των αμαρτιών μου, παρά από τον φόβον ότι μπορεί, καθώς κοιμάμαι να μην ξυπνήσω καθόλου. Όταν έσκαζον αυτές του βαρέος, εταράσσετο όλο το σπίτι. Μας έφεραν από την 2αν Πυροβολαρχίαν του Συντάγματός μας (ένθα θα προσκολλώμεθα δια τροφοδοσίαν) κουραμάναν και τυρόν. Μόλις βράδιασε, ήλθε να μας περιλάβη ως διμοιρίτης μας, ένας ανθυπασπιστής ονομαζόμενος Ζαχαριάδης Ζαχαρίας. Ήτον του Λόχου Μηχανημώατων (του άλλου λόχου των όλμων). Του είχαν ειπή ότι είμεθα διμοιρία πλήρης, ενώ εμείς δεν είχαμε απολύτως τίποτα. Δια τούτο παραμείναμε πάλι εδώ. Ούτος ηθέλησε να μας γνωρίση ένα έκαστον. Δι' εμέ έμεθε ότι είμαι ζωγράφος και αμέσως συνεδέθημεν και είπαμε πολλά πράγματα. Μας έδωσε θάρρος. Μας είπε ότι θα περάσωμε πολύ καλά κ.λ.π. Το εσπέρας έφαγα την κονσέρβαν και από το πάχος υπέφερα ολίγον από τον στόμαχον. Κατά τας 8 μ.μ., άρχισε να κτυπά κανονίδι, αλλά ήταν βαθειά, χωρίς να διακρίνωμεν εάν ήταν δεξιά ή αριστερά μας. Κτυπούσε έως το μεσονύκτιον.

Κυριακή Ορθοδοξίας 9 – 3 – 41

Πρωί πρωί άρχισε να κτυπά το κανονίδι και να πίπτουν πάλι κοντά μας. Ομοίως κτυπούσε εντατικότερον σήμερον το πολυβόλον. Αεροπλάνα χαλούσαν τον κόσμον από τον βόμβον. Πέρασαν πολλές φορές. Το απόγευμα είχον εξέλθει μερικοί στρατιώται, ενδεδυμένοι αλβανικά, και βρήκαν προκηρύξεις ιταλικές στην ελληνικήν γλώσσαν. Έλεγον: "Έλληνες Αξιωματικοί και στρατιώται. Η Βουλγαρία προσχώρησε στον Άξονα. Τριάντα γερμανικές μεραρχίες είναι έτοιμαι να εισβάλουν στην Ελλάδα, οπότε θα καταστραφήτε. Η κυβέρνησίς σας, που κάλεσε τους Άγγλους κ.τ.λ.". Όλοι όμως οι στρατιώται αισθάνθημε αηδίαν μόλις τας αναγνώσαμεν. Ο Ανθυπασπιστής μου λέγει: "Τι βγάζεις και παρατηρείς από την προκήρυξιν;". Του απάντησα: "Ιταμότητα και τραχύτητα". Ευρέθημεν σύμφωνοι. Το εσπέρας μας έδωσαν κουραμάναν και τυρόν δια την επομένην ημέραν. Ο Ανθυπασπιστής, ο λοχίας Καράλης και εγώ μετέβημεν στην έδραν του Τάγματος δια να συνεννοηθούμε τι θα γίνη και που θα υπάγωμεν. Οι όλμοι υπάγονται κατ' ευθείαν στο Σύνταγμά μας και τους διαθέτει αναλόγως προς τας παρουσιαζομένας ανάγκας. Λοιπόν, από τώρα θα είμεθα υπό τας διαταγάς του 2ου Τάγματος. Το Τάγμα (η Διοίκησις) διέμενεν σε ένα μεγάλο σπίτι με πολλά δωμάτια, ανώγια και κατώγια, ήταν δε γεμάτον στρατόν. Εκεί συνήντησα τον υπολοχαγόν Παναγουλάκιαν και μερικούς άλλους αξιωματικούς γνωστούς. Ομοίως βρήκα και δύο στρατιώτας, καταγομένους εκ χωρίου τινός της Βυτίνης. Ο Ταγματάρχης απουσίαζεν, ήταν όμως εδώ ο κ. Υποδιοικητής του Συντάγματος και μας είπε και υπέδειξε ένα ύψωμα, στο οποίον θα μεταβαίναμεν απόψε εκεί να παρατηρήσωμεν εάν είναι δυνατόν να εγκατασταθώμεν εκεί με τους όλμους. Θα ήρχετο μαζί μας και ο λοχαγός της Πυροβολαρχίας. Ούτος όμως το εγνώριζε το μέρος και μας είπε ότι είναι κατάλληλον και τις χρεία να μεταβώμεν εκεί απόψε; Θα πηγαίναμε αύριον το εσπέρας να εγκατασταθώμεν. Ήταν φεγγάρι και εφαίνοντο όλα τα πέριξ υψώματα και μου έδειξε ο κ. Παναγουλακης τα εκατέρωθεν φυλάκια και ποια υψώματα είναι ημέτερα και ποια κατέχει ο

εχθρός. Μου είπε δε δια το ύψωμα, που θα πηγαίναμε, ότι είναι πολύ καλά και έχει απυρόβλητον (δηλαδή δεν δύναται να μας εύρη πυροβολικόν). Ο ανθυπασπιστής και Καράλης παρέμειναν δια να περάση ολίγον η ώρα και αναφέρουν (δήθεν ότι πήγαμε) ότι το ύψωμα είναι κατάλληλον κ.τ.λ. Εγώ όμως έφυγα δια να αναφέρω στους στρατιώτας ότι και αύριον θα παραμείνωμεν εδώ και δια να κοιμηθούμε, διότι μας ανέμενον ούτοι, καθότι ενδέχετο να αναχωρούσαμε. Καθώς προχωρούσα δια το σπίτι μας, συνήντησα πολλά μεταγωγικά, που μετέβαινον εμπρός στας προφυλακάς δια να τους υπάγουν τρόφιμα. Μαζί τους ήτον και ένας αξιωματικός, όστις μόλις με είδε, μου λέγει: “Βρε γυαλάκια, και συ εδώ είσαι;”. Εξεπλάγην ότι δεν τον εγνώριζον. Μου είπε ότι με είχε ίδει πολλάκιες στο Σύνταγμα. Ήταν όμως ολίγον φοβισμένος, διότι ούτος πήγαινε, ως μου είπε, στο 3ον Τάγμα και πολύ εμπρός, στας προφυλακάς. Μόλις επέστρεψα, είχαν έλθει προς συμπλήρωσιν της διμοιρίας έξη – επτά άνδρες από τον λόχον μας. Μου έφερον και επιστολήν του Λεοντίου, όστις μου λέγει ότι ελυπήθη, που εχωρίσθημεν, ο Θεός μας ελυπήθη, που έφυγε ο τύραννος Μπάλας, ότι το μέρος, που διαμένουν, έχει πολύ χιόνι, ότι είχε κρυώσει και ήθελε να του στείλω ολίγον πετρέλαιον και άλλα πολλά. Εκοιμήθημεν πολύ καλά. Κανόνι δεν κτύπησε.

Δευτέρα 10 – 3 – 41

Όλην την ημέραν την διανύσαμεν έγκλειστοι. Αραιά – αραιά κτυπούσε μόνον πολυβόλον. Εκατάφερα τον Ανθυπασπιστήν και μας εξιστόρησεν τεμάχια των μαχών, που έλαβε και ούτος με τους όλμους μέρος (ήταν μαζί με τον λοχίαν, που μας εδίδαξε τους όλμους, Βασίλειον, ο οποίος έχει μείνει στον άλλον λόχον. Τον ιδικόν του. Από αυτόν ήλθε ο Ανθυπασπιστής μας). Μας τα παρέστησε τόσον ζωντανά, που ενομίσαμε ότι βλέπαμε τς μάχας με τα μάτια μας. Το Σύνταγμά μας έλαβεν μέρον στας μάχας από 14 Νοεμβρίου 1940 και περισσότερον στον Μορόβαν ή Μοράβαν. Εκεί εφονεύθη ο Ταγματάρχης Μαντούβαλος (κατ' άλλους είναι αιχμάλωτος στην Ρώμην). Ούτος επάλαισε σε μια τρομερή ιταλική αντεπίθεση σώμα προς σώμα. Ο Ιερεύς του Συντάγματος μας είπε ότι πήγε και έθαψε τους φονευθέντας, δεν βρήκε όμως το σώμα του Μαντούβαλου.

Το εσπέρας μετά το φαγητόν (κρέας στιφάδον και πολύ ωραίον) αναχωρήσαμε όλοι μας δια να μεταβώμεν στο ύψωμα. Κατά τας 10 μ.μ., είμεθα εδώ. Θα απέχη από εκεί που κοιμόμεθα περί τα 1.000 μέτρα. Το βρήκε όμως ο Διμοιρίτης μας ακατάλληλον το μέρος αυτό, διότι δεν μπορούσε να γίνη παρατηρητήριον, και ανέφερε στο Τάγμα. Κατασκηνώσαμε προχείρως και εκοιμήθημεν. Ο Ανθυπασπιστής, ο Καράλης, ένας στρατιώτης, που είχαμε ορίσει δια υπηρέτην του Ζαχαριάδη, και εγώ μένομεν σε μίαν σκηνήν. Κάτωθεν υπήρχαν φτέρες και εγυάλιζε η παγωνιά. Υποφέραμε ολίγον από κρύο, διότι από την θερμοκρασίαν, που παρήχθη, ο πάγος έγινε υγρασία και δύναται έκαστος να φαντασθή τι μπορεί να γίνη, ενώ στα χωριά δεν έκανε τόσο πολύ κρύο. Εις απόστασιν 100 μέτρων ήταν χιόνι πολύ. Εκοιμήθην μαζί με τον υπηρέτην, ονομαζόμενον Μωραΐτην, αλλά φευ! Ροχαλίζει, ελαφρά μεν, αλλά συνεχώς.

Τρίτη 11 – 3 – 41

Ξυπνήσαμε και εσηκώθημεν πολύ πρωί, και τούτο, διότι κρυώναμε. Αφού πέρασε αρκετή ώρα και αφού ο ήλιος απερρόφησε την παγωνιάν, εκανονίσαμεν καλύτερον την σκηνήν μας. Εκόψαμε αρκετές φτερές και το στρώμα μας ήταν παχύ, και γενικώς ετακτοποιήσαμε τα πράγματά μας. Τους όλμους τους ετάξαμε εις τάξιν βολής, δηλαδή να είναι έτοιμοι σε 2 – 3 λεπτά να μπορούμε να ρίχνωμεν. Την σημερινήν ημέραν την αισθάνομαι κάπως διαφορετικήν, διότι είμεθα πλέον στη πρώτην γραμμήν, πολύ συνεχώς δε ακούγεται το πολυβόλον να κακαρίζη. Φήμε λέγτει ότι προς τα δεξιά μας προχώρησαν τα στρατεύματά μας. Όλην σχεδόν την ημέραν περνούσαν αεροπλάνα. Άλλα έλαναν βόλτες άνωθέν μας και έφευγαν, άλλα έτρεχον στο εσθτερικόν μας και άλλα προς το εσωτερικόν της Αλβανίας, χωρίς δε να δυνάμεθα να γνωρίσωμεν, εάν ταύτα είναι όλα ιταλικά ή και είναι και ημέτερα. Ο αριθμός των ανδρών της διμοιρίας μας ειναι εικοσιδύο άνδρες, μαζι με τον αξιωματικόν μας και πέντε μεταγωγικούς με τα ζώα τους, οι οποίοι θα παραμένουν πάντοτε στο χωρίον Σεντεπρέντια, εις ένα δωμάτιον, που διανυκτερεύσαμε τας δύο νύκτας. Κάθε δύο ημέρας θα

μας κομίζουν τρόφιμα και, εάν τους χρειαζώμεθα, θα τους ειδοποιούμεν. Το εσπέρας ήλθαν οι μεταγωγικοί και μας έφεραν τρόφιμα και έναν γκαζοτενεκέν δια να μαγειρεύωμεν με αυτόν. Ομοίως ήλθαν τηλεφωνηταί και έφεραν τηλέφωνον, το οποίον και τοποθετήσαμε στην σκηνήν μας, ανάμεσα στο κεφάλι μας, δια να το ακούμε και ξυπνάμε ευκόλως. Προτού έλθωμεν εμείς εδώ, ήρχετο πάντοτε μία ομάς Πεζικού με οπλοπολυβόλον και εφρουρούσε το μέρος αυτό. Εξακολουθεί και έρχεται και τώρα, δια τούτο έχει κατασκευάσει το Τάγμα μίαν καλύβην δια να παραμένουν οι άνδρες και μη βρέχωνται. Αύτη ήτον πολύ χρήσιμος και δι' ημάς, διότι μαγειρεύαμε εντός αυτής. Ο καιρός χάλασε και όλην την νύκτα χιόνιζε. Το πρωί το χιόνι ήταν στο πάχος 20 – 30 εκατοστών. Η σκηνή μας από το βάρος ακουμβούσε επάνω μας. Το νερό απείχε από εμάς περί τα 10 λεπτά, ήταν δε όλο ανήφορος και υπέφερον να το φέρουν με τν γκαζοτενεκέν οι στρατιώται.

Τετάρτη 12 – 3 – 41

Το πρωί εκαλυτέρευσαν ο καιρός, το βραδάκι όμως άρχισε να χιονίζη. Φαγητόν δεν είχαμε, διότι ο τενεκές είναι τρύπιος. Εγώ είχα το βουτυράκι και διότι μπορώ να κοιμάμαι αρκετά (όσο θέλω), άρχισε να διορθώνεται η κατάστασίς μου. Το απόγευμα μόνον κατά αραιά διαστήματα ηκούγετο το πολυβόλον. Το απόγευμα ηκούσθησαν να πίπτουν χειρομβοβίδες και όλμοι. Το βράδυ κάθησα και παρηκολούθησα στο τηλέφωνον όλην την κίνησιν έως τας 10 μ.μ. Λοιπόν οι δικοί μας ήθελον να συλλάβουν ένα – δύο Ιταλούς αιχμαλώτους δια να κατορθώσουν να πληροφορηθούν τας δυνάμεις και προθέσεις του εχθρού, δια τούτο ήκουσα να λέγουν την περασμένην βραδιάν (προς το Σύνταγμα) ότι “τα ψώνια να τα αφήσουν δια την επομένην, διότι δεν είναι κατάλληλος ο καιρός”. Εννοούσαν την περίπολον, που θα έκανε το εγχείρημα να συλλάβη τους Ιταλούς. Φαίνεται όμως και οι Ιταλοί το αυτό εσκέπτοντο να πράξουν δια ημάς και δια τούτο απέστειλαν μίαν μεγάλην περίπολον δια να συλλάβη ένα δικό μας φυλάκιον, το οποίον ήταν εκγατεστημένον σε ένα σπίτι χωρίου τινός,κειμένου πιο εμπρός από εδώ, που είμεθα εμείς, και της έδρας του Τάγματός μας. Το φυλάκιον όμως από χθες είχε εγκαταλείψει την οικίαν εκείνην και εγκατασταθή σε άλλην τοποθεσίαν. Τους Ιταλούς τους αντελήφθησαν πολύ εγκαίρως και, εάν δεν υπήρχε χαράδρα τις εκεί κοντά δια να πέσουν οι Ιταλοί εντός αυτής και να διαφύγουν, ή θα εφονεύοντο άπαντες ή θα ηχμαλωτίζοντο. Εφονεύθησαν δύο, ο μέν έμεινε εκεί και τον συνέλαβον οι δικοί μας, τον δεν άλλον τον περέλαβον μαζί των οι Ιταλοί. Διετάχθη το πυροβολικόν μας να βάλη, αλλά ώσπου να κουνηθή τούτο και να του δώσουν τα στοιχεία έφυγαν και δεν μπορούσε να τους βρη, διότι ήταν σε χαράδρα. Έρριξε μερικές ομοβροντίες το πυροβολικόν. Μετά ταύτα διετάχθησαν οι όλμοι του λόχου μας (του Ψαρουδάκη, εκεί που είναι ο Λεόντιος) να βάλουν, αλλά δεν τους έφταναν, διότι ήταν μακριά. Εννοε΄λιται ότι και οι Ιταλοί δεν εκοιμώντο. ΄Ερριχναν, και προπαντός με τους όλμους των, διότι οι δικοί μας στρατιώται τους κυνήγησαν με προφανή τον κίνδυνον, αλλά δεν έπαθέ τις τίποτα. Από τον Ιταλόν κάτι πρόφθασαν και έμαθον, διότι ο δυστυχής απέθανε. Ο Υποδιοικητής είχε μεταβή στην έδρα του Συντάγματος στο Κόπεσι και από εκεί τον ήκουσα να ερωτά με τον τηλέφωνον και να ζητά πληροφορίας, είπε δε στον Ταγματάρχην δια τους δράσαντας την υπόθεσιν αυτήν άνδρας να γίνη πρότασις δια να αμειφθούν ηθικώς, ο μεν αξιωματικός να γίνη ανθυπολοχαγός, οι δε στρατιώται δεκανεις ή λοχίαι. Κατά τας 11 μ.μ., μετέδωσαν και το ανακοινωθέν. Την βραδιάν αυτήν δεν εκοιμήθην σχεδόν καθόλου, διότι αι περισσότεραι φωναί, ήκουον στο τηλέφωνον της Μονάδος μας άλλη ωμοίαζε ωσάν την φωνήν του κ. Οικονομίδη (που ήταν στην Παροικιά), άλλη την του Μανώλη Σαγκριώτη από την Δραουλά κ.λ.π. Το εσπέρας ήλθον οι μεταγωγικοί και έφερον τρόφιμα και επιστολάς. Είχα από Μπιλάλην και π. Ηλίαν (η πρώτη εκ Πάρου επιστολή). Το τηλέφωνον και η επιστολή με μετέφερον στην Πάρον. Ενεθυμήθην την Μονήν μας και γενικώς όλην την εν Πάρω ήσυχον ζωήν μας κ.λ.π., και δια τούτο λέγω δεν ηδυνήθην να κοιμηθώ. Σήμερον διήλθον από εδώ και οι γερανοί και μου φαίνεται ότι μερικοί έπεσαν εδώ στα βουνά και μέσα στα χιόνια.

Πέμπτη 13 – 3 – 41

Κατά τις 5 π.μ., και ενώ εκοιμόμουν πολύ βαθειά, ήλθαν οι τηλεφωνηταί δια να ίδουν τι γινόμεθα, διότι μας ζήτησαν στο τηλέφωνον και διότι δεν τους απαντήσαμε (θα με είχε πάρει φαίνεται ολίγον βαρειά ο ύπνος, όταν θα κτυπήσουν ούτοι κατά τας 4 η ώρα). Τους ελυπήθην τους καημένους, διότι υπέφεραν πολύ δια να έλθουν, διότι εχιόνιζε και το χιόνι θα είχε φθάσει τους 50 πόντους. Δεν είπαν όμως ούτε ένα "οχ", που λέγει ο λόγος, παρά ανεχώρησαν με χαράν. Πράξις, η οποία με ελέγχει, διότι, εάν θα ήμουν εγώ, θα φώναζα και ίσως και να θύμωνα. Όταν ενθυμούμαι την γλυκείαν και χριστιανικήν συμπεριφοράν του κ. Σαχά, την υπομονήν του λοχία Μαρσέλου και την σημερινήν πράξιν αυτών των παιδιών, βλέπω τον εαυτόν μου να υστερή εις αρετάς. Βρίσκει κανείς αρετάς κρυμμένας σε ανθρώπους, που δεν τους δίδεις καμμίαν σημασίαν. Και ο Ταγματάρχης μας εχθές δεν τον άκουγες να λέγη τίποα άλλο, παρά "Παιδί μου, παιδί μου" και να δίδη τας δεούσας διαταγάς με μειλιχιότατον τρόπον. Ήτον καταφανής και ας τα έλεγε απο τηλεφώνου. Ενώ ο Συνταγματάρχης μας επί δύο – τρεις φορές, που ενεφανίσθη στο τηλέφωνον, φαίνεται να είναι τραχύς και απότομος.

Ο καιρός σήμερα ήτον σχεδόν ακατάστατος. Το μεσημέρι φάγαμε φασόλια, αλλά φαίνεται ότι δεν είχαν καθαρίσει καλά τον νέον τενεκέν, που μας έφεραν, και υποφέραμε όλοι από κοψίματα. Το εσπέρας φάγαμε μακαρόνια. Το απόγευμα έγινε εδώ κοντά μας αερομαχία με άγνωστα δι' ημάς αποτελέσματα, καθότι ήταν μισοσυγνεφιά. Το απόγευμα ήλθε ένας μεταγωγικός μας και τον απεστείλαμεν στον λόχον μας (εκεί, που διαμένει ο Λεόντιος) και έγραψα γράμμα στον Λεόντιον και του έστειλα ολίγον πετρέλαιον. Μόλις νύκτωσε, ανήλθομεν στην κορυφήν του υψώματος και εδημιουργήσαμε προχείρως ένα παρατηρητήριον από πέτρες, διότι μας έφεραν τηλέμετρον από το 3ον Τάγμα και το πρωί έπρεπε να πάρουμε τας αποστάσεις και κανονίσωμεν τους όλμους. Ο λόχος μας πρέπει να έχη δύο τηλέμετρα, ένα δι' εκάστην διμοιρίαν, αλλά όχι μόνον τηλέμετρον δεν υπάρχει, αλλά ούτε κυάλια τουλάχιστον. Ο λόχος μας είναι αρτισύστατος και του λείπουν πολλά πράγματα, ενώ ο άλλος λόχος όλμων έχει από όλα, είναι κανονικός λόχος. Εμείς δεν έχουμε καν μια χύτρα να μαγειρεύωμεν. Μας λέγει ο Λοχαγος μας στο τηλέφωνον ότι σιγά – σιγά θα γίνωμεν κανονικός λόχος και θα συμπληρωθούν αι ελλείψεις.

Την νύκτα κατά τας 11 η ώρα φαίνεται ότι έγινε παρεξήγησις περιπόλων και οι Ιταλοί ενόμισαν ότι τους επετέθησαν αι ημέτεραι δυνάμεις, προς τα δεξιά μας, και άρχισαν να κτυπούν με όλμους μεγάλους και μικρούς, με χειροβομβίδας και πολυβόλα τους, παρήγετο δε ένας δαιμονιώδης κρότος, που σου ενέπνεε τρόμον. Εξήλθομεν της σκηνής, αλλά ήταν σκότος και καταχνιά, από εκεί, που έπεφταν τα όπλα των Ιταλών, εφαίνετο μία λάμψις. Εκοιμήθημεν, το κρύο όμως κατά τα εξημερώματα ήταν πολύη δριμύ (ήτον εφάμιλλον του Αγ. Παντελεήμονος). Εφορούσε μέσα στην σκηνήν και κάτωθεν των ρούχων τρία ζεύγη κάλτσες και τα πόδια μου δεν τα αισθανόμουν. Τόσο πολύ είναι αυτό το κρύο.

Παρασκευή 14 – 3 – 41

Από την σκηνήν αξήλθον περί την μεσημβρίαν, και τούτο διότι έξωθεν είχε σηκωθή αέρας και εδημιουργήθη χιονοθύελλα. Ήταν όμως ένα σπουδαίο πανόραμα να βλέπη κανείς να μετακινούνται τα χιόνια. Αλλά το κρύο .... Το γεύμα αφάγαμε πατάτες βραστές, το εσπέρας όρυζα πιλάφι. Το απόγευμα καθάρισε ολίγον ο καιρός. Πέρασαν μερικά αεροπλάνα και μας έρριξαν προκηρύξεις, από τας οποίας δεν καθωρθώθη να βρεθή καμιά να ίδωμεν τι μας λέγουν. Το κανόνι κ.λ.π. Όπλα κτυπούσαν εκατέρωθεν. Το εσπέρας μας ειδοποίησαν ότι το πρωί πρέπει να είμεθα επιφυλακή, από τας 4 – 9, και τούτο, διότι έχουν πληροφορηθή ότι ίσως μας ενεργήσουν επίθεσιν. Γνωρίζομεν ότι αριστερόθεν του όρους Τομόρι ενεργούσαν λυσσώδεις επιθέσεις οι Ιταλοί και παρουσία του Μουσολίνι.

Σάββατον 15 – 3 – 41

Κατά τα ξημερώματα έκανε πάλι πολύ κρύο. Εδώ τσάι δεν γίνεται κοινόν, παρά διαμένομεν εις ένα έκαστον την ζάχαριν, που του αναλογεί, και φτιάχνει μόνος του όπως θέλει και ό,τι θέλει. Εγώ δίδω

τα τσιγάρα μου και μου δίδουν ζάχαριν και περνώ πολύ καλά, εν συγκρίσει με την ζωήν, που διήγον στο Κόπεσι. Εδώ μπορώ να κοιμάμαι όσον θέλω την νύκτα. Φρουρά δεν έχομεν. Σήμερον, που είμεθα επιφυλακή, δεν εσηκώθηκα. Εσηκώθη ο λοχίας Καράλης. Την ημέραν εργάζομαι περισσότερον εγώ, διότι τις υπηρεσίες και γενικώς ό,τι παρουσιαστή τα κανονίζαμε εγώ με τον Καράλην. Ο Ανθυπασπιστής δεν δίδει καμμίαν σημασίαν. Εννοείται ότι του λέγομε να γίνη τούτο, να φτιάξωμεν εκείνο, και πάντα είναι σύμφωνος. Εκανονίσαμε ο άλλος δεκανεύς να βγάζη και ρυθμίζη την αγγαρείαν, εγώ δε θα παραλαμβάνω τα τρόφιμα, γενικώς όμως άπαντες είμεθα ευχαριστημένοι και υπάρχει αλληλεγγύη. Δια γεύμα είχαμε κρέας χοιρινό με φασόλια (πολύ ωραίο), το εσπέρας μακαρόνια. Το κανόνι κτύπησε αρκετά, ρίχνοντας πότε δεξιά, πότε αριστερά και προπαντός στα χωριά, ομοίως και τα εκατέρωθεν πολυβόλα, και μας διέταξεν ο Διμοιρίτης μας να ταχθώμεν εις τάξιν μάχης δια να τους ρίξωμεν με τους όλμους. Οι πλείστοι εκ των στρατιωτών ενθουσιάσθησαν, μόλις όμως μετέβη ούτος στο παρατηρητήριον σταμάτησαν οι Ιταλοί και ως εκ τούτου δεν τους ρίξαμε. Τούτο έγινε κατά τας 11 π.μ., η ώρα. Σήμερον ειργάσθημεν με τον Λοχίαν και ισοπεδώσαμε ένα μέρος και ετακτοποιήσαμε την σκηνήν μας πολύ καλά. Έστρωσα κάτωθεν πολλές φορές και είναι ωσάν σουμιέ κρεβάτι, ο δε Ανθυπασπιστής μας έφτιαξε ηλεκτρικόν με δύο λαμπάκια από φακούς και παίρνοντας ρεύμα από το τηλέφωνον έφεγγον πολύ καλά, που μπορούσαμε και να διαβάζωμεν, όταν δε θέλομε να κοιμηθούμε έχει διακόπτην και τα σβήνομεν. Το απόγευμα διήλθεν άνωθέν μας αεροπλάνον, το οποίον έρριξε προκηρύξεις, αι οποίαι όμως έπεσαν στους Ιταλούς και δια τούτο υποθέτομεν ότι θα ήτον ημέτερον. Κατά το σουρούπωμα άρχισαν και έρριχναν οβίδες οι Ιταλοί στον επικίνδυνον δρόμον, που περάσαμε (στον αυχένα, κοντά στον Λεόντιον), μόλις όμως τους ρίξαμε και εμείς δύο βλήματα σταμάτησαν και επαύσαμεν και εμείς. Το εσπέρας είχαμε στην σκηνήν φωτιάν από κάρβουνα, εξ εκείνων που εκάναμε στο Κόπεσι. Μας έφερον δύο τσουβάλια. Λόγω που ήμουν κουρασμένος, εκοιμήθην ενωρίς. Κατά τας 11 μ.μ., μας ειδοποίησε ο Ταγματάρχης ότι επί μερικάς ημέρας θα σηκωνώμεθα από τας 4 π.μ., και έχωμεν προσοχήν έως τας 8 – 9, διότι, ως είναι γνωστόν, αι επιθέσεις μέσα σε αυτάς τας ώρας γίνονται. Ωρίσαμε, λοιπόν, να σηκώνεται την μίαν ημέραν το ένα στοιχείον, την άλλην το έτερον, δια να μην ταλαιπωρούμεθα όλοι. Εγώ δεν σηκώθηκα. Εννοείται ότι την νύκτα ξυπνώ πολλάκις, διότι μας ζητούν συχνά στο τηλέφωνον ή δια να δοκιμάσουν ή δια να μας ερωτήσουν κάτι ή δια διαταγάς. Ευτυχώς όμως ότι κοιμάμαι αμέσως. Κατά την 3ην πρωινήν ήλθε δια να εγκατασταθή εδώ μια διμοιρία πολυβόλων και μια ομάς ακροβολιστών. Ήταν του 1ου Τάγματος και του λόχου του Στρατή. Όλον το τάγμα αυτό διεσκορπίσθη στα βουνά και αποτελεί γραμμήν ανασχέσεως ή β' γραμμήν. Δια τον Ευστράτιον μου είπαν ούτοι ότι θα αντικατασταθή από σιτιστής. Μου είπε μάλιστα ένας λοχίας ότι όταν ο Στρατής επέστρεψεν εκ Κορυτσάς ήταν πολύ στενοχωρημένος και τούτο διότι εφονεύθη ο έφεδρος ανθυπολοχαγός αδελφός του! Εξεπλάγην, δεν είπα όμως τίποτα. Θα το είπε αυτό ο Στρατής δια να δικαιολογήση κάποια στενοχώρια του.

Κυριακή 16 – 3 – 41

Κατά την 8ην πρωινήν, ενώ συζητούσαμε με τον κ. Ζαχαριάδην, άρχισε να βάλλουν τα πολυβόλα μας από τον αυχένα (εκεί που είναι ο Λεόντιος). Αι οβίδες περνούσαν άνωθέν μας, εσύριζον και έσκαζον ολίγον εμπρός και δεξιά μας, μια όμως έσκασε δίπλα από μίαν σκηνήν μας και εις απόστασιν από εμάς 50 μέτρων. Ευτυχώς όμως δεν κτυπήθη τις. Αμέσως τους τηλεφωνήσαμε και διαμαρτυρηθήκαμε και συνάμα τους ειρωνευθήκαμε. Μας απήντησαν ότι έγινε κατά λάθος. Φαγητόν κρέας (βούδι) με μακαρόνια. Το πυροβολικόν μας εξακολουθούσε να βάζη κατά διαστήματα όλην σχεδόν την ημέραν. Αι οβίδες διήρχοντο άνωθέν μας. Κατά τας 4 μ.μ., άρχισαν να ρίχνουν οι Ιταλοί σε διαφόρους τοποθεσίας και δια τούτο τους εξαποστείλαμε και εμείς μερικά βλήματα (13), μόλις δε τους ερρίξαμε, εσταμάτησαν ούτοι και παύσαμε και εμείς. Το βράδυ δεν εμαγειρεύσαμε. Διήλθον άνωθέν μας μερικά αεροπλάνα. Η διμοιρία των πολυβόλων άρχισεν να εργάζεται δια την κατασκευήν πολυβολείων. Ειργάζοντο όλην την νύκτα. Κίνησις, φασαρίες, φωναί! Δια ύπνον πέσαμε κατά τας 11 μ.μ., και το μεσονύκτιον άρχισαν να ρίχνουν οι Ιταλοί με πυροβολικό, όλμους, ολμίσκους, χειροβομβίδες και πολυβόλα, παρήγετο δε δαιμονιώδης κρότος. Είναι φρίκη .... Ακούγεται ένας συνεχής κρότος. Αμέσως σηκωθήκαμεν και ρίξαμε και εμείς καμιά

δεκαριά βλήματα και έπαυσαν. Τους έρριξαν πολύ και όλμοι του 3ου Τάγματος, διότι εκεί κτυπούσαν οι Ιταλοί. Διατί όμως έγινε αυτό το μπαράζ, δεν εμάθαμε. Εγώ, όταν ρίχνωμεν, κάθομαι στο τηλέφωνον και μεταβιβάζω ό,τι μου λέγει το Τάγμα. Την ημέραν από την σκηνήν έβλεπα τα βλήματα, που έφευγαν από τον όλμον. Πρέπει να είσαι μακράν και όπισθεν αυτού δια να ίδης. Στο τηλέφωνον ήκουσα να ερωτά ο Συνταγματάρχης μας "Τι τρέχει και τι γίνεται; κ.τ.λ.", από το Κόπεσι. Μετ' ολίγον ήρθε ο Διοικητής της 2ας Πολυβολαρχίας και εκανόνισε με τους άνδρες της διμοιρίας των πολυβόλων πού θα γίνουν πολυβολεία κ.τ.λ., και ετηλεφώνησε στον Ταγματάρχην του. Από όλα αυτά εκοιμήθην πολύ ολίγον.

Δευτέρα 17 – 3 – 41

Ο καιρός είναι νεφελώδης και ολίγον ψυχρός. Έρριξε και ολίγον χιόνι. Από σήμερον θα βγάζωμεν και παρατηρητάς. Το γεύμα είχαμε πρασόρυζο, το εσπέρας κρέας με μακαρόνια. Όλην την ημέραν ήτον απόλυτος ηρεμία. Τηυν νύκτα ηκούσθη δεξιά μας ολίγον κανονίδι. Το εσπέρας ήλθαν οι μεταγωγικοί και μας έφεραν τρόφιμα, σκαμπανικά εργαλεία και γράμματα. Είχα από τον Ευσέβιον Μπιλάλην. Κατά τας 9 μ.μ., ήλθαν ο Ταγματάρχης του 2ου Τάγματος Παράσχος και ο Διοικητής του Λόχου Πολυβόλων Παγκράτης και ζητούσαν στο τηλέφωνον τον κ. Συνταγματάρχην, όστις ευρίσκετο στην χριστιανικήν Γράμποβαν (δεξιά μας), ήτον όμως κόμμενον το καλώδιον του 3ου Τάγματος και δεν ηδυνήθησαν να επικοινωνήσουν. Πήραμε μόνον τα νέα ανακοινωθέντα: Ο Μουσολίλι επανήλθε εις Ρώμην κ.τ.λ. Κατά τας 11 η ώρα περνούσε από τον δρόμον ο Διοικητής και έφυγαν ούτοι (ο δρόμος αυτός απείχε από εμού περί τα 5 λεπτά. Ήταν ο μοναδικός δρόμος από Σεντεπρέντια εις Γράμποβα).

Τρίτη 18 – 3 – 41

Είμεθα επί ποδός από τας 4 μ.μ., διότι εφοβούμεθα επίθεσιν. Παντού αντιλαμβανόμεθα κίνησιν. Αφού και ο Συνταγματάρχης ευρίσκετο εμπρός. Κατά τας 5 π.μ, ανεχώρησε η ομάς των πεζικαρέωςν και εγκατεστάθη ολίγον πιο κάτου, μέσα σε μια μικρή χαράδρα, και έμειναν εδώ τα δύο πολυβόλα. Οι πολυβοληταί ειργάζοντο όλην την νύκτα. Μόλις εξημέρωσε διένειμον το κονιάκ, που είχαν κομίσει οι μεταγωγικοί το εσπέρας, στους άνδρες και έκαναν κέφι. Έως το μεσημέρι απόλυτος ηρεμία. Γεύμα είχαμε φασόλια. Οι μεταγωγικοί μας έφεραν ακόμα 150 δράμια βούτυρον. Η υγεία εβελτιώθη πολύ εδώ, το αποδίδω δε στο βούτυρον και ότι το φαγητόν είναι ολίγον καλύτερον από αυτό, που μας έδιδαν στο Κόπεσι. Έγραψα γράμμα στον Μπιλάλην. Το απόγευμα ερρίχθησαν εκατέρωθεν μερικές βόμβες. Κατά τας 4 μ.μ., άρχισε να χιονίζη. Διά ύπνον πέσαμε νωρίς, μα ετινάχθημεν έξω, διότι εγίνετο συμπλοκή και άλλα στην Γράμποβαν. Ετάχθημεν εις τάξιν μάχης. Εγώ πάντα έμενα στο τηλέφωνον. Οι Ιταλοί έρριξαν και φωτοβολίδας. Όλμοι ολίγον κτύπησαν, περισσότερον ήταν λιανοντούφεκον. Διήρκεσε αυτό περί τα 20 λεπτά. Είπαμε ότι χιονίζει ολίγον. Διετάχθημεν και εβάλαμε φρουρά. Μόλις πήγε να μας πάρηυ ο ύπνος, φωνάζουν: "Στα όπλα". Είχε αρχίσει ένα μπαράζ προς την 9ην Μεραρχίαν. Χαλασμός κόσμου, χωρίς να γνωριζωμεν τι ακριβώς γίνεται. Έως το μεσονύκτιον, που με πήρε ο ύπνος, κτυπούσαν με την ιδίαν έντασιν... Το εσπέρας μας έφεραν τρόφιμα.

Τετάρτη 19 – 3 – 41

Σηκώθηκαν στας 4 π.μ., εγώ σηκώθηκα στας 7 – 8. Δια γεύμα κρέας με όρυζα, το εσπέρας μακαρόνια. Το χιόνι θα είχε πάχος 10 εκατοσ. Ο καιρός γλύκανε. Έγραψα στην κ. Μαρσέλου και Τριχάκην (Σάββαν, τον μοναχόν). Το απόγευμα έρριξαν οι Ιταλοί μερικές ομοβριντίες προς την Γράμποβαν και τους αποστείλαμε και εμείς μερικά βλήματα. Την νύκτα είχε γλυκάνει ο καιρός και με έτρωγαν πολύ οι ψείρες και η πέτρα και υπέφερα πάρα πολύ. Εκοιμήθην πολύ ολίγον. Επικρατούσε απόλυτος ηρεμία, εκτός μερικών κανονιών, που έπεσον προς την 9ην Μεραρχίαν. Οι

πολυβοληταί ειργάζοντο δια να κατασκευάσουν πολυβολεία.

Πέμπτη 20 – 3 – 41

Σηκώθημεν άπαντες ενωρίς και εκομίσαμε κλαριά και καμουφλάραμε τα αντίσκηνά μας. Τα δένδρα ήταν από το μέρος, που είμεθα θεατοί παρά των Ιταλών, δια τούτο τα μεταφέραμεν την νύκτα. Κατά τας 10 π.μ., μας είπε ο Ταγματάρχης, εάν βλέπωμεν ένα σημείον να βάζαμε, διότι περνούσαν εχθρικά μεταγωγικά. Διότι δεν εφαίνοντο, δεν τους ρίξαμε και διετάχθη και τους έρριξε μερικές οβίδες το πυροβολικόν μας. Μόνον αραιοί πυροβολισμοί ηκούγοντο. Δια γεύμα όρυζα πιλάφι, το εσπέρας μακαρόνια. Τοαπόγευμα διήλθον ημέτερον αεροπλάνον και κάτωθεν ένα εχθρικόν, το οποίον έρριξε κάπου βόμβας. Ηκούγετο το αντιαεροπορικόν μας να του βάζη. Ηκούσθησαν και από τον κομμένον βράχον μερικές ριπές των πολυβόλων μας. Η ημέρα ήτον καθαρή, αλλά με ολίγον κρύον. Την νύκτα δεν μπορούσα πάλι να κοιμηθώ από τις ψείρες, με όλον που άλλαζα τα ρούχα μου. Τα ρούχα μου τα έδωσα εις ένα Αλβανόν δια να τα πλύνουν, με 2 δραχ., το τεμάχιον. Κατά τας 11 μ.μ., μου έδωσαν και ανακοινωθέν. Παρηκολούθησα από το τηλέφωνον πολλές διαταγές του Συντάγματος κ.τ.λ.

Παρασκευή 21 – 3 – 41

Είχαμε κανονίσει να σηκωνώμεθα πρωί και φέρωμεν ξύλα να καμουφλάρωμεν το παρατηρητήριον, αλλ΄αμας πήρε βαρειά ο ύπνος και δεν ξυπνήσαμε ενωρίς. Μοίρασα στους στρατιώτας ολίγον σαπούνι, σταφίδες και χαλβά. Η ημέρα αίθριος και ήλθαν πολλά εχθρικά αεροπλάνα, τα οποία άλλα έρριχναν προκηρύξεις, άλλα εβομβάρδισαν και άλλα ήταν καταδιωκτικά. Το γεύμα φασόλια, το εσπέρας πρασόρυζον. Το κανόνι κτυπούσε αραιά και προς το μέρος της Γράμποβας. Για μια στιγμή με παρακαλούσε τις στο τηλέφωνον από το χωρίον Σεντεπρέντια να ανακοινώσω κάτι σε έναν λοχίαν των πολυβόλων εκ μέρους του Πουλίου (Στρατή). Του λέγω: “Βρε, δεν πας να χαθείς...” Εξεπλάγη, όταν του είπα ότι “Είμαι εγώ”. Τα είπαμε εν ολίγοις. Μου είπε ότι είναι άρρωστος, αλλά η αρρώστεια του ήταν ότι τον έβγαλαν από σιτιστήν. Έγραψα γράμμα στον Λεόντιον και έστειλα τα δύο περισσά κρύσταλλά μυωπίας, που είχα, στον Χιονίδην. Τα απέστειλα με τον κουρέα μας, όστις ήτον από προχθές εδώ και μας εξύρισε. Μας επεσκέφθη ο επιλοχίας της 2ας Πολυβολαρχίας (από εκεί που τροφοδοτούμεθα), καταγόμενος εξ Αμαλιάδος και είναι πολύ φίλος με τον Ζαχαριάδην. Ήλθε όμως καμουφλαρισμένος με αλβανικήν ανδυμασίαν. Ωμοίαζε πολύ και ήταν σαν ένας λεβέντης Αλβανός. Είπαμε πολλά δια όλα τα πράγματα. Ήταν πολύ μορφωμένος. Το εσπέρας εκοιμήθην πολύ ενωρίς, το τηλέφωνον όμως δεν το άφηνα από το αυτί μου, και, όταν συζητούσαν, ξυπνούσα και παρακολουθούσα όλην την κίνησιν. Πήρα και το ανακοινωθέν. Την νύκτα αντικατεστάθη ο διμοιρίτης της Πολυβολαρχίας κ. Αποστολίδης υπό του ανθυπασπιστού Αγαθαγγέλου.

Σάββατον 22 – 3 – 41

Το πρωί δεν εσηκώθην στας 4, που σηκώθηκαν οι άλλοι και καμουφλάρισαν το παρατηρητήριον. Εσηκώθην στας 6 και εμοίρασα ολίγον κονιάκ στους στρατιώτας. Κατά τας 10 π.μ., έβαζον οι Ιταλοί στο Σεντεπρέντια και διετάχθημεν να τους ρίξωμεν. Μετά την πρώτην βολήν εσιώπησαν ούτοιι και επαύσαμε και εμείς. Εγώ στο τηλέφωνον. Το γέυμα φασόλια, το εσπέρας πατάτες. Όταν γευματίζαμε, έβαζαν αρκετήν ώραν οι όλμοι του 3ου Τάγματος. Μετά το φαγητόν μετέβην στο παρατηρητήριον και είδα με το τηλέμετρον την γραμμήν των Ιταλών. Όλην την κορυφογραμμήν την έχουν γεμάτην πολυβολεία. Δεν είναι όμως όλα γεμάτα, τα πολλά είναι εικονικά, και τούτο δια να μας γελούν και κτυπούμε στα εικονικά. Αλλά με καλά παιδιά έμπλεξαν. Είδον πολλούς Ιταλούς να εργάζωνται ή έτρεχαν να κρυφτούν. Είδον ένα και μετέφερε ένα κιβώτιον και άνωθέν του είχε ένα ολόκληρον δένδρον δια καμουφλάρισμα. Μάλιστα, κατ' αρχάς είχα γυρτόν τον τηλέμετρον και

μου τον έφερε ανάποδα και δεν μπορούσα να εννοήσω τι είναι, ώστε διώρθωσα το τηλέμετρον και διέκρινα καλά. Κατά τας 4 μ.μ., έρριξαν μερικές οβίδες στην Συντεπρέντιαν και όπισθεν της Γράμποβας, έσκαζαν όμως μακριά στους βράχους. Συνηντήθην στο τηλέφωνον με τον Ευστράτιον. Κατά το ηλιοβασίλεμα άρχισαν και έρριξαν οι Ιταλοί μερικές ριπές οβίδων στο Σεντεπρέντια κ.λ.π. Μερικές έπεσαν έως 30 μέτρα μακριά στα σπίτια, που διαμένουν οι μεταγωγικοί μας και τρομάξαμε, διότι νομίσαμε ότι θα κτυπήση τινάς από τους ιδικούς μας, αμέσως δε σπεύσαμε και τους εξαποστείλαμε τρία βλήματα και σταμάτησαν. Μας διέταξε όμως το Τάγμα και τους ρίξαμε άλλα τρία – τέσσερα. Έγραψα εις Γρανέτα και Αρφάνην. Την νύκτα την διήλθον πολύ καλά.

Κυριακή 23 -3 – 41

Το γεύμα κρέας χοιρινόν με φασόλια, το εσπέρας μακαρόνια. Το πρωί ειργάσθημεν δια να σκεπασθούν τα ολμοβολεία. Κατά τας 9 π.μ., ηκούσθησαν να πίπτουν πολλές κανονιές, βαθειά και αριστερά μας προς το Βεράτιον. Ομοίως και βόμβος αεροπλάνων, χωρίς όμως να θεαθούν ταύτα. Το απόγευμα προσέλαβον και έπιπτον με μεγάλην έντασιν αι κανονιαί, βαθειά όμως. Στον κομμένον βράχον εδούλευσε αρκετά το πολυβόλον μας. Κατά το ηλιοβασίλεμα εξέρασε μερικά βλήματα το ημέτερον πυροβολικόν. Το εσπέραν πήρα ασπιρίνην, διότι είχα πονοκέφαλον και με όλον τούτο υπέφερα πολύ την νύκτα, ερρόγχαζε δε και ο Μωραΐτης πολύ. Πόσο είναι δύσκολον να ευρεθούν άνθρωποι να ταιριάζουν στον ύπνον. Με τον Λεόντιον, όταν ήμεθα, εβάζαμε κάτωθεν τα δύο αντίσκηνα και διπλήν την μίαν κουβέρταν, την ετέραν την ρίχναμε άνωθέν μας κατά μήκος και τις δύο χλαίνες τις κουμπώναμε και αυτές άνωθεν. Λοιπόν η κουβέρτα κατά μήκος είναι στενή δια δύο άτομα, εμείς όμως μαζευόμεθα κοντά και σκεπαζόμεθα καλά, πρόσεχε δε ο ένας τον άλλον, όταν ξεσκεπάζετο, και τον σκέπαζε. Όταν όμως είμαι μόνος μου, δεν με χωράει η κουβέρτα. Με ολίγα λόγια, ο χωρισμός του Λεοντίου με στενοχώρησε πολύ. Από όλους εδώ, που είμεθα, μόνον με έναν μπορώ και συζητώ ολίγον σοβαρά. Με όλους, βέβαια, συζητώ, αλλά όχι σοβαρά.

Δευτέρα 24 – 3 – 41

Δια γεύμα πιλάφι, το εσπέρας πατάτες. Έλαβον γράμμα από Καρυδάν και του απήντησα αμέσως. Όλην την περασμένην νύκτα και όλην σχεδόν την τρέχουσαν ημέραν κτυπούσε το κανόνι αριστερά μας και βαθειά. Εις μερικές στιγμές ενόμιζον ότι χαλούσε ο κόσμος από το πολύ μπαράζ. Το απόγευμα άρχισαν και έβαζαν οι Ιταλοί στην Σεντεπρέντια, προσπαθούσαν να κτυπήσουν ένα σπίτι. Θα έρριξαν έως πενήντα οβίδες και δεν κατώρθωσαν να το επιτύχουν. Διετάχθημεν και τους εξαποστείλαμε καμιά δεκαριά βλήματα. Οι φαντάροι και οι αξιωματικοί μας έκαναν σκοποβολήν με όπλα και πιστόλια. Έρριξαν και μίαν χειροβομβίδα. Οι περισσότεροι στρατιώται μας είχαν ιταλικές χειροβομβίδες. Εκοιμήθην χώρια, ολίγον μακριά από τον Μωραΐτην και πέρασα καλά.

Τρίτη 25 – 3 – 41

Ξυπνήσαμε από τας φωνάς ενός εκ των μεταγωγικών μας, ονομαζομένου, Χρήστου Φωβάκη, Κρητός. Ήταν πολύ καλός άνθρωπος. Αληθής Ισραηλίτης. Εξαίρετος χαρακτήρ. Ούτος είχε ενδυθή αλβανικά και μας έφερε, λόγω της ημέρας, κρασί, κονιάκ, πορτοκάλια, σταφίδας, χαλβάν, σύκα πακεταρισμένα, από δύο κουτιά τσιγάρα και γράμματα. (είχα από Κλουκίναν, Παπαμιχαλοπούλου και πατέρα μου). Εσηκώθην, διένειμον ό,τι μας έφερε ο Χρήστος, και μας ανέγνωσε, διακοπτόμενος από λυγμούς, την ημερησίαν διαταγήν της Μεραρχίας μας ο λοχίας Καράλης. Ήταν πράγματι πολύ συγκινητικόν. Ευθύς αμέσως ανέγνωσα επισταμένως το άρθρον του Βλάχου, της “Καθημερινής”, εις επήκοον πάντων, και είχαμε ολίγον φοβηθή, διότι τα πράγματα μας εκθέτονται ολίγον ωμά. Η ημέρα είναι ηλιόλουστος. Από τας 9 η ώρα άρχισαν να διέρχωνται και ερευνούν με λύσσαν πολλά εχθρικά αεροπλάνα. Ένα κύμα, που εμέτρησα, ήταν τριάντα, άλλα βομβαρδιστικά και άλλα καταδιωκτικά. Άλλο κύμα τοιούτων είδον να κάνουν κύκλους άνωθεν του Κόπεσι,

Μογλίτσας και με όλα εκείνα τα μέρη. Το εσπέρας επληροφορήθημε από έναν στρατιώτην της Πολυβολαρχίας (από αυτούς, που είχαμε κοντά μας), ο οποίος είχε μεταβή στην Μογλίτσαν, που έγινε δοξολογία και λειτουργία και τους παρασημορφόρησε ο Μέραρχος, ότι τα αεροπλάνα εβομβάρδισαν τον Εφοδιασμόν εκείνον που ήταν στον ποταμόν Δεβόλην και ακριβώς εκεί, που είχα γνωρίσει τον Παπαγεωργακόπουλον. Κατεστράφησαν μερικές παράγκες, εφονεύθησαν έως δέκα και ετραυματίσθησαν τριάντα άνδρες και δέκα περίπου ζώα. (Στην Πάρο μου εδιηγήθη ο Γαβριήλ, ότι έγιναν μεγάλες ζημιές, διότι ούτος ήταν μεταγωγικός και μετέφερε πολεμοφόδια από τον Ανεφοδιασμόν αυτόν στο Ζερέτσι και κομμένην πέτραν. Εάν θα εγνώριζα ότι ήταν εκεί ο Γαβριήλ, ασφαλώς θα εφρόντιζα να τον συναντήσω). Ο στρατιώτης, που επαρασημοφορήθη, είχε ανδραγαθήσει πολλάκις, ονομάζεται Σαμψών. Είναι Πόντιος. Του αξίζει. Στην διμοιρία Πολυβόλων διακρίνονται αυτός και ο λοχίας του, ονομαζόμενος Φράγκος. Στην διμοιρίαν αυτή είναι και ένας στρατιώτης, ονομαζόμενος Παπαδόπουλος (Πόντιος). Ούτος είναι πάντοτε χαρίεις. Έχει κατασκευάσει έναν λόγον και όταν θέλωμεν να γελάσωμεν, φωνάζομεν: “Θέλομεν λόγον”. Τον λέγει. Η κατάληξίς του είναι: “Πάλι με χρόνια, με καιρούς, θα ναι δικά μας (και δείχνει) τα σκατοβούνια”. Κάποτε με εφώναζε και κατόπιν κάτι τον ερωτούσε ένας αξιωματικός και του έλεγε: “Ξεύρει ο κ. Αλεξόπουλος”. Του λέγει και ο αξιωματικός: “Μα τι είναι αυτός ο κ. Αλεξόπουλος και κ. Αλεξόπουλος;”. - Εκείνος είναι δεκανεύς. - Απαγορεύεται – του λέγει – έναν δεκανέα να τον λέγης κύριον – Δεν μπορώ να τον πω αλλιώς – Διατί; - Φοράει γυαλιά. - Δια τούτο; - Όχι μόνον για αυτό, αλλά όλοι έτσι τον λένε. Δεν μου φαίνεται καλά τον τον πω αλλιώς”. Έως τώρα δεν με έχει φωνάξει συνάδελφος “Αλεξόπουλον” ή “κ. Αλεξόπουλε” ή “Βασίλη”. Μας είπε ο Σαμψών ότι την ώραν, που εγίνετο ο βομβαρδισμός στον Εφοδιασμόν, ούτοι έκαναν λειτουργία μέσα σε ένα χωράφι, αλλά τους τύφλωσε η Κυρία Θεοτόκος και δεν τους αντελήφθησαν (τα αεροπλάνα).

Μετά το γεύμα εκοιμήθην. Κατά τας 4 μ.μ., άρχισαν και έβαζαν οι Ιταλοί, οι εμπρός μας, στον κομμένον βράχον, και αμέσως τους ρίξαμε δύο βλήματα. Το ένα έπεσε μέσα σε ένα πολυβολείο τους. Μετά από 5 λεπτά έβαζαν με έντασιν εμπρός, που υπήρχε ένα φυλάκιον και φαίνεται ότι τους αντελήφθησαν οι Ιταλοί. Κτυπούσαν όμως με όλμους. Αμέσως αρχίσαμε και εμείς να τους κτυπάμε. Αρχίζει το πυροβολικόν τους να κτυπά εμάς. Η πρώτη ομοβροντία (τέσσερις οβίδες) 200 μέτρα όπισθέν μας με διασποράν 20 – 30 – 40 μέτρων. Εγώ με τον ανθυπασπιστήν Αγαθέγγελον τρέξαμε και κρυφτήκαμε σε έναν βράχον. Από τον φόβον και τρέξιμον είχα φουσκώσει και δεν μπορούσα ούτε να μιλήσω. Η δευτέρα ομοβροντίλα έπεσε πιο κοντά. Άρχισε να κτυπά το τηλέφωνον, μα εγώ δεν ήθελα να υπάγω και φώναξα τον άλλον δεκανέα και πήγε στην σκηνήν, μα δεν μπορούσε να συνεννοηθή. Πήγα με φόβον και βρήκα το Τάγμα, αλλά δεν ήταν ο Ταγματάρχης, και εξήλθον του αντισκήνου. Αι άλλαι ομοβροντίαι έπιπτον πιο κοντά. Κτύπησε ο Ταγματάρχης και μου λέγει: “Τι γίνεται; Σας κτυπούν ; - Ναι, ναι, μας κτυπούν, μας κτυπούν – Αι, πίπτουν μακριά”. Του λέγω: Όλο και πλησιάζουν”. Εν τω μεταξύ ακούω και φωνάζουν έξω “Ρίχνουν εγκαιροφλεγείς” και το είπα. “Δεν νομίζω – μου λέγει – να είναι εγκαιροφλεγείς”. Εξήλθον με το τηλέφωνον έξω. Αυτές, που είπαν “εγκαιροφλεγείς” δεν ήταν, παρά εκτύπησαν την κορυφήν του υψώματος και ήλθαν πέτρες εις ημάς και ενόμισαν ότι είναι εγκαιροφλεγείς”. Εις την κορυφήν έπεσαν δύο ομοβροντίαι. Ο όλμος μας όμως τους έβαζε. Έβαζαν και οι όλμοι του 3ου Τάγματος και εστράφησαν εκεί οι Ιταλοί. Θα διήρκεσε η μονομαχία όλμων και ιταλικού πυροβολικού περί το τέταρτον της ώρας, ώστε όλοι οι ολμίται εφοβήθημεν, οι δε πολυβοληταί περιεφέροντο όρθιοι. Διατί τούτο; Μου έλυσε την απορίαν ο λοχίας Φράγκος: Το μέρος, που είμεθα, έχει απυρόβλητον, δηλαδή δεν δύναται να μας εύρη οβίς πυροβολικού, ή θα πίπτουν όπισθέν μας ή θα κτυπούν στην κορυφήν, όπως και έγινε. Δια τούτο δεν εφοβήθησαν ούτοι, καθότι το εγνώριζον. Όλμος όμως δύναται να μας εύρη, διότι πίπτει απολύτως καθέτως. Ώστε το πυροβολικόν δεν πρέπει να το φοβούμεθα, διότι εδώ, που είμεθα, δεν μας ευρίσκει. Το συμπέρασμά μας είναι ότι οι Ιταλοί είδον τους έμπροσθέν μας στρατιώτας και τους έρριξαν με όμους. Μόλις τους κτυπήσαμε εμείς και έπεσε ο όλμος στο πυροβολείον, θα τους εφόνευσε τινάς και εξεμάνησαν. Την δευτέρα φορά, που αρχίσαμε να του ρίχνωμε, είδε ο διμοιρίτης μας μερικούς Ιταλούς να παίρνουν κάτι και να φεύγουν. Υποθέτει ότι θα ήταν όλμος, με τον οποίον κτύπησαν έμπροσθέν μας και ετραυμάτισαν έναν λοχίαν και έναν στρατιώτην. Όταν όμως τους ρίχναμε εμείς, εφοβήθησαν και έφυγον και τότε άρχισε να μας κτυπούν με το πυροβολικόν τους. Όπως και να τα πούμε, εφοβήθην ολίγον. Δραματική και αύτη η ημέρα. Το εσπέρας μας ήλθε ωσάν βόμβα η είδησις ότι η Σερβία προσχώρησε στον Άξονα.

Με όλα τα ανωτέρω και με το κρύο, που είχε και χιόνιζε ολίγον, εκοιμήθην πολύ καλά. Το γεύμα είχαμε κρέας πιλάφι, το εσπέρας πρασόριζον. Έγραψα στην κ. Σοφίαν, στον Γέροντα και Κλουκίναν.

Τετάρτη 26 – 3 – 41

Ημέρα ηλιόλουστος. Το γεύμα κρέας με όρυζα, το εσπέρας μακαρόνια. Κατά τας 12 η ώρα μας ειδοποίησαν ότι ο Κωστάκης με τα δύο του πυροβόλα ευρίσκεται σε τοποθεσίαν, που δεν πρέπει να φανερωθή στον εχθρόν, διότι ευρίσκεται μόνον δια άμυναν εκεί. Λοιπόν, βλέπει εκεί, όπισθεν των γραμμών των Ιταλών, σε κάτι χαράδρας να διαβαίνουν μεταγωγικοί. Μας εδόθησαν τα στοιχεία και εξαποστείλαμεν μερικά βλήματα. Το τρίτον, ως μας είπε ο λεγόμενος Κωστάκης, τους βρήκε και διεσκορπίσθησαν. Τους ρίξαμε μερικά ακόμα Εφονεύθη τις; Δεν γνωρίζομεν. Μετά από 10 λεπτά άρχισαν να κτυπούν με λύσσα αριστερά μας, στο χωρίον Σεντεπρέντια. Έρριξαν αρκετές οβίδες, μα δεν πέτυχαν να κτυπήσουν κάτι. Το απόγευμα μας διέταξαν να ρίξωμεν μόνον δύο βλήματα, διότι ήθελαν να παρατηρήσουν ωρισμένα πράγματα, όμως αμέσως απάντησαν οι Ιταλοί δια του πυροβολικού τους, ρίχνοντας στο Σεντεπρέντια. Επενέβη το ημέτερον πυροβολικόν και έγινε επί αρκετήν ώραν μονομαχία πυροβολικού. Έγραψα στον ιεροδιάκονον Χρυσόστομον. Το εσπέρας ήλθαν οι μεταγιγικοί και έφεραν τρόφιμα. Την νύκτα πέρασα πολύ καλά. Έρριξαν οι Ιταλοί ιαρκετές χειροβομβίδες, δεν ήταν όμως όπως τις άλλες νύκτες, που ήταν φόβος, και τούτι διότι έρριξαν μόνον χειροβομβίδες και ολίγες.

Πέμπτη 27 – 3 – 41

Το πρωί διένειμον ζάχαριν, μερικά φουντούκια και κουρμάδες. Το γεύμα κρέας μακαρόνια, το εσπέρας τυρόν – χαλβάν. Διάδοσίς τις μας είπε ότι οσουνούπω θα αντικατασταθή η Μεραρχία μας, δια να αναπαυθή ολίγον. Κατά τας 9 π.μ., άρχισαν να διέρχωνται πολλά αεροπλάνα. Περνούσαν έως τας 11 η ώρα. Περνούσαν, ξαναπερνούσαν, άλλα ήταν πολύ υψηλά, άλλα χαμηλά, άλλα εφαίνοντο, άλλα ήταν αφανή εις ημάς. Είχαμε αρχίσει να εργαζώμεθα, όπως κατασκευάσωμεν χαρακώματα και αποθήκην δια τα πυρομαχικά, αλλά από τα αεροπλάνα δεν ηδυνήθημεν να εργαστούμε. Από τας 9 έως το γεύμα ήμεθα κρυμμένοι στους βράχους. Από τας 12 (μεσημβρινήν) άρχισε να ακούγεται αριστερά μας έντονον κανονίδι, το οπολίον κτυπούσε αρκετήν ώραν. Περί την 3ην απογευματινήν άρχισε από εμπρός μας κακαρισμός πολυβόλων και αμέσως έρριχναν οι Ιταλοί στον κομμένον βράχον, κατ' αρχάς δια όλμων και πυροβολικού, κατόπιν έρριξαν (αρχίζοντας από όπισθεν κατέληξαν) στην Γράμποβα. Θα έρριξαν ογδόντα έως εκατό βόμβας. Το κακάρισμα των πολυβόλων διήρκεσε πολλή ώρα επιπλέον. Μετά το δείπνον ειργάσθημε ολίγον. Κατά διαταγήν του Συντάγματος, έπρεπε να εγίνοντο γρήγορα χαράκωμα, αποθήκη πυρομαχικών και αμπρί. Αποστείλαμεν στο Τάγμα τον στρατιώτην Μπαρδόσην Χαράλ. (εκ Δοβραίνης Θηβών) δια να υπάγη τεμάχιον από τας οβίδας, που μας έρριξαν εχθές (το είχαν ζητήσει δια να μάθουν τι πυροβολικόν μας κτυπούσε – ήταν των 10) και να φέρη τη αλληλογραφίαν. Είχα από Μπιλάλην και Καρποδίνην. Έγραψα εις Παπα – Δαμιανόν και Κομπούγιαν. Αποβραδύς κτυπούσε αριστερά μας κανονίδι, αλλά κατά τας 11 μ.μ., προσέλαβα τέτοια ένταση, που χαλούσε ο κόσμος και ήταν πολύ κοντά μας.

Παρασκευή 28 – 3 – 41

Ο καιρός ολίγον νεφελώδης. Πολύ πρωί πέρασαν σε πολύ χαμηλόν ύψος τρία ημέτερα αεροπλάνα, τα οποία αμέσως πήγαν στας ιταλικάς γραμμάς. Έρριξαν αρκετάς βόμβας και από πολύ χαμηλά. Τα αντιαεροπορικά τους έβραζαν. Έχουν φαίνεται πολλά. Λοιπόν, βόμβες και από τα αντιαεροπορικά, ενόμιζες ότι χαλάει ο κόσμος. Εβομβάρδισαν δε το μέρος, που ηκούγοντο οι χθεσινές κανονιές. Είναι κοντά στο Τομόρι και Βεράτιον. Το ένα επέστρεψε αμέσως, το δεύτερον διήλθεν άνωθεν της

έδρας της Μεραρχίας μας, έκανε μερικούς κύκλους και ανεχώρησεν. Το τρίτον πέρασε μετά 5 λεπτά άνωθεν της Μεραρχίας, εχαιρέτησε και αυτό. Κατά το διάστημα όμως των 5 λεπτών χάλασε τον κόσμον με τον βομβαρδισμόν του.

Το γεύμα φάγαμε κρέας χοιρινό με πατάτες, το εσπέρας φασόλια. Κατά τας 4 μ.μ., έβαζαν οι Ιταλοί στον βράχον εμπρός μας (χθες εφονεύθη και ετραυματίσθησαν δύο στρατιώται). Αφού κτύπησαν μερικές στον βράχον, εστράφησαν στη Γράμποβα. Θα έρριξαν έως διακοσίας οβίδας στην Γράμποβαν και πέριξ αυτής. Τα περισσότερα βλήματα ήταν όλμοι. Εμάθαμε ότι εκρημνίσθη ένα σπίτι και ετραυματίσθησαν μερικοί. Το εσπέρας, προτού ακόμα δύση ο ήλιος, ανέβαινον δύο στρατιώται. Μου λέγει ο Φράγκος ότι ο εις είναι ο Πούλιος. Γνώριζε ότι θα ήρχετο από εδώ και θα μετέβαινεν στον 7ον, νομίζω, Λόχον. Τον έδιωξαν από τα πολυβόλα και τον έστελναν στον πιο επικίνδυνον λόχον. Εγώ το ενόμισα παράτολμον αυτό, το να διέλθη από αυτόν τον δρόμον εν ημέρα. Και όμως ήταν αυτός. Επαραμείναμεν συζητώντας περί την ώραν, όπισθεν φυσικού προκαλύμματος. Μόλις άρχισε να νυκτώνη, μας ήλθαν και έθεσαν εκεί κοντά μερικές σφαίρες, δεν είχαν όμως καμιά δουλειά με εμάς. Μας επιβεβαίωσεν ότι θα αντικατασταθή το Σύνταγμά μας δια ολίγον καιρόνν και όρισαν που θα μεταβαίναμεν: Εις το χωρίον με τις πολλές λάσπες, προ της Κορυτσάς. Μου έδειξε και επιστολήν, που έλαβε από τον Γέροντα. Μόλις εχωρίσθημεν με τον Στρατήν, ήλθαν οι μεταγωγικοί μας και μας έφεραν τρόφιμα και γράμματα (είχα από τον Αρφάνην). Ομοίως μου έγραψε και ο Λεόντιος κα μου έλεγε ότι κατ' αρχάς είχε καταφέρει τον Λοχαγόν μας να μας άφηνε του Ευαγγελισμού να μεταβαίναμεν στην Μογλίτσαν να κοινωνούσαμε, αλλά κατόπιν εφοβείτο. Ωμίλησε όμως στον Λόχον. Μου είπαν οι μεταγωγικοί ότι ήταν πολύ καλός ο λόγος του. Μου έστειλε δε και όσας επιστολάς είχε λάβει. Ήταν από Μπιλάλην, κ. Σοφίαν, Φιλάρετον, Παπα – Ηλία και Γέροντα. Διότι άργησα να υπάγω στην σκηνήν, δεν ηδυνάμην να τας αναγνώσω έρριξα μόνον μια ματιά στην του Γέροντος. Στο τέλος μας πληροφορούσε τον θάνατον του μακαρίτου αδελφού μας Νικηφόρου. Προς στιγμήν μου ήλθε σκοτοδίνη. Ο Νικηφόρος έπεσεν ενδόξως μαχόμενος!! Αιωνία του η μνήμη! Έκλαυσα πολύ, όσο ποτέ εν τη ζωή μου. Τα πάντα μοι εφαίνοντο σκοτεινά. Η νυξ ήταν εφιαλτική. Έγραψα στον π. Ιερόθεον, Μπιλάλην, Καρποδίνην.

Σάββατον 29 – 3 – 41

Διένειμον ζάχαριν, φουντούκια, σταφίδας και σύκα, πακεταρισμένα. Την ζωήν την αντιλαμβάνομαι διαφορετικήν. Σκληρόν πράγμα ο πόλεμος! Ενθυμούμαι όλας τας πράξεις του Νικηφόρου. Όταν θυμάμαι και τον εις Ποψίσταν χωρισμόν μας... Ούτε με ένα βλέμμα δεν μας αποχειρέτησε ο ευλογημένος. Κλαίω, κλαίω πολυ, που με πονά ο λαιμός μου. Και λέγω τόσο τον αγαπούσα και δεν το εγνώριζα; Αιωνία σου η μνήμη, αδελφέ μου... Σε ζηλεύω, ήθελα να είμαι κοντά σου. Η ψυχούλα σου θα πτερουγίζη. Ασφαλώς θα έχης υπάγει στον Γέροντα Αβραάμ. Διότι σε γνωρίζω. Πιστεύω ότι η συνείδησίς σου θα είναι καθαρά και δια τούτο επέτρεψε η Θεία Πρόνοια να φύγης μπροστά από εμάς. Δεν θα παραβλέψη τους κόπους σου και τας ιδιαιτέρας σου ευχάς, που κάθε βράδυ διάβαζες από εκείνο το μικρόν προσευχητάριον, που είχες. Δεν γνωρίζω ποιο ήταν το τέλος σου... Υπόφερες; Δεν έχει, βέβαια, καμιά σημασία ο τρόπος του σωματικού θανάτου. Δεν εμποδίζει την ψυχήν να γίνη υπόπτερος. Εύχου και δι' εμέ, αδερφούλη μου. Τα δάκρυά μου είναι δάκρυα χαράς. Ως οράς, σε αγαπούσα. Αιωνία σου η μνήμη.

Εμελέτησα επισταμένως τας επιστολάς και άρχισα να γράφω του π. Ηλία, μα δεν με άφηναν τα δάκρυα. Δρέψε, Νικηφόρε, τους καρπούς των κόπων σου. Ας όψεται ο Μουσολίνι. Άρχισα δε να σκέπτωμαι οι άλλοι αδελφοί τι να γίνωνται, ο Γαβριήλ, ο Σάββας, ο Βασίλειος, ο Φιλάρετος. Φρικτόν πράγμα ο πόλεμος! Τα καλά όμως “πόνοις κτώνται”. Θα κοπιάσωμεν και ημείς, δια να είναι ο βίος ησύχιος και ειρηνικός, εάν ζήσωμεν. Εάν όχι ημείς, αυτοί που θα ζήσουν. Έως το μεσημέρι περνούσαν αεροπλάνα συχνά, εγώ όμως δεν τους έδωκα σημασίαν και πολλάκις με φώναζαν τα παιδιά να καλυφθώ. Γεύμα είχαμε μακαρόνια, το εσπέρας φασόλια. Το απόγευμα έγραψα του Φιλάρετου και Αρφάνη.

Τας απογευματινάς ώρας έρριξαν οι Ιταλοί μερικάς βόμβας στην Γράμποβαν και Σεντεπρέντια. Το εσπέρας εκοιμήθην ενωρίς. Την νύκτα εξύπνησα πολλάκις. Κατά τας 10 μ.μ., μας έρριξαν μερικές οβίδες. Στας 12 μας ειδοποίησε το Τάγμα ότι ομιλεί το μεγάφωνον βορείως της Γράμποβας

και να προσέχαμε, εάν το ακούγαμε. Εγώ δεν εσηκώθην, αλλά δεν το ήκουσαν ούτε οι άλλοι. Έρριξαν μερικές ομοβροντίες οι Ιταλοί στο Σεντεπρέντια. Κατά τας 4 π.μ., άρχισε να χαλά ο κόσμος από το κανονίδι αριστερά μας. Διήρκεσε έως τας 6 το πρωί. Το μεγάφωνον το έχει φέρει το Σύνταγμά μας, όταν ήμεθα εμείς στο Κόπεσι. Πρώτοι άρχισαν και ωμίλησαν οι Ιταλοί. Σε δύο - τρεις ημέρες το σκάρωσαν και οι δικοί μας. Μου είχε διηγηθή ένας αξιωματικός ότι, όταν το πρωτοέβαλαν και ωμίλησε, έψαλε το "Του αετού ο γιός". Μόλις το ήκουσαν οι Ιταλοί, υπέθεσαν ότι τους γίνεται επίθεσις και άρχισαν να ξερνούν ό,τι είχαν και δεν είχαν. Πυροβολικό, όλμοι, ολμίσκοι, χειροβομβίδες, πολυβόλα κ.τ.λ. (Ασφαλώς θα ήταν, όπως έρριχναν κάποτε, που παρεξηγήθησαν μόνοι τους). Μόλις, λοιπόν, σταμάτησαν, άρχισε και τους έψαλλε το μεγάφωνον και τους είπε ό,τι έπρεπε στην ιταλικήν. Σήμερον επληροφορήθημεν ότι στην Σερβίαν έγινε επανάστασις και ανέλαβεν ο μικρός Πέτρος κ.λ.π.

Κυριακή 30 – 3 – 41

Το πρωί τινάχθην επάνω από τους παταγώδεις βόμβους έξη αεροπλάνων ιδικών μας, τα οποία πετούσαν χαμηλά και, αφού τους τάραξαν από βομβαρδισμόν (προς το Βεράτιον πάλι), ανεχώρησαν κατά δύο κύματα ανά τρία. Έως τη μεσημβρίαν πέρασαν μερικά αεροπλάνα μαινόμενα (ιταλικά). Το γεύμα πιλάφι, το εσπέρας τίποτα. Το απόγευμα το πέρασα όλο στην σκηνήν, διότι αδιαθετούσα. Κατά την 5ην απογευματινήν ήλθαν και γύριζαν πολλά αεροπλάνα, γύρισαν μερικήν ώραν και ανεχώρησαν. Στο τηλέφωνο μας ήλθε το καλαμπούρι ότι πέθανε ο Μουσολίνι, εγώ όμως δεν το επίστευσα. Το εσπέρας μας είπε ο ταγματάρχης μας ο κ. Σούμπασης, εάν ήτον καλά να έφερναν το μεγάφωνον εδώ, να το έβαζαν στην κορυφήν, να τους ωμιλούσε, εμείς όμως δεν τον αφήσαμε, διότι μπορεί να μας έβαζαν και μετά δεν θα μας άφηναν ησύχους. Και εάν έφερναν και μας έρριχναν με όλμους; Θα έπρεπε πλέον να φεύγαμε. Δια τούτο το μετέφεραν και τους ωμίλησε από ένα φυλάκιον. Εμείς μόλις το ακούσαμε, ήμεθα όμως εν εγγρηγόρσει, διότι αναμέναμεν να μας βάλουν, αλλά δεν έρριξαν τίποτα. Το ανακοινωθέν δεν ανέφερε τίποτα δια τον Μουσολίνι. Ανέφερε ότι έγινε ναυμαχία στην Μεσόγειον, με αποτέλεσμα την καταβύθισον επτά ιταλικών πολεμικών. Εκοιμήθην αργά, ύπνωσα όμως ενωρίς.

Δευτέρα 31 – 3 – 41

Τους διένειμον την ζάχαριν από τριάντα πλακίδια, ολίγην σταφίδα, ένα πακέτο σύκα και ολίγας ελαίας. Ειργάσθημεν και ετελείωσε η αποθήκη πυρομαχικών. Πέρασαν μερικά αεροπλάνα. Το γεύμα είχαμε χοιρινόν, μα ήταν λύσσα από τη αλμύραν και δεν έφαγα, το εσπέρας φασόλια. Εγνωρίσθην στενώς με τον στρατιώτην Γέρου Αίαν, εκ Κριεκουκίου Ερυθρών. Του ανέφερα ότι είμαι μοναχός και τα λοιπά. Ήταν πολύ καλός. Είχαν αρχίσει οι συνάδελφοι να υποπτεύωνται ότι ίσως να είμαι μοναχός. Ο Λεόντιος το είχε φανερώσει και διότι βλέπουν ότι έχομεν στενάς σχέσεις εικάζουν ότι θα είμαι και εγώ. Από τας πρώτας ημέρας, που ήλθαμε στο ύψωμα, είχε έλθει ο λοχαγός μας Ψαρακάκης (παρέλειψα να το γράψω και δεν ενθυμούμαι την ημέραν). Ούτος, λοιπόν, για μια στιγμή μου λέγει ότι "Θέλω έναν καλόν δεκανέα δια να τον έχω σιτιστήν". Εγώ του απήντησα ότι είναι το μόνον πράγμα, που απεχθάνομαι (αυτό το είχα φοβηθή και κληρωτός, όταν ήμουνα), του συνέστησα δε τον Λεόντιον και του είπα ότι εκείνος είναι εγγράμματος, έχει κάνει ενωματάρχης κ.τ.λ. "Μα βρε – μου λέγει – αυτός είναι καλόγερος. Αυτόν εννοείς;" Εξανέστη ο λοχίας Καράλης και λέγει: "Κύριε Λοχαγέ, δεν έχετε εννοήσει δια ποίον σας λέγει". Εγώ του λέγω: "Σας είπε ο ίδιος ότι είναι μοναχός;" Τα έχασε προς στιγμήν ο Λοχαγός, έπειτα μου λέγει: "Βρε, μήπως είσαι και εσύ καλόγηρος; - Τι σε νοιάζει", του λέγω. "- Και αν είσαστε – μου λέγει – σας συγχαίρω, είστε αξιέπαινοι". Του είπον ότι ο Λεόντιος δύναται και ομιλεί, δια τούτο τον έβαλε και ωμίλησε του Ευαγγελισμού. Τα παιδιά εγνώριζαν ότι ψάλλω και πολλάκις μου έλεγαν να ψάλλαμε, αλλά καμιά φορά δεν ήταν καθαρός ο λάρυγξ μου από το πολύ κρύο και ποτές δεν μπορούσα να ψάλω. Δια οτιδήποτε θρησκευτικήν απορίαν με ερωτούσαν, έχω δε αρχίσει τώρα τελευταίως και τους ελέγχω και βλέπω ότι προκύπτει ωφέλεια, ενώ από τα αρχάς τους ωμιλούσα σύμφωνα με το

πνεύμα τους. Κατά διαλείμματα κτυπούσε το κανονίδι αριστερά μας. Προς το βραδάκι πέρασαν τρία αεροπλάνα, τα οποία, ως φαίνεται, εβομβάρδισαν πάλιν τον Εφοδιασμόν. Το εσπέρας άρχισε να πνέη ένας διαμονιώδης άνεμος, που αναγκάσθημεν να θέσωμεν μεγάλας πέτρας δια να συγκρατήσωμεν τα αντίσκηνα. Είχε και αρκετόν ψύχος. Κατά την 12ην νυκτερινήν ανέφερεν ο διμοιρίτης μας στον Ταγματάρχην ότι εντός του εδάφους του εχθρού φαίνεται δέσμη προβολέως, ερευνώσα το εσωτερικόν τους. Περί την 1ην – 2αν π.μ. Άρχισε ένα μπαράζ προς το μέρος του Τομόρι. Με έπιασε ρίγος. Έφεγγε όλο το μέρος από τας λάμψεις. Πραγματική κόλασις. Επληροφορήθημεν ότι ενήργησα επίθεσιν οι δικοί μας και κατέλαβον τρία υψώματα του Τομόρι και ότι απομένει ακόμα ένα δια να πέσουν στον κάμπον του Βερατίου. Είχαν όμως οι δικοί μας πολύ πυροβολικόν. Ο αέρας εξακολουθούσε με μεγαλυτέραν έντασιν. Μας έχωσε μέσα στα χώματα.

Τρίτη 1 Απριλίου 1941

Ξύπνησα από τας φωνάς των συναδέλφων μου, οι οποίοι προσπαθούσαν να γελάσουν ο εις τον άλλον. Πρωτοαπριλιά! Το γεύμα πατάτες, το εσπέρας φασόλια. Η ημέρα βροχερή, όλο δε το απόγευμα έβρεχε. Φαίνεται όμως ότι κάτου στα χωριά βρέχει και εδώ στα βουνά ή χιόνι θα ρίχνη ή κοκοσέλι. Επέδρασε αυτό ο καιρός και έλιωσε πολύ τα χιόνια από τα γύρωθεν βουνά μας. Κατά τας 8 μ.μ., μας ειδοποίησε ο Ταγματάρχης ότι θα ωμιλούσε το μεγάφωνον στην Σεντεπρέντια σε ελληνικήν. Προσέξαμε, μα δεν διακρίναμε τι έλεγε. Φαίνεται ότι είναι μικράς εντάσεως. Πτωχή Ελλάδα! Με τους μεταγωγικούς έλαβον δέμα, αποσταλέν παρά της κ. Σοφίας Παπαμιχαλοπούλου, περιείχε δε ένα φακόν, δύο ρινάλ (φάρμακον), το ωρολόγιόν μου, χαρτοφάκελα, ολίγην βαζελίνην και καραμέλες. Το εσπέρας ήλθε ο Λοχαγός των όλμων του 30ού Συντάγματος δια να κάμη αναγνώρισιν, γεγονός ότι θα αντικατασταθώμεν από την πρώτην γραμήν. Έλαβον επιστολήν από Ευσέβιον Μπιλάλην. Έγραψα εις Παΐσιον και Ευάγγελον Αλεξόπουλον στην Τρίπολην.

Τετάρτη 2 – 4 – 41

Η ημέρα ηλιόλουστος. Διένειμον την ζάχαριν, σύκα και σταφίδας. Έγραψα στην κ. Σοφίαν και Μπιλάλην. Πέρασαν μερικά ιταλικά αεροπλάνα, έκαναν αρκετές βόλτες και έφυγαν. Πότε – πότε ηκούετο από καμιά κανονιά και καμιά ριπή πολυβόλου. Το απόγευμα διήλθε εν ησυχία, μόνον πέρασαν μεμονωμένα αεροπλάνα. Το εσπέρας μετέβην με τον φίλον μου Αίαν στην Γράμποβα. Νόμιζα ότι, συναντώντας τον ιερέα του χωριού (είπαμε ότι είναι χριστιανοί), θα μπορούσε να μας αγόραζε ή ολίγον βούτυρον ή αυγά ή τίποτα άλλο. Δυστυχώς όμως ούτε τον ιερέα συναντήσαμε ούτε τίποτα ευρήκαμεν. Μας συνήντησε ένας επιλοχίας ενός λόχου, γνωστός μου, και μου λέγει: “Πού είναι το κράνος σου; Πού το όπλο σου; Για παιχνίδια παίρνετε την κατάστασιν;” Είχε, βέβαια, δίκαιο. Η ζωή των ανθρώπων, που παραμένουν εντός του χωριού (στρατιωτών),. Είναι μαρτυρική. Δεν δύνανται ούτε δια την χρείαν τους να εξέλθουν. Μόλις θα προβάλουν έστω και το κεφάλι τους έξω, ή πυροβολικό θα τους βάλη ή πολυβόλον, πάντοτε δε έχομεν θύματα στο χωριό αυτό. Εισήλθομεν εις μίαν οικίαν και μου ήλθε να κάμω εμετόν από την βρώμαν. (Σαν να ήταν φυλακή, όπως οι φυλακισμένοι την παλιά εποχή). Καθώς συζητούσαμε με έναν συνάδελφόν, από τας ιταλικάς γραμμάς εξήλθε φλόγα. Αμέσως ο συνάδελφος μας σπρώχνει και μας ρίχνει σε ένα παρακείμενον χαράκωμα. Πήγα να σπάσω τα μούτρα μου, η οβίς όμως έσκασε εμπρός του κομμένου βράχου, μπορούσε όμως να ήρχετο και σε ημάς. Από όλα αυτά εφοβήθημεν (είδα πολλά πράγματα, μα πως να τα γράψω;) και αναχωρήσαμεν εν σπουδή. Ο πατριώτης μου επιλοχίας μου είπε προχθές στο Τομόρι το πυροβολικό μας έρριξε 5.000 βόμβες και ότι η διεθνής κατάστασις δεν είναι καλή και ότι δεν θα γίνη αντικατάστασις του Συντάγτατός μας.

Πέμπτη 3 – 4 – 41

Μόλις εσηκώθην άλλαξα καιι έδωσα τα ρούχα μου να τα πλύνουν. Πολλά πρωί διήλθον άνωθεν ολίγα αεροπλάνα, χωρίς να γνωρίζωμεν, εάν είναι ιδικά μας ή ιταλικά. Μετά από μίαν ώραν πέρασαν περι τα είκοσι ιταλικά. Φαγητόν είχαμε μακαρόνια, αλλά, λόγω που το λίπος ήταν χαλασμένο, δεν φάγαμε. Ούτε και το εσπέρας. Κατά τας 4 μ.μ., πέρασαν πάλι μερικά ιταλικά αεροπλάνα. Το απόγευμα με ειδοποίησε ο Λοχαγός μας, εάν ήθελα να πήγαινα εκεί να ψάλλαμεν τους "Χαιρετισμούς". Κατ' αρχάς του είπον και "Διατί να μην φέρωμεν τον ιερέα να κάμη και λειτουργία το Σάββατον δια να κοινωνήσωμεν;" Μου λέγει: "Δεν ξεύρεις ότι δεν έρχεται; Ενώ, άμα έλθης, θα ψάλωμεν με την ησυχίαν μας κ.τ.λ." Εν τω μεταξύ εσκέφθην: "Ἀ'Να με παρακαλούν;" Και του λέγω με προθυμίαν ότι "Θα έλθω". Εκανονίσαμεν να τους διαβάσωμεν Παρασκευήν εσπέρας, επομένως εγώ έπρεπε να μετέβαινον εκεί ή απόψε ή αύριον πολλά πρωί. Κατά τας 6 η ώρα άρχισαν και έβαζαν οι όλμοι του 3ου Τάγματος. Αμέσως μας διέταξεν ο κ. Ταγματάρχης μας, από τον Λόχον μας (εκεί που θα μεταβώ), όπως τους ρίξωμεν πέντε βλήματα εκ διαλειμμάτων. Μόλις αρχίσαμε, άρχισε και έβαζε το πυροβολικό τους με λύσσα, όμως στην Γράμποβα, αμέσως δε ενεφανίσθησαν περί τα δεκαπέντε αεροπλάνα βομβαρδιστικά ιταλικά. Διήλθον άνωθεν της Γράμποβας και επροχώρησαν στο εσωτερικόν μας. Περί την 8 μ.μ., ανεχώρησα με τον Ζαχαριάδην. Εγώ μεν θα μετέβαινον στον αυχένα, ούτος δε θα παρέμενε στο Σεντεπρέντια. Μετέβην στην οικίαν, που διαμένουν οι μεταγωγικοί μας, όπως παραλάβω τινά επιστολήν, εάν θα υπήρχε τοιαύτη, ούτοι όμως απουσίαζον, ίνα παραλάβουν τρόφιμα και τα μεταφέρουν. Ανέμενον εκεί έως τας 9 και μισή. Συνεζήτησα αρκετά με τον οικοκύρην, όστις, μεταξύ των άλλων, μου είπε: "Το Τεπελένι το πήρατε; - Όχι". Εκούνησε το κεφάλι του κ.τ.λ. Εν τω μεταξύ άρχισε να κτυπά το ιταλικόν πυροβολικόν εκεί που επρόκειτο να μεταβώ. Τον ερωτώ "Εάν άλλοτε κτυπούσε εκεί" και μου είπε "Προ ενός μηνός κτυπούσε πολύ εκεί". Μετά άρχισαν να ρίχνουν στο χωριό. Εξέμεσαν μερικές ριπές και σταμάτησαν. Τι φόβο όμως έχου οι καημένοι οι Αλβανοί!... Έχουν πολλά σπίτια τους καταστραφή και πολλοί φονευμένοι. Προχωρώντας πιο κάτου δια να βρω τον δρόμον, έπεσα επάνω στον Φωβάκην και στην οικίαν, που στεγάζεται η Πολυβολαρχία, που μας τροφοδοτεί. Εκεί ήταν και ο διμοιρίτης μου με τον επιλοχία. Τα είπαμε. Αβεβαιότης δια την αύριον κ.τ.λ. Μουέδωσαν έως μισήν οκά χαλβάν, μου έδειξαν τον δρόμον και ανεχώρησα. Μόλις προχώρησα, συνήντησα το πυροβολικόν να μετακινείται. Κατ' αρχάς ήταν ο Διοικητής τους και, όταν με είδε, μου λέγει: "Σεις είστε ο κ. Αξιωματικός, που θα μας οδηγήση; - Όχι – Τι νέα κ.τ.λ." Καθώς συζητούσαμεν, κρημνίζεται ένα ζώον τους. Τον ακούω: "Παναγία μου!! Δεν προσέχετε, βρε παιδιά!" και έτρεξε να βοηθήση να σηκώσουν το ζώον. Εγώ συγκινήθην, όταν ήκουσα και είδα αυτήν την πράξιν!! Εκάθησα και εγώ δια να φορτωθή το ζώον. Έως να εξέλθω του χωριού, περνούσε το πυροβολικόν. Αυτό διέμενεν όπισθεν του αυχένος και από χθες ανεχώρησεν μεταβαίνον προς την 9ην Μεραρχίαν και διότι δεν πρόφθασαν παρέμειναν εδώ. Μόλις άρχισε να νυκτώνη, συγκεντρώθησαν δια να αναχωρήσουν γρήγορα, δια να προλάβουν να υπάγουν στον σκοπόν τους. Οι Ιταλοί όμως τους αντελήφθησαν και δια τούτο έρριξαν στο χωριό απόψε. Τους πέτυχαν στο σωρό, αλλά ούτε μια μύτη ενός ζώου δεν ελύθη, μόνον δύο ζώα αφηνίασαν και τους έφυγαν.

Εξήλθον του χωρίου και ανερχόμουν προς τον περιβόητον αυχένα. Σε ένα μέρος πήγα να λιγοθυμήσω και τρόμαξα να περάσω από την πολλή βρώμα. Ήταν ζώα ψόφια και διότι δεν δύνανται να τα θάψουν, ο δε καιρός ζέσταινε και αποσυντίθεντο. Μόλις επρόκειτο να έστριβον δεξιά, άρχισαν και περνούσαν μερικοί χιονοδρόμοι. Μετέβαιναν και ούτοι στην 9ην Μεραρχίαν. Θα εγίνετο την επομένην επίθεσις. Εβάδιζον δε γρήγορα δια να ξεφύγουν το επικίνδυνον αυτό μέρος. Προχωρώντας πιο πέρα (είναι μικρόν λεκανοπέδιον και είναι όλο λάκκοι από τας οβίδας – ο θάνατος ενεδρεύει) και στους πρόποδας μικρού λόφου, συνήντησα τον σκοπόν του Πυροβολικού. Του είπον να μου υποδείξη τον δρόμον δια τους όλμους. Μου λέγει: "Ίσια πέρα και θα τους βρης". Ήταν χωριάτης Μακεδών. (Από το Πυροβολικόν έως τους όλμους θα είναι διάστημα 300 – 350 μέτρων και δρόμος 10 λεπτών). Προχωρώντας πιο πέρα είδα μια πηγή και ηκολούθησα ένα μονοπάτι, το οποίον με ωδήγησε εμπρός από τους όλμους. Γύρισα εδώ, γύρισα εκεί, μα τίποτα. Εις μίαν στιγμήν ήκουσα βήματα. Σταματούσα να ακούσω, σταματούσαν και αυτοί. Με τα πολλά συνηντήθημεν με ένα στρατιώτην, Λιάκον ονομαζόμενον. "- Πως τέτοια ώρα; Τι νέα κ.τ.λ. - Σας κτύπησε το πυροβολικόν; - Δυστυχώς ναι, με θύμα τον Μητσόπουλον" (είναι ο στρατιώτης, που εγνώριζε τους δρόμους του Κόπεσι). Μου λέγει: "Μόλις φθάσης στην κορυφήν της παρειάς να φωνάξης. Είναι ο Κ¨ωστας και ο Μουστάκας σκοποί". Θα είναι περί τα 100 μέτρα το διάστημα

αυτό, βρήκα τους σκοπούς και ήταν γαζωμένος ο δρομάκος από τις οβίδες. Μόλις φτάνω στην κορυφήν και προτού να προλάβω να φωνάξω, με φωνάζουν: "Αλτ! Αλτ!". Εάν δεν τους φώναζα με το όνομά τους, δεν θα γλύτωνα, θα με πυροβολούσαν. Είχαν τρομοκρατηθή και από τον φόνον του Μητσοπούλου. Όταν έφτασα εδώ, η ώρα ήταν περισσότερον από 12, ίσως να ήταν μισή. Όλα τα παιδιά ήταν θλιμμένα και κανείς τους δε εκοιμάτο. Ο Λεόντιος διέμενε με τον λοχίαν Μαρσέλον. Πολύ καλός άνθρωπος, και περνούσαν καλά. Επόμενον ότι θα λέγαμε πολλά. Κατά τας 3 η ώρα π.μ., τον εφώναξαν και μετέβαινε με μερικούς άνδρες έως όπισθεν του αυχένος και παρέδωσε εκεί τον νεκρόν του Μητσοπούλου, εγώ δε εκοιμήθην με φόβον και τρόμον έως τας 6 το πρωί. Το Σύνταγμα είχε διατάξει να έβαζαν οι όλμοι όλοι από πέντε βλήματα δια να έκαμε ωρισμένας παρατηρήσεις. Πρώτα έρριξε ο Νάκος (3ον Τάγμα), μετά εμείς και ταυτοχρόνως και οι από εδώ. Ενταύθα όμως είχε έλθει και ο Ταγματάρχης μας. Επειδή δε τούτοι οι όλμοι δεν φράνουν να κτυπήσουν τα μετόπισθεν του εχθρού, έστειλε το ένα στοιχείον με τον όλμον του αρκετά εμπρός και από εκεί να τους εξαποστείλη πέντε βήματα. Κατερχόμενοι όμως από εκεί, τους είδαν οι Ιταλοί, ώσπου να ετοιμάσουν δε οι δικοί μας ολμοβολεία και να ρίξουν, νύκτωσε και με το πρώτον βλήμα εφάνη η λάμψις. Άρχισαν να τους βάζουν οι Ιταλοί. Η πρώτη ομοβροντία έπεσε εδώ, που μένουν οι ολμίται. Μία έσκασε 30 μέτρα αριστερά της σκηνής του Λοχαγού, εν συνεχεία δε εγάζωσαν όλο το μέρος του δρόμου. Θα ΄ρριξαν έως ογδόντα οβίδες. Ο όλμος τα τέσσερα βλήματα έρριξε, διότι πλησίαζαν κοντά του αι οβίδες, και έφυγαν. Ο Μητσόπουλος με μερικούς άλλους διέμενον εκεί κοντά ως φυλάκιον. Είχαν αμπρί, τηλέφωνον κ.λ.π. Όταν πλησίαζαν προς τα εκεί αι οβίδες, όλοι εισήλθον στο αμπρί και είπαν του να εισέλθη και ούτος. Τους ειρωνεύετο και έλεγε:: "Εάν είναι από του Θεού, ας έλθη". Σκάζει, λοιπόν, η οβίς εις παρακείμενον εκεί δένδρον. Του σπάζει τα πόδια και όλα τα εντόσθια και γεννητικά μόρια. Έζησε 10 λεπτά. Όταν μετέβη μετά ο Λεόντιος εκεί, είχε εκπνεύσει. Τον μετέφεραν στην σκηνήν του Λοχαγού. Την νύκτα τον πέρασαν στον αυχένα, την επομένην στο Κόπεσι. Έγινε κανονική κήδευσις. Αιωνία του η μνήμη! Ήτον έγγαμος, με τρία παιδάκια. Μακεδών, το δε γένος γύφτος. Την επομένην είδα να στέλνη ο Λοχαγός τα πράγματά του στην σύζυγόν του. Ο μακαρίτης πάντοτε γελούσε.

Παρασκευή 4 – 4 – 41

Από τας 6 η ώρα άρχισαν να κτυπούν τα κανόνια, που ήταν κοντά μας. Στας αρχάς έρριξαν αρκετές, κατόπιν έρριπτον κατά διαστήματα και σχεδόν όλην την ημέραν. Έρριξαν όμως και οι Ιταλοί μερικά μπαράζια, μα έπεσαν αριστερά μας, σε χαράδρες. Όλην την ημέραν άπαντες ήμεθα φοβισμένοι και παραμέναμε στα καταφύγια. Το μέρος αυτό έχει απυρόβλητον, όπως είναι το ιδικόν μας ύψωμα. Δηλαδή δεν το βρίσκει οβίς πυροβολικού. Έχει όμως δένδρα και με χονδρούς κορμούς έχουν σκεπάσει τα καταφύγια και ως εκ τούτου είναι πάλι καλά. Εμείς δεν έχομεν δένδρα. Από απόψεως τοπίου εδώ είναι το ιδανικόν. Ελβετία. Γεμάτο από πεύκα, υψώνεται δε αμέσως ένα βουνό απότομον και χιονισμένον,ι που νομίζει τινάς ότι ευρίσκεται στας κορυφάς των Άλπεων (καθώς τα έχω ιδή στην Μεγάλην Εγκυκλοπαιδείαν). Κατά τας 10 π.μ., επληροφορήθημεν ότι η 9η Μεραρχία (τμήματάς της) κατέλαβον ένα ύψωμα, δια τούτο μετέβαινε εκεί το Ορειβατικόν Πυροβολικόν και οι χιονοδρόμοι του 30 Συντάγματος, που συνήντησα εχθές την νύκτα. Αεροπλάνα πέρασαν πολλάκις και πολλά. Το απόγευμα χαλούσε ο κόσμος προς την Γράμποβαν. Θα ήταν περί τα δέκα. Κατήρχοντο εις χαμηλόν ύψος, έρριχναν οβίδας και πολυβολούσαν. Διήρκεσε αυτό επί ώραν. Ετραυματίσθησαν μερικοί και εφονεύθησαν πέντε – έξη άνδρες. Ο Λεόντιος, αφού πήγε έως τον αυχένα, ενετάλη να παρευρεθή στην κηδείαν και μετέβη στο Κόπεσι. Έγινε μεγαλόπρεπη κηδεία κ.τ.λ. Ο Λεόντιος είχε αφήσει τα γένεια και μόλις τον είδε ο Συνταγματάρχης του λέγει: "Διατί δεν ξυρίζεσαι; - Είμαι καλόγηρος – Γρήγορα να ξυριστής". Του λέγει και ο ιερεύς: "Πήγαινε ξυρίσου, διότι εάν σε ίδη πάλι, δεν αποκλείεται να σε εκιώξη από τους όλμους και να σε αποστείλη στα φυλάκια". Και ούτως, περί την 3ην απογευματινήν, μου ήλθε με στριμμένον τον μύστακα και γιαλισμένην καφελήν, και ενώ έφυγε από εδώ εν πλήρει πωγωνοφορία, επέστρεψε φρεσκοξυρισμένος. Πολλοί εκ των στρατιωτών κατεφέρθησαν κατά του Συνταγματάρχου. Είπαμε, όπως ηδυνήθημεν, τα καθ' έκαστον με τον Λεόντιον κ.λ.π. Ομοίως είπομεν πολλά με τον κ. Λοχαγόν και Χιονίδην.

Κατά τας 6 μ.μ., συγκεντρώθημεν κοντά εις εν καταφύγιον. Εκρεμάσαμε εις ένα δένδρον μίαν μικράν εικόνα της Κυρίας Θεοτόκου. Κρέμασαν και μερικοί εκ των στρατιωτών εκ των εικόνων, που είχε έκαστος. Ανάψαμε σπαρματσέτα και είχαμε και θυμίαμα. Μετά το "Βασιλεύ", τρισάγιον κ.τ.λ., εψάλαμε με τον διδάσκαλον (εκ Κρήτης – είχε πολλήν ευλάβειαν στην Κυρίαν Θεοτόκον) τας καταβασίας "Ανοίξω το στόμα μου", κατόπιν το "Τη Υπερμάχω" όλοι μαζί. Την πρώτην στάσιν την ανέγνωσε ο Λεόντιος, την δευτέραν εγώ, την τρίτην ο διδάσκαλος και την τετάρτην ένας στρατιώτης. Το "Χαίρε, Νύμφη ανύμφευτε" το ελέγαμε όλοι μαζί. Το "Τη Υπερμάχω" εκ τρίτου και "Την ωραιότητα". Τας ευχάς "Άσπιλε κ.τ.λ." και απόλυσις. Μας έβαλε ο Λοχαγός και εκάμαμε ενός λεπτού σιγήν δια τον Μητσόπουλον. Ήταν πολύ κατανυκτικά, όλοι ευχαριστήθημεν. Το σπουδαίο είναι ότι, ενώ εμείς ψάλλαμε, τα κανόνια μας από δίπλα εξέμεσον χάλαζαν πυρός. Το μπαράζ αυτό διήρκεσε αρκετήν ώραν ακόμη. Συνέβαλε εις το να είναι συγκινητική αυτή η απλή τελετή και ο θάνατος του Μητσόπουλου. Πολλοί στρατιώται έκλαιον, όταν τον ενθυμούντο. Ο Λεόντιος είχε προετοιμαστεί να ωμιλούσε, αλλά δεν ήτον κατάλληλος η περίστασις.

Αφού έφαγον ολίγον τυρόν, ανεχώρησα μαζί με τον κουρέα μας δια την Διμοιρίαν μας. Καθ' οδόν πέσαμε πολλάκις κάτω, διότι βλέπαμε λάμψεις και νομίζαμε μήπως έλθουν εις ημάς αι οβίδαι, αλλά τας έρριχναν προς το μέρος της 9ης Μεραρχίας. Σε εμάς εδώ δεν έρριξαν, ούτε στον αυχένα. Επικρατούσε απόλυτος ηρεμία. Στον δρόμον συναντήσαμε πολλούς μεταγωγικούς, πληροφορίας δε πολλάς, αορίστους, συγκεχυμένας. Στο ύψωμα αφίχθημεν περί την 11ην μ.μ. Δεν ε/ιχαν κοιμηθή, με ανέμενον. Τους είπον τα περί εμέ και αυτοί τα δικά τους. Ήταν τρομοκρατημένοι από τα αεροπλάνα, διότι περνούσαν περί τα 100 μέτρα του υψώματος και έρριχναν προς την Γράμποβαν και 9ην Μεραρχίαν. Ο Ανθυπασπιστής μας ήταν προς την κορυφήν, σε ένα πολυβολείον, και ήλθε κυλώντας στα αντίσκηνα, έλεγε δε να προσέχωμεν, διότι, εάν μας ανακαλύψουν, αλλοίμονόν μας. Οι πολυβοληταί είχαν στήσει τα πολυβόλα προς άμυναν. Δηλαδή άλλαξαν τα πράγματα. Είχαν γράμμα από Κλουκίναν, Διά;κον, Δάφνην και Κομπούγιαν.

Σάββατον 5 – 4 – 41

Κατά τας 9 π.μ., άρχισα να γράφω γράμματα, μόλις δε άρχισα ήλθαν αρκετά ιταλικά αεροπλάνα. Κατήλθον εις χαμηλόν ύψος άνωθεν της Γράμποβας και 9ης Μεραρχίας, έρριξαν βόμβας και πολυβολούσαν. Εμείς άπαντες προσπαθούσαμε να αφομοιωνώμεθα απολύτως με το έδαφος. Οι πολυβοληταί πήγαν και ανέμενον στα πολυβόλα, εάν δε μας επείραζαν, θα τους έρριχναν. Επανήλθον δύο – τρεις φορές ακόμα, όχι όμως με των πρώτην έντασιν. Το γεύμα είχαμε φασόλια χωρίς βούτυρο, ήλθε όμως καμουφλαρισμένος ένας μεταγωγικός και μας έφερε βούτυρον, κονιάκ, σταφίδα, ολίγον σαπούνι, χαλβάν και κεφαλότυρον. Το εσπέρας μακαρόνια. Το απόγευμα ήλθαν αεροπλάνα πάλιν προς την 9ην. Το κανόνι κτυπούσε πολύ. Τα ιδικά μας έβαζαν από το πρωί. Κατά τας 5 μ.μ., προσπαθούσαν οι Ιταλοί να κτυπήσουν τα κανόνια μας και έρριξαν αρκετές οβίδες στον αυχένα, αλλά δεν κατώρθωσαν τίποτα, ενώ τα ημέτερα κτυπούσαν έως την νύκτα. Έγραψα στον Χρυσόστομον και Κλουκίναν. Έλαβον από Μπιλάλην ένα δέμα από κάρτες. Την νύκτα όλη η κορυφογραμμή των Ιταλών εφαίνετο ως πυροτέχνημα από τα πυρά, που έρριχναν. Ξερνούσαν ό,τι είχαν και δεν είχαν φωτοβολίδας. Ποιος ο σκοπός τους; Δεν γνωρίζομεν. Ήταν όμως ένα πανόραμα. Ζητήσαμεν να τους ρίξωμεν και δεν μας επέτρεψαν.

Κυριακή 6 – 4 – 41

Εσηκώθημεν υπό βόμβων των ιταλικών αεροπλάνων, τα οποία διήλθον άνωθέν μας και μετέβησαν προς την 9ην Μεραρχίαν, ήταν δε αρκετά. Παρά του λόχου Φράγκου έμαθον ότι την νύκτα διήλθεν εκ του αυχένος μας ο Ευστράτιον και μετέβαινεν δια υπηρεσίαν στο Κόπεσι. Όταν προχθές έγινε ο βομβαρδισμός εξ αεροπλάνων, ούτος είχε τρυπώσει σε δύο δένδρα, αλλά η ψυχή του πήγε στην Κούλουρη. Πλησίον του έκειτο χαμαί ο ανθυπολοχαγός Αποστολίδης και του εγαζώθη η χλαίνη από τις σφαίρες, χωρίς αυτός να πάθη ούτε ένα ελάχιστον. Το κανονίδι κτυπούσε αραιά – αραιά. Τα γεύμα και δείπνον δεν είχαμε τίποτα Το 3ον Τάγμα συνέβαλε τριάντα αιχμαλώτους. Το εσπέρας

ειργάσθημεν άπαντες δια την κατασκευήν καταφυγίου. Ήλθαν οι μεταγωγικοί. Είχα γράμμα από την εξαδέλφην μου Βενετίαν και από Μιχαλάν. Έγραψα στον Γέροντα, Δάφνην και Μπιλάλην. Κατά τας 11 μ.μ., επληροφορήθημεν την κήρυξιν του πολέμου της Γερμανίας προς την Ελλάδα, Σερβίαν κ.τ.λ. Έκαστος δύναται να εικάση τι θα ελέχθη, διότι ευρίσκοντο και άλλοι αξιωματικοί ενταύθα. Όλοι είχαμε στενοχωρηθή πάρα πολύ. Εγώ είχα βράσει νερόν και με τον παγούριον έκανα κομπρέσες και έβαλα επάνω στο συκώτι και στόμαχόν μου, διότι με πονούσαν. Δεξιά μας έγινε συμπλοκή και κτύπησαν πάλι αρκετά τα όπλα με το συνηθισμένον πλέον μπαράζ. Κατά την 2αν μεταμεσονύκτιον άρχισε να γίνεται χαλασμός κόσμου από τα κανόνια κ.τ.λ. Φωτοβολίδες έπεσαν πολλές. Δεν ηκούγετο άλλο τι, εκτός από “μπουμπουου, μπουμπουου ...”. Ταύτα εγίνοντο στο 1736 (εκεί που εφονεύθη ο Νικηφόρος). Το πρωί επληροφορήθημεν ότι ενήργησαν επίθεσιν εκεί οι Ιταλοί, αλλ' απεκρούσθησαν από τους δικούς μας.

Δευτέρα 7 – 4 – 41

Το πρωί, μετά την διανομήν της ζαχάρεως και σταφίδας, επεδόθημεν στο σκέπασμα του καταφυγίου. Δια γεύμα είχαμε κρέας με κρεμμύδια, το εσπέρας όρυζα. Το κανόνι κτυπούσε κατά διαστήματα. Έρριξαν μερικές στην Γράμποβα, το πολυβόλον όμως από εμπρός μας κτυπούσε πολύ. Την ημέραν αυτήν την διήλθομεν εν μεγάλη αγωνία, ελλείψει νέων της εξελίξεως της διαμορφωθείσης καταστάσεως, λόγω του πολέμου με την Γερμανίαν. Άπαντες είμεθα στενοχωρημένοι. Ο Ταγματάρχης μας μας είπε ότι εις πλείστα σημεία του μετώπου παρατηρηταί μας βλέπουν να μεταφέρουν εν σπουδή προς τα όπισθεν τους Εφοδιασμούς τους οι Ιταλοί. Εκ τούτου εικάζεται ότι φοβούνται πλευροκόπησιν από τους Σέρβους. Το εσπέρας διήλθεν εκ του αυχενίσκου μας το πυροβολικόν, όπερ προ ημερών είχον συναντήσει και μετέβαινεν εις ενίσχυσιν της 9ης Μεραρχίας. Ως νέον μας είπαν ότι η 9η κατέλαβε τέσσερα – πέντε υψώματα. Και ούτοι άπαντες ήταν κατηφείς, ένεκα της αβεβαιότητος. Κατά την 3ην πρωινήν ετινάχθημεν επάνω από τον δαιμονιώδη κρότον του τηλεφώνου. Καλούσε ο Ταγματάρχης. Πρόκειται να γίνη εγχείρημα (θέλουν να συλλάβουν Ιταλόν δια πληροφορίας και, αν μας ζητηθή ενίσχυσις, θα βάλωμεν αμέσως πυρά, καθώς και το πυροβολικόν μας). Αμέσως ετάχθημεν εις τάξιν μάχης. Αναμέναμε έως τας 6 το πρωί, αλλά η δια φωτοβολίδος ενίσχυσις δεν εζητήθη. Ηκούσθησαν μόνον μερικοί τυφεκιοβολισμοί. Από την Γράμποβαν το 3ον Τάγμα έρριξε τρεις όλμους. Το κρύο μαζί με την ψιλήν βροχήν είναι δαιμονισμένο, δια τούτο το στρώσαμε πάλι στον ύπνον.

Τρίτη 8 – 4 – 41

Ξύπνησα κατά τας 1 π.μ. Ο αέρας είναι δαιμονισμένος και έχει πολύ κρύο. Δια γεύμα είχαμε ρεβύθια, το εσπέρας μακαρόνια. Εγώ οσάκις έχουν μακαρόνια ή όρυζα δεν τρώγω, αρκούμαι εις ένα τέιον. Ζάχαρη έχω αρκετήν. Προχθές έστειλα και του Λεοντίου μερικήν. Θα έχω μια και μισή οκά. Δίνω πάντοτε τα τσιγάρα μου και παίρνω ζάχαριν. Η αβεβαιότης εξακολουθεί, ελλείψει νέων. Περί την 1 μ.μ., άρχισαν κα έβαζαν οι Ιταλοί με πυροβολικόν και όλμους δεξιά μας, τους απήντησε όμως το πυροβολικόν μας. Έως το εσπέρας εξηκολούθησε η μονομαχία των όπλων αυτών. Έρριξαν αρκετές και σε εμάς και στο Σεντεπρέντια. Εκεί εφονεύθη εις Αλβανός και ένα βόδιον και ετραυματίσθησαν δύο μικρά παιδιά. Όλην την ημέραν εξακολουθούσε να βρέχη και ο αέρας με το κρύο, το οποίον εδυνάμωσε έτι περισσότερον. Το απόγευμα μετέφεραν οι άνδρες ξύλα δια να σκεπάσουν καλύτερα το καταφύγιον. Κατόπιν κατήλθομεν στον αυχενίσκον, ο οποίος απέχει από τα αντίσκηνα περί τα 200 μέτρα, διέρχεται δε ο δρόμος Σεντεπρέντιας προς Γράμποβαν κ.λ.π. Όταν θέλαμε να μάθωμεν τίποτε, ερχόμεθα εδώ και ερωτούμεν τους διερχομένους συναδέλφους και μας λέγει ό,τι γνωρίζει έκαστος. Εδώ στο Μέτωπον δρα το πρακτορείον “αρβύλας”, την έχομεν δε ονομάσει την τοποθεσίαν αυτήν “Παραλίαν”. Ολίγα μέτρα όπισθέν της υπάρχουν ημικατεστραμμένα χαρακτώματα, τα οποία χρησιμοποίησαν οι Αγγλογαλλοσέρβοι το 1918, διότι και τότε το Μέτωπον εδώ ήταν για πολύν καιρόν στάσιμον. Υπάρχουν και ημιβυθυσμένοι πελώριοι λάκκοι, οι οποίοι έχουν γίνει από το βαρύ πυροβολικόν των. Η Γράμποβα ήταν κωμόπολις με

πεντακόσια περίπου σπίτια και κατεστράφη τότε. Τώρα ζήτημα είναι, εάν θα έχη εβδομήντα – ογδόντα σπίτια.

Στο Μέτωπον εδώ λέγουν δεν έχουν ενεργήσει άχρι του νυν επίθεσιν οι Ιταλοί, διότι φοβού΄νται τον από έμπροσθέν μας κομμένον βράχον, όστις είναι γεμάτος πολυβολεία, τα οποία δεν δύνανται να καταστρέψουν, καθ' ο βράχοι. Οι Ιταλοί έχουν όμως τον κώνο, όστις βλέπει όλα τα μέρη της γραμμής και δεν τολμάμε να κινηθούμε την ημέραν. Την κορυφογραμήν, που έχουν οι Ιταλοί, την είχαν καταλάβει οι δικοί μας, αλλά οι περισσότεροι άνδρες αμέλησαν και έπεσαν στο πλιάτσικο, πράγμα, όπερ αντελήφθησαν οι Ιταλοί, και ενεργήσαντες αντεπίθεσιν το ανακατέλαβον ευχερώς και συνέλαβον και μία διμοιρίαν πολυβόλων, που λέγουν ότι ήταν του Μπάλα, αιχμαλώτους.

Υπνώσαμε ατά τας 2 π.μ., διότι κατά τας 11 μ.μ., μας έδωσε ο Ταγματάρχης μας το ανακοινωθέν της 1ης ημέρας του Γερμανοελληνικού πολέμου. Ευχαριστήθημεν, διότι τους κρατά εκεί ακόμα η γραμμή Μεταξά κ.λ.π. Το σπουδαίο είναι ότι με την κήρυξιν αυτού του πολέμου, ο Χαϊλέ Σελασιέ εισήρχετο στην Αντίς Αμπέμπα. Ήλθαν μεταγωγικοί. Είχα γράμμα από Αργυράκην, Μπιλάλην (και κάρτες) και από Δημ. Μαύρην.

Τετάρτη 9 – 4 – 41

Ξύπνησα κατά την 6ην πρωινήν. Διένειμα την ζάχαριν, σύκα πακέτο, τυρόν και ολίγον χαλβάν. Ο καιρός είναι βροχερός και έχει αρκετόν κρύον. Κατά τας 9 π.μ. Άρχισαν και μας έρριχναν οι Ιταλοί. Έρριξαν αρκετές οβίδες, μας διέταξαν όμως και τους αποστείλαμεν και εμείς μερικά βλήματα. Τα πολυβόλα κακάριζαν όλην την ημέραν. Έγραψα στον Μπιλάλην, Αργυράκην και Μαύρην. Το εσπέρας έπεσα δια να υπνώσω ενωρίς, αλλά μόλις κατεκλίθην, μας ειδοποιεί ο Ταγματάρχης ότι έχει σαφείς πληροφορίας ότι οι Ιταλοί είναι έτοιμοι όπως μας επιτεθούν απόψε, καθ' ότι ο καιρός βοηθούσε, ων ομίχλη. Όθεν πρέπει να προσέξωμεν πολύ. Μας έδωσε τα στοιχεία δια τας φωτοβολίδας, με τας οποίας θα μας εζητείτο η ενίσχυσίς μας κ.τ.λ. Εμείς εδώ πάντοτε ρίχνομεν με τον έναν όλμον, "Νίκη"¨αριθ. 255. Τον έτερον τον ονομάζομεν "¨Ελευθερία", έχει δε αριθ. 126. Απόψε μας είπε ότι πρέπει να βάλωμεν προς το μέρος, που είναι εστραμμένη η "Ελευθερία" (ούτος ήταν ο ημέτερος όλμος). Διότι δεν της είχαμε εις την βάσιν της βάρος και μόλις θα ρίχναμε, θα μετακινείτο, με όλον δε το σκότος, που ήταν, καταφέραμε με έναν στρατιώτην και σχίσαμε ένα τσουβάλι, το γεμίσαμε χώμα και το θέσαμε επάνω στην βάσιν και δεν είχαμε πλέον φόβον να μας πέση προς τα εμπρός. Ωρίσαμε φρουρούς και περίπολον να προσέχουν κ.τ.λ. Οι πολυβοληταί είχαν και ούτοι ετοιμάσει τα πολυβόλα τους. Κατά το μεσονύκτιον άρχισαν να κτυπούν κατ' αρχάς τα πολυβόλα και αμέσως οι όλμοι και οι χειροβομβίδες. Πυροβολικόν δεν ηκούσθη. Εμείς ήμεθα έτοιμοι και αναμέναμεν φωτοβολίδας, μας λέγει όμως ο Ταγματάρχης: "Εμπρός, τι αναμένετε; Διατί δεν τους ρίχνετε;". Είπε όμως και ερρίξαμε πάλι με την "Νίκην" και όχι με την "Ελευθερίαν", διότι από το μέρος, που βάζει η "Νίκη", ρίχνουν οι Ιταλοί. Για 5-7 λεπτά τους ρίξαμε περί τα τριάντα βλήματα και μόνον με τον έναν όλμον. Μόλις παύσαμε, δεν ηκούγετο τίποτα από τους Ιταλούς. Ο Ταγματάρχης ήταν όλο χαρά και μας συνεχάρη. Του είπαμε αν μας δώση νέον τι του Μακεδονικού Μετώπου, δεν γνωρίζει όμως τίποτα. Κακός οιωνός. Κατά τας 2 π.μ., κτύπησαν αρκετά αριστερά μας, χωρίς όμως να μάθωμεν τι έγινε. Απόψε ο καθένας μας θα πέσαμε κάτω και από δέκα φορές από τις λάσπες. Απαίσιος τόπος, "σκατοβούνια", που μας έλεγε ο Παπαδόπουλος.

Πέμπτη 10 – 4 – 41

Ξύπνησα κατά τας 10 π.μ. Το κρύον είναι δυνατόν και χιονίζει. Στενοχώριαι εις πάντα δια την αβεβαιότητα, πάντως όμως αναμένομεν ότι θα δοθή κάποια λύσις. Ή θα αναχωρήσωμεν από εδώ ή αιχμάλωτοι θα πιαστούμε, κάτι το περιπετειώδες αναμένομεν. Το πρακτορείον "αρβύλας" λέγει πολλά, μα πού να τα γράψη κανείς..... Έως το εσπέρας είχαμε απόλυτον ησυχίαν και ο Ταγματάρχης μας μας λέγει: "Βρε, δεν θέλετε να έχουν φύγει οι Ιταλοί; - Και πού το ξεύρεις, κύριε Ταγματάρχα; - Δεν φαίνεται καμιά κίνησις, αλλά και δεν ακούσθησαν να κτυπούν", μας είπε δε ότι ο σερβικός στρατός κοντεύει να φτάσει στο Δυρράχιον. Φευ! Απίστευτον. Έλεγε δε πως θα στείλη

περίπολον να πάη στας γραμμάς να ιδή. Δεν μάθαμε όμως τι έκαμε.

Φαγητόν είχαμε φασόλια – όρυζα. Το απόγευμα βρήκαμε τον Λοχαγόν μας και μας μάλωσε δια τα πυρομαχικά, που καύσαμε,, ότι είναι πολλά κ.τ.λ. Και αυτοί βασανίζονται εκ της αβεβαιότητος. Κατά το βραδάκι το πρακτορείον "αρβύλα" άρχισε να μας πασάρη ανησυχητικάς ειδήσεις, άρχισε δε και το ιταλικόν πυροβολικόν και πολυβόλα να μας χαιρετούν. Δεν βλέπαμε όμως τίποτα από την πολλήν ομίχλην. Έρριξε και αρκετόν χιόνι. Κατά τας 9 μ.μ., κατήλθομεν στον αυχενίσκον μας, βλέπουμε δε στρατόν να φεύγη. Τι να τρέχη; Φεύγουν νοσοκομεία, μαγειρεία κ.τ.λ. Άπαντες οι συνάδελφοι αμίλητοι. Κακά μαντάτα! Παρά των μεταγωγικών μας πληροφορούμεθα ότι ίσως οπισθοχωρήσωμεν. Κατά διαστήματα έβαζαν και στον αυχένα οι Ιταλοί (Οσάκις περνούσε στρατός πολύς από τον αυχένα, οι Ιταλοί βάζουν προς τα εκεί, και εικάζεται ότι κάποια προδοσία γίνεται παρά των Αλβανών). Βλέπομεν πάντα ένα φως στην Γράμποβα, μα δεν μπρούν να ανακαλύψουν πού είναι. Άπαντες είμεθα άγρυπνοι. Οι πολυβοληταί αναμένουν στα πολυβολεία τους (κατά διαταγήν του 3ου Τάγματος). Εγώ έλαβον επιστολήν από Σαρρήν, παπά – Δαμιανόν και από θείαν μου Ιωάνναν.

Κατά την 1 μεταμεσονύκτιον ήλθαν οι τηλεφωνηταί και πήραν την μίαν γραμμήν του καλωδίου – διότι είχε δύο – του τηλεφώνου (Οι Ιταλοί λέγουν έχουν μηχάνημα, με το οποίον μπορούν από αρκετά μακριά να παίρνουν και ακούν, ό,τι λέγομεν εμείς στο τηλέφωνον, όταν όμως έχη δύο καλώδια, δεν δύνανται να κλέψουν. Δια τούτο ουδέποτε, όταν τηλεφωνούσαμε, αναφέραμε τον τόπον διαμονής μας κ.λ.π. Το εδικόν μας τηλέφωνον είχε αριθ. 24. Το Τάγμα είχε σ.τ., το Σύνταγμα σ.τ. Εκεί, που είναι ο Λεόντιος λέγονται "οι όλμοι"¨και ούτω καθεξής).

Παρά των τηλεφωνητών επληροφορήθημεν ότι η Ρώμη και το Βερολίνον ανήγγειλαν ότι κατελήφθη η Θεσσαλονίκη. Άσχημα πλέον μαντάτα! Στενοχωρίαι και ανησυχίαι. Ο σκοπός μας ανήγγειλε ότι προς Γράμποβαν ρίχνουν φωτοβολίδας, δεν ήταν όμως δια εμάς. Κτύπησαν αρκετήν ώραν προς το μέρος εκείνο τα πολυβόλα και πυροβολικόν. Κατά τας 4 π.μ., άρχισε πάλι να χαλά ο κόσμος από τα μπαράζια. Καθιστός, όπως ήμουν, άνοιξα την θύραν του αντισκήνου και κοίταξα προς το Τομόρι. Με όλον όπου χιόνιζε, ήταν ένα πανόραμα να βλέπει κανείς. Το μπαράζ αυτό υπερέβαινε κάθε προηγούμενον. Φρικτόν πράγμα ο πόλεμος! Σκέπτομαι τι θα γίνεται στο μέρος εκείνο, που είναι γεμάτον χιόνι, και να εξακολουθή να χιονίζη, να υποχρεώνεσαι να επιτίθεσαι ή σου επιτίθενται. Θα τιμωρηθούν οι αίτιοι του Πολέμου, αλλά και εμείς, εάν, βέβαια, ζήσωμεν. Ανεξερεύνητοι αι βουλαί του Υψίστου! Παρηγορούμαι ενθυμούμενος τους παλαιούς πολέμους του Ισραήλ, ότι παραχωρούνται ούτοι δια παιδαγωγίαν των ανθρώπων. Πρόσφατον παράδειγμα έχομεν την αμαρτωλόν Γαλλίαν. Θα συμβή το όμοιον και εις ημάς; Κύριος οις κρίμασιν οίδε. Γενηθήτω, Κύριε, το θέλημά Σου!! Ζηλεύω κα μακαρίζω τον Νικηφόρον, παρακαλώ δε τον Θεόν να οικονομήση να γίνη ό,τι ειναι συμφέρον της ψυχής μου, φοβούμαι όμως και δεν θέλω να τραυματιστώ ή και συλληφθώ αιχμάλωτος. Εάν είναι να έρθη, τον ικετεύω να είναι μια και καλή. Σύ, Κύριε, γινώσκεις κάλλιον ημών. Γενηθήτω το θέλημά Σου.

Το εσπέρας οι μεταγωγικοί παρέλαβον, όπως μεταφέρουν στον Λόχον μας ό,τι παριττά πράγματα έχομεν. Από τα δυσάρεστα νέα κ.τ.λ., σκέψεις δεν υπνώσαμε καθόλου.

Παρασκευή 11 – 4 – 41

Το πρωί το χιόνι ήταν αρκετό εις πάχος, εξακολουθούσε δε να χιονίζη όλην την ημέραν. Το κρύον είναι έτι περισσότερον δριμύ. Το αντίσκηνό μας έτρεχε. Το μεσημέρι είχαμε κρέας με μακαρόνια, το εσπέρας μακαρόνια. Το κανόνι κτυπούσε προς τα αριστερά μας έως το μεσημέρι. Δια την νυκτερινήν επίθεσιν επληροφορήθημεν ότι την ενήργησαν οι Ιταλοί και κατέλαβον τα τρια υψώματα, που τους είχαν πάρει οι δικοί μας προ ημερών. Είναι δραματική δια όλους μας και αύτη η ημέρα, ένεκα της αβεβαιότητος. Φήμαι ότι θα οπισθοχωρήσωμεν, ότι οι Γερμανοί προχώρησαν πολύ στην Ελλάδα κ.τ.λ. Το εσπέρας μας είπε ο Ταγματάρχης ότι θα γίνη εγχείρημα την νύκτα και να έχουμε τον νουν μας μήπως μας ζητήσουν βοήθεια. Θέλει να κάμη ωρισμένας παρατηρήσεις ή και συλλάβη τινά Ιταλόν. Εγώ και ο Ανθυπασπιστής πέσαμε δια ύπνον πολύ ενωρίς. Την νύκτα ήλθε ο Καράλης και τον ακούω να λέγη: "Πού να κοιμηθής σε αυτό το ψυγείο;" Πραγματικά είναι ψυγείον. Μας είπε και ό,τι έμαθε στον αυχένα μας, που πήγε. Η Σερβία συνθηκολόγησε. Η

κυβέρνησίς μας έπεσε. Στην Θεσσαλονίκην πήγαν περί τα τετρακόσια γερμανικά αεροπλάνα και έρριξαν προκηρύξεις μόνον, χωρίς να βομβαρδίσουν, και ότι θα συνθηκολογήση και η Ελλάς κ.τ.λ. Εξακολουθεί δε να χιονίζη.

Σάββατον του Λαζάρου 12 – 4 – 41

Τελευταία ημέρα εδώ. Εσηκώθην κατά τας 10 π.μ. Αι νυφάδες (καθώς ενθυμούμαιι ότι τας λέγει ο θείος Χρυσόστομος – και να είχα να μελετήσω ολίγον Χρυσόστομον!!) της χιόνος εξακολουθούν να πίπτουν. Θα έχη πάχον άνω των 50 εκατοστών και κρύο, κρύο!!! Κατά τας 11 π.μ., μας είπε ο Λοχαγός μας ότι ο Λόχος μας (αυτοί που είναι στον αυχένα) θα αναχωρήσουν το βράδυ σας 7 η ώρα. Φευ!! "- Εμείς, κύριε Λοχαγέ;" Δια εμάς θα έστελνε ζώα το Τάγμα, θα αναχωρούσαμε, θα περνούσαμε από εκεί (τον αυχένα) και θα ξεκινούσαμε όλοι μαζί. Αποστείλαμε δύο στρατιώτας δια υπηρεσίαν στον Λόχον και έγραψα στον Λεόντιον ότι εάν τυχόν δεν συναντηθώμεν, θα προσπαθήσωμεν να ανταμώσωμεν στην Θεσσαλονίκην και από εκεί κατευθυνθώμεν εις Άγιον Όρος. Τους στείλαμε τους στρατιώτας ημέρα, διότι είναι ομίχλη, εξακολουθεί δε να χιονίζη. Ετοίμασα τα πράγματά μου και συνεδέθην και εγνωρίσθην έτι περισσότερον με τον στρατιώτην Γέρου. Κατά το απόγευμα το κρύο εδυνάμωσε πολύ. Τα παγούρια μας κρυστάλλιασαν.

7. Η υποχώρηση

Σάββατον Λαζάρου 12 – 4 – 41

Περί την 7ην απογευματινήν, μας φώναξε ο Ταγματάρχης και μας είπε να του αποστείλωμεν έναν στρατιώτην, όπως δια τούτου μας αποστείλη την διαταγήν, δι' ης θα εντελλώμεθα πώς θα αναχωρήσωμεν κ.τ.λ. Έλεγε να αποστείλωμεν αμέσως περίπολον, όπως παραλάβη Αλβανούς με ζώα δια να φορτώσωμεν τα πράγματά μας κ.τ.λ. Να αποστείλωμεν στρατιώτας στον αυχενίσκον να παρακολουθήσουν τον στρατόν, που θα διήρχετο από εκεί, και όταν πλησιάζη να διέλθη το 3ον Τάγμα να το ακολουθήσωμεν, και ότι το Τάγμα μας θα αναχωρήσε τελευταίον. Η ώρα θα είναι 8. Ποίους στρατιώτας να απόστείλωμεν στον αυχένα, που άπαντες ετοιμάζονται; Τρεις πήγαν δια τα ζώα και δύο μετέφερα το τηλέφωνον. Αφού εγώ με τον Καράλην είχαμε κανονίσει τα πράγματά μας, μετέβημεν μαζί με ένα στρατιώτην στον αυχενίσκον. Μόλις ανακοινώθη ότι θα αναχωρήσωμεν, φύσηξε ένας βίαιος και παγερός βοριάς και διέλυσε την ομίχλην και τα σύννεφα. Η σελήνη είναι πανσέληνονς και φέγγει πολύ. Κρυώναμε πολύ και δια τούτο τρέχαμε δια να διατηρώμεν θερμά τα ποδάρια μας. Οι Ιταλοί μας διέκριναν από το μέρος της Γράμποβας και μας έρριξαν μερικάς ριπάς πολυβόλου, οι σφαίρες σφύριξαν άνωθέν μας και ολίγον πιο πέρα ηκούσθη, που έπεσαν μέσα στα χιόνια. Αρχίσαμε αν φοβώμεθα, διότι με αυτή την αστροφεγγιά και τα κάτασπρα χιόνια ενδέχεται να ιδούν οι Ιταλοί, οπότε ποιος θα κατορθώση να διέλθη εκ του8 περιφήμου αυχένος; Ευτυχώς όμως, ως θα ίδωμεν πιο κάτου, ότι κοιμώνταν ύπνον βαθύν. Άρχισαν, λοιπόν, να διέρχωνται στρατιώται, πυροβολικόν, τραυματίαι, ζώα κ.τ.λ. Όταν άρχισε να περνά το 3ον Τάγμα, αποστείλαμεν τον στρατιώτην να ειδοποιήση τον Ανθυπασπιστήν μας. Εκάστου τάγματος θα προπορεύωνται οι όλμοι. Μόλις διήλθον οι όλμοι του 3ου Τάγματος, αναχωρήσαμε εκ του αυχενίσκου και πορευόμεθα προς τα αντίσκηνά μας. Σε ένα μερός το χιόνι μας έφτανε έως την μέσην (διότι το συγκέντρωσε τόσο πολύ ο άνεμος). Οι Ιταλοί μας έρριξαν δύο – τρεις ριπές πολυβόλου, διότι βαδίζαμε στην κορυφογραμμή και μας είδαν, αλλά ευτυχώς πέρασαν πάλε πολύ υψηλά. Μόλις φτάσαμε, οι άλλοι ξεκινούσαν. Είχαν φτάσει τα ζώα από ένα μονοπάτι και δια τούτο δεν τα είδαμε εμείς. Εάν δεν πηγαίναμε μόνοι μας, θα αναχωρούσαν χωρίς να τους αντιληφθώμεν. Φασαρίες, τρεχάματα! ... Είχαν αφήσει και ένα κιβώτιον πυρομαχικά. Τα αντίσκηνά μας τα αφήσαμε, διότι δεν μπορούσαμε να τα ξεκουμπώσωμεν από τον πάγον. Με πολλά βάσανα κατώρθωσα και έβαλα σε ένα ζώον το σακκίδιόν μου και την μάσκαν μου και μετέφερα μόνον τον γυλιόν μου. Αναχωρήσαμε, κατήλθομεν στον δρόμον και δεν αναμέναμε να τελειώση το 3ον

Τάγμα, αλλά ανακατευθήκαμεν και βαδίζαμε. Πιο κάτου σταμάτησα και διώρθωσα τον όλμον, διότι δεν τον είχα φορτώσει καλά. Ολίγον πιο κάτου αναγκάσθηκα και τον ξεξορτώσαμε και τον κανονίσαμε κανονικά. Μόλις περνούσαμε από την Σεντεπρέντια, άρχισαν και έρριχναν οι Ιταλοί στον αυχένα.

Το τάγμα μας, επειδή δεν είχε ζώα, αναγκάστηκε και πήρε αρκετά ζώα αλβανικά, μαζί με τους ιδιοκτήτας Αλβανούς. Εις ημάς έστειλε έξη – επτά ζώα. Ο Αλβανός του ζώου, που μετέφερε τον όλμον μου, όταν ήκουσε να βάζουν οι Ιταλοί στον αυχένα, επροσποιήθη ότι τον έπιασε πονόκοιλος και έπιπτε κάτω. Μετά από πολλήν ταλαιπωρίαν αναγκάσθημεν και τον αφήσαμε και συνωδεύαμε μόνοι μας το ζώον. Είπα στον λοχίαν Καράλην να αναθέσωμεν σε έναν στρατιώτην μας να οδηγή το ζώον κ.τ.λ., αυτός όμως θύμωσε και μου λέγει πάντοτε θα είμαι ιδιότροπος και θα ιδώ τι ωραία που θα υπάγη το ζώον. Προχωρώντας συνηντήθην με τον ταγματάρχην Παράσχον. "- Τι νέα, ρε γυαλάκια; - Με ειρωνεύεσαι, κύριε Ταγματάρχα; - Έλα κοντά να σου ειπώ εγώ νέα. Η Τουρκία και Ρωσία βγήκαν στον Πόλεμον κατά της Γερμανίας. Οι Σέρβοι κατέλαβον το Δυρράχιον – Τότε, αφού διαδραματίζονται τοιαύτα γεγονότα, διατί φεύγομεν από εδώ; - Μας πιέζουν οι Γερμανοί ..... ". Στην άκρην του χωριού και όταν θα αρχίζαμε να κατερχώμεθα τον αυχένα, σταματήσαμε ολίγον. Οι Ιταλοί έρριχναν. Παρακαλούσα με θέρμην τον Θεόν μας ή εν ακαρεί ή καθόλου. Πού να τραυματισθής και πέσης μέσα σε αυτά τα χιόνια; Σε μερικάς τοποθεσίας υπερέβαινον το μέτρον στο πάχος. Ανερχόμενοι άρχισαν να πίπτουν κάτου τα ζώα. Τα έσυραν ολίγον έξω από το μοναδικόν μονοπάτι και περνούσαν ο άλλος στρατός. Στην Γράμποβαν και κομμένον βράχον κτυπούσαν τα πολυβόλα μας, με νευρικότηα όμως. Της Γράμποβας όμως σταμάτησε. Το φεγγάρι ολοστρόγγυλο. Στα μισά του αυχένος κρημνίζεται ένα ζώον με πυρομαχικά μας. Προσπαθήσαμε να το σηκώσωμεν, μα αυτό κόλλησε μέσα στα χιόνια. Το ζώον με τον όλμον προχωρούσε μόνο του. Λέγω: Δεν προχωρώ να παρακολουθήσω το ζώον; Μόλις βάδισα περί τα δέκα βήματα, σκάζει μια οβίς περί τα 50 – 70 μέτρα πιο εμπρός μας. Μόλις εσηκώθην και επροχωρούσα ακούω και κάνει "ξτουου". Έπεσε οβίδα εις απόστασιν δέκα μέτρων και δεν έσκαζε; Όλοι κάναμε τον στραυρόν μας και εδοξάσαμε τον Θεόν. Ολίγον πιο επάνω είχε γύρει το ζώον, το είχαν παραμερίσει και περνούσαν ο άλλος κόσμος. Προσευχόμην και άρχισα να το ξεφορτώνω. Αν είναι να έρθη καμιά, ας έρθη. Ευτυχώς όμως αυτή είναι η τελευταία, δεν έρριξαν άλλη. Τα σχοινιά είχαν παγώσει, δεν ήξευρα τι να ενεργήσω. Δια της υπομονής το σήκωσα. Τα χέρια μου κολούσαν στον όλμον, όταν τον έγγιζα. Ήλθε και ο Καράλης. Τότε τον αρχινώ στις φωνές: "Το βλέπεις ότι δεν είμαι κοιμισμένο σκουλίκι, παρά είμαι προνοητικός κ.τ.λ." Μηλιά αυτός. Φορτώσαμε και προχωρώντας είδαμε δυο κιβώτια πεταμένα, δικά μας. Φτάσαμε στην κορυφήν. Εκεί είχε πέσε ένα αλβανικό ζώον με τα πράγματα του Καράλη και πήγε εκεί και δεν εσηκώνετο. Εγώ κατήλθον όπισθεν του αυχένος (δεν είχε πλέον άμεσον φόβον). Εδώ, όταν ανερχώμεθα τον Μάρτιον, ο δρόμος ήταν ανώμαλος, τώρα δε έχει διορθωθή και είναι σαν αμαξιτός. Εκεί βρήκα δύο στρατιώτας μας και φιλονικούσαν δια να φορτώσουν ένα ζώον με πυρομαχικά, το οποίον είχε εγκαταλείψει ο Αλβανός. Ολίγον πιο κάτου βρήκα τον Ταγματάρχην μας μαζί με τον Υποδιοικητήν και άλλους αξιωματικούς. Μου λέγει ο Ταγματάρχης: "Πού είναι ο Λόχος;" Του λέγω ότι αυτός πρέπει να μου είπη πού είναι. Ο Λόχος μας είχε προχωρήσει. Ακόμα και ο λοχίας Καράλης έφυγε, χωρίς να τον εννοήσω, ήμουν δε με τέσσερες στρατιώτας ιδικούς μας. Εννοείται ότι στρατός διέβαινε ακαταπαύστως. Μας είπε ο Ταγματάρχης να αναμένωμεν εκεί και θα μας κανόνιζε. Τον έναν στρατιώτην, ονόματι Παντελήν Χρυσοχόον, εξ Αθηνών, τον πόνεσε το χέρι του από το κρύο και έκλαιγε. Το τρίψαμε και του έδωσα ένα γάντι και τον έδιωξα με έναν άλλο μαζί (αργότερα έμαθον ότι ο στρατιώτης αυτός, τον πονούσουν οι ελιές του, και παρέμεινε εις το νοσοκομείον της Κορυτσάς και ήδη λέγουν ότι ευρίσκεται αιχμάλωτος στην Ρώμην). Ανέμενον, λοιπόν, με δύο στρατιώτας. Κάθε πέντε λεπτά αλλάζαμε το να βαστάμε το ζώον, διότι παγώναμε. Τα παγούρια μας ήταν παγωμένα, στα μουστάκια μας κρέμονταν κρύσταλλα. Στο κάτου μέρος του μπαστουνιού μου είχε δημιουργηθή ένα παγωμένο στρογγύλο πράγμα από χιόνι, σαν ένα πορτοκάλι. Ομοίως στα κορδόνια των υποδημάτων μου ήταν στις άκρες στρογγύλος όγκος, ωσάν μεγάλα καρύδια. Σε ένα κατωφερές μέρος, από τον πάγον έπιπτον στρατιώτες και ζώα. Έπεσε και εκείνο, που είχε τα πυρομαχικά μας, και παρ' ολίγον να κτυπήση πολύ τον στρατιώτην. Να το φορτώσωμεν; Διν μπορούσαμε μόνοι μας, άλλος τινάς δεν μας βοηθούσε, και δια τούτο το αφήσαμε εκεί, αφού κυλήσαμε τα πυρομαχικά κάτω. Επί αρκετήν ώραν παρέμειναν εκεί και υπεδείκνυα στους διερχομένους να βαδίζουν στην

κατωφέρεια αριστερά για να μην πέσουν εις ένα γκρεμόν, διότι γλυστρούσαν. Αναμένοντας τον Λόχον μου εδέησε και έφυγα με τους τελευταίους. Κατερχόμενος προς το Κόπεσι το ζώον το ωδηγούσα μόνος μου και με πολλή προσοχήν, διότι γλιστρούσε. Κατώρθωσα να τους φτάσω μαζί με τον Κλαριδόπουλον και Μιχαήλ. Έξωθεν του Κόπεσι είχαν συναθροιστή κατά τάγματα ο στρατός και μας ανέμενον. Είχαν στενοχωρηθή, που δεν είχαμε φτάσει και είχε έλθει εις αναζήτισίν μας ο Καράλης με άλλα παιδιά. Μόλις έφτασα, πρώτη μου λέξη ήταν: “Τί γίνεται ο Λεόντιος;”. Ούτος είχε αδημονίσει, διότι εβράδυνα. Τους εδιηγήθην τας περιπετείας μου και παρέλαβον το ζώον με τον όλμον και το ανέθεσαν, να το οδηγούν, σε δύο στρατιώτας, τον Βασιλείου και τον Ρούσσον.

Κυριακή των Βαΐων 13 – 4 – 41

Ξεκινήσαμε με κατεύθυνσιν προς Μογλίτσαν. Προτού φθάσωμεν στο χωριό, άρχισε να φέγγη. Διαβαίνοντας μίαν μικράν ανωφέρειαν, η οποία ήταν ωσάν γιαλί από το χιόνι, άρχισαν να πίπτουν τα ζώα, μερικά κρημνίστηκαν στους βράχους. Εγώ ευρέθην όπισθεν ενός ζώου με όλμον και εβοήθησα και το φορτώσαμε. Διότι δεν είχε πέταλα το ζώον, ώσπου να φτάσωμε στην κορυφήν του χωρίου, το φορτώσαμε πέντε φορές. Στη κορυφήν και δίπλα από μίαν βρύσην, βρίσκω τον στρατιώτην Βασιλείου να κλαίη, μη γνωρίζοντας τι να πράξη, διότι του έπεσε το ζώον και ήταν μόνος του. Του συνέστησα υπομονήνκαι με ηρεμίαν φορτώσαμε και με μεγάλην προσοχήν βαδίζαμε, βαστώντας τα ζώα από τα σάγματα δια να μη γέρνουν. Όταν είδα τον Βασιλείου σε αυτά τα χάλια, εφοβήθην, διότι όπισθέν μας δεν έβλεπα πολύν στρατόν. Προτού εξέλθωμεν του χωρίου Μογλίτσα, βρήκα τον Καράλην, ο οποίος είχε παραμείνει δια να φορτώσουν το ζώον, που έπεσε στους βράχους. Μου είπε ότι άφησαν τις γαλέτες και κάτι τυριά, που είχαμε για εφεδρικές τροφές. Ομοίως είδα να επιστρέφη και ο Λεόντιος, όπως παραλάβη κάτι τηλέφωνα, που είχον πέσει εκεί στους γκρεμούς. Το ζώον με τον Αλβανόν και τον όλμον το πήρε ο Καράλης, διότι εγώ υπέφερα πολύ, πονούσε το στομάχι μου. Να φορτώσω έξη – επτά φορές τον όλμον και να μην φοράω την ζώνην του στομάχου! Υπέφερα πολύ. Μόλις αφίχθημεν εις ένα ύψωμα, συνηντήθην με τον υπολοχαγόν Παναγουλάκην και ξαπλώσαμε να ξεκουράσωμεν ολίγον. Μόλις καθήσαμε, πίπτει εμπρός μου ένα ζώον με όλμον του Λόχου μας, αλλά το φόρτωσαν οι στρατιώται, που ωδηγούσαν το ζώον. Από το ύψωμα αυτό, βλέπαμε να έρχεται πολύς στρατός ακόμα και από όπισθεν του Κόπεσι. Άρχισαν όμως και έρριχναν με βαρύ πυροβολικόν οι Ιταλοί στον δρόμον ανάμεσα Κόπεσι – Μογλίτσα. Έπιπτον ευτυχώς όμως μακριά πολύ του δρόμου και δεν ήταν όπισθεν ο Λεόντιος μήπως πάθη τίποτα. Το βαρύ αυτό εσχάτως το είχαν φέρει κοντά στο Τομόρι και δια τούτο έφτανε έως την Μογλίτσαν. Όταν όμως ήμεθα εμείς στην Μογλίτσαν, δεν μαν έρριχναν. Με τον Παναγουλάκην είπαμε πολλά. Οι κοιμισμένοι οι Ιταλοί, εάν πρόσεχαν την νύκτα, που περνούσαμε από τον αυχένα, θα μας έβλεπαν και, εάν έκανα πυρά φραγμού, αλλοίμονό μας, ποιος θα γλύτωνε; Όπως γνωρίζομεν, μόνον ένας δρόμος υπάρχει εκεί. Το ίδιον συμβαίνει και αυτήν την στιγμήν (είναι ημέρα πλέον). Ρίχνουν τις κανονισμένες τους βολές, δεν βλέπουςν ότι διαβαίνει τόσος στρατός. Για κάθε ενδεχόμενον λέγω, ας φύγω μήπως και κάνουν λάθος και έρθη καμιά κατά εδώ. Κατήλθομεν της περιβοήτου χαράδρας και κατωφέρειας. Στου Νικολάρα είχε μείνει ο Καράλης και έλεγε οι του 2ου Τάγματος θα βαδίσωμεν αριστερά. Υποθέτω να έγινε αυτός ο χωρισμός δια να μην είναι όλο το Σύνταγμα μαζί και δίδει στόχον στα αεροπλάνα. Δια τούτο κατήλθομεν στον αμαξιτόν δρόμον, ολίγον πιο πέρα από τον Εφοδιασμόν του Νικολάρα και πλησίον προς τον της Ποψίστας. Εξερχόμενοι του χωρίου Νικολάρα και περνώντας από την βρύσιν, είδαμε μίαν γερόντισσαν Αλβανέζα να κλαίη, διότι φεύγομεν. Μόλις προχωρήσαμε πιο κάτου, ήλθαν δύο αεροπλάνα (ιταλικά). Προφανώς θα ήταν ανιχνευτικά. Προτού κατέλθωμεν στον αμαξιτόν δρόμον, βρήκαμε τον Λόχον μας και είχαν ξεφορτώσει τα ζώα δια να ξεκουράσουν ολίγον. Θα παραμείναμε εκεί ως το τέταρτον της ώρας, ήλθε δε και ο Λεόντιος με τα τηλέφωνα. Ώσπου να φορτώσουν τα ζώα, τρεις φορές εκρύφθημεν στο παρακείμενον δάσος, διότι ήρχοντο αεροπλάνα. Ομοίως, ώσπου να κατέλθωμεν του δρόμου, τρεις – τέσσερες φορές εκρύφθημεν. Έρριξαν και μερικές βόμβες, αλλά έπεσαν στον ποταμόν. Τι ώρα αφίχθημεν στον αμαξιτόν δρόμον δεν ξεύρω. Από τον αυχένα μας έως εδώ θα είναι 6 – 7 ώρες δρόμος. Εμείς βαδίζαμε να τον διανύσωμεν από τας 9 το εσπέρας έως

αυτήν την ώραν, πιθανόν να ήταν 9 – 10 π.μ. Στον δρόμον αυτόν βαδίζαμε έως το ηλιοβασίλεμα. Θα πέρασαν και είκοσι φορές αεροπλάνα άνωθέν μας, χωρίς όμως να μας προξενηθή καμιά ζημιά. Προ του Εφοδιασμού της Πογίστας περάσαμε μια γέφυρα, μικρού παραποτάμου του Δεβόλη και είδα να έχουν δυναμίτη έτοιμον δια να την ανατινάξουν. Εδώ άρχισα να πιστεύω ότι οπισθοχωρούμε. Στον Εφοδιασμόν υπήρχαν σφαίρες πολλές και στενοχωρήθην πολύ, πολλά σκαπανικά εργαλεία, ακόμα και σέλες. Υπήρχαν στις παράγκες και ντενεκές με μπισκότα και μας τα διένειμον, πήρα μερικά και εγώ. Διερχόμενοι της τοποθεσίας, που εχωρίσθημεν με τον Νικηφόρον, έκλαυσα πολύ. Ολίγον πιο κάτου κρημνίζεται ένα ζώον με τον όλμον, παρουσία του Λοχαγού. Τι να κάνω; Το φόρτωσα μόνος μου και γέμωσα λάσπες, διότι έπεσε σε κάτι λάσπες. Ο Αλβανός δεν βοηθούσε καθόλου. Έως εδώ ο Λόχος μας είχε χάσει μερικά κιβώτια πυρομαχικών, κάτι καλύμματα των όλμων και μερικά σκαπανικά. Αρχίσαμε να διερχώμεθα πλέον τον περιβγότον Δεβόλην με τα φαράγγια του. Ο Λεόντιος τον γυλιόν του τού τον εφόρτωσα σε ζώον και δια τούτο με βοηθούσε. Εγώ μόνον τον γυλιόν μου είχα. Προχωρούσαμε. Εκαθήμεθα ολίγον και δρόμο. Κανονική στάσις δεν έγινε καμμία. Αρχίσαμε και υποφέραμε πολύ. Ιππικό έμενε όπισθέν μας δια να ανατινάξη τας γέφυρας. Είχαν εντολήν να τας χαλάσουν στας 3 η ώρα μ.μ., αλλά ελυπούντο τους συναδέλφους και τας ανατίναξαν στας 4. Αργότερα μου είπε ο Ιερεύς ότι έμειναν όπισθεν αρκετός στρατός δικός μας και ασφαλώς θα συνελήφθην αιχμάλωτοι. Δεν με στενοχωρούσε τόσον η κούρασις, όσο που έβλεπα ερριγμένα τήδε κακείσε κράνη, πυρομαχικά, γυλιούς – μάλιστα αδειασμένους – και τους είχαν αφήσει ωσάν να διεμαρτύροντο. Δεν τους πετούσαν τουλάχιστον να μην τους εύρουν οι Ιταλοί και θα είπουν ότι οπισθοχωρήσαμε ατάκτως. Όταν με αντίκρυσε στο Κόπεσι ο Χιονίδης, η πρώτη του λέξις ήταν "Ο Θεός δεν μας ευνοεί και θα υποφέρωμεν". Την ωνομάσαμε: "Εβδομάς των Παθών του Ελληνικού Στρατού". Ήμεθα σύμφωνοι. Όταν κατήλθομενον στον αμαξιτόην δρόμον, δεν υπήρχαν πάγος και κρύο. Κατά διαστήματα ηκούοντο κρότοι χειροβομβίδων και όπλων. Τα έρριχναν οι φαντάροι για γούστο. Τα φαράγγια του Δεβόλη ήταν ατελείωτα. Περνούσαμε ημέρα και τα βλέπαμε. Μόλις τα τελειώσαμε, ήταν ένα χωριό και καθήσαμε ολίγον. Εκεί μου πήρε τον γυλιόν ένας συνάδελφος και τον φόρτωσε σε ζώον. Προχωρώντας κατά το ηλιοβασίλεμα και εις τοποθεσίαν απέχουσαν της Κορυτσάς ίσως έξη – επτά ώρες διάστημα, είχε σταματήσει ο Ταγματάρχης μας και είπε οι του 2ου Τάγματος να παραμείνωμεν εκεί. Ο Επιλοχίας μας, ο Βασιλείου με τον δικόν μου όλμον, με τον στρατιώτην, που είχε τον γυλιόν μου και μερικοί άλλοι είχαν προχωρήσει και δεν ήκουσαν τον Ταγματάρχην. Εσυντάχθημεν, μα έλειπον πολλοί εκ του Λόχου μας. Ώσπου να ξεκινήσωμεν, εβράδυασε. Ολίγον πιο κάτου, άρχισε να κτυπά το κανονίδι και εστενοχωρήθην ολίγον. Λέγω: "Ακόμα δεν έφυγα από την πρώτην γραμμήν και έχομεν τα ίδια;" Αι φήμαι ωργίαζαν. Άλλοι έλεγον ότι οι Ιταλοί κοντεύουν να μας κυκλώσουν από την γραμμήν Πόγραδετς. Άλλοι ότι έπαθε πανωλεθρία η 9η Μεραρχία. Άλλοι ότι οι Γερμανοί ευρίσκονται στην Κορυτσάν κ.τ.λ. Τα κανόνια, που κτυπούσαν, ήταν δικά μας, επάνω δε στα υψώματα είχαν ανάψει φωτιές δια να νομίσουν (εάν έλθουν) οι Ιταλοί, ότι είναι στρατός. Εν τω μεταξύ άρχισε να καταφτάνη η 9η Μεραρχία και σταματήσαμε σε ένα μέρος. Χάρη στους φακούς, που είχαμε, είδαμε τους Αλβανούς, που είχαμε μαζί, να έχουν ξεφορτώσει τα ζώα τους και να διαλέγουν ό,τι καλύτερον να το έπαιρναν. Το τι εδημιουργήθηκε δεν δύναμαι να περιγράφω. Για μια στιγμή γέμισε ο τόπος από πράγματα, γυλιούς γεμάτους αποσκευές αξιωματικών κ.λ.π., ακόμα και από πολυβόλα. Ως αντελήφθην όμως, συνέβη το εξής: Η προπαγάνδα διέδωσε ότι διέταξαν να πετάξωμεν τα πράγματά μας δια να φύγωμεν πιο γρήγορα, και οι περισσότεροι άνδρες τα πέταξαν. Δεν ήμεθα όμως μόνον το 68 Σύνταγμα. Ήταν στρατός της 9ης και 13ης, ακόμα και της 11ης Μεραρχίας. Σωστόν πανδαιμόνιον. Δεν δύναμαι να τα περιγράψω. Άλλωστε δεν είμαι κανείς στρατηγός να ξεύρω τι ακριβώς έγινε. Επωφελούμενοι αυτής της καταστάσεως, οι Αλβανοί πήγαν να φύγουν. Με φοβέρες τους συγκρατήσαμε, φορτώσαμε και τους είχαμε στο μέσον και βαδίζαμε. Το κανόνι κτυπούσε αρκετά. Στους πρόποδας ενός βουνού με όλον τον σκότος διέκρινα μνήματα πολλά, δεν γνωρίζω όμως αν είναι δικά μας ή ιταλικά. Το βουνό αυτό νόμισα ότι είναι ο Μοράβας και ότι παρεκάμψαμε την Κορυτσάν. Δυστυχώς όμως φτάσαμε στο "Λασποχώρι" και προσανατολίσθην!! Φευ, η Κορυτσά είναι ακόμα πολύ μακριά. Αρχίσαμε να διακρίνωμεν ένα πελώριον φως. Ήταν στην Κορυτσάν. Άνωθεν αυτής διεκρίνετο το συγκρότημα. Κάτι έκαιον εκεί οι δικοί μας. Τι γινόταν αδύνατον να τα περιγράψω. Παρακολούθησα τον Λόχον μου αρκετά, αλλά αδυνατούσα να βαδίζω και παρέμεινα. Έμεινε και ο Λεόντιος και μερικοί άλλοι.

Κάθε ολίγον καθόμαστε και ξεκινούσαμε. Φτάσαμε στην Κορυτσάν. Ίσως κοιμηθούμε ολίγον. Βρίσκουμε τον Λόχον. Μόλις πέσαμε σε κάτι πεζοδρόμια, αμέσως διαταγή να φύγωμεν. Διήλθομεν μέσω της πόλεως. Η φωτιά, που βλέπαμε από μακριά, ήταν σε ένα δημόσιον κτήριον. Περάσαμε από μίαν ωραίαν πλατείαν με ωραίες βρύσεις. Διψούσαμε, μα δεν είχαν νερό. Προχωρώντας φτάσαμε στους στρατώνας. Ίσως παραμείνωμεν ολίγον! Φευ! Διαταγή να προχωρήσωμε προς τα δεξιά. Πώς κατωρθώσαμε και βγήκαμε από αυτόν τον κόσμον, διότι ήταν χιλιάδες στρατός και ζώα!...

Ο Λοχαγός μας μου είπε ότι ολίγον πιο πέρα θα καθήσωμεν. Θα ακολούθησα επί μια ώρα τον Λόχον μου, κατόπιν τον έχασα. Προσπαθούσα να διακρίνω τινά γνωστόν, τίποτα. Σε ένα μέρος υπήρχε διασταύρωσις. Και στους δύο δρόμους πήγαινε στρατός. Ποια οδόν να ακολουθήσω; Κατόπιν ολίγης προσευχής, ηκολούθησα την αριστεράν. Έπιπτα να ξεκουράσω ολίγον και ξεκινούσα. Τήδε κακείσε της οδού είχαν πέσει φαντάροι και εκοιμώντο. Προχωρώντας άρχισα να κοιμάμαι βαδίζοντας. Θα είδα πέντε – έξη όνειρα. Σε ένα μέρος ήκουσα την φωνήν του στρατιώτου Βασιλείου και ενόμισα ότι κοντά εδώ θα είναι και ο Λόχος μου. Συναντώμαι με τον Βασιλείου και δυστυχώς και ούτος ζητούσε τον Λόχον. "- Πού είναι, του λέγω, το ζώον με τον όλμον; - Το έχει ο Επιλοχίας". Του είπα ότι ο Λόχος μας θα είναι πιο εμπρός, όταν δε τον συναντήση να ειπή του Λεοντίου να φωνάζη δια να τους εύρω και εγώ. Ταυτοχρόνως τον έποιασα δια να διαπιστώσω εάν είναι όνειρον ή πραγματικότης. "- Βρε, τι έπαθες; - Βλέπω όνειρα, δια τούτο σε πιάνω", καθ' ότι και τα όνειρα, που έβλεπον ήταν τοιαύτης φύσεως, ότι βρήκα τον Λόχον, ότι συζήτησα με τον Λοχαγόν κ.τ.λ. Εχωρίσθημεν. Προχωρούσα. Ρωτούσα τους συνοδοιπόρους. Ήταν από διάφορα συντάγματα. Βρήκα μερικούς του Τάγματός μου και ολίγον πατριώτας μου και προχωρούσα μαζί. Αμφέβαλλα εάν ήταν πραγματικότης. Εθαύμασα αυτούς του Πυροβολικού, που έτρεχαν πολύ. Βαθειά άρχισα να ακούω "Αλεξόπουλεεε.....", σαν "Παπαλεξόπουλεε" μου φαινότανε, μου εφαίνετο ότι άλλον φώναζαν. Ήταν ο Βασιλείου, ένας δεκανέας και τέσσερα – πέντε άλλα παιδιά του Λόχου. "Τι γίνεται; Δεν βρέθη ο Λόχος;" - Όχι – Τι θα γίνη;". Άλλοι έλεγον να προχωρήσωμεν, άλλοι να παραμείνωμεν εκεί, διότι υπήρχον δένδρα, ο δεκανεύς είχε πληροφορίας ότι το Τάγμα μας θα ακολουθούσε τον δεξιόν δρόμον της διασταυρώσεως. Εγώ του είπα ότι δεν δύναμαι να προχωρήσω, διότι έρχονται στιγμαί και βρίσκομαι σαν σε αφασία. Όθεν θα παραμείνωμεν και ξεκουράσωμεν και βλέπουμε τι ο Θεός θα οικονομήση. Ώσπου όμως να αποφασίσωμεν κ.τ.λ., ακούμε την φωνήν του Λοχαγού μας. Χαρά! Ήταν μαζί και ο Λεόντιος. Αποφασίζει και ούτος να παραμείνωμεν ολίγον. Ο Χιονίδης, Ζαχαριάδης, Λεόντιος κ.λ.π., το έρριξαν στον ύπνον. Εγώ εβοήθησα και ξεφορτώσαμε τα ζώα. Μετέβη κάπου εκεί πλησίον ο Λοχαγός και επληροφορήθη ότι πρέπει να φύγωμεν σύντομα. "Φορτώστε" φωνάζει. Του λέγω ότι "αδυνατώ". Άρχισε να φωνάζη. "Αυτό είναι η αμοιβή;" του λέγω και πήγα πιο επάνω και ετυλίχθην με τας δύο κουβέρτας, που έφερα μαζί μου, από εκεί, που ήταν ο δρόμος γεμάτος πράγματα. Εκοιμήθην, όταν δε ξύπνησα, μόλις είχε κατορθώσει ο Λοχαγός να φορτωθούν τα πράγματα. Δηλαδή υπολογίζω να εκοιμήθην περί τα 25 – 30 λεπτά. Δίδω μίαν κουβέρταν στον Αλβανόν, που είχε τον όλμον, αυτόν που φόρτωσα πολλάκις. Ούτος ήταν πολύ θυμωμένος, διότι τον έδειρε ένας στρατιώτης και, καθώς φόρτωνε, μου λέγει αλβανικά: "Όμως θέλατε να υπάγετε και στο Ελμπασάν..." Ήταν πολύ αγριεμένος και κατάμαυρος από τον θυμόν του. Με μεγάλον κόπον ξύπνησα τον Λεόντιον κ.λ.π. Δεν ήθελαν να σηκωθούν. Επιστρέφοντας εκεί που ήτον τα ζώα, βλέπω ότι απουσίαζε ο Αλβανός με τον όλμον. Φωνάζω. Τρέχω από εδώ, από εκεί. Τίποτα. Ο δρόμος ήταν δίπλα μας και εξακολουθούσε να διαβαίνη πολύς στρατός. Ενομίσαμε ότι θα ανακατεύθη με αυτούς και θα έφυγε. Εγώ χάλασα τον κόσμον να τον εύρω, μα τίποτα.

Μεγάλη Δευτέρα 14 – 4 – 41

Όταν αναχωρήσαμε από την τοποθεσίαν εκείνην, είχε σχεδόν ανατείλει ο ήλιος. Υπήρχε και χωρίον κοντά εκεί, ήμεθα δε στους πρόποδας ενός όρους του συγκροτήματος ορέων του Μοράβα. Έπρεπε να βαδίσωμεν δεξιά να μεταβώμεν σε ένα χωρίον. Βαδίζοντας και διαβαίνοντες από κάτι στενωπούς και ποτάμια, αφίχθημεν στον αμαξιτόν δρόμον Κορυτσάς – Ιωαννίνων. Προτού αφιχθώμεν στον δρόμον, τρεις – τέσσερες φορές ήλθαν αεροπλάνα. Προχωρήσαμεν ολίγον και

εσταθμεύσαμεν. Έγινε προσκλητήριον και από τους ογδόντα άνδρες που είχε ο λόχος, δεν ήμεθα παρόντες ούτε οι τριανταοκτώ. Οι άλλοι είχαν χαθή, διότη ηκολούθησαν τον άλλον στρατόν. Εάν χωρίζαμε εδώ με τον Λεόντιον, θα συναντώμεθα ή στας Αθήνας ή στην Πάρον. Ο Επιλοχίας μας με τον όλμον του εχάθη, ηκολούθησε το Πυροβολικόν. Όλμους είχαμε μόνον δύο, οι άλλοι δύο λείπουν. Από αυτήν την οδόν δεν διέρχεται συντεταγμένος στρατός, πλην ημών και μερικών περιπλανωμένων στρατιωτών. Την νύκτα έχασα την ζωστήρα μου και το κασχόλ μου. Τον γυλιόν μου και σακκίδιόν μου τα πέταξαν. Είχα στον γυλιόν μου αρκετά εσώρουχα, πέντε – έξη ζεύγη καλτσών, έως δέκα καλές φωτογραφίες μου και πολλές άλλες, Καινή Διαθήκη, Ψαλτηράκι, ένα μικρό σταμπόλ και πενήντα περίπου μικρές εικόνες, την ζάχαριν (μία και ήμιση οκά) και πολλά άλλα μικροπράγματα. Από εκεί, που φύγαμε το πρωί, έως το χωριό, που θα μεταβαίναμε, θα είναι διάστημα δύο ωρών, από δε της Κορυτσάς ίσως να είναι τέσσερες – πέντε ώρες. Προτού εισέλθωμεν στο χωριό, παρέμεινα και εκοιμήθημεν περί την ώραν με τον Χιονίδην και Ζαχαριάδην. Ο ύπνος ήταν πολύ γλυκός. Αναχωρήσαμε, ως είναι γνωστόν, στις 9 μ.μ., του Σαββάτου, όλην την νύκτα και την ημέραν της Κυριακής και την νύκτα προς την Δευτέρα εβαδίζαμε, ώσπου εσταματήσαμε κατά τας 6 π.μ., της Δευτέρας στο δασύλλιον και εκοιμήθην τα 25 λεπτά. Δηλαδή εβαδίζαμε συνεχώς σχεδόν 34 ώρες. Ευτυχώς όμως ότι ο Λεόντιος είχε ψωμί και τρώγαμε. Υπολογίζω ως έγγιστα να είναι από τον αυχενίσκον μας έως την Κορυτσάν διάστημα 16 – 18 ωρών. Από τον δρόμον των Ιωαννίνων – Κορυτσάς εκλίναμεν αριστερά. Το χωρίον είναι στους πρόποδας του Μοράβα. Ο Λοχαγός μας με τον Χιονίδην εκανόνιζον να ετοιμάσουν αναφοράν προς το Σύνταγμα δια την κλοπήν του όλμου παρά του Αλβανού.

Καθώς εισερχόμην στο χωρίον, βλέπω και κατήρχετο ο Αλβανός, που είχε κλέψει τον όλμον, χωρίς όμως τούτον. Αμέσως άρπαξα ένα όπλον και το γέμισα. Ούτος όμως έτρεξε και ήλθε κοντά μου και με διερμηνέα άρχισε να δικαιολογείται κ.τ.λ. Είπε να του δίδαμε έναν στρατιώτην μαζί και θα μας εκόμιζε τον όλμον. Τον παρέδωσα του Λοχαγού, ο οποίος εν τω μεταξύ είχε αναφέρει στον Ταγματάρχην. Στο χωρίον παρευρίσκετο σχεδόν όλο το Σύνταγμα μας. Παραμείναμε εκεί έως τας 3 μ.μ., οπότε διετάχθημεν και αναχωρήσαμε δια να λάβωμεν θέσεις μάχης σε κάτι υψώματα του Μοράβα. Οι κάτοικοι του χωρίου μου φαίνεται ότι είναι χριστιανοί, διότι έχουν εκκλησίαν και ιερέα. Αναχωρώντας συνήντησα τον Ταγματάρχην και του αναφέρω τα του Αλβανού κ.τ.λ., είχε όμως αναχωρήσει και με είδε ο Συνταγματάρχης. “- Πώς εδώ; - Ζητώ τον Ταγματάρχην. - Έχει μεταβή στα βουνά επάνω. Ο Ψαραδάκης δεν ανεχώρησε ακόμα;” Του λέγω: “Εφυγε. - Εσύ πως παρέμεινες; - Έχω, ως βλέπεις, εντολήν”. Μου λέγει να σπεύσω να συναντήσω τον Λόχον μου, διότι ενδέχεται να τιμωρηθώ, καθ' ότι υπάρχει νόμος να τυφεκίζωνται οι βραδυπορούντες κ.τ.λ. Υπέφερα ώσπου να βρω τον δρόμον, που ηκολούθησε ο Λόχος μου. Κατά τας 6 μ.μ., φτάσαμε εκεί που θα παραμέναμε, αφού προηγουμένως διήλθομεν από κακοτοπιές και υποφέραμε πολύ. Δεκάκις θα υπεχρεώθημεν να φορτώσωμεν τα ζώα, που έπιπτον κάτου. Η τοποθεσία αύτη είναι όπισθεν ενός υψηλού βουνού, έχει απυρόβλητον και είναι πολύ καλά. Ετοιμάσαμε δύο ολμοβολεία και κανονίσαμε τα στοιχεία βολής. Εν περιπτώσει επιθέσεως των Ιταλών, θα τους ρίχναμε. Μας διένειμον κουραμάναν και τυρόν. Είχαμε μαζί μας και μερικά δέματα στρατιωτών και όσοι μεν ήταν εκεί τα παρέλαβον, όσοι δεν απουσίαζον τα ανοίξαμε και τα διαμοιράσαμε. Εγώ πήρα σύκα και καραμέλες. Εδειπνήσαμε, ωρίσαμε φρουράν να επιτηρή τους Αλβανούς κ.τ.λ. Ωρίσαμε και αποστείλαμεν στην κορυφήν του βουνού, που ήταν το Τάγμα μας, έναν σύνδεσμον, και εκοιμήθημεν από τας 9 το εσπέρας έως τας 6 το πρωί. Γλυκύτερον ύπνον δεν έχω μου φαίνεται άλλοτε αισθανθή από αυτόν, φαντάζομαι δε ότι δεν θα εκινήθην καν, το παράπαν.

Μεγάλη Τρίτη 15 – 4 – 41

Ξυπνήσαμε από τας φωνάς του συνδέσμου, όστις φώναζε “Στα όπλα” και έλεγε ότι το Σύνταγμά μας ανεχώρησε από το εσπέρας και έπρεπε να φεύγαμε και εμείς, ότι οι Ιταλοί πλησιάζουν κ.τ.λ. Σε 10 λεπτά αναχωρούσαμε. Πως φορτώσαμε κ.τ.λ, δεν το εννοήσαμε καθόλου. Σε ένα τέταρτον είχαμε κατέλθει και διέλθει ένα μικρόν ποταμόν και πλησιάζαμε να φτάσωμε τον κυρίως δρόμον, ο οποίος θα μας ωδηγούσε στο τελευταίον αλβανικόν χωρίον. Πώς περάσαμε γρήγορα αυτόν τον ανώμαλον δρόμον ούτε εγώ δεν ξεύρω. Προτού ανέλθωμεν, λοιπόν, στον δρόμον, μας συναντά ο

Ταγματάρχης: "- Ποιος σας διέταξε να αναχωρήσετε; Εμπρός πίσω εκεί, διότι θα χρειαστή να υπερασπίσωμεν τα όπισθέν μας τμήματα". Και ούτως εστρέψαμεν όπισθεν, οι περισσότεροι όμως άνδρες δεν επέστρεψαν, αλλά έφυγαν μαζί με τον άλλον στρατόν, που διήρχετο από τον δρόμον. Σε ένα μέρος έπεσε ένα ζώον με την σκηνήν του Λοχαγού. Φώναζε να την φορτώσωμεν, μα ποιος εκάθητο; Του λέγει και ο Ταγματάρχης: "Βρε, δεν τα παρατάς αυτά;" και ούτως έμεινε και αύτη εκεί.

Εστρέψαμε όπισθεν. Διήλθαμε της τοποθεσίας, που διανυκτερεύσαμε, και εστράφημεν ολίγον δεξιά, όπισθεν άλλων βουνών. Παραμέναμε και αναμέναμε διαταγάς. Θα διεμείναμε αρκετήν ώραν σε κάτι χαράδρες. Ο Ταγματάρχης και μερικοί αξιωματικοί ερευνούσαν με τα κιάλια τους. Εγώ επληροφορήθην παρ' ενός ανθυπολοχαγού ότι κατελήφθη πράγματι η Θεσσαλονίκη και ότι συνθηκολόγησε η Βόρειος Στρατιά κ.τ.λ. Ήτον γερμανόφιλος και κατεφέρετο κατά του βασιλέως μας κ.λ.π. Ο Ταγματάρχης απέστειλε τον Χιονίδην να παρατηρήση, εάν είναι δυνατόν να διέλθουν τα ζώα από τα βουνά, παρήγγελε δε ο Χιονίδης ότι δύνανται να ανεβούν. Ξεκινήσαμε και ανερχόμεθα από βουνόν σε βουνό. Όταν ευρέθημεν σε έναν ψηλόν βουνόν του Μοράβα, εκαθίσαμε ολίγον. Εφαίνετο όλος σχεδόν ο κάμπος της Κορυτσάς και η πόλις. Ήταν ορατός ο δρόμος του Πόγραδετς και αι μηχανοκίνητοι φάλαγγες, που κατέφθανον προς την Κορυτσάν. Μερικά αυτοκίνητα είχον διέλθει της πόλεως και κατευθύνοντο στον δρόμον των Ιωαννίνων και μερικά είχαν έλθει κάτωθεν ημών. Από αριστερά μας όμως άρχισε να τα κτυπά πυροβολικόν δικό μας. Δεν επέτυχε τινά εξ αυτών, αλλά αναγκάστηκαν να σταματήσουν, διότι αι οβίδες έπιπτόν στον δρόμον, και επέστρεψαν οπίσω. Το θέαμα αυτό ήταν πολύ ωραίον. Έσκασε όμως μια οβίς στα κάτωθεν ημών βουνά και μας διέταξεν να καθήσωμεν όπισθεν του βουνού. Δεν ξεύρομεν, εάν η οβίς εκείνη είναι ιταλική. Εγώ είχα καθήσει κάτου και με άρπαξε ολίγος ύπνος, εάν δε δεν τύχαινε να περνούσε ο Λεόντιος από εκεί να με ξυπνούσε, θα έμενον εκεί και Κύριος οίδε τι θα γινόταν. Το βουνό αυτό είχε και ολίγον χιόνι. Κατήλθομεν σε έναν αυχένα και αναμέναμε. Μας διέταξαν να ετοιμάσωμεν ολμοβολεία. Κατόπιν αναχωρήσαμε. Διήλθομεν από στενωπούς, από χαράδρες, από επικίνδυνα μονοπάτια κ.λ.π. Η ημέρα ήταν ηλιόλουστος και στας ανωφερείας ιδρώναμε και υποφέραμε. Έφαγα βαδίζοντας ψωμί και τυρόν. Ανερχόμενοι έναν απότομον ανήφορον, το εμπροστινό ζώον έπεσε μέσα στο χιόνι και έτρεξα κοντά. Αφού διαπιστώσαμε ότι δεν είναι δυνατόν να διέλθωμεν από εκεί, εβοήθησα το ζώον και διαβήκαμε από αυτήν την ανωφέρειαν από έτερον μέρος. Το αυτό έγινε και δια τα άλλα ζώα. Εκεί έχασα το κράνος μου. Από προηγουμένως ηκούγετο πολυβόλον. Μόλις ανήλθον στην κορυφήν, ήρχετο τρέχοντας ο Ταγματάρχης και μου λέγει: "Γρήγορα, παιδί μου, να στήσωμεν τους όλμους, διότι προσπαθούν να μας κτυπήσουν οι Ιταλοί". Αμέσως φωνάζω στον Λοχαγόν να έλθουν γρήγορα και παίρνω το ζώον με τον όλμον και με τον Ταγματάρχην βρίσκομεν τοποθεσίαν κατάλληλον. Σε 10 λεπτά τους εξαποστείλαμε το πρώτον βλήμα. Ειργάσθην πολύ στην περίπτωσιν αυτήν. Έτρεχα από εδώ, φώναζα από εκεί, δυο – τρεις φορές είπα στον κ. Ταγματάρχην ότι, εάν δεν φωνάξη να σπεύσουν γρήγορα, θα βραδύνωμεν πολύ. Είχε έλθει και ο Υποδιοικητής, χωρίς να τον εννοήσω, και παρηκολούθησε. Κατ' αρχάς τους ρίξαμε περί τα τριάντα βλήματα με τον έναν όλμον. Τον έτερον τον ετοποθέτησαν ολίγον όπισθεν και κτυπούσε σχεδόν προς τα οπίσω μας βουνά. Για μια στιγμή μου λέγει ο Λεόντιος: "- Τι φωνάζεις, βρε αδελφέ;" Του λέγω: "Για μια τοιαύτη στιγμή μας χρειάζονται και πρέπει να εργασθώμεν". Ο Ταγματάρχης υπεδείκνυε κάτι στα όπισθέν μας βουνά στον Υποδιοικητήν και του λέγει: "Δεν είναι μελανοχίτωνες;" (Ιταλοί). Επρόσεξε με τα κιάλια του και του λέγει: "Όχι δα, καημένε, είναι ημέτεροι". Ακούω να λέγουν ότι κατέφθασε και τον 3ον Τάγμα. Έστησε και τούτο τον ένα όλμον του. Έως το εσπέρας ρίχναμε κάθε 5 λεπτά και από ένα βλήμα. Επειδή έφυγον πολλοί στρατιώται, τα τρία τάγματα του Συντάγματος έγιναν δύο. Λοιπόν στην Κορυτσάν, λέγουν, ότι ήλθαν από εχθές το εσπέρας Ιταλοί, σήμερον όμως ήλθαν πολλοί και, ως είδαμε, με αυτοκίνητα, αυτοί δε, που τους σταμάτησε το πυροβολικό μας, άφησαν τον δρόμον των Ιωαννίνων και εβάδισαν τον δρόμον, που αφήσαμε εμείς εχθές το πρωί, ο οποίος περνά βορείως από εδώ που είμεθα εμείς, προφανώς δια να μας κυκλώσουν. Μερικοί, λοιπόν, από αυτούς ενεδύθησαν αλβανικά και προσποιούμενοι ότι συλλέγουν ξυλάρια ανήρχοντο προς το βορείως ημών βουνόν, στο οποίον ευρίσκετο μια ομάς πολυβόλων και μια διμοιρία ακροβολιστών (εις αυτήν ήτον και ο Ευστράτιος). Κατ' αρχάς ενόμιζον ότι πράγματι είναι Αλβανοί, αλλά ευτυχώς αντελήφθησαν το τέχνασμα, διότι πιο κάτου είδαν μια διμοιρία, με την πρώτην δε ριπήν εφονεύθησαν δύο Ιταλοί, οι δε λοιποί ετράπησαν εις φυγήν. Σε αυτό το μέρος

εξαποστείλαμε τα βλήματά μας δια να τους εμποδίσωμεν να ανέλθουν στα βουνά ή να ακολουθήσουν τον δρόμον και να έλθουν από όπισθέν μας, δηλαδή προς την Ελλάδα, ώσπου προλάβουν και συμπτυχθούν όλα τα τμήματά μας. Το απογευματάκι ο ένας όλμος εστράφη προς το μέρος της Αλβανίας και προς το χωρίον, που ήμεθα χθες. Δεν τον χρησιμοποιήσαμε όμως. Ομοίως προς το μέρος αυτό υπήρχε εστραμμένον πολυβόλον, το οποίον έβαλε ολίγον προτού αναχωρήσωμεν, δεν γωνρίζω όμως εάν ανήρχοντο προς ημάς Ιταλοί ή όχι. Υποθέτω να ήτον η ώρα 11 – 12 μεσημβρινή, όταν αφίχθημεν εδώ και ετάχθημεν εις μάχην. Το απογευματάκι άρχισε και έβαζε από όπισθέν μας πυροβολικόν δικό μας και έρριχνε βορείως προς τον δρόμον, εκεί που ρίχναμε και εμείς. Καθ' όλον το διάστημα της εδώ παραμονής μας έβλεπες να τρέχουν σύνδεσμοι να ζητούν ενίσχυσιν, αλλού πυρομαχικά. Έτρεχον αξιωματικοί κ.τ.λ., υπήρχε και ιατρός και νοσοκόμοι. Είπα στον ιατρόν ότι είχα τόσας παθήσεις και μου λέγει "έγιναν πολλές αδικίες κ.λ.π.". Από εκεί αναχωρήσαμε στις 7 το βράδυ. Όλην την ημέραν δεν έφαγα σχεδόν τίποτα εδώ, εκτός του τεμαχίου του άρτου και τυρού. Προτού αναχωρήσωμεν, παρεκάλεσα έναν Αλβανόν και μου έδωσε ολίγην κουραμάναν και έφαγον μετά του Καράλη. Εννοείται ότι εκοιμήθην και ολίγον και έγραψα αρκετάς σημειώσεις δια το Ημερολόγιον των ημερών της οπισθοχωρήσεως. Αεροπλάνα ήλθαν πολλάκις. Έτρεχαν, γύριζαν άνωθέν μας, μα τίποτα. Προς το βράδυ ήλθαν έξη κατάμαυρα. Κρυφτήκαμε, μα ήταν ημέτερα και έρριξαν ουκ ολίγας βόμβας στους δρόμους προς την Κορυτσάν. Κατόπιν κατήρχοντο χαμηλά και πολυβολούσαν. Ήταν σπουδαία. Τον Αλβανόν, που είχε πάρει τον όλμον, ήθελε ο Λοχαγός να τον φονεύσωμεν και δεν τον άφησα εγώ. Του λέγω: "Τι θα ωφεληθούμε, εάν τον σκοτώσωμεν;" Μετά το είπα του Αλβανού και όλο "καρδάση" με φώναζε ("αδελφέ").

Ερώτησα τον Ζαχαριάδην εις ποίον ύψωμα του Μοράβα έλαβε μάχη το Σύνταγμα, όταν έγινε η κατάληψη, και μου έδειξε τα δεξιά (καθώς ανερχόμεθα προς την Ελλάδα) υψώματα. Μου εδόθη η ευκαιρία και περιεργάσθην τα πέριξ προσεκτικά. Το μέρος αυτό ήταν γεμάτο καλώδιο και ιταλικά πυρομαχικά, οβίδες, χειροβομβίδες κ.τ.λ., τα οποία εσκέπασε η χιών και δεν πρόφθασαν να τα μετακομίσουν οι ημέτεροι και ούτω θα τα εύρουν οι Ιταλοί ως τα άφησαν. Εάν πρόσεχες καλά, θα εύρισκες τεμάχια από σκασμένες οβίδες, ακόμα και σφαίρα βρήκα. Φαντάζομαι τι θα έγινε σε εκείνες τις φοβερές μάχες, που έγιναν κατά τον Νοέμβριον μήνα. Με συνεχάρησαν δια το θάρρος και ενδιαφέρον μου ο Διμοιρίτης και Λοχαγός. Εννοείται ότι είπαμε πολλά. Τους έδειξα και φωτογραφίαν μου ως μοναχός και ευχαριστήθησαν. Κατόπιν τους συνεχάρη και αυτούς ο Υποδιοικητής και Ταγματάρχης και τους έδωσαν εντολήν να προτείνουν τους ευρεθέντες άνδρας σήμερον εδώ να αμειφθούν ηθικώς, ιδιαιτέρως δε δια τον "γυαλάκια δεκανέα" (Δυστυχώς όμως δεν έγινε τίποτα, διότι είναι γνωστόν ότι διελύθημεν, ήθελα όμως να έπαιρνα το παράσημον για ζωντανή ανάμνησιν). Ήταν ένα ζώον χωρίς Αλβανόν, όστις, βέβαια, θα είχε φύγει. Το περιλάβαμε με τον Καράλην και το περιποιούμεθα, ίνα μας μεταφέρη τα πράγματα τουλάχιστον. Άνωθέν του υπήρχε ένα δισσάκιον και από το ένα μέρος είχε ρεβύθια αρκετά, και από το άλλο θα είχε έως δέκα αλλαξιές εσώρουχα. Εδιάλεξα μια καλή αλλαξιά, τα έδεσα με τεμάχιον καλωδίου και τα εκρέμασα στο ζώον, δια να τα μεταχειρισθώ, καθότι απώλεσα τα ημέτερα με τον γυλιόν μου.

Το απογευματάκι εφαίνετο απέναντί μας ένας στρατιώτης. Κατ' αρχάς ενομίσθη δια Ιταλός και ετοιμάσαμε τον όλμον δια να τον κτυπήσωμεν, προσεκτική όμως έρευνα του Ταγματάρχουν μας με τα κιάλια παρουσίασε ότι ούτος ήταν δικός μας, ήταν μάλιστα ο Ευστράτιος και είχε μεταβή εκεί δια να ιδή μήπως έρχωνται Ιταλοί. Το εξηκρίβωσα ότι ήταν αυτός από τον Λοχαγόν του. Στας 7 ακριβώς αναχωρήσαμε εν σπουδή. Ο δρόμος, που βαδίζαμε, ήταν ανώμαλος. Ανωφέρειαι, κατωφέρειαι, γκρεμοί απότομοι, βουνά πανύψηλα και δάση από πεύκα, και πολλές λάσπες. Όσο μεν ήταν ημέρα, ήταν καλά, όταν όμως βράδιασε, υποφέραμε. Εις μιάς ωρας δρόμον περίπου ήμουν καθισμένος στο ζώον μας. Σε ένα μέρος οι λάσπες ήταν πολλές και έμεινε με ένα υπόδημα ένας Αλβανός. Προσπάθησε να το εβγάλη, μα αδύνατον. Ένας ασθενής στρατιώτης ήτον επάνω σε ζώον και κρημνίζεται αυτό σε μια χαράδρα, ο δε στρατιώτης παρέμεινε στον δρόμον. Θαύμα ασφαλώς! Μετά ανώμαλον πορείαν φτάσαμε στο χωρίον Νικολίτσα (τελευταίον αλβανικόν). Χάσαμε τον δρόμον. Φωναί, φασαρία! Ευρέθη οδηγός και εξήλθομεν του χωρίου. Εδώ είδα να κρύβεται ένας Αλβανός. Φωνάζω και ήλθε κοντά μας, κατόπιν όμως τον είδα και έφυγε σκυφτά και ετρύπωσε σε ένα σπίτι. Είπα να δημιουργήσω φασαρία, αλλά τον ελυπήθην, διότι τι χρεωστούν και αυτοί οι καημένοι να υποφέρουν δια εμάς; Παρέλαβε ένας στρατιώτης το ζώον του με τα

πυρομαχικά. Ολίγον έξωθι του χωρίου απεκόπημεν των εμπροσθινών και δεν ξέραμε να βαδίσωμεν, αναχώρησαν δε ο λοχαγός Βασιλείου και τις άλλος δια να φθάσουν τους εμπροσθινούς και μας αποστείλουν σύνδεσμον, ίνα μας οδηγήση. Θα αναμέναμε εκεί περί τα 20 λεπτά και ουδαμού σύνδεσμος. Εκεί συνηντήθην με τον Διμοιρίτην των πολυβόλων Αγαθάγγελον, ο οποίος είχα χασει την διμοιρία του. Ήταν νηστικός και εγώ έτρωγα ρεβύθια από το δισσάκι του Αλβανού. "- Τι τρώγεις;" μου λέγει. Του έδωσα αρκετά και τα καταβρόχθιζε με μεγάλην ευχαρίστησιν. Προτροπή του λοχαγού του Ευστρατίου Ναούμ, αναχωρήσαμε. Αφού προχωρήσαμε ολίγον, ακούμε φωνές. Ήταν ο λοχαγός Βασιλείου, όστις έχασε τον δρόμον και είχε παραπλανηθή. Τη βοηθεία μερικών φακών, που υπήρχαν, προχωρούσαμε. Εις ένα σημείον ήταν μικρός ποταμός και, εάν δεν μας ωδηγούσε ο οικοδεσπότης παρακειμένου εκεί υδρομύλου, ήταν αδύνατον ινα διαβαίναμε εκείθεν. Ολίγον πιο επάνω κρημνίζεται ένα ζώον με υλικό. Το φορτώνομεν. Ολίγον πιο πέρα κολλά σε λάσπες. Εκεί παρακωλούσαμε την φάλαγγα και άρχισε και φώναζε ο ταγματάρχης Παράσχος. Ολίγον ακόμα πιο επάνω σταματήσαμε, διότι ο Βασιλείου δεν ανελάμβανε να μας οδηγήση, καθ' ότι δεν γνώριζε ακριβώς τον δρόμον. Αφού τον ύβρισε ο Παράσχος, τον έστειλε με μερικούς άλλους αξιωματικούς να αγγαρεύσουν τινά χωρικόν, ίνα μας χρησιμεύση ως οδηγός. Όσως να παραμείναμεν εκεί περί την ώραν. Όλο αυτό το διάστημα ήμουν εξαπλωμένος. Είχα περιτυλιχτή με το αντίσκηνο και ίσως να ύπνωσα ολίγον. Μόλις ήλθε ο οδηγός, αναχωρήσαμε αμέσως. Μετά ολίγην ώραν εισερχόμεθα σε δάσος.

Από το χωρίον έως εδώ εγώ εβάδιζα στην μέση του Λόχου μας, ο Καράλης εμπρός και όπισθεν ο Λοχαγός με τον Λεόντιον. Κατά διαστήματα φωνάζαμεν δια να μην χαθούμε. Από τις πολλές φωνές με πονούσε ο λαιμός μου, μόλις όμως εισήλθομεν στο δάσος δεν υπήρχε τόσος κίνδυνος να χαθούμε, καθ' ότι ο δρόμος ήταν στενός και υπήρχε ολίγον χιόνι, το οποίον έφεγγε μερικώς. Συνήντησα τον Ευστράτιον κα εβαδίζαμε αρκετόν δρόμον μαζί και συζητούσαμε. Είχε και μου έδωσε ολίγον ψωμί και τεμάχιον γαλέτας. Με είδε ο Λοχαγός μου ότι έτρωγα και μου άρπαξε την γαλέτα από το στόμα και την καταβρόχθισε. Δεν είχε φάγει διόλου και φαίνεται πεινούσε πολύ. Διήλθομεν πάλι μερικούς γκρεμούς και φαράγγια. Ο Ευστράτιος είχε διέλθει από αυτά τα μέρη, όταν εβάδιζε δια τας επιχειρήσεις του Μοράβα κατά τον Νοέμβριον μήνα. Μου έδειξε εις ένα σημείον και πυραμίδας. Πολλοί εκ των στρατιωτών έκαμνον τον σταυρόν τους, όταν πατούν σε ελληνικόν έδαφος. Έξωθι του χωρίου Νικολίτσα, όταν ήμεθα, εβλέπαμε λάμψεις και εφοβήθημεν ολίγον, διότι δεν ξεύραμε τι γίνεται. Την επομένην επληροφορήθην παρά του ιερέως μας ότι είχαν χαλάσει τον κόσμον οι στρατιώται από το τουφεκίδι, διότι εισήρχοντο στο πάτριον έδαφος, το Σύνταγμα δε ενόμισε ότι ήταν Ιταλοί και διέταξε το πυροβολικόν και τους όλμους του 3ου Τάγματος και έρριξαν και ολίγα βλήματα. Δια τούτο εβλέπαμε τας λάμψεις. Ο δρόμος, τον οποίον διερχόμεθα, δεν ήταν ο κανονικός. Σε πολλά μέρη τον διώρθωναν προχείρως, διότι ήτον αδύνατον να διέλθουν τα ζώα. Ευτυχώς, που είχαμε με τον Λεόντιον έναν κασμάν. Εβάδιζα τελευταίος του Λόχου μας με τον Λοχαγόν. Εις ένα σημείον είχε διολισθήσει το ζώον, που μετέφερε τας αποσκευάς του Λοχαγού, και είχε κρημνισθή εις έναν μικρόν ποταμόν. Τον πρότρεψα να το αφήσωμεν. Μου λέγει "είναι αδύνατον, διότι είναι τα αρχεία του Λόχου", αμέσως δε κατήλθε και προσπαθούσε να περισώση ό,τι ήταν δυνατόν. Κατήλθον και εγώ, αλλά πατούσα από πέτραν εις πέτραν. Γλίστρησα όμως και εγέμισε το δεξιόν μου άρβυλον νερά. Με πολύν κόπον τα φορτώσαμε. Άρχισε να σιγοβρέχη, είχα όμως το αντίσκηνο. Ο Λεόντιος δεν είχε παγούρι και του βρήκα στον δρόμον ένα και του το έδωσα. Το ζώον μας το είχε ένας άρρωστος στρατιώτης.

8. Συντεταγμένοι πάλι στην Ελλάδα

Μεγάλη Τετάρτη 16 – 4 – 41

Κατά τα ξημερώματα και αφού αφήσαμε τα φυλάκιά μας, φτάσαμε δίπλα σε έναν μεγάλον ποταμόν, το όνομα του οποίου δεν έμαθον. Εκεί ευρήκαμε το Σύνταγμα ολόκληρον και μας ανέμενε. Εκεί ήταν και οι στρατιώται, που δεν ήλθαν εχθές μαζί μας. Άρχισαν να εκλιπαρούν τον Λοχαγόν μας να μην εφαρμόση εναντίον τους κυρώσεις κ.τ.λ.

Μετά παραμονήν εκεί 20 λεπτών περίπου και αφού ετάχθημεν κατά τάγματα, αναχωρήσαμε. Θα μας έφαγε ένας κύκλος που κάναμε δια να εύρωμεν μίαν γέφυραν, και αυτήν ξυλίνην, περί τας δύο ώρας και κατόπιν διήλθομεν απέναντι από εκεί, που ξεκινήσαμε, περί τα 900 μέτρα. Σήμερον εβάδιζε όλο το Σύνταγμα συγκεντρωμένο. Υπολογίζω τα μεταγωγικά, που είχε, ως εκατόν πενήντα – εκατόν εβδομήντα. Φαντασθήτε τι γινόταν και τι μήκος είχε. Σε ένα σημείον εδιηγούμηντα της χθεσινής ημέρας και λέγω "τους κερατάδες τους Άγγλους να μην φοβώνται παρά να κατέρχωνται τόσον χαμηλά κ.τ.λ. - Λοιπόν, - μου λέγει ο Ταγματάρχης – βρε γυαλάκια, δεν ήταν Άγγλοι, παρά Έλληνες πιλότοι". Όλα τα παιδιά του Λόχου μου με γλυκοχαιρετούσαν, και τούτο διότι έμαθαν τα χθεσινά και ότι θα παίρναμε βραβείο κ.τ.λ. Κατά τας 10 η ώρα άρχισε να βρέχη. Το αντίσκηνό μου το είχα σε ένα ζώον και μου το πήραν, είχα δε πολύ αγανακτήσει, διότι εβρεχόμουν. Σταματήσαμε σε ένα σημείον. Ήταν μαρτύριον να είχε τινάς ζώον, διότι πεινούσαν και δεν βάδιζαν. Εδώ είδαμε και ολίγην πρασινάδα. Στην Αλβανίαν δεν είχα ιδή ούτε ένα φύλλον πράσινον. Έως το μεσημέρι περνούσαμε όλο μικρά βουνά. Το πλείστον του δρόμου περνούσε από δάση όλο πεύκα. Λάσπες σε μερικά μέρη ήταν πολλές. Είχα παραμείνει όπισθεν και εθαύμασα πώς κατάφερναν και διήρχοντο τα καημένα τα ζώα. Περισσότερον ελυπούμην πέντε – έξη Αλβανούς, που ήταν μαζί μας. Κολλούσαν στις λάσπες. Ένας ήταν χωρίς υποδήματα, πεινούσαν και μας είπε ένας πολύ συμπαθητικός γέρων ότι, όταν επρόκειτο δια να αναχωρήσωμεν από χωριό τους Σεντεπρέντια, επρόδωσε έναν ανεψιό του, που έκρυβε το ζώον του, και ο οποίος κτύπησε τον γέρο στο κεφάλι, τώρα δε, που φύγαμε εμείς, θα τον εκδικηθή ο ανεψιός του με τους Ιταλούς. Ακούω εις μίαν στιγμήν τον Ανθυπολοχαγό, που είχαμε συζητήσει στα υψώματα του Μοράβα, να λέγη στον Λοχαγόν μου: "'Τι βασανίζεις τα ζώα και ανθρώπους και δεν τα πετάς κάτου; (τους όλμους) Να, ο Συνταγματάρχης μας άφησε και έφυγε". Προς στιγμήν εκλονίσθην, είπα όμως στον Λοχαγόν μου ότι δεν πρέπει να δίδωμεν πίστη στας διαδόσεις αυτάς, παρά πρέπει αυτόν να τον μαρτυρήσωμεν ως προπαγανδιστήν. Κατά το μεσημέρι είχαν σταθμεύσει και μας ανέμενον. Μας διένειμον από μισή κουραμάνα και μισή κονσέρβα κρέατος. Εγευματίσαμεν κάτωθεν από τα πεύκα, έβρεχε όμως ολίγον. Μόλις αναχωρήσαμε από εκεί, ετραυματίσθη στον πόδα ένας αξιωματικός από αδέσποτον σφαίραν. Κατά διαστήματα έρριχναν μερικοί στον αέρα.

Αφού προχωρήσαμε ολίγον, συναντήσαμε ένα μεγάλο όρος και αρχίσαμε να ανερχώμεθα από βουνό σε βουνό, και να βρέχη ελαφρά. Προ εμπρός είδα ένα πελεκημένον πεύκον και διότι είχα ίδει και την νύκτα ένα όμοιον, ενόμισα ότι διερχόμεθα την οδόν, που περάσαμε την νύκτα. Και επέμενα μάλιστα στον Λεόντιον. Προσεκτική όμως παρατήρησις με έπεισε ότι άλλη εκείνη η τοποθεσία και άλλη η παρούσα. Ανερχόμενος τα περιβόητα εκείνα βουνά, έμεινα βραδυπορών με τον Λεόντιον, Ευστράτιον και πολλούς άλλους. Είχαμε γίνει ράκη από την κούρασιν. Έβλεπες να κατακυλούν τα ζώα, και έλεγα ότι θα γινόταν κομμάτια και όχι μόνον δεν εφονεύοντο, αλλά μερικά εγείροντο μόνα τους. Στο πιο υψηλόν βουνόν είχε χιόνι και εκεί εκρημνίσθησαν πολλά ζώα. Πέρασαν, βέβαια, να ανέλθωμεν εκεί ψηλά πολλές ώρες. Όταν αρχίσαμε να κατερχώμεθα, με πόνεσε το δεξιόν μου πόδι επάνω από το γόνυ. Τούτο συνέβη, διότι εβράχη την νύκτα, που έπεσα στο ποτάμι. Με πονούσε δε μόνον στον κατήφορον. Υπέφερα πάρα πολύ. Περάσαμε από ένα χωριό και βρήκαμε δρόμον ολίγον ομαλόν. Ούτε το όρος ηδυνήθην να μάθω πώς ονομάζεται ούτε το χωρίον. Ο Ευστράτιος παρέμεινε εις το χωρίον, εμείς προχωρήσαμε. Συναντήσαμε έναν χωρικόν και μόλις μας χαιρέτησε ελληνικά, χωρίς να το θέλω, εβούρκωσαν τα μάτια μου. Πιο πέρα βρήκαμε μερικούς άλλους του Λόχου μας, οι οποίοι συζητούσαν με μίαν γραίαν. Και εκεί εδάκρυσα. Την ερωτούσαμε δια τούτο, δια εκείνο. Νομίζαμε ότι ήρχετο από τον άλλον κόσμον. Είχα τρεις μήνας να ακούσω να ομιλούν λαϊκοί την ελληνικήν. Με πολύν κόπον αφίχθημεν εις το χωρίον. Φευ! Ο Λόχος μας θα διανυκτέρευε εις ένα άλλο χωρίον, απέχον περί τα τρία τέταρτα. Μόλις προχωρήσαμε έξωθεν του χωρίου, ενύκτωσε. Εδέησε να εισέλθωμεν στο χωρίον, που ήταν ο Λόχος μας, στας 10 μ.μ., δηλαδή τα τρία τέταρτα τα κάναμε τρεις ώρες, ίσως και περισσότερον. Και ευτυχώς ότι είχα φακούς και βρήκαμε τον λοχίαν Καράλην, όστις είχε μεγάλης εντάσεως φακόν και έφεγγε και βαδίζαμε. Μερικοί άλλοι, και αξιωματικοί μαζί, φώναζαν και έρριχναν τουφεκιές δια να τους σώσουν. Λοιπόν η ημέρα αύτη ήταν η χειροτέρα δι' εμένα, διότι υπέφερα πάρα πολύ. Το ποδάρι μου πονούσε τόσο πολύ, που με πείραξε η καρδιά μου και είχα πυρετόν. Η χλαίνη μου από την βροχήν θα ήταν δέκα οκάδες, μη ίσως και περισσότερον. Την νύκτα όλοι άυπνοι, ευτυχώς όμως ότι ο Λεόντιος έδειξε καρτερίαν και με ενίσχυσε πολύ, πότε με βοηθούσε και γενικώς μου εφάνη πολύ χρήσιμος σε αυτήν την εποχήν,

αλλέως θα έμενον, ήταν αδύνατον να προχωρούσα χωρίς αυτόν. Στο χωρίον, που απέχει τρία τέταρτα προ αυτού που διανυκτερεύσαμε, διένειμον ξένα Σώματα φρέσκο βούτυρο. Μου έδωσε ολίγον ο Μαρσέλος και με ενίσχυσε ολίγον. Το χωρίον αυτό ονομάζεται Χρυσή. Μας στίβαξαν όλον τον Λόχον στο σχολείον, άπαντες δε ήμεθα όλο ιδιοτροπία, και τούτο από την κούρασιν. Ώσπου να ξιφορτώσωμεν κ.τ.λ., θα ήταν 11η, ίσως 1η νυκτεριναί. Το ευτύχημα ότι βρήκα μια καλή και στεγνή κουβέρτα και εδιπλώθην με αυτήν και έπεσα επάνω σε ένα θρανίον. Τα άρβυλα και οι γκέτες μας ήταν γεμάτα λάσπες. Από την χλαίνην έσταζε νερό. Εκοιμήθην.

Μεγάλη Πέμπτη 17 – 4 – 41

Ξύπνησα από το κρύο και έτρεμα. Προσπάθησα να κοιμηθώ, μα τίποτα. Η ώρα θα ήταν 2 π.μ., της Μ. Πέμπτης. Σηκώθηκα. Προσπαθώ να φορέσω τα άρβυλα, αδύνατον να χωρέση το αριστερόν ποδάρι. Είχε πρισθή. Θα εβασανίσθην περί το τέταρτον δια να το φορέσω. Εξέρχομαι του σχολείου. Όλο το χωριό έφεγγε από τις φωτιές. Απέναντί μας είχαν ανάψει τεράστια φωτιά και είχαν επιπλέον αρκετά ξηρά ξύλα, όλοι δε οι εκεί στρατιώται εκοιμώντο, άλλοι καθιστοί και άλλοι ημιεξαπλωμένοι. Έως το πρωί είχα καταφέρει και εστέγνωσαν όλα τα ρούχα μου και εκοιμήθην αρκετά απάνω σε κάτι κασόνια. Οι καημένοι οι συνάδαλφοι σαν πεθαμένοι ήταν. Μπορούσες να τους μεταφέρης χωρίς να το εννοούσαν. Το εσπέρας είχε έλθει φήμη και έλεγε ότι το πρωί θα είμεθα αιχμάλωτοι, καθ' ότι μας έχουν κυκλώσει οι Γερμανοί. Οι Αλβανοί συνηντήθησαν με τον Συνταγματάρχην και τους είπε ότι το πρωί θα τους αφήση να φύγουν. Αυτοί όμως έφυγαν τη νύκτα και άφησαν τα ζώα τους. Το πρωί πηγαίνω στον Λεόντιον και τον βρήκα να παραπονείται ότι ξύλιασε κ.τ.λ. Ώσπου να συγκεντρωθή όλο το Σύνταγμα κ.λ.π., φωναί, τρεχάματα, φασαρίες. Περνούσε και ένα πουροβολικό. Μοίρασαν τρόφιμα στους λόχους, άλλοι έτρεχαν να εύρουν να δώσουν κάτι στα ζώα τους. Λοχαγός του Εφοδιασμού του Συντάγματος ήταν ο ανθυπολοχαγός εκείνος, που του έδειξα τον χειρισμόν του όλμου στην Μογλίτσαν και έγινε ο μεγάλος βομβαρδισμός στο Ζερέτσι. Είπα να του ζητήσω τίποτα, αλλά δίσταζα. Τον άκουσα να λέγη ότι εχάθησαν εχθές πολλά τρόφιμα, διότι δεν κατέβαλαν μικράν προσπάθειαν οι στρατιώταινα φορτώσουν τα ζώα, που κρημνίζοντο, και τα άφησαν τήδε κακείσε. Συνηντήθην όμως με τον κ. Σαχάν, όστις μου έδωσε αρκετά τεμάχια γαλέτας, μια κονσέρβαν, μερικά μπισκότα κει ένα καλό ζεύγος κάλτσες δια να αλλάξω αυτές, που φορούσα. Σήμερον δεν μετέσχον στα φορτώματα κ.λ.π., μου έμεινε δε καιρός και συναντήθην μετά του ιερέως του χωριού του Συντάγματος. Ήταν πολύ στενοχωρημένοι δια την δημιουργηθείσαν κατάστασιν κ.λ.π. Ιδίως ο ιερεύς του χωριού αφοβείτο τους Ιταλούς. Μετά ταύτα έως τας 9 π.μ., που αναχωρήσαμε, παρέμεινα στην φωτιάν και συζητούσα με έναν ιατρόν, ο οποίος εκάθητο δια να στεγνώση κ.τ.λ. Έβγαλα τα άρβυλά μου και μόλις είδα το αριστερόν μου πόδι, εφοβήθην. Είχε φουσκώσει πολύ και τούτο διότι πονούσε το δεξιό και έπιπτε αποτόμως το αριστερό από το βάρος και από τις πολλές λάσπες, οι δε φούσκες, που είχαν δημιουργηθή την πρώτην ημέραν της αναχωρήσεώς μας, ήδη έχουν μεγαλώσει πολύ. Τα έτριψα με βαζιλίνην, μου είπε δε ο ιατρός ότι, αν ημπορώ να εύρω κανά ζώον να μην το κουράσω πιο πολύ. Επόμενον ήταν ότι είπαμε πολλά με τον ιατρόν. Εδιδάχθη πολλά, μου είπε, από τον πόλεμον. Ο άνθρωπος ό,τι δεν θέλει δεν κατορθώνει. Όταν ήκουγε πριν ότι οι Άγιοι αβασανίζοντο κ.τ.λ., δεν τα πίστευε, διότι τα ενόμιζε αδύνατα, νυν δε τα πιστεύει, καθ' ότι βλέπει ότι υπάρχει η Θεία Πρόνοια και ότι και θαύματα ενεργούνται, και οι μάρτυρες ηδύναντο και καρτερούσαν βασανιζόμενοι και από την υπερέντασιν των νεύρων και αλλού βοηθούμενοι παρά του Θεού και πολλά άλλα.

Ο ιερεύς μου είπε ότι έχει πληροφορίας πως την ερχομένην βραδυάν θα παραμείνωμεν στο χωρίον Ζούζουλη, απέχον από την Χρυσήν περί τας τέσσερες ώρας. Επικεφαλής και ρυθμιστής της πορείας ήταν ο λοχαγός του Ευστρατίου Ναούμ. Κάθε ώρα εγίνεταο στάσις. Ο δρόμος ήταν το πλείστον επίπεδος και ακολουθούσε έναν ποταμόν. Εγώ το περισσότερον διάστημα το διήνυσα με το ζώον, που είχαμε με τον Καράλην. Σε ένα μέρος με είδε ο Συνταγματάρχης και μου είπε πιο κάτου να κατέβω δια να ξεκουράση ολίγον και το ζώον. Το πλείστον των ζώων άρχισαν να βγάζουν αφρούς από το στόμα τους και να όζη απαίσια, και τούτο από την πείναν. Σήμερον όμως έφαγον ολίγον. Κατά το μεσημέρι καθήσαμε σε δάσος από θάμνους και μας έδωσαν κουραμάναν και τυρόν

και εγευματίσαμε, έφαγαν δε και τα ζώα, διότι είχε αρκετά χόρτα. Κατά το απόγευμα προς το βραδάκι αφίχθημεν στο χωρίον, ήταν δε γεμάτον στρατού διαφόρων Σωμάτων. Ο Λόχος μας παρέμεινε σε μια ξύλινην καλύβην, ανάψαμε όμως φωτιά και εστέγνωσαν τα πιο πολλά νερά, που είχε. Είχα πάρει μερικές κουβέρτες, αλλά ήταν βρεγμένες από εχθές. Ρίξαμε κάτωθεν ξύλα, πέτρες, σανίδια και άχυρα και οπωσδήποτε εκοιμήθημεν καλά. Φήμαι έλεγον ότι όποιος παρουσιαστή στους Γερμανούς, του βγάζουν το στέμμα του βάζουν στο χέρι έναν αγκυλωτόν σταυρόν και τον αποστέλλουν στο σπίτι του. Το Σύνταγμά μας μαγείρευσε και διένειμε φαγητόν σούπα, εγώ όμως έφαγον τυρόν.

Η εκκλησία του χωριού ήταν κοντά μας. Έλεγον τα Δώδεκα Ευαγγέλια ο ιερεύς μας και ο του χωριού. Ψάλτης δεν παρευρίσκετο ουδείς, πλην ενός νεαρού, όστις εβοηθούσε τους ιερείς. Παρέμεινα έως το 5ον Ευαγγέλιον και έψαλλον, οπότε με έπιασε ο περιβόητος οξύς βήχας και δεν μπορούσα να παραμείνω περισσότερον και έφυγα, εκοιμήθην δε αμέσως. Ένας συνάδελφος ήτον πολύ ασθενής και όλη τη νύκτα φώναζε. Ήταν πολύ λυπηρόν.

Μεγάλη Παρασκευή 18 – 4 – 41

Το πρωί φορτώσαμε και πήγαμε στο μέσον του χωριού. Στρατός!! Φασαρίες!!... Ο Λοχαγός μας πήρε από το Σύνταγμα και μας διένειμε κουραμάναν, αρκετόν τυρόν και αρκετά μπισκότα, πήραμε όμως όσοι παρευρέθημεν εκεί. Μερικοί λόχοι είχαν ανάγκη από ζώα, δια τούτο το Σύνταγμα μοίρασε πολλά πράγματα, άρβυλα, ρούχα κ.τ.λ., δια να δώση τα ζώα. Η ημερήσια διαταγή του ήταν πεταμένη κάτου και την πατούσαν, και την πήρε ο κ. Σαχάς και την πούλησε κατόπιν 60 δραχ. Ούτος μου έδωσε και σήμερον αρκετά τεμάχια γαλέτας και μπισκότα, διότι ως μεταγωγικός οικονομούσε. Από το χωριό αυτό έφυγον όλοι οι Μακεδόνες, πλην ενός του Λόχου μας, και ο Ζαχαριάδης ο Διμοιρίτης μου έφυγε. Ο Χιονίδης ήταν κοντά μας. Θαύμα μου φαίνεται το ότι κατωρθώσαμε να εξέλθωμεν από αυτόν τον λαβύρινθον, που εδημιουργήθη σε αυτό το χωρίον και να μην χαθούμε. Το ζώο μας σήμερον το περιποιήθην πολύ, το δώσαμε δε να καθήση ο Λεόντιος, διότι υπέφερε, μόλις δε εξήλθομεν του χωρίου, του το πήρε ο Λοχαγός και το έδωσε σε έναν ασθενή. Εστενοχωρήθημεν πολύ και επαραπονέθημεν στον Λοχαγόν κ.τ.λ., και δεν ακολουθούσαμε μαζί τον Λόχον. Ο Καράλης και εγώ πάντοτε προσφέραμε πολλές υπηρεσίες στον Λόχον. Το πρόγραμμα του Συντάγματός μας ήτον να φτάναμε στην Σαμαρίναν, η οποία απείχε πολύ από την Ζούζουλην. Προ της Σαμαρίνας εκλίναμε αριστερά. Ο δρομος ήταν πολύ ανώμαλος και ανηφοροκατωφερείας, βουνά και εδώ μεγάλα, γεμάτα χιόνι. Πολλές στιγμές μου ήρχετο σαν λιγοθυμιά από τον πόνον του ποδαρίου μου, το οποίον σήμερον με πονούσε στους ανηφόρους. Σήμερον είδομεν και γερμανικά αεροπλάνα, αλλά ήμεθα μέσα στα δάση και δεν μας είδαν. Σε ένα δάσος μετά την Σαμαρίναν ήταν τα συντρίμια ενός ημετέρου αεροπλάνου, κρημνισθέντος παρά των Ιταλών. Ακόμα πιο κάτου υπήρχαν δύο – τρεις τάφοι φονευθέντων στρατιωτών. Εκεί εφοβήθην ολίγον, διότι ήτον μικρά πεδιάς και ήλθαν αεροπλάνα, αλλά δεν ήλθαν άνωθέν μας. Ολίγον ακόμα πιο κάτου και κατά τας 3 η ώρα το απόγευμα, καθήσαμε και εφάγαμε. Ήμεθα έως δέκα βραδυπορούντες του Λόχου μας. Εγώ έφαγα την κονσέρβαν, που μου είχε δώσει ο κ. Σαχάς. Ήταν πυκτή, ιταλικής δε καταγωγής. Ο Λεόντιος έφαγε χαλβά και καραμέλας, ο Καράλης, Μαρσέλος κ.λ.π., είχαν κονσέρβαν ψαρικό. Λέγει: “Να είχαμε ένα λεμόνι, τι καλά που θα ήταν”. Εγώ είχα και τους έδωσα. Λέγει άλλος: “Να είχαμε και κρεμμύδι, θα ήταν ακόμα καλύτερα”. Μου είχε δώσει στον δρόμον δύο κρεμμύδια ο Στρατής και εξεπλάγησαν όταν τους τα έδωσα. Κατά σύμπτωσιν διήρχετο εκείθεν ο λοχαγός Βασιλείου και εξεπλάγη, όταν έφαγε μεζε: “Ρε και κρεμμύδι έχετε; Εσείς ξεύρετε να ζήσετε”. Μας είπε ότι πηγαίνομεν να πολεμήσωμεν. Η απάντησίς μας ήταν, “Αν μας δώσουν να φάγωμεν, ως τρώγουν οι Άγγλοι, πολεμούμεν ευχαρίστως”. Την φήμην αυτήν την είχα ακούσει και πρότερον, είχα δε αρχίσει να σκέπτωμαι τας εκατόμβας των νεκρών του πολέμου του '18. Μου ήρχετο στην μνήμην το Βερδέν. Τώρα θα πρέπει να γράφω από τον Όλυμπον. Και πολλαί άλλαι εικόνες παρεμφερείς ήρχοντο στην μνήμην.

Μετά το φαγητόν προχωρήσαμεν ολίγον, οπότε μας τρόμαξε ένα γερμανικό αναγνωριστικόν, το οποίον περιίπτατο πολύ χαμηλά και νομίσαμε ότι μας ανεκάλυψε, αλλά τίποτα, έφυγε. Ακόμα πιο εμπρός είχε σταματήσει όλο το Σύνταγμα. Παραμείναμε αρκετή ώρα και ξεκουράσαμε, έγινε δε

συγκέντρωσις αξιωματικών. Διεπιστώθη ότι οι Μακεδόνες, εκτός ελαχίστων, είχαν φύγει. Μόλις ήλθαν οι αξιωματικοί αναχωρήσαμε, προν όμως προλάβωμεν να απομακρυνθώμεν, εβράδυασε. Που θα πηγαίναμε, δεν γνωρίζαμε. Νύκτωσε. Αγωνία! Εις μίαν τοιαύτην στάσιν, βλέπω ένα μεγάλο ζώον να ανακατεύεται με τα ημέτερα. Το εγνώρισα ότι ήταν του Πυροβολικού και φώναξα. Είχα δη να αφήνωμεν όπισθέν μας το Πυροβολικόν. Είχα φοβηθή μήπως και βαδίζαμε την νύκτα και, όταν σταματούσαμε, πήγαινα αρκετά εμπρός, εύρισκα δια του φακού στεγνό μέρος, διπλωνόμουν με την κουβέρταν μου και εξάπλωνα δια να ξεκουράζω, όταν δε έφταναν εκεί ο Λεόντιος και λοιποί του Λόχου μου, με φώναζαν και τους ακολουθούσα. Η αργοπορία αύτη προήρχετο λόγω που εκεί κοντά ήταν χωρίον και ήταν ωρισμένοι αξιωματικοί και διένειμον τους λόχους στας οικίας. Το χωριό αυτό δεν έμαθα πώς ονομάζεται, διότι δεν υπήρχαν εν αυτώ κάτοικοι. Διατί; Δεν έμαθα. Εμείς διανυκτερεύσαμε στην εκκλησίαν. Ο Λεόντιος είχε πάρει και ζώον, που ήτον αδέσποτον. Μόλις αφίχθημεν στην εκκλησίαν, εγώ πήρα το ζώον και έπεσα σε απόμερον τοποθεσίαν δια να ξεκουράσω, όταν δεν ξεφόρτωσαν κ.τ.λ., παρουσιάστηκα. Ήμουν πολύ κουρασμένος. Εγώ ετοίμασα δια ύπνον, ο δε Λεόντιος πήγε και πήρε κουραμάναν και τυρόν, που διένειμεν ο Λοχαγός. Εδειπνήσαμεν. Επροσευχήθημεν περισσότερον από κάθε άλλη στιγμή. Εκάναμε επάλειψιν και εντριβήν στα ποδάρια μας και εκοιμήθημεν ωσάν αρνάκια. Ο δε Λοχαγός μάλωνε με τους στρατιώτας, διότι του ζητούσαν να τους δώση ό,τι έδωσε και εις ημάς το πρωί, μπισκότα κ.λ.π. Ο κουρέας του Λόχου μας ήθελε να ψάλωμεν τα “Εγκώμια”, ποιος μπορούσε όμως; Στον δρόμον, όταν ακόμα ήταν ημέρα, σε ένα μέρος είχαν πετάξει το σαμάρι του ζώου, που είχαμε με τον Καράλην, το εγνώρισα δε από δύο ρούχα, που είχα κρεμάσει από τον Μοράβα. Ήταν όμως λασπωμένα. Πήγα να τα πάρω και δεν με άφησε ο Λεόντιος. Όλην δε την νύκτα φώναζε ένας συνάδελφος: “Τα πόδια μου κ.λ.π.”. Είχα οικονομήσει ένα αντίσκηνο και το βάλαμε κάτωθεν και δεν περνούσε η υγρασία από τα πλακάκια κ.τ.λ.

Μέγα Σάββατον 19 – 4 – 41

Το πρωί ηγέρθημενξ στας 5 η ώρα. Φασαρίες, τρεχάματα κ.τ.λ. Ξεκινήσαμε στας 7. Πολύ ωραία σπίτια! Ίσως να είναι οι κάτοικοι ποιμένες ή λόγω το8υ πολέμου να έχουν φύγει. Το μουλάρι, που βρήκαμε, ήταν πολύ μεγάλο και το ωνομάσαμε “γκαμήλα”. Εκαβαλίκευσα σήμερον αρκετές ώρες, στας κατωφερείας όμως δεν ηδύνατο να βαδίζη, το πονούσαν τα οπίσθιά του πόδια. Μετά από ολίγην πορείαν συναντήσαμε έναν ποταμόν. Ακολουθήσαμε αρκετά τον ρουν του και τον διαπεράσαμε επί τρεις φοράς. Βαδίζαμε έως την 10ην νυκτερινήν. Ο δρόμος ήταν ανώμαλος. Βουνά, χαράδρες, δάση, ανωφέρειες και κατωφέρειες. Πολλά ζώα εκρημνίσθησαν και έμειναν εκεί. Διήλθομεν ενός χωρίου, που ήταν έρημον. Μια οικία εκαίετο, διότι είχαν διανυκτερεύσει στρατός και πήρε φωτιά, χωρίς βέβαια να το θέλουν. Στο χωρίον αυτό με είδε καβάλα ο Συνταγματάρχης και μου λέγει: “Όλο καβάλα θα βαδίζης; Δεν λυπάσαι ολίγον το ζώον;”, καθώς δε κατήλθον απότομα, εσκίσθη αρκετά η γκιλότα μου. Πιο εμπρός και προτού διαβούμε ενός άλλου χωρίου, παραμείναμε περισσότερον της ώρας, διότι από άλλον δρόμον περνούσε Ιππικόν. Υπήρχαν και δύο στρατηγοί εκεί. Σε ένα μέρος ήταν μια μικρά ξύλινη γέφυρα μικρού ποταμού και αργήσαμε πολύ να διέλθωμεν ταύτην. Εκεί έμειναν αρκετά ζώα, διότι αδυνατούσαν να περάσουν. Ευτυχώς του Λόχου μας δεν έπαθε τινά τίποτα. Τις ώρες, που βαδίσαμε νύκτα, υποφέραμε πολύ, διότι χάναμε τον δρόμον κ.τ.λ. Με όλον, που τις περισσότερες ώρες της πορείας αυτής ήμουν καβάλα, υπέφερα αρκετά. Και τούτο λόγω της κακοτοπίας. Σήμερον συνήντησα και έναν ονομαζόμενον Παντελέον, από το Τσιμπίδον της Πάρου, με τον οποίον βαδίσαμε αρκετά μαζί. Γερμανικά αεροπλάνα διήλθον πολλάκις άνωθέν μας, αλλά ήταν δάση καιδεν μας έβλεπαν...

Εκεί, που κατασκηνώσαμε, ήταν σχεδόν επίπεδον το μέρος και δίπλα ενός ποταμού, όλοι όμως είχαμε θυμώσει κατά του Συνταγματάρχη, διότι ένα τέταρτο πιο επάνω, εάν μας άφηνε, θα ανάβαμε φωτιά, διότι υπήρχαν ξύλα, καθ' ότι δάσος, και δεν θα κρυώναμε, ενώ εκεί που ήμεθα δεν μπορούσαμε να εύρωμεν ξύλα και υποφέραμε από το κρύο και την υγρασία. Μερικοί λόχοι έκαναν τσάι και άλλοι φαγητόν. Ο Λόχος μου ήταν κοντά με τον του Ευστρατίου και μου έδωσε ούτος αρκετόν τυρόν και κουραμάναν και είχα δια αρκετόν καιρόν να τρώγω, μόνον που έπρεπε να το κουβαλώ, διότι, εάν έβαζες το σακκίδιον σε ζώον, ασφαλώς θα το έχανες. Συνήντησα τον ιερέα

μας, του λέγω: “Τι γίνεται;” Μου λέγει ότι “και λειτουργία ίσως κάναμε, αλλά ο υπηρέτης μου μου πήρε τας αποσκευάς μου και έφυγε και δεν έχω ούτε ράσα ούτε ιερά”. Όταν εκοιμώμουν, έκαναν με τον Συνταγματάρχην κ.λ.π., “Χριστός ανέστη”. Εγώ στον ύπνον μου το ήκουσα αμυδρώς. Εκοιμήθην χωριστά από τον Λεόντιον, αλλά εκρύωνα.

Κυριακή του Πάσχα 20 – 4 – 41

Το πρωί εσηκώθημεν κατά τας 5 η ώρα, μας διένειμε ο Λόχος μας τυρόν και τρίμματα κουραμάνας. Ξεκινήσαμε. Μισή ώρα πιο εμπρός ήτον το χωρίον Βωβούσα (κωμόπολις). Η περιοχή του ήταν γεμάτη στρατόν. Εντός του χωρίου διέρχεται ένας μεγάλος ποταμός. Διαβήκαμε δια της γέφυρας και, αφού προχωρήσαμε ολίγον επίπεδον δρόμον, ο οποίος ήτον γεμάτος κατασκηνώσεις στρατού, ο οποίος χαλούσε τον κόσμον από τους πυροβολισμούς (στον αέρα), αρχίσαμε την παλιά δουλειά μας: Ανωφέρειες και κατωφέρειες, βουνά και δάση. (Από το χωρίον Χρυσή και εντεύθεν, από την πολλήν ταλαιπωρίαν και διότι δεν μου έμενε χρόνος να βαστώ σημειώσεις, δεν θυμούμαι όλας τας περιπτώσεις και ούτε πότε διαβήκαμε εκείνον τον γκρεμόν ή από εκείνο το δάσος και τα λοιπά. Ήμουν απονεκρωμένος από την κούρασιν. Θυμούμαι ότι κάποια ημέρα μου είπε ο Χιονίδης: “Βρε, πως έγινες έτσι;” και του είπε ο Λοχαγός μας ότι “Μήπως εσύ είσαι καλύτερος;” Συνηντήθην πάλι με τον Παντελέον και εβαδίσαμε αρκετά μαζί. Στην “γκαμήλαν” εκάθισα ολίγον, όταν φύγαμε από την Βωβούσαν. Κατά το μεσημέρι εισερχόμεθα είς τινα κωμόπολιν (δεν έμαθα το όνομά της). Ο Συνταγματάρχης είχε αγοράσει χόρτο και περνώντας επαίρναμε δια να δώσωμε στα ζώα. Εδώ είδαμε πραγματικούς Έλληνας και εις την ενδυμασίαν και στα ήθη. Ο ιερεύς μας μας συνέστησε στον του χωριού... μας έδωσε έναν νεαρόν και του δώσαμε χρήματα και μας αγόρασε δέκα αυγά, έξη κόκκινα και τέσσερα άβραστα, και ολίγον φρέσκο βούτυρον, ο δε Λόχος μας μας έδωσε κονσέρβα. Εγευματίσαμε, κάναμε “Χριστός ανέστη”, με τα αυγά, μαζί με τον Μαρσέλον. Μας εδιηγήθησαν με δάκρυα στα μάτια μερικές γυναίκες πολλά περιστατικά, που πλησίαζον να έλθουν οι Ιταλοί κοντά εδώ στο χωριό... Αναχωρήσαμε, αφού παραμείναμε περισσότερον της ώρας. Ήλθαν και μερικά στούκας και γύριζαν άνωθέν μας και εφοβήθημεν. Οι κάτοικοι τους φασκέλωναν. Ευτυχώς όμως ότι δεν μας ενώχλησαν. Αρχίσαμε δε πάλιν τη δουλειά μας. Εμπρός μας, εις αρκετόν βάθος, παρουσιάσθη ένα μέγα όρος. Ρωτούσα αξιωματικούς ποιο είναι, δεν μου έλεγαν. Εδώ είχε κορυφωθή η αγωνία μου, διότι άλλοι έλεγον ότι μεταβαίναμεν στο Μέτσοβον, άλλοι δε στα Ιωάννινα. Μερικοί χωρικοί μας είπαν ότι ο Κορυζής πέθανε και φήμαι!... Κατεβαίνοντας από τον Μοράβα, έλεγαν ότι θα πηγαίναμε στην Φλώριναν, ώσπου να το ειπούμε όμως κατελήφθη από τους Γερμανούς. Θα μεταβούμε στην Καστοριά. Πάει και αύτη. Στα Γρεβενά, παν και αυτά, στην Καλαμπάκα, μα κατελήφθησαν και τα Ιωάννινα και η συνθηκολόγησις μας βρήκε αποκομμένους. Βαδίζπντας παρέμεινα, διότι δεν ηδυνάμην να ακολουθώ τον Λόχον μας. Λαγκάδια κ.τ.λ. Ευτυχώς όμως ότι προτού διαβούμε ενός χωρίου, με ανέμενε ο Λεόντιος με την “γκαμήλαν”, καβαλίκευσα και ούτως συνήλθα. Οι κάτοικοι του χωρίου ήταν στην εκκλησίαν. Ήταν ωραίο και αυτό το χωριό. Είχε βρύσες και περιβόλια...

Πιο κάτω ήταν άλλο χωριό, μικρότερον και απλότερον. Μια γυνή έδωσε στον Λεόντιον και Μαρσέλον μπομπότα και ούτοι εις εμέ. Εκεί φτάσαμε τον Λόχον μας και εκάθησε ο Λεόντιος στο ζώον μας. Εξήλθομεν του χωρίου και άρχισε να βρέχη, είχα όμως αντίσκηνον. Έπρεπε όμως να ανέλθωμεν σε κάτι πανύψηλα βουνά. Εβαδίζαμε μια ώρα και μισή. Μόλις ανήλθομεν, προχωρήσαμε ανάμεσα σε βουνά, επίπεδον όμως δρόμον, περί την ώραν, και συναντήσαμε απότομον κατήφορον. Υπέφερα αρκετά στον κατήφορον αυτόν, εβάδιζα όμως αρκετά εμπρός μαζί με τον Χιονίδην. Εισήλθομεν στο χωρίον Χρυσοβίτσα μόλις νύκτωσε. Όλο το Σύνταγμα παρέμεινε σε ένα παλαιόν μοναστήριον, το οποίον το είχαν σχολείον. Μόλις φτάσαμε, επληροφορήθημεν ότι συνθηκολόγησε η Ελλάς. Χαρά άπαντες!... Ο Λεόντιος όμως άργησε να έλθη και εστενοχωρήθην. Όλος ο Λόχος μας έμεινε σε ένα δωμάτιον. Άπαντες ήμεθα κατάκοποι, φωναί, τρεχάματα..., οπωσδήποτε όμως καλά περάσαμε.

Δευτέρα του Πάσχα 21 – 4 – 41

Το πρωί είχε λειτουργία στην εκκλησίαν της Μονής. Λειτούργησε και ο δικός μας ιερεύς. Εγώ έψαλα με έναν θεολόγον, ο οποίος ήταν διάκονος και τον είχαν στρατεύσει ως αγύμναστον.

Η ημέρα ήταν καθαρά και ξεκούρασα, μου είπε δε ο ιατρός και έκανα ηλιοθεραπείαν στα ποδάρια μου. Εκεί εβάστηξα τας περισσοτέρας σημειώσεις, μετά από τον Μοράβαν. Από τον ήλιον άρχισα να υποφέρω από τις ψείρες. (Παρέλειψα να γράψω ότι εις την Ποψίσταν πήρα μίαν μάλλινην ζώνην πολύ μαλακήν. Καθ' οδόν την τοποθετούσα εις το σώμα μου, την άφηνα 10 – 20 λεπτά. Όταν την απέσυρα ήτον γεμάτη ψείρες. Τις καθάριζα με τα χέρια και πάλιν το ίδιον. Μίαν ημέρα είχα την υπομονήν να τας μετρήσω. Περισσοτέρας των 2.000 εφόνευσα). Το μεσημέρι μας έδωσαν τυρόν, το εσπέρας είχαμε αρνί βραστό. Το απόγευμα ανασυγκροτήθη το Σύνταγμα. Όλος ο στρατός πήρε όπλα και μας είπαν να τα έχωμεν άπαντες άνωθέν μας και, όταν θα κατέβωμεν στον αμαξιτόν δρόμον, να βαδίζουμε κανονικά, δια να δείξωμεν στους Γερμανούς ότι δεν ενικήθημεν κ.τ.λ. Ο Λόχος μας προσκολλήθη και έγινε ένας με τον παλαιόν λόχον όλμων. Μου είπε ο ιερεύς ότι οι Ιταλοί λέγουν ότι μας ενίκησαν, δια τούτο πρέπει να παρουσιαστούμε όχι ως ηττημένοι, όταν θα συναντηθώμεν με τους Γερμανούς. Ενομίζαμε δε ότι δεν θα διελύετο ο στρατός μας, ο Συνταγματάρχης μάλιστα είπε ότι “Θα ιδήτε πόσα κερφάλια θα κοπούν τώρα”. Εννούσε αυτούς, που είχαν φύγει.

Τρίτη του Πάσχα 22 – 4 – 41

Το πρωί παρευρέθην στην λειτουργίαν και έψαλα κ.τ.λ. Ήταν και ο διδάσκαλος του χωριού και είπαμε όλοι μαζί του πρώτου ήχου Χερουβικόν του Σακελλαρίδου. Εγνωρίσθημεν κ.τ.λ. Όταν βγήκαμε, βρήκα τον Ευστράτιον και μου έδωσε κρέας ψητόν και έφαγα. Με είδαν και γνωστά παιδιά και φώναζαν: “Να ο δικαιολογημένος”, αρχίσαμε δε και σκεπτόμεθα ότι αργά ή γρήγορα θα τελείωναν αι ταλαιπωρίαι. Την “γκαμήλαν” την πήρε ο Λόχος μας, το σάγμα της όμως το αφήσανε εκεί, βρήκα επάνω του ένα ζεύγος καττύματα. Τα έδωσα του Λεοντίου, διότι είχαν χαλάσει οι αρβύλες του, είχε δε κάτι κετσέδες, που θα είχαν πάχος 15 – 20 εκατοστών. Όλα τα αδύνατα ζώα τα άφησαν στο χωριό αυτό.

Κατά τας 11 η ώρα αναχωρήσαμε. Μετά από μίαν ώραν ευρισκόμεθα στον αμαξιτόν δρόμον Ιωαννίνων – Μετσόβου. Το Μέτσοβον απέχει από εκεί τέσσερες ώρες. Παραμείναμεν αρκετήν ώραν και αναμέναμε να διήρχετο άλλος στρατός. Μας έδωσαν από μίαν κουραμάναν, τυρόν, σιγαρέτα και τροφή δια τα ζώα. Φύγαμε. Συναντούσαμε αδιακόπως Γερμανούς. Όλο αυτοκίνητα και μοτοσυκλέτες. Τους φανταζόμεθα όμως διαφορετικούς.... Πολλοί τους χαιρετούσαν και αυτοί ούτε καν μας κοίταζαν. Το βράδυ διανυκτερεύσαμεν στο ύπαιθρον μετά από το Μέτσοβον περίπου μια ώρα. Στον δρόμον έβλεπες πολεμικόν υλικόν κ.λ.π. Προπαντός έξωθι του Μετσόβου υπήρχαν εκεί πυροβόλα παντός διαμετρήματος. Περνούσαν όμως και δικά μας αυτοκίνητα. Κάπου εκεί κοντά μας ήταν και τα άλλα συντάγματα της Μεραρχίας μας Το Σύνταγμά μας το ακολουθούσε ο περιβόητος Κωστάκης με τα δυο του πυροβόλα. Στην Χρυσοβίτσα τα καθάρισε και δεν ειχε μάκτρον να καθαρίση τον σωλήνα και του έδωσα το εδικόν μας, αλλά ο όλμος έχει διάμετρον 81 χιλιοστών, τα πυροβόλα τους όμως είχαν διάμετρον 65 χιλιοστών. Του λέγω: “Δεν πας να τις κρύψεις αυτές τις κουμπούρες;” και γελούσαμε. Και αυτήν την νύκτα υποφέραμε από κρύο και υγρασία, διότι δεν βρίσκαμε ξύλα, καθ' ο αφίχθημεν εκεί νύκτα. Και εδώ εκοιμήθην χωριστά από τον Λεόντιον.

Τετάρτη του Πάσχα 23 – 4 – 41

Το πρωί αναχωρήσαμε κατά τας 7 η ώρα με κατεύθυνσιν προς Καλαμπάκαν. Εβαδίζαμε όλο αμαξιτόν δρόμον. Οι Γερμανοί περνούσαν όλην την ημέραν με μηχανοκίνητα. Χαλούσε ο κόσμος. Η κούρασις ήταν μεγάλη. Κατά τας 7 το βράδυ σταθμεύσαμεν και διανυκτερεύσαμεν σε κάτι χωράφια, απείχαμε δε της Καλαμπάκας περί τας τέσσερες ώρες. Εδώ δεν ήταν δυνατόν, όπως εχθές, κρύο και περάσαμε καλά, όλη δε τη νύκτα περνούσαν γερμανικές φάλαγγες. Εγώ από την

Χρυσοβίτσα είχα οικονομήσει ολίγον φρέσκο βούτυρον και περνούσα καλά. Όλο έτρωγα στον δρόμον. Το βούτυρον μου το έδωσαν ο Μαρσέλος, ο Καράλης και ο Στρατής.

Πέμπτη του Πάσχα 24 – 4 – 41

Το πρωί πήγα στον Στρατή και έψησε τσάι και ερροφήξαμε. Εκεί εγνωρίσθημεν και ανέφερα στον Λοχαγόν του Ευστρατίου και στον Δασκαλόπουλον, λοχαγόν, ότι είμαι μοναχός, μου έλεγε δε ο Δασκαλόπουλος ότι πολλά πράγματα ήθελε να με ερωτούσε, αλλά δεν έχομεν χρόνον. "Τόσον καιρόν δεν μου φανερωνόσου", μου λέγει. Και εγώ επεθύμουν να είχα τοιούτον λοχαγόν, διότι θα προέκυπτε μεγάλη ωφέλεια. Δίπλα μας ήταν ο ασύρματος και ειργάζετο. Πλησιάσαμε και μας είπε ο Αξιωματικός ότι αυτήν την στιγμήν συνάπτονται μάχαι προ των Θερμοπυλών και προς την Άρταν. Η Θράκη και Μακεδονία παραχωρείται στους Βουλγάρους. Ο Βασιλεύς δεν αναγνωρίζει την γενομένην συνθηκολόγησιν κ.τ.λ. Παρ' αυτού έμαθον πολλάς λεπτομερείας δια την εισβολήν των Γερμανών... Μετά είδα ότι είχαν ένα μπαούλο και διένειμον μπλόκ και τετράδια. Πήρα και εγώ ένα. Ο Υποδιοικητής εκάθητο έξωθεν της σκηνής και παρατηρούσε τας φάλαγγας, που περνούσαν. Έξαφνα κατέρχοναι μιας μοτοσυκλέτας δύο Γερμανοί στρατιώται και του καρφώνουν τα πιστόλια τους στον κρόταφον. Επεμβαίνει ο Συνταγματάρχης. Ούτοι ουρλίαζαν. Βρε τι ζητάν; Τι τρέχει; Παρουσιάζεται ένας γερμανομαθής. Ζητούσαν τα πιστόλια, τα κιάλια και τους χάρτας από όλους τους αξιωματικούς. Εφώνησε, λοιπόν, ο Διοικητής άπαντας τους αξιωματικούς δια να δώσουν στους Γερμανούς ό,τι τους ζητούσαν, πολλοί ολίγοι όμως τα έδωσαν. Οι περισσότεροι τα έκρυψαν. Μετά έδειχναν τα όπλα. Τι ζητούν; Δεν πρέπει να έχωμεν όπλα! Έτρεχαν από εδώ, έτρεχαν από εκεί...

Εστενοχωρήθημεν άπαντες, αμέσως όμως διετάχθη εκκίνησις και κατήλθομεν δεξιά της αμαξιτής οδού και τρόπον τινά εκρύφθημεν, δια να μην τους ερεθίζωμεν, δίπλα από τον μεγάλον ποταμόν, που διέρχεται από τα Τρίκαλα. Υπήρχαν πολλά πλατάνια εκεί. Μετά από αρκετήν ώραν έγινε συγκέντρωσις αξιωματικών. Όταν επέστρεψαν, ο Χιονίδης και Ψαρουδάκης άρχισαν να αλλάζουν εσώρουχα κ.τ.λ. Από δίπλα μας ακούω τον Βασίλειον Ταγμακίδην (αυτός, που μας δίδαξε τους όλμους) να μαλώνη και να καλή απάτριδας κάτι άλλους λοχίας. Εν τω μεταξύ έρχεται ο νέος Λοχαγός μας και λέγει: "Παιδιά, να κρύψετε όπου μπορείτε τους όλμους". Και ούτως, μαζί με τα κανόνια του Κωστάκη, πήγαν και τους άφησαν μέσα στο δάσος. Ο Ψαραδάκης άνοιξε ένα μπαούλο με τα αρχεία του Λόχου και μοίραζε ό,τι είχε εκεί. Εγώ πήρα μόνον μία Καινήν Διαθήκην και τα άπλυτα εσώρρουχα του Χιονίδη και Ψαραδάκη. Πέταξα τις πιο πολλές ψείρες, που είχαν, και τα φύλαξα, διότι που θα εύρισκα να αλλάξω; Άλλωστε είναι και ολομάλλινες ωραίες φανέλες. Έσκισαν ή έκαυσαν όλα τα αρχεία των λόχων, μας έλεγε δε ο Ψαραδάκης ότι θα τον ιδούμε μανάβη στας Αθήνας και από εκεί θα μεταβή εις Κρήτην κ.λ.π. Προτού όμως σημανθή η διάλυσις, ο Λόχος μας εμαγείρευσε μακαρόνια και διένειμαν μπισκότα από μισό πάκο (επίσης θα πρέπει να αναφέρωμεν δια τους αξιωματικούς, με τόσην απώλειαν ζώων πώς κατάφεραν έως την ώραν, που διελύθημεν, όχι μόνον το φαγητόν – κοφτό μακαρόνι – που είχαν, αλλά ήμεθα εις θέσιν να δώσωμεν μάχην). Καθώς επληροφορήθημεν, ένας Μέραρχος μετέβη στην Καλαμπάκα και ερώτησε και παρεπονέθη ότι οι Γερμανοί μας κακομεταχειρίζονται (διότι παρουσιάστηκαν πολλά κρούσματα). Του είπαν ότι πρέπει να διαλυθή ο στρατός και δια τούτο έγινε ό,τι έγινε, δηλ, εδιαλύθη το Σύνταγμά μας, γενικώς ο στρατός. Εκεί είδα να είναι και ο Γεώργιος, εκείνος που μου μετέφερε τον γυλιόν. Ήταν αγνώριστος. Του ζήτησα πληροφορίας δια τον μακαρίτην Νικηφόρον. Δεν τον εγνώριζεν. Ήταν και αυτός του 65 Συντάγματος.

9. Τα μετά τη διάλυση του στρατού

Πέμπτη του Πάσχα 24 – 4 – 41

Εγώ ο Λεόντιος και δυο άλλα παιδιά φορτώσαμε τα πράγματά μας σε ένα ζώον. Κατά το απόγευμα

διετάχθη να αναχωρήσωμεν. Μόλις προχωρήσαμεν ολίγον, βλέπω τον ταγματάρχην Παράσχον και λέγει στον Ψαραδάκην: "Πάμε δεξιά; - Πάμε". Λέγω εγώ στον λοχίαν Μαρσέλον ότι ιδικόν μας συμφέρον είναι να βαδίσωμεν αριστερά. Ο στρατός όμως ο περισσότερος εβάδιζε δεξιά. Επιστρέφει ο Ψαραδάκης να με πάρη μαζί του. Αφού τον μαλώσαμε ολίγον, φύγαμε, διότι προηγουμένως μας είχε αποχαιρετήσει. Τι ήθελε τώρα να κάνη; Προχωρώντας ολίγον κάτου, βλέπω αριστερά μας τον Διοικητήν. Αφήνω τον Λεόντιον με τους άλλους και μεταβαίνω εκεί. Λέγω στον Υποδιοικητήν ότι ποια οδόν να ακολουθήσωμεν κ.τ.λ. Μου λέγει ο Συνταγματάρχης: "Από που είσαι, παιδί μου; - Από την Πελοπόννησον". Έκανε ένα μορφασμόν, δηλαδή ωσάν να μου έλεγε "σαν δύσκολον". Του είπα ότι είμαι μοναχός και μπορεί να υπάγω εις Άγιον Όρος. "Αι", μου λέγουν, να βαδίσω "αριστερά". Με ευχήθησαν "καλήν τύχην" και με χαιρέτησαν δια χειραψίας και από τα μάτια του Συνταγματάρχη έρρεαν δάκρυα. Τρέχω, λοιπόν, να συναντήσω τον Λεόντιον και φώναζα, διότι, εάν χανώμεθα; Και είχε προχωρήσει αρκετά ούτος.

Καθώς έτρεχα και φώναζα, βλέπω να μου φωνάζη από δεξιά μου ο Ευστράτιος. Του λέγω να με ακολουθήση και αμέσως ήλθε κοντά μου, δεν πήρε όμως την χλαίνην του, την κουβέρταν του κ.τ.λ., που τα είχε σε ένα ζώον. Με κόπον φτάσαμε τον Λεόντιον και εβαδίζαμε πλέον ως ελεύθεροι, με την ελπίδα ότι την επομένην θα παραμέναμε στα Μετέωρα. Μετά πορείαν αρκετήν επί ανωμάλου δρόμου, αφίχθημεν στον αμαξιτόν. Ολίγον πιο κάτου είχαν σταματήσει τα ημέτερα αυτοκίνητα και με πολύν κόπον βαδίζαμε. Είδα έναν Γερμανόν να παίρνη από έναν στρατιώτην μας τα γιαλιά του ηλίου, που είχε. Εις άλλον εκάρφωσαν το πιστόλιόν τους στο κεφάλι του, διότι δεν ήθελε να τους δώση το ωραίον εγγλέζικον δερμάτινο, που φορούσε κ.τ.λ. Εις διάστημα προ της Καλαμπάκας περί τας δύο ώρας, υπάρχει γέφυρα. Κατά τας 7 η ώρα μ.μ., και μόλις επρόκειτο να διέλθωμεν ταύτην, μας σταμάτησαν οι Γερμανοί και, αφού μας έκαναν έρευνα, μας είπαν να καθήσωμεν εκεί. Ώσπου να νυκτώση, είχε συγκεντρωθή αρκετός στρατός, οι Γερμανοί δε είχαν βάλει φωτιάν και έκαιον τα παλαιά ημέτερα αυτοκίνητα. Εκοιμήθημεν με τα ζώα. Όλην την νύκτα διήρχοντο γερμανικές φάλαγγες.

Παρασκευή του Πάσχα 25 – 4 – 41

Το πρωί κατά τας 6 η ώρα μας άφησαν και προχωρήσαμε προς την γέφυραν, αλλά αμέσως μας άρχισαν τις πιστολιές και εστράφημεν πίσω, είχε δε συγκεντρωθή αρκετές χιλιάδες στρατός και ζώα. Την ημέρα αυτήν εστενοχωρήθην πολύ, όσον καμμία άλλη φορά ώς στρατιώτης. Τι θα μας κάνουν; Διατί μας κάμνουν αυτούς τους εξευτελισμούς; Αναμεταξύ΄μας υπήρχε και ένας συνταγματάρχης, ο οποίος ερώτησε τους Γερμανούς και του είπαν ότι δεν είμεθα αισμάλωτοι και ότι θα μας αφήσουν να αναχωρήσωμεν, όταν λάβουν διαταγήν. Μας έγιναν πολλοί εξευτελισμοί... Κατά τας 5 η ώρα μ.μ., (και ημέρα της Ζωοδόχου Πηγής) διεδόθη ότι θα φύγωμεν και εδημιουργήθη ένας δαιμονιώδης θόρυβος από τον αλαλαγμόν και την μετακίνησιν του στρατοπέδου (εξακολουθούσε δε να καταφθάνη ακόμα στρατός), που εφοβήθησαν φαίνεται οι Γερμανοί. Μόλις όμως φτάσαμε στην γέφυραν, μας έδιωξαν όπισθεν. Μαρτύρια... Κατά τας 6 η ώρα παρουσιάστη εις γερμανομαθής και μας είπε ότι όποιος θέλει μπορεί να φύγη προς τα Γρεβενά.

Αφού διαβήκαμε δύο παραποτάμους μικρούς ξυπόλυτοι και ακουλουθήσαμε τον δρόμον των Γρεβενών, περί το τέταρτον της ώρας, εκλίναμε δεξιά και εισήλθομεν σε δάσος. Δεν εβλέπαμε πλέον Γερμανούς. Είχα απαγοητευθή και έλεγα όταν κατώρθωνα και έφευγα από αυτό το στρατόπεδον, να μην διέβαινα του λοιπού από κεντρικούς δρόμους. Είχαμε βρη και άλλα αντίσκηνα και δια τον Ευστράτιον κουβέρτα. Όπου γης και καοικία μας. Όταν διελύθη το Σύνταγμά μας, παρακαλούσαμε με έτι περισσότερον πόθον τον Πανάγαθον Θεόν να γίνη ό,τι θα είναι προς συμφέρον μας. Το μεσημέρι είχαμε ολίγον ψωμί και βούτυρον και φάγαμε. Μόλις εισήλθομεν στ δάσος, εσταματήσαμε και εφάγαμε ό,τι είχαμε και δεν είχαμε. Δεν αφήσαμε ούτε ψυχία. Για πιο κάτου είπαμε "Έχει ο Θεός". Αφού προχωρήσαμε αρκετά μέσα στα βουνά και άρχισε να νυκτώνη, ευρέθημεν σε μια ποιμενικήν καλύβην. Μόλις μς είδε η οικοκυρά, άρχισε και έκλαιε. Είχε φονευθή ο προ έτους γαμβρος της στο Τεπελένι. Ήλθε ο οικοκύρης, τα τέκνα τους και είπαμε πολλά. Αγοράσαμε δύο οκάδες γάλα προς 10 δραχ., την οκά και μιαν οκάν τυρόν. Μας έδωσαν και μερική μπομπότα και εδειπνήσαμε. Εκοιμήθημεν εις μίαν καλύβην. Επεράσαμε καλά, το γάλα όμως με

πείραξε και υπέφερα ολίγον από τον στόμαχον.

Σάββατον του Πάσχα 26 – 4 – 41

Το πρωί, αφού αγοράσαμε και εγεμίσαμε τα παγούρια μας γάλα, και αφού μας εδόθησαν αι δέουσαι οδηγίαι δια τα Μετέρωρα, αναχωρήσαμε. Προτού φτάσωμεν στο χωρίον Καστράκι, καθήσαμε να φάγωμεν το γάλα και τυρόν, που είχαμε. Η ώρα θα ήταν 9η πρωινή, διήλθεν δε και ο οικοδεσπότης της φιλοξηνησάσης μας καλύβης, όστις μας είπε στο χωρίον, που θα πηγαίναμε, να φροντίζαμε να τον συναντούσαμε. Κατά τας 10η ώρα, εισερχόμεθα στο Καστράκι, εσταθμεύσαμε δε πλησίον της βρύσης. Διήλθον έμπροσθέν μας άνδρες, γυναίκες κ.λ.π., ουδείς όμως μας ωμίλησε. Κάτι παιδάκια ήλθαν και μας ζητούσαν να τους πουλήσωμεν ό,τι μας περισσεύει. Οι κάτοικοι του χωρίου αυτού έκαμαν μεγάλην εκμετάλλευσιν στους καταρρακωμένους εκ των γεγονότων στρατιώτας μας. Μας έπαιρναν κουβέρτες και μανδύες δια ένα τεμάχιον άρτου! Από όλους τους στρατιώτας, που διήλθον από εκεί, ήκουσα να τους κατηγορούν δια την ασπλαχνίαν τους. Μα ούτε ένα συμπαθητικόν λόγον δεν μας είπαν! Συνωμιλήσαμε με έναν δικηγόρον, όστις με τα λόγια του μας απογοήτευσε και δια τον δύστηνον Έθνος μας και δια την εις Μετέωρα μετάβασίν μας. Και εγώ όμως δεν το άφησα απλήρωτον (του έδωσα αρκετές "κατακεφαλιές").

Προχωρώντας δια να εξέλθωμεν του χωρίου, μας συνήντησε ο γέρων ποιμήν και μας πήγε είς τινα οικίαν και μας έδωσαν ψωμί και ολίγον τυρόν και μας πρόσφεραν και ένα κονιάκ. Εγώ του εδώρησα την Καινήν Διαθήκην, που πήρα από τον Λοχαγόν μας. Μας έδωσε δε και παιδάκι να μας οδηγήση και υποδείξη τον δρόμον, όπως ανέλθωμεν στας Μονάς, αι οποίαι απέχουσι του χωρίου περί τα τρία τέταρτα ή και ώραν. Επλανήθημεν και βρήκαμε κάτι γυναίκες, που έπλεναν. Εσταθμεύσαμεν ολίγον. Τις ερωτήσαμε δια την οδόν. Τους είπαμε ότι είμεθα Καλόγεροι. Δεν το πίστευαν. "Αμ γυιέμ', Καλόεροι τώρα δεν γένονται πλεια. Τα κτήματά τους τα πήρε η Κυβέρνηση". Και εδώ απογοήτευσις. Ούτε έναν ενθαρρυντικόν λόγον σαν γυναίκες Ελληνίδες. Πού είναι εκείνα τα λόγια, που ακούσαμε στο χωριό, που φάγαμε τα αυγά την ημέραν του Πάσχα; Τι θα έχαναν αυτές εδώ, εάν μας έλεγαν πέντε λόγια καλά; Αχ, η άγνοια τι κάνει! Εάν εγνώριζον ότι η αρετή δια να κατορθωθή χρειάζεται μόνον προαίρεσις, ασφαλώς δεν θα μας ωμιλούσαν τόσον ψυχρά. Ευτυχώς ότι μας έδειξαν την οδόν δια τας Μονάς. Πλησιάζοντας προς τας Μονάς, αρχίσαμε να χαιρώμεθα. Μας εδόθη η ευκαιρία και ενθυμήθημεν την περασμένην ήσυχον ζωήν μας. Εσκεπτόμην ότι το απόγευμα θα ψάλωμεν Εσπερινόν, αύριον δε θα λειτουργηθούμε κ.τ.λ. Η καρδία μου εσκίρτα.

Πλησιάζομεν την Μονήν. Ασφαλώς θα ήταν του Βαρλαάμ. Βλέπομεν μίαν λίθινην σκάλαν. Τη ανερχόμεθα. Προχωρούμεν. Φτάνομεν εις μίαν θύραν. Περιεργαζόμεθα το περιβάλλον της θύρας. Εφαίνετο ωσάν παγερόν και έρημον. Κτυπούμε κατ' επανάληψιν. Τίποτα! Κάποτε ακούμε φηματισμούς και ομιλίας. Ανοίγει η θύρα και εξήλθον δυο μεγάλοι αξιωματικοί Γερμανοί. Μας χαιρέτησαν με καλωσύνην και ανεχώρησαν, ο συνοδεύων δε αυτούς μεσήλιξ μοναχός μας λέγει: "Πώς ήλθατε εδώ; Τι θέλετε κ.τ.λ. - Είμεθα Μοναχοί κ.τ.λ. - Έχομεν διαταγήν να μην εισέλθη ουδείς στρατιώτης εντός της Μονής. Ούτε να προσκυνήσωμεν; - Ούτε και αυτό. Τι, στρατώνες θα τα κάνωμε τα μοναστήρια; - Βρε, είμεθα Καλόεροι, καταλαβαίνεις;" Και ακουμβά στην πόρταν και με ύφος ολίγον αγοραίον μου λέγει: "Βρε, δεν πα να είσαι και Πατριάρχης. Μέσα δεν μπαίνεις." Κλίνει απότομα την πόρταν και φεύγει. Εμείς αναμέναμεν. Μετά μας ομιλεί από άνωθέν μας εις νεώτερος. Μας λέγει: "Τι αναμένετε, παιδιά;" Του λέγω: "- Τι είστε σεις; - Ιερεύς. - Δεν θα μας επιτρέψετε να προσκυνήσωμεν; - Όχι". Του λέγω: "Πρέπει να ξεύρετε ότι θα έχετε συνεπείας δια αυτήν σας την πράξιν". Εφοβήθη ολίγον, τίποτα όμως, ανένδοτος. "- Ολίγον άρτον τουλάχιστον; - Κατεβήτε κάτω και θα σας δώσωμεν". Μας έρριξαν με το τσεγκέλιον αρκετόν άρτον, χαλβάν, τυρόν, και εγευματίσαμε.

Μετέβημεν και στην Μονήν Μετεώρου. Και εδώ τα όμοια, εάν δε δεν ήταν μέσα Γερμανοί αξιωματικοί και δεν άνοιγαν την θύραν δια να εξέλθουν, οπότε και μας είδαν, ούτε θα μας έβλεπαν καν, διότι όσο και να φωνάζαμε, δεν θα μας ήκουον. Προσπάθησα να πως στους Γερμαναρέους να τους έλεγαν να μας επιστρέψουν. Δεν συνεννοούμεθα. Μας κατέβασαν και εκεί άρτον αρκετόν. Δεν αποκλείεται να έχουν δίκιο το ότι δεν επέτρεπον να εισέλθη στρατιώτης εντός των Μονών, αφού

όμως τους παρουσιάζομεν φωτογραγίες μας ως Μοναχοί και τους λέγομεν ότι είμεθα Λογγοβαρδίται και αγιογράφοι και ότι μόνον να προσκυνήσωμεν θέλομεν, δεν δικαιολογούνται. Τουλάχιστον ούτε έναν καλόν λόγον; Δεν κακιώσαμε όμως. Το χρέος μας το εκτελέσαμε. Δεν μας επέτρεψαν. Ας κάνουν καλά. Το συμπέρασμά μου είναι ότι τα ηγουμενοσυμβούλια ή και η Μητρόπολις εκεί εφοβήθησαν μήπως, πηγαίνοντας στας Μονάς πολύς στρατός, τους κακομεταχειριστούν οι Γερμανοί κ.τ.λ., ή θα είναι γερμανόφιλοι μέχρις οστέων, χωρίς βέβαια να υπάρχη και ιδεολογία, ή και από οικονομικούς λόγους. Πάντως, οι κατόπιν κάτοικοι των χωρίων εφέρθησαν κατά πολύ ανώτερα στην προαίρεσιν και ευγένειαν. Τοιούτοι γινόμεθα εμείς οι Μοναχοί, ότε εισερχώμεθα στας Αγίας Μονάς και δεν προσέχωμεν και μελετώμεν, όπως αποκτήσωμεν τας αρετάς και καταστώμεν εις πάντας ευγενικοί και ωφέλιμοι. Άρτον όμως μας έδωσαν αρκετόν. Είπαμε ο Θεός, τον Οποίον παρακαλούσαμε να οικονομήση το συμφέρον ενός εκάστου εξ ημών, παραχώρησε να γίνη ούτως. Ίσως να επρόκειτο να ζημιωνώμεθα ψυχικώς.

Αναχωρήσαμεν βαδίζοντες προς το χωρίον Κόπραινα. Ο δρόμος ήταν σχεδόν αδιάβατος. Μέσα σε λόγγους και χωράφια περνούσαμε. Προτού κατέλθωμεν των βουνών των Μετεώρων, ήθελα να ξεκουράσωμεν ολίγον. Όταν εσηκώθην δια να αναχωρήσω, δεν ξυπνούσε ο Λεόντιος. Στο χωρίον αφίχθημεν ενωρίς. Ίσως να ήτο η ώρα 3η απογευματινή. Υπήρχε πολύς στρατός εκεί. Έδωσα τα ρούχα, που είχα πάρει, των αξιωματικών, και μου τα έπλυναν. Οι γυναίκες είναι ντυμένες και ομοιάζουν πολύ ωσάν τις των ποιμενοχωρίων της Τριπόλεως. Μας ωμίλουν με πόνον και μας παρηγορούσαν. Ήκουσα έναν νέον να λέγει ότι "Βρε παιδιά, από την Τετάρτην ήλθα εδώ, δεν κάμνουν άλλο τι οι γυναίκες του σπιτιού μας από το να ζυμώνουν και διανέμωμεν στους διερχομένους στρατιώτας. Κοντεύει όμως να τελειώση ο καρπός". Είχε δίκαιο. Εσταθμεύσαμεν στο υπόστεγον της εκκλησίας. Ο ιερεύς απουσίαζεν. Ήταν ιερομόναχος. Είχε διαβάσει, ως μας είπε, ενωρίς Εσπερινόν. Ηθέλαμε να διαβάζαμε και εμείς, αλλά ήλθε αργά και είχε την διάθεσιν να εδιάβαζε πάλι χάριν ημών. Δεν το ηθέλαμεν. Του είπαμε ότι είμεθα Μοναχοί κ.τ.λ. Μας έδωσε δυο ευλογίδια και μίαν καραβάναν φασόλια. Να και φασόλια με λάδι! Πόσον καιρόν είχαμε να φάμε λάδι; Την νύκτα υπέφερα από τις ψείρες και τη βρώμα των ρούχων μου.

Κυριακή του Θωμά 27 – 4 – 41

Το πρωί εγώ με τον Ευστράτιον ψάλαμε. Στην Λειτουργίαν ήλθε και ένας συνάδελφος εκ Χαλκίδος. Είχε πολύ ωραίαν και δυνατήν φωνήν, αλλά δεν ήταν πολύ καλός τεχνίτης. Ο ιερεύς μας παρεκάλεσε και εψάλαμε πάλι τας "Καταβασίας". Δεν είχε ακούσει άλλοτε τόσο καλά. Ψάλαμε όμως μαζί και ήταν ωραία. Ο Λεόντιος ωμίλησε. Πριν του "Κοινωνικού" διαδόθη ότι έρχονται οι Γερμανοί να μας συλλάβουν. Σε 5 λεπτά δεν έβλεπες στρατιώτη στο χωριό, εφοβήθησαν και έφυγαν. Εμάς μας πρόσφερε καφέ ο ιερεύς. Μας έδωσαν 60 δραχ., και κατά τας 9 π.μ., αναχωρήσαμε δια τα Τρίκαλα, τα οποία απείχαν τέσσερες ώρες. Μετά πορείαν μιας ώρας, εκαθήσαμεν κάτωθι ευθαλών δένδρων (πλατάνων) και εγευματίσαμε. Το γεύμα μας αποτελείτο από άρτον, τυρόν και ύδωρ εκ των υδροδοχείων μας. Τα μέρη, που διαβαίναμε, ήταν επίπεδα. Προ των Τρικάλων συναντήσαμε έναν απεσταλμένον ενός Μεράρχου, όστις είχε μεταβή στα Τρίκαλα με μοναδικόν σκοπόν να πληροφορηθή επισήμως πότε θα υπάρχη συγκοινωνία, και μας είπε ότι σε εξη ημέρες θα λειτουργήσουν τα τραίνα.

Στα Τρίκαλα είχαν γίνει μεγάλες ζημιές από βομβαρδισμούς. Ήταν πολλά σπίτια καταστρεμμένα κ.λ.π. Μερικαί γυναίκες έκλαιον, όταν μας έβλεπον. Ήτον γεμάτα στρατόν και Γερμανούς. Μετέβημεν εις ένα μαγειρείον. Μόνον ψητόν είχε. Πήραμε ένα κεφαλάκι αντί 30 δραχ., με την συμφωνίαν, μόλις θα έβγαινε το ψητόν, θα μας έδιδε 100 δράμια, μόλις όμως το έβγαλε ήλθαν δύο Γερμαναρέοι και πήραν το μισό και κατόπιν γελούσαν εις βάρος μας, και εμείς πληρώσαμε το κεφάλι και εξήλθομεν. Μόλις ερωτήσαμε να μας υποδείξουν την οδόν, την άγουσαν στον Σιδηροδρομικόν Σταθμόν, βρίσκομε τον Καράλην και μερικούς άλλους του Λόχου μας. Ήταν ράκη και υπέφεραν πολύ από πείναν. Δεν μπορούσαν να οικονομήσουν να φάνε. Εκαθήμεθα μέσα σε ένα θάλαμον, γεμάτον στρατόν. Ο Λεόντιος και ο Ευστράτιος εκοιμήθησαν. Εγώ από τις ψείρες, ιδρώτα και συνωστισμόν υπέφερα. Καμιά φορά λέγω: "Εγώ, βρε αδελφέ, πάου να φύγω και ό,τι θέλει ας γίνη. Εάν χαθούμε, ας χαθούμε". Ξύπνησαν και μου είπαν: "Δεν πας όπου θέλεις;". Θα

πλησίαζε μεσάνυκτα. Βρίσκω αποκάτου σε ένα δένδρο επίπεδο μέρος, αλλάζω τα εσώρρουχά μου και εκοιμήθην αμέσως. Ο Σταθμός ήταν γεμάτος από στρατό. Μερικοί εμάλωναν (στον ύπνο μου το άκουσα), διότι αλληλοεκλέφθησαν και ήκουσα να γίνεται λόγος δια μαχαίρας κ.τ.λ.

Δευτέρα 28 – 4 – 41

Κατά τας 2 η ώρα ξυπνώ από φωνάς. Μόλις άνοιξα τα μάτια μου, είδα να σβήνη μία μεγάλη λάμψις στον ορίζοντα. Είχαν πάρει μερικά σακκιά μπαρούτης φωτιά. Ευτυχώς όμως ότι δεν μετεδόθη στας οβίδας, που ήταν γεμάτος ο τόπος, εγγλέζικες, εγκαταλειμμένες. Εδημιουργήθη πανδαιμόνιον. Δεν ηξεύραμε περί τίνος πρόκειται. Τρέχω στον θάλαμον. Εκοιμώντο. Βρώμα εκεί. Με κόπον κατώρθωσα και τους ξύπνησα. "Βγέτε, ευλογημένοι, να σας δη ο Θεός έξω" τους λέγω και βγήκανε έξω και εκοιμήθημεν εκεί αποκάτου από το δένδρο εκείνο.

Κατά τας 5 η ώρα. Το τραίνον! ... Σηκωνόμεθα. Τίποτα. Μερικοί είχαν εισέλθει σε μια κενήν αμαξοστοιχίαν. Σε ένα βαγόνι ήταν ο κ. Σαχάς: "Ελάτε μεσα". Εισερχόμεθα. Παίρνουν φωτιά πάλι κάτι τσουβάλια μπαρούτης. Φρίκη μας κατέλαβε, διότι εάν έπαιρναν φωτιά τα πυρομαχικά, θα εφονευόμεθα άπαντες. Εκαθόμου και με πάτησαν ... μετά εγέμισε τόσο πολύ το βαγόνι, που δεν μπορούσαμε να κινηθούμε. Ήρθε ατμομηχανή. Δεν πίστευαν τα μάτια μου. Και όμως ήταν και κατά τας 9 π.μ., αναχωρήσαμε. Μόλις προχωρήσαμε, εφάγαμε ό,τι είχαμε με τον Λεόντιον. Ο κ. Σάχας είχε και μου έδωσε ένα αυγό και ρεβύθια ωμά. Ούτος είχε βγάλει αρκετά χρήματα από τα πράγματα, που περισυνέλεγε και τα οποία πουλούσε. Το ζώον του όμως του το έκλεψαν. Ήθελε να μου έδιδε χρήματα και επέμενε, ώσπου του είπα ότι έχομεν πάνω από 500 δραχ., έκαστος και ησύχασε. Ευγενής ψυχή!

Εμείς, προτού φτάσωμεν στα Μετέωρα, είχαμε μελετήσει το ενδεχόμενον, ως και έγινε, να μη μας δεχθούν δηλαδή, και αποφασίσαμε να μεταβαίναμε στην Μονήν Ξενιάς, εκεί, που είναι ηγούμενος ο Καλλίνικος, αδελφός της Μονής μας, και ο Λεόντιος και άλλος ένας Λογγοβαρδίτης. Κατευθυνόμεθα εις τον Βόλον, όσοι όμως θα πήγαιναν δια τας Αθήνας θα έβγαιναν στον Σταθμόν Δεμερλή, δια να κατήρχοντο στην Λαμίαν κ.λ.π. Σε μια γωνιά του βαγονίου έβλεπα έναν και ωμοίαζε ωσάν τον Λινάρδον Γαϊτάνον, εκ Λευκών. Το λέγω στον Λεόντιον, μου λέγει: "Δεν είναι αυτός" και μάλιστα με αποπήρε. Τον ερωτώ: "- Δεν μου λέγεις πόθεν είσαι; - Τι να με κάνης, βρε συνάδελφε; - Για λέγε. - Είμαι νησιώτης – Από ποιο νησί; - Από την Πάρον. - Βρε δεν με γνωρίζεις;" Εξεπλάγη. Μου είπε ότι με είχε δια μη ζωντανόν. Τα είπαμε κ.τ.λ. Εσκέφθην ότι ο,τιδήποτε κα αν συμβή, ούτος θα μεταβή εις Πάρον και του δώσαμε ένα σημείωμα να το μεταφέρη στον Γέροντα, και τον πληροφορούσαμε ότι κατευθυνόμεθα εις Ξενίαν. Στο Δεμερλή εχωρίσθημεν και με τον Σαχάν, με συγκίνησιν βέβαια. Συζητώντας με μερικούς Βολιώτας, μας είπαν ότι συμφέρον μας είναι να παραμείνωμεν στο χωρίον Πυρσουφλί, από το οποίον απέχει έξη ώρα η Ξενιά, παρά να μεταβώμεν εις Βόλον, που απέχει η Μόνη δώδεκα ώρες. Η Θεία Πρόνοια;

Πριν βραδυάσει, ήμεθα στο χωρίον. Κοντά στον Σταθμόν ήταν η εκκλησία. Δύο ιερείς εκάθηντο εκεί. Μετέβημεν πλησίον τους. Τα είπαμε εν ολίγοις κ.τ.λ. Τους ζητήσαμε ψωμί. Ο εις ιερεύς δεν είχε, ο έτερος ήταν φιλοξενούμενος. Μαζί τους ήταν και εις λαϊκός, πρόσφυξ της Μακεδονίας, όστις έσπευσε και μας έφερε έναν αρκετά μεγάλον άρτον και μάλιστα φρέσκον. Ευγενής ψυχή! Ήταν πρόσφυξ. Αγοράσαμε από μίαν παρακειμένην οικίαν μερικόν τυρόν και κατήλθομεν εις ένα μιρκόν μαγειρείον. Εκεί ήταν έτοιμος προς εκκίνησιν δια Αλμυρόν ένας αραμπάς. Τον είχαν ναυλώσει αντί 800 δραχ., μερικοί στρατιώται, οι οποίοι εδέχθησαν να έπαιρναν και ημάς. Διότι ο ιδιοκτήτης του οχήματος δεν ήθελε, παραμείναμε, ευτυχώς δε, που δεν πήγαμε, διότι καθ' οδόν τους χάλασε το κάρο και πήγαν να σκοτωθούν και τον πιο πολύ δρόμον πήγαν με τα ποδάρια. Βρήκαμε και εδειπνήσαμε αυγά, γάλα και γιαούρτι, εκοιμήθημεν δε στο ύπαιθρον, μέσα σε ένα χωράφι. Εκεί εκρυολόγησα ολίγον.

Τρίτη 29 – 4 – 41

Το πρωί αναχωρήσαμε κατά τας 5 π.μ. Καθ' οδόν βρήκαμε ποιμένας και μας εγέμισαν τα παγούρια

μας γάλα. Αφίχθημεν εις ένα χωρίον. - Άκεσι, νομίζε λέγεται – με πολλές βρύσες. Μας περιέβαλον με μεγάλην στοργήν. Μας παρηγόρησαν, μας έδωσαν άρτον και εφάγαμε. Εκεί εγνώρισα και έναν πατριώτην μου (εξ Ατσιχώλου),διαμένοντα μονίμως περί τα τριάντα χρόνια. Βαδίζοντας διήλθομεν ενός άλλου χωρίου, στο άκρον του οποίου εσταθμεύσαμε και ανεπαύθημεν εις έναν κήπον. Εξερχόμενοι του χωρίου, στο τελευταίον σπίτι μας φώναξαν και μας έδωσαν ψωμί άσπρο και εις ποσόν πολύ, που εσκεπτόμεθα πώς θα δυνηθώμεν να το μεταφέρωμεν. Τα μέρη, που διερχόμεθα, είναι του κάμπου της Θεσσαλίας και είναι γνωστόν ότι είναι πλούσια.

Στον Αλμυρόν αφίχθημεν κατά τας 11 π.μ. Ήταν γεμάτος Γερμανούς. Από το Πυρσουφλίον έως εκεί είναι τέσσερες ώρες. Υπήρχε αρκετή κίνησις. Εγευματίσαμε σε ένα εστιατόριον ενός Κρητικού. Μας είπαν ότι ο Αλμυρός δεν έπαθε ζημιές καθόλου, με όλον ότι πολύ πλησίον του υπάρχει αεροδρόμιον. Πήγαν – τους διηγούνται οι Γερμανοί – να τους βομβαρδίσουν, αλλά δεν υπήκουσε το κομβίον και η βόμβα δεν έπεσε, και εν τω μεταξύ είδαν ένα αραγμένο καράβι στην θάλασσαν και επορεύθησαν εις αυτό, του έρριξαν δε – λένε – περισσότερον από εξήντα βόμβας, αλλά δεν το επέτυχαν. Είναι ακόμα εκεί αραγμένο. Εγνώρισα και έναν βιβλιοχαρτοπώλην, από το Ίσαρι. Πολύ ευγενής. Είναι πατριώτης μου. Επάνω στο τραπέζι είχε τρία γλυκά βγάλει. “Παιδιά, λέει, πάρτε τα και εγώ χτες το βράδυ έβγαλα τη στολή τη στρατιωτική”. Ο Λεόντιος πήγε εις υποδηματοποιείον, όπως δεινοπαθούσε με τα καττύματα, που του έδωσα γτια τα παπούτισα. Εγώ με τον Ευστράτιον εξήλθομεν ολίγον έξω της πόλεως δια να ξεκουράσωμεν ολίγον, ήταν όμως πολλοί Γερμανοί εκεί και εκοιμήθημεν περί τας δύο ώρας μέσα σε κάτι κουκιά. Όταν ηγέρθημεν, εκόπταμε ολίγα κουκιά δια να τρώγαμε στην οδόν. Από ένα σπίτι ακούσαμε και μας καλούσε μια ευγενής κυρία να υπάγωμεν εκεί να μας δώση να φάγωμεν. Της είπαμε ότι έχομεν φάγει, επέμενε όμως και πλησιάσαμε κοντά στην οικίαν της. Χωρίς να το εννοήσωμεν μας παρουσίασε ένα πιάτον ριζόγαλον, δύο αυγά, τυρόν και αρκετόν άρτον, εστενοχωρήθη δε πολύ, διότι δεν το ήξευρε να μας μαγείρευε να τρώγαμε, που έκλαιγε. Ευγενής ψυχή! Η χαρά της και η έκπληξίς της ήταν μεγάλη, όταν έμαθε ότι είμεθα Μοναχοί. Ήλθε και η μήτηρ της, η οποία δεν εγνώριζε τα ελληνικά. Κατάγεται εκ Πόντου, ο σύζυγός της εκ του Καυκάσου. Οποία αντίθεσις με τους κατοίκους του χωρίου Καστράκι! Προαίρεσις αβραμιαία! Κατόπιν από αρκετάς ημέρας ήλθε στην Μονήν Ξενιάς με τον σύζυγόν της και το μοναδικόν τέκνον των και εγνωρίσθημεν στενότερον. Αποχαιρέτησα την κ. Ελένην και επορευόμεθα να συναντήσωμεν τον Λεόντιον, όπως αναχωρήσωμεν, αισθανόμουν όμως μεγάλην χαράν, διότι υπάρχουν τοιούτοι χριστιανοί, και εταλάνιζα τον εαυτόν μου ότι δεν έχω και εγώ αυτήν τη φιλαδελφίαν. Ούτε και προαιρετικώς... Συναντήσαμε τον Λεόντιον, μας εδόθησαν πληροφορίαι δια την οδόν προς την Μονήν κ.τ.λ., και αναχωρήσαμε.

Η Μονή απέχει του Αλμυρού περί τας τρεις ώρας περίπου. Μεγάλη κίνησις αεροπλάνων παρετηρείτο εδώ. Υπάρχουν και πολλαί κατασκηνώσεις Γερμανών. Στον δρόμον παρ' ολίγον να φόνευε τον Ευστράτιον ένα γερμανικό αυτοκίνητον. Περνούσαν μερικά αυτοκίνητα και επορεύοντο εις Θεσσαλονίκην και, εάν θέλαμε, θα μας έπαιρναν μαζί τους να μας μεταφέρουν εκεί. Πιο εμπρός εκαθήμετα και μας έρριξαν από ένα αυτοκίνητον αρκετά γερμανικά τσιγάρα. Ενυκτώσαμε και διανυκτερεύσαμε τρία τέταρτα προ της Μονής, στον Ναόν του Αγίου Αθανασίου. Από τον Αλμυρόν έως εκεί εκάναμε πολλάς στάσεις, διότι δεν μπορούσα να βαδίζω. Είχα φτάσει στο απροχώρητον. Θα μου ήτο αδύνατον να εβάδιζα περαιτέρω, εάν δεν μας φιλοξενούσαν στην Μονήν. Είχε αρχίσει και με ενωχλούσε και ο περιβόητος βήχας και υπέφερα. Είχε χαλάσει το στομάχι μου και αδυνάτισα πάρα πολύ. Εκεί κοντά διέμενον ποιμένες της Μονής και μας έδωσαν γάλα και εδειπνήσαμεν εκεί, στο υπόστεγον της εκκλησίας.

Τετάρτη 30 Απριλίου – 1 Ιουνίου 1941

Περί την 8ην πρωινήν εκαθήσαμε προ της Μονής και εφάγαμε ολίγον τυρόν και αυγά. Μας είδαν οι μοναχοί από παντού και, αφού δεν προχωρήσαμε, κατέβηκαν δυο μοναχοί και μας μετέφεραν εντός της Μονής. Δεν αναφέραμε ότι είμαστε Λογγοβαρδίτες. Ο π. Κυριακός, ο οικονόμος, ετοίμασε να φάγωμεν φαγητόν. “Περάστε”, λέει, “να φάτε”. Λέμε: “Θέλομεν τον Ηγούμενον – Περάστε – Βρε θέλομεν τον Ηγούμενον, θέλομεν τον Ηγούμενον”. Καμιά φορά ήρθε ο π. Καλλίνικος. Δεν με εγνώρισε. Κατόπιν εχάρη πάρα πολύ. Συγκινηθήκαμε, διότι είχαμε ζήσει αρκετό καιρό μαζί. Τον

Ευστράτιον τον θυμήθηκε, τον Λεόντιον δεν το είχε γνωρίσει. Μας έδωσε ρούχα και αλλάξαμε. Απασχόλησε μίαν γερόντισσαν και μας βοήθησε και βράσαμε τα ρούχα. Το μεσημέρι εκοιμήθημεν σε κρεββάτι! Μετά από εκατόν δέκα ημέρας υπνώσαμε σε κρεββάτι! Ο π. Καλλίνικος ήταν συνομίληκοι με τον Γέροντα, είχε υπηρετήσει στο Ιππικόν μαζί με τον Γέροντα, είχανε γνωριστεί εκεί πέρα το 1906 – 1907. Στον Βόλο, λοιπόν, ήτο ιδρυτής της Βιβλιοθήκης του Βόλου και έπαιρνε 3.000 το μήνα, και ψάλτης, πάλι και εκεί έπαιρνε 3.000 το μήνα. Ο πρώτος εξάδελφός του είχε δεκαοχτώ χρόνια κάνει στο Πατριαρχείο με τον Βιολάκη και είχε το ύφος πλέον πολύ βυζαντινό. Στη Λογγοβάρδα είχε έρθει το '31 και έμεινε ως το '33. Δίπλα του εγώ εκάθησα τριαντατρείς μήνες, που ήτανε, και κρατούσα, μπορεί να πη κανείς, το "ίσο", αλλά, όταν έφυγε αυτός, μπορούσα και έψαλλα, όπως έψελνε και αυτός και είχα ωφεληθή πάρα πολύ. Έφυγε από τη Λογγοβάρδα, βέβαια, λόγω της υγρασίας και δεν μπορούσε να προσαρμοστεί. Τον πήρε ο Χερουβείμ τότε και τον έβαλε ηγούμενο στην Νάξο σε μια Μονή και, όταν ανέλαβε ο Δημητριάδος ο Ιωακείμ, ήρθε πάλι και έγινε ηγούμενος στην Ξενιά. Ο δε Λεόντιος ήταν συνομήλικος και αυτός με τον Γέροντα και στην Πάτρα, που ήτανε ο Γέροντας, προτού να πάη στρατιώτης, ο Λεόντιος αυτός ήτανε συμμαθηταί με τον Γεώργιον Παπανδρέου και τον Τρεμπέλα. Είχε γίνει μοναχός στη Λογγοβάρδα και ο Γεράσιμος, που ήτανε από τον Βόλο. Ήτανε, λοιπόν, τρεις Λογγοβαρδίτες εκεί πέρα κα βέβαια πολύ χαρήκανε.

Η εκκλησία και η τράπεζα έχουν ακριβώς την τάξιν της Μονής μας. Η εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου θαυματουργός. Προσήρχοντο πολλοί προσκυνηταί. Λειτουργίαι. Η τοποθεσία και το περιβάλλον αυτής υπέροχον. Πολλά νερά. Οργασμός βλαστήσεως. Θαύμαζα τας αγελάδας, που έτρωγον τα τριφύλλια κ.λ.π. κ.λ.π. Πλάτανοι κ.λ.π., δένδρα αιωνόβια. Ευχαριστήθημεν πολύ. Εις εμέ επί αρκετάς ημέρας έδειχναν ιδιαιτέραν στοργήν δια την ασθένειαν. Την Μονήν την είχαν ανακαινίσει τότε. Είχε πολύ εργαστεί ο διάκονος τότε Γερμανός Δημάκος, που είναι από το χωριό Αγριδάκι, κοντά στη Λάστα, αλλά τότε δεν ήταν εκεί.

Την 14ην Μαΐου αποστείλαμε τον Λεόντιον εις Αθήνας, όπως μελετήση επιτοπίως την κατάστασιν και, ει δυνατόν, επικοινωνήση με τους εν Πάρω κ.τ.λ. Την 22αν του ιδίου μηνός έλαβον επιστολήν του Φιλαρέτου εξ Αθηνών και με πληροφορούσε δια πολλούς αδελφούς, και δια τον αδελφόν μου ακόμα, ότι ζουν και πολλά άλλα. Την 29ην έλαβον του ιδίου επιστολήν και μου έγραφε ότι δυνάμεθα να μεταβώμεν εις Πάρον. Εκεί τότε κατεβήκαμε με τον Ευστράτιον σε ένα χωριό – δεν το θυμάμαι πώς το λένε – και εκεί μας νόμισαν για Άγγλους, να μας κρύψουν, να μας περιποιηθούνε. Ένας γέρος: "Να σας κρύψω εγώ". Μας παίρνανε, μας φιλούσαν εκεί πέρα! Τι να πω! Τι ενθουσιασμός, που ήταν αυτός!

2 – 7 Ιουνίου 1941

Την 2αν Ιουνίου αναχωρήσαμε με το Ευστράτιον. Εις τον Αλμυρόν με ζώον, εις τον Βόλον λεωφορείον. Εις τον Βόλον πήγαμε με τον π. Κυριακόν, ο οποίος μας συνέστησε εις τον κ. Σχοινάν, εκδότην της "Αγιορειτικής Βιβλιοθήκης". Δειπνήσαμε εις ένα μαγειρείον. Μεταξύ των πολλών, που ακούσαμε, ως σπουδαίον ήταν ότι επί χρόνια ο αχθοφόρος "μπαρμπα – Τάδες" παρουσιάστη Γερμανός συνταγματάρχης και λύνει και δένει τώρα. Υπνώσαμε εις την οικίαν του κ. Σχοινά, αφού είπαμε πολλά. Ο π. Κυριακός είχε μεταβή εις την Λάρισαν και μας περίμεν δια να μας εξυπηρετήση. Συνεπής εις το ραντεβού μας ανέμενε εις το Πρακτορείον και μας συνέστησε εις την οικογένειαν του κ. Κατσαρού. Μας έδειξαν πολλήν αγάπην. Μας φιλοξένησαν εις το καλύτερον τότε ξενοδοχείον, εις ένα χάνι, διότι η Λάρισα είχε μεγάλην καταστροφήν από βομβαρδισμούς και τον μεγάλον σεισμόν, που είχε γίνει. Την νύκτα εξερράγη πυρκαγιά και απετέφρωσε τρία – τέσσερα καταστήματα. Φρίκη! Δεν υπάρχει σχεδόν γερόν οίκημα. Δια κέντρον είχαμε το κατάστημα του κ. Κατσαρού, Χριστομάνου...

Την επομένην ανεχώρησεν ο π. Κυριακός. Εμείς προσπαθήσαμε να μας δοθή "Κατάστασις" δια να μη πληρώσωμεν εισιτήρια. Πήγαμε εις πολλάς υπηρεσίας, ακόμα και εις την Γερμανικήν Διοίκησιν, μα τίποτα. Το απόγευμα πήγαμε εις την Νομαρχίαν και μας έδωσαν. Υπνώσαμε, φιλοξενούμενοι και πάλιν εις το χάνι.

Την επομένην πήγαμε με χαράν εις τον Σιδηροδρομικόν Σταθμόν, αλλά δεν είχε θέσιν, δεν

επιστρέψαμε όμως πάλιν εις την πόλιν. Διανύσαμε την ημέραν γύρω εις τον Σταθμόν. Υπνώσαμε σε κάτι παράγκας. Γνωρίσαμε έναν νέον, προερχόμενον εξ Αθηνών, μεταβαίνοντα εις την Θεσσαλονίκην. Είχε φιλοξενηθή εις την Λαμίαν είς τινα οικογένειαν και τον είχε κατακυριεύσει κεραυνοβόλος έρωτας προς την κόρη των. Υπέφερε τρομερά. Πιστεύω ότι, με την βοήθεια του Θεού, πολύ τον βοηθήσαμε. Εις τον Βόλον και την Λάρισαν με έλεγαν "Λοχαγόν ιερέα". Η Λάρισα και ο Βόλος ήταν γεμάτες Γερμανούς.

Το πρωί της επομένης δεν ήλθε το τραίνον, ως ανεμένετο την 5ην π.μ., αλλά ήλθε εις τας 5 μ.μ. Επιτέλους αναχωρήσαμε. Μας έτυχε καλόν βαγόνι με κρεββάτια και εκοιμήθημεν ώσπου αφίχθημεν εις την Λαμίαν και έως να εξημερώση. Η Λαμία ήταν γεμάτη από χιλιάδες (;) ζώα. Τα έφεραν, όπως τα καταγράψουν οι Γερμαναραίοι. Από την Λαμίαν έπρεπε να υπάγωμεν εις το πλησίον του Παρνασσού χωρίον Κοσσυφοχώριον δια να εύρωμεν εκεί τραίνον. Με πολλήν προσπάθειαν και πολλήν αγωνίαν μας μετέφερε ένα αυτοκίνητον φορτηγόν εκεί. Διήλθομεν από τας Θερμοπύλας, όπου είδαμε πολλά κατεστραμμένα τάνκς κ.λ.π., ένεκεν των γενομέων εκεί μαχών. Στις 6 μ.μ., ήλθε το τραίνον και αναχωρήσαμε δια τας Αθήνας, όπου αφίχθημεν περί την 3ην πρωινήν.

8 – 11 Ιουνίου 1941

Αναμέναμεν ως τας 6 π.μ., που ήλθε το τραμ. Μας υπεδέχθησαν εγκαρδίως και αυτοί ακόμα ανέβασαν τα πράγματά μας. Δεν μας άφησαν να τα ανεβάσωμεν εμείς. Ευλογημένη αγάπη! Συγκίνησις! Αφίχθημεν εις την Μονήν Πετράκη. Επλύθημεν και κατήλθομεν εις τον Μητροπολιτικόν Ναόν. Εκεί βρήκαμε τον Λεόντιον και Φιλάρετον. Ήταν Κυριακή Πεντηκοστής. Ιεροκήρυξ Σεραφείμ Παπακώστας.

Μας εφιλοξένησε ο π. Ευσέβιος Μπιλάλης. Το εσπέρας εις τα Πετράλωνα εις την θείαν Ξένην Ν. Κόνιαρη, όπου είχον αφήσει τα πράγματά μου.

Το πρωί εφόρεσα τα ράσα μου και πήγαινα δια την Μονήν Πετράκη. Στην αρχήν δυσκολευόμουν εις το βάδισμα, διότι εμπόδιζαν τα ράσα. Κατήλθον του τραμ εις την Ομόνοιαν, όπου ξέχασα το σακούλιόν μου με τα υπάρχοντά μου. Με καρτερικότητα υπέμεινα τα πειράγματα κ.λ.π. κ.λ.π., κάποιος όμως μου να είπε να υπάγω εις την Καλιθέαν και θα είναι εκεί. Πήγα, λοιπόν, και από μακριά είδα το σακούλιόν μου να κρέμεται εις ένα παράθυρον του οικήματος. Αι δεσποινίδες δεν ζήτησαν τίποτα, διότι εις αυτό είδαν φωτογραφίας, ταυτότητα μου κ.λ.π., οπότε πήγα εν θριάμβω εις την Μονήν Πετράκη. Εκεί τότε ήταν και ο αδελφός μου Σταύρος. Υπνώσαμε κ.λ.π., εις τον π. Ευσέβιον και το απόγευμα της Τρίτης αναχωρήσαμε Λεόντιος και Φιλάρετος, οι τρεις μας – ο Ευστράτιος έμεινε στην Αθήνα – με μικρόν παριανόν καΐκι, και το απόγευμα της Τετάρτης, στας 6 η ώρα, αφίχθημεν εις τα λεγόμενα Πίσω Λειβάδια της νήσου Πάρου.

Το ταξίδιον αυτό ήταν για εμένα από τα πιο καλά, που έχει συμβή να πραγματοποιήσω. Ήταν συνέχεια λάδι η θάλασσα, κ.λ.π., την νύκτα όμως παρ' ολίγον να μας βούλιαζε ένα μεγάλο καΐκι. Μεταξύ Σύρου και Πάρου είδαμε να επιπλέη μισοαποσυνθεσμένον σώμα ανδρός. Μακάβριον πράγμα.

Εις τα Πίσω Λειβάδια βρήκαμε ζώον και μετάφερε τα πράγματά μας εις το χωρίον Δραουλάν. Εκεί συναντήσαμε τον αγαπητόν μας φίλον, φοιτητήν της Θεολογίας τότε, Αθανάσιον Ραγκούσην. Η εξαδέλφη αυτού δασκάλα Καλλιόπη με πολλήν αγάπη μας πρόσφερε γλυκόν. Το γλυκόν και η γαλήνιος ατμόσφαιρα του νησίου κάπως σαν να μας συνεκίνησε.

Μαζί με τον Αθανάσιον βρήκαμε ζώον και αναχωρήσαμε δια την Μονήν μας. Διερχόμενοι του χωρίου Κώστος (πατρίς του Αθανασίου του Παρίου) μας είδε ο ιερεύς παπά – Χρήστος. Βάζει τα κλάματα, μας ασπάζεται κ.λ.π. Επέμενε να εισέλθωμεν εις την οικίαν του, μα βιαζόμεθα, βραδυάζει. Τίποτα. Μας εισάγει εις την οικίαν. Δεν καταλάβαμε πως βρέθηκαν δύο – τρία φρέσκα τρυφερότατα αγγουράκια, όπου με το αλατάκι και, βέβαια, και παριανό ρακάκι, που ταίριαζε με αυτά ... Εξερχομενοι λέγω: "Βρε παιδιά, σαν αυτά να έπιασαν τόπο". Συμφώνησαν όλοι. Εμείς, πραγματικά, με δυσχέρειαν, πιεζόμενοι, εισήλθομεν. Τα προσφερθέντα, κατά το λεγόμενον, εισήλθον στη καρδίαν μας. Δίδαγμα, λοιπόν: Ας μιμούμεθα τον παπα – Χρήστον.

Περί την 9ην μ.μ., αφίχθημεν εις το άνωθεν της Μονής μας βουνόν Μπαχνάς. Είχε πάει πρώτα ο

αγωγιάτης και είπε ότι πηγαίνομεν. Είχον ανεβή τρεις – τέσσερες Γέροντες, ακόμα και ο Θεοδόσιος, ο οποίος ήταν με ρευματισμούς και εκούτσαινε. Είχε και αυτός ανεβή επάνω. Δεν περιγράφεται “τι γαρ και γέγονεν”. Συγκίνησις.